

Mart Raud

TURG

MART RAUD

Turg

MART RAUD

TURG

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN • 1956

ESIMENE OSA

Mutel radadel

Talvisel taeval ei olnud hommiku lähenemisest küll veel aimugi, aga vana Tallinna kaugemad veered hakkasid vähehaaval juba elama. Ühtlased üürikasarmud tühjade uulitsate ja elutute hoovide vahel heitsid niiskeist aknaist aina uusi valgusjugasid röskesse uttu, mida noore näärikuu suur sula laotas üle linna. Järsku muutunud ilm määris puhtal lumel möödunud jõulude jälgi porise lobjakaga.

Sama umbselt ja ulatamatult kui märgade akende valgus laotusid uttu ka kellade löögid, mis mitmest tornist ja mitmel kõlal kuulutasid tuhande üheksasaja kolmekümne kolmanda aasta kolmanda päeva kuuendat tundi. Ja juba hakkasid võtmed logistama hoovivärvate lodevaid lukke. Uulitsaile tuli rautatud saabaste raskeid samme. Vastumeelse rutuga tõttas kühmutõmbunud mehi linna poole. Kustki kostis vabastatava auru järsk pahvatus. Kuski röögatas üksik auto. Ja udusireen sadamas aina kordas ja kordas oma kõledalt kostvaid hoiatushuikeid.

Varsti puhkes ka jaamahoone hallide paemüüride õõs valgust täis. See oli nagu märguandeks, mille järgi kõik ümberkaudsed uulitsad hakkasid oma unisena ärkavat liikumist nüüd siia koondama. Tuli üksikuid voorimehi, kelle hobused astusid nii aeglaselt, nagu jätkaksid suikumist. Ruttu ei olnud ka autodel — üsna laisalt lükkasid needki valguslaike üle sogase lobjaka, kuni peatusid jaama ees järjeritta ja kustusid. Tuli kärumehi kolisevate raudratastega. Ja väravale, kust rongilt tulev rahvas pääseb linna, kogunes varsti ka salk jalainimesi. Neil kõigil oli hommiku esimeselt rongilt midagi

oodata — olgu sõidu või veo saamist, tuttavate tulekut või kasulikku ülesostu suurte pampudega saabuvalt maa-rahvalt.

Siis jooksis rong maad müdistades jaama. Väravad tehti valla ja ootajate unise igavuse asemele tekkis tunglust ja ruttamist. Turunaised hõiksid oma ostu-soove, kärumehed pakkusid suuremaile pakkidele rattaid alla, mõned ootajad ja saabujad suudlesid, kuulutasid valjult oma jällenägemisrõõmu, tõi d tervitusi.

Voorimeeste hobusedki tõtsid pead jalgade vahelt loogakaarde, ja kui mõnda vankrisse asus sõitjaid, siis suurte sõlmedega piits viis looma esimesed laisad sammud peagi sörgile. Ka mitmed autod sõitsid lobjakat lennutades linna poole. Ei kestnud kaua, kui kõik sõidult saabunud reisijad ühes enama jao ootajatega kadusid varahommikuse linna udusesse hämarusse.

Ainult üks reisija ei teadnud nähtavasti oma teed ega sihti. Kui kõik linna ruttavad rattad ja sammud olid jaamaväljakult viimseni kadunud, siis sõitjata jäänud sõidutajad ja ostuvõimalusi varitsevad turunaised, kes jäid ootama järgmist rongi, panid tähele, et üks rongilt tulnud mees ei lähe sinna ega tänna, vaid vahib ikka veel lagedal jaamaesisel, ja karvane kõrvik kuklas, vahib üksisilmi üles Toompea poole.

See oli Ado Murak, noormees Võrumaa künklikelt mailt. Ärevalt harda südamega vahtis ta öise linna omapärast pilti, mida voorimehed ja turunaised ei mõistnud märgatagi. Läbi tiheda udusombu pingutas ta oma terast kütipilku. Ja raagus pargi tagant tõusva pimedusseina ülaveer kujunes ta silmis järjest selgemalt Toompea katuste ja tornide sakiliseks siluetiks, mille taga hõõgus südalinna tulede madalat kuma.

Udu ja pimeduse tõttu ei olnud pealinna kõrge südä-miku vaatepilt küll kuigi selge, aga nõnda terases ja hardas vaatlejas nagu Ado Murak äratas see siiski õige tugevaid tundeid. Ta oli ju esimest korda oma kodu-ringist nõnda kaugel, oli nüüd seal, kuhu kiputud nii kaua ja kärsitult . . . Tema saabumine siia ei olnud lihtne päralejõudmine. See oli suur võit, millest ta lootis alga-vat oma pideva tõusutee isiklikku õnne ja vaimse elu üle-vaisse kõrgustesse.

Nüüd ta seisis ja vaatas. Miks tõtata, kui ollakse jõudnud nõnda tähtsale teelahkmele! Parem peatuda, et saaks rahu tunda rõõmu oma õnne algusest! Mis sellest, et taevas veel öisena pime ja ilm nii umbselt udune. Kui süda on soe ja kujutlused elevel, ei siis aurune öö suuda siduda silmi. Udu veel kergitabki kõrgusi, näitab kõike veel suuremana. Ja pimedus avardab vööraid kaugusi.

Aga voorimehed, kärutajad ja turunaised, kes jaama ees ootasid järgmist rongi, hakkasid muutuma järjest rahutumaks. Kui ta tuli rongilt, olid naised talt küsinud mune ja võid, aga ta oli öelnud, et ei ole. Voorimehed olid kergitanud talle troskapõlle ja ka kärumehed olid pakkunud oma abi, aga ta oli läinud neist peatumata mööda — vasaku kaenla all mingi pehme paberisse mähitud pamp, parema käe otsas suur, rautatud nurkadega puukast, mille raskus kiskus turjaka mehe üsna kallakile.

Ennäe, kus imelik inimene — rongilt tuli, aga nagu ei teaks, kuhu minna. Kast lumesogasele asfaldile maha pandud, põrnitseb inimene tühja taevast nagu kes teab mis imet. Mis mees see on? mõistatati esiti endamisi. Aga varsti hakati seda arutama pukist pukki ja käru juurest teise juure.

«Ei tea, kas see arvab siin ausambaks hakata või...» ütles habemik voorimees, kellel oli vilets valge hobune.

«Imelik jah,» jätkas varsti ta naaber. «Inimene ronib maalt linna, aga endal ei ole teada sedagi kohta, kus saaks jalad kuivale tõsta.»

«Mis imet sealt taevast oodata! Hakaku juba minema...» urises naine, kes sellelt veidralt mehelt oli kuulnud, et tal mingit toidukraami müüa ei ole.

«Ära ikka mine, kui pambud rängad ja kopik nii kallis,» lausus järjesaba viimane kärumees ja hakkas oma rattaid ootaja poole lükkama, nagu oleks tal nõu mehe kompsud halastuse pärast kohale kärutada.

Teised ootajad jälgisid teda uudisejanuselt. Mütsid ja suurrättide veered nihutati kõrvult ning teritati mõttes keelt, et parajal hetkel leiduks mõni teravam sõna sekka visata. Aga kõik naised ja mehed jäid varsti pettunult vait, kui kuulsid, et loodetud nääkluse asemel alustati seal päris leplikku juttu. Vööras mees polnud vist kuul-

nudki, mis jaama ees ta kentsaka konutamise kohta äsja oli öeldud.

«Vist jõudu vaja . . . või kärü koguni?» küsis veomees, peatudes ootaja kohal.

«Kuluks vist ära jah,» kukkus Muraku pilk pimedast kõrgusest kärule.

«Kaugele minek tuleb?» päris abipakkuja ja tõstis vastust ootamata reisimehe raske kasti rattaile.

«Ei tea veel minekust midagi. Ei tunne siin teid ega maid. Tahaks esiotsa niisama ringi vaadata, et saaks vähe harjuma nii suure eluga . . .»

«Maalt või?»

«Maalt jah.»

«Tulid linna tööd vaatama?»

«Tööd midagi . . . seda maalgi küll.»

«Või mõni äri ajada?»

«Ei suurt sedagi. Tulin niisama korraks pealinna vaatama.»

«No kui sihuke käimasõit, eks siis mõni peatuspaik ka ikka teada?» võttis veomees kärüaisad pihku.

«Teada küll,» vastas mees maalt. «Aga praegu ma veel sinna ei lähe. Ehk teate, kuhu ma võiksin oma kasti päevani hoiule anda?»

«Miks ei tea. Otsige vähe suitsuraha ja ma lükkan koorma kohe hoiukoha treppi.»

«Palju tuleb?»

«Eks härra ise arva, kuidas võimalik.»

«Kas viiskümmend võtab vedu?» avas Murak oma raudmokkadega rahakoti.

«Võtab kah,» muheles kärumees, pistis mündi taskusse ja hakkas siis kärü lükkama käsipakkide hoiukoha poole, kuhu polnud maad rohkem kui kiviga visata.

Murak mõistis küll, et ta oma esimese linnas tehtud kulutusega oli lasknud end tüssata, aga heameel sellest, et ta oli saanud kasti hoiule anda ja võis nii vabamalt minna linna vaatama, jättis ta tuju rõõmsaks nagu ennegi.

«Nöörisite hingehinda selle jupikese maa eest!» ütles ta pahuruseti, kui oli kasti hoiule andnud ja vastu saadud sedeli hoolega rahakotti pannud.

«Oma tehtud hind . . .» pakkus kärumees Murakule

nagu lohutuseks suitsu. «Pole nuriseda midagi. Mis meiegi siin saame või sööme! Ajad on kitsad ja kallid . . . Jätad veel selle ka tüssamata, kes esimest korda linnas, siis nälg surmaks ja haud asemeks.»

Agas Ado Murak poleks nagu kuulnudki vanamehe vabandust. Ta tõstis pilgu jälle üle raagus pargi, sai vähese vaikimisega oma tunded endisele järjele ja lausus siis pool-endamisi:

«Need kõrged katused seal puude taga . . . Toompea vist? . . .»

«Toompea jah,» vastas kärumees. «Terane mees oled. Esimest korda linnas, aga näe — kohad teada.»

«Eks neid kuulsamaid kohti ju piltidel nähtud,» vastas Murak pilku nihutamata.

«Ja kohe meeles!»

«Kui pääseks nüüd otse sinna üles . . .»

«Kas mõtlete midagi riigiametit saada?» tasandas kärumees nüüd häält ja nihkus sammu võrra Muraku poole.

«Oh ei!» naeratas maamees. «Ma mõtlesin, et ainult vaatama.»

«Miks vaatama ei pääsel Siit, näe, kohe parki. Siis sealt, vaata, ümber tiigi otse ringi ja muudkui treppidest üles. Kõige uhkem minek.»

«Ah treppidest üles?»

«Treppidest üles jah. Patkulist . . .»

Kärumehel nagu olnuks midagi veelgi öelda või õpetada, aga siis ta kuulis üht oma kaaslast linna poolt juba tagasi tulevat ja ruttas kohe oma endist kohta hoidma.

Ado Murak aga surus oma suure, pehme paki, mida ta polnud hoiule usaldanud, kõvemini kaenlasse ja pöördus juhatatud teerajale. Pargi märgadel ja libedatel radadel ei olnud kedagi liikvel. Segamata võis ta siin uidata ja otsida treppe, mis viivad üles Toompeale.

Mida kaugemale ta jõudis jaamast, seda enam pingule tõmbusid meeled. Tema uudistav pilk tungis uttu ja pimedusse. Maa vaikusega harjunud kõrvad korjasid huilete, vilede, vurinate, aurukohinate ja kabjaplaginate mitmelt poolt kokku valguvat suma. Jalg muutus järjest kärmemaks. Ja iga samm, mis ta astus kõrget kal-

last palistaval teerajal, tõstis teda pikkamisi, aga pidevalt kõrgemale ja kõrgemale, küttes südant aina soojemaks ja elevamaks.

Pealinna õige nägemine oli tal ju veel ees. Aeg oli varajane ja linn alles hakkas ärkama. Aga mees oli valvas, vaevalisest vaguniunest hoolimata ta oli terane nagu jahil, et nimelt esimestest muljetest kogu südamega kinni haarata. Oli hea teada, et tal kuhugi tõtata ei olnud. Vahetevahel võis peatudagi, võis jääda seisma, et vaadata vanade pajude tüvesid, mis tõusid järsu tiigikalda varjust nagu põhjatust sügavusest. Võis jääda silmitsema all uulitsail ristlevaid autotulesid, mida uue rongi saabudes jälle õige hulgana hakkas linna poole vurama. Ja kõigest inimestest, kes juhtusid talle vastu tulema, võis Murak mõnuga mõtelda, et kes sa ka ei oleks või mida kõike sa ka ei teaks, mind ei tunne sina kindlasti mitte, arvatagi ei oska, mis mees ma olen.

Kui siis jalgrada ta ees murdus järsult märke tõusvaks kivitrepiks, hakkas Murak kohe selle libedaid astmeid mööda üles astuma. Kaksipidi pöörduvad trepikärgud juhtisid ta vaadet kord ühele, kord teisele poole. Kui ta pöördus pahemale, hõõgas all valgustatud aknaid juba õige tihedalt ja uulitsalaternate udus ümardunud valguskerade read ristlesid mitmes suunas, kuni kadusid mäenõlva varju või lõppesid kaugel vilkuvate sadamatulede lähedal, kus algas mere veeretü pimedus. Kui ta tõusis paremale, laotus pimedusse maetud linn ta ees veelgi laiemalt. Akende tuled olid siin küll tuhmimad, uulitsalaternaid põles harvemalt, aga kõik need loendamatud valgustäpid, mis hõõgusid nagu sõehelbed uduse hämaruse laias tahmalademes, ulatusid kaugemale kui küündis pilk.

Ado Murak astus kõrgemale ja kõrgemale. Ta ei tundnud sugugi väsimust, kuigi ta oli tukkuda saanud ainult paaril südaõisel jaamavahel. Mehe mõtted olid väsimatu luurekäigul oma saatuse uutel radadel, mille algus viis teda nii järsu, lausa lõõtsutama paneva tõusuga kõrgesse ja kuulsasse märke — sinna, kus valitseb kogu maad juhtiv tahe ja jõud...

Kui Ado Murak viimaks märkas, et tal kõrgemale polnudki enam minna, peatus ta paemüüri ja raudvõre

vahel, kust üle linna avanes veelgi avaram vaade kui poolel teel. Kollakate valguskerade vahel paistis katuste teravaid kiile ja puude raagus latvu. Jaamas sähvatas elektrirongide sinakaid välke. Uulitsail jooksis vaikse vurina järgest rohkem autosid.

Nüüd — viimaks ometi oli ta siin, silm silma vastu pealinnaga, kuhu kõik tema paremad lootused olid kipunud juba ammu!

Ado Murak vaatas all laotuvat linna nagu kallist kingitust, mis hea saatuse poolt praegu on pandud ta jalge ette. Ja varsti ta tundis silmist peeni niiskuseniresid palgeile valguvat. Ei olnud udust see põskede kaste ega niiskest vilust need kerged värinad, mis lambanahkadega vooderdatud jopi all liigutasid ta sügavalt hingavat rinda. See oli harras vaimustus, mis kastis mehe silmi — sama sügavale haarduv nagu sel kunagisel selgel sügishommikul, kus ta esimest korda seisis Võrus Lauluisa mälestussamba ees ja seda vaadeldes endale tõotas, et luule kaunis rada peab kuulsusele juhtima ka tema meheikka pöörduva elutee. See oli vaimustus — sama suur ja siiras nagu viimasel võidupühal, kui ta Läikjärve koplimal pidas oma suure isamaakõne, mille tuline tundejõud laotus üle imetlevas vaikusel seisva rahvahulga... Ei mingeid viluvärinaid. Ainult soojust levis praegu tal südamest verre — sama õnnist ja mahedat nagu siis, kui ta laotas valla kodulinna väikese ajalehenumbri, kus esimest korda oli pandud trükikirja Ado Muraku laul, tema kõige tundetulisem, kõige lennukam luuletus, mis kindlamini kui miski muu toetas tema usku oma andesse.

Luuletus, mis viis Ado Muraku nime esimest korda kodukülalt kaugemale, kandis nime «Haavatud hunt». See oli kirjutatud küll väga valusa südamega — nimelt sel puhul, kui Läikjärve Juuli, ta paljude värsside ärataja, varsti pärast gümnaasiumi lõpetamist kihlus pangametnik Jaak Parmaga. Aga siiski — ja kuigi see sündis sügisesel ajal — ei olnud selles laulus ridagi kõledais tuultes närbuvaist õitest ega laululindude äralennust üle sügistormist raaguvate metsade. Ei olnud selles laulus

üldse mingit halisevat nukrust, vaid Ado Murak oli oma valusalt solvatud südame luuletanud hundiks — haavatud hundiks, kelle näljaste lõugade vahele on lastud veristav laeng ja kes siis põgeneb läbi südatalve sügavate hangede kaugesse kuusetihnikusse, kuhu teda saadab luuletaja julgustav lohus...

Selle laulu viimased värsid sisaldasid looja enese tundeid nii puhtal kujul, et igal tähtsamal hetkel ta ikka ja jälle pidi sosistama nende ridade julgeid sõnu. Palju kordi oli ta seda salmi sosistades murdnud oma nukruse uueks vapruse õhinaks, muutnud norutunde tugevaks teotahteks. Ja hästi see salm kõlbas ka tema praeguste võidutunnete kinnituseks. Rinnuli kõrge raudvõre najal, sirutas ta laiades labakinnastes käed nagu õnnistuseks all laotuva linna poole ja hüüdis vaikselt, aga suure sise-mise jõuga ja raske rõhuga:

«Siin jäta oiged, uhke metsapeni,
siin suru lumme verest mustad lõuad
ja kannatlikus rahus oota seni,
kui jälle karata ja murda jõuad!...»

Ja ka siin — nagu tihti oma kodunurga metsades, tuisus ja tuultes — pidi ta lausuma seda salmi mitu korda. Nõnda armsad olid talle need hundile hõigatud, aga enesest mõeldud ja tuntud sõnad.

«Haavatud hundi» loomismeeleolus hakkasidki Ado Muraku tulevikukavatsused kodunurga kitsast ringist kaugemale kippuma. Osaks saadud meelekibeduses hakkas ta tundma paratamatut vajadust tõusta kõrgemale neist tõusuvõimalustest, mida pakkus isatalu kruusakünklike põldude kündmine ja kaugemale küündimatu aatetöö koduvalla rahvamaja ringkonnas. Ta oli näinud juba küllalt, et kui mees on kehvast kodust ja kannab ülikonda, mille külarätsep õmmelnud kodukootud kangast, et siis säärase mehe südamevaradki ei maksa kuigi kõrget hinda. Isegi Läkjärve Juuli võis jääda kurdiks niisuguse mehe armastusele. Suvistel koolivaheaegadel võis ta parema puudusel küll ka Adole mõningat huvi osutada. Ta võis vahel päris tähelepanelikult jälgida Ado julgelt tuntud, aga aralt lausutud igatsusi; võis silmad märjaks naerda neist kummalistest tondijuttudest, mis Ado talle luges oma paksust pappkaantega kaus-

tikust. Ja rohkemgi. Nii mõnelgi soojal suveõhtul, kui silmapilk pakkus parajat hämarust ja küllalt tihedat võsa varjuks, võis ta lubada end isegi suudelda. Aga kui pangamees Parmas sõitis oma konjakitega Läikjärvele, siis ta võis ka seda, et võttis kõhklemata pakutava pehme pesa vastu ja unustas kõik Ado armutootused nagu talvise metsa taha sõitnud aisakella kõla.

See oli raske hoop Ado Muraku südamele. Ühtäkki sai talle selgeks, et ta ise oli hinnanud oma isiku väärtust siiski palju kõrgemalt kui tegi seda muu maailm. Läbi mõrkjate kibedustunnete pidi ta jõudma veendumusele, et tema südame soojus ja vaimu luuleandeline lennukus on osutunud hoopis kergeks, kui seda kaaluti pangametnik Parmaga, kellel oli kenake kuupalk, päritud isatalu hinna eest ostetud maja Võru linnas ja kullast uurikett üle kumera kõhu.

Kui Ado Murak kõigest hoolimata veel kavatses jääda oma kehva kodutallu, püüdis ta end rahustada usuga, et küllap luule võidud ja rõõmud suudavad talle olla küllaldaseks õnneks ka ilma Juulita. Pärast «Haavatud hundi» ja «Õhtuse elegia» ilmumist oli ta mõningaid päevi päris kindel, et kui nüüd hoolega pingutada oma südamevaluga ergutatud talenti, kui nüüd pääseda trükki veel uute lauludega ja ka juttudega, et küllap siis ka Juuli varsti kahetsema hakkab ja nii mõnelgi üksindustunnil silmi niisutava nukrusega jääb mälestama

«neid koidust kuldseid, haljaid saluharju,
mis täis nüüd tuult ja musta õhtuvarju...»

Visa vaprusena rajasid Ado Muraku mõtted uusi õnnelootusi. Ja uusi laule sündis ta kaustikusse nüüd hõlpsamalt kui kunagi varem. Rõõm nendest tema südamekurbust kõige tõhusamalt raviski.

«Mu süda veel valust ei sure,
vaid lauludeks sulatab mure...»

hüüdis ta kord kesal itsmeid ajades ja nende riimis ridadega ta ei jõudnud ainult uue luuletuse jälgedele, vaid ka selgusele, et rohkem kui Juuli ise oli väärt valu, mis Ado tema pärast oli tunda saanud. Need vapustavad elamused olid ju teinud Ado Murakust, kasina kooliharidusega külapoisist, täisverelise luuletaja. Kodulinna pisi-

lehe vana peatoimetaja võttis näpitsad ninalt, vaatas talle otsa ja ütles: «Neil asjadel on elu ja hinge... tehke ja tooge aga veel.» Ode Liina luges ta ilmunud asju isale-emale ette — need vaikisid, aga õe enda hääles oli kuulda kerget värisemist. Kooliõpetaja surus tal õnne-sooviks kaua ja kõvasti kätt. Külapoised ja tüdrukud kõnelesid nüüd temaga kuidagi teisiti, nagu mingi alateadliku aukartusega... Ado ise aga võrdles oma värsse suurimate luuletajate loominguga ja uskus kindlasti, et tee kuulsusse on tal nüüd vaba ja valla. Ainult minna... ja pärale jõuda...

Saavutatud edu tiivustusel püüdis ta aina julgemalt tulevikku vaadata. Varsti ei olnud tal enam kuigi raske uskuda, et küllap esimesed armuhaavad ta elujulges südames varsti paranevad. Mida rohkem laule tekkis tema kaustikusse ja kodulinna ajalehe veergudele, seda kindlamini ta hakkas lootma, et pettumuse painav vari võib õige varsti tema hingest lahkuda ja asuda Lääkjärve Juuli väärõnnelikku rinda. Oli lõpmata õnnis ning kosutav kujutella seda osade vahetust. Erutavalt hea oli mõelda neile uut nägu päevadele, mil Ado hinge rikkused juba ka Juuli silmis nihkuvad nii silmapaistvale kõrgusele, et tal ei jää muud kui kurvastada ja kahetseda oma südame sõgedust... Küllap see peab sedaviisi sündima, kui Ado Muraku nimi saadab maailma aina uusi laule ja lugusid, kui ta luulelooming hakkab viimaks põimuma koguni raamatuiks, mis pannakse kaupluste vaateaknaile valvama oma looja nime kuulsust ja millede kohta tähtsad arvustajad avaldavad imetlevaid hinnanguid... Siis Juuli enam ei pääse südamevalu teravate hammaste eest — kahetseb ja kannatab ning tal ei ole, millega end aidata! Ado ise aga tõuseb kui raskest tõvest terveksaanu... tõuseb nagu haavatud hunt hangest, tundes kogu laante avarust jälle endale kuuluvat, tundes vabadust ja jõudu minna — karata ja murda, nagu tahab.

Mida kindlamalt Ado Murak harjus uskuma oma tuleviku uhkesse tõusu ja mida üksikasjalisemalt ta kujutles vabastava kuulsuse saabumist, seda selgemini ta hakkas nägema oma uut õnne. Tal näis olevat valida palju teid, aga need võimalused, mis paistsid lahti ole-

vat kaugemal oma armsast koduringist, ei kiusanud tema kujutlusi kuigi tihti. Vahelduseks rännata — seda küll. Silmaringi avardamiseks tahtis ta näha kõiki kodumaa linnu ja maid. Kuid tema päriskoduks pidi jääma ikkagi Murumäe. Sinna pidi mahtuma luuletaja kogu elu ja kuulsus. Ja sinna pidi tulema ka see tundmatu neiu, kelle armastus ei purune enam pettumuseks, vaid toob kaasa õige õnne — sooja kui südasuvine öö, rahuliku nagu vaikse talvepäeva härmane avarus. Säärasel elujärjel ta tahtis teha oma põllu- ja kirjatööd, et lasta loomingu lõikustel valmida samal pinnal, kus olid tärganud tema luuleande esimesed eod. Seal meelsamini kui kuski mujal tahtis ta sooja sõna ja julge teoga armastada oma kodu ja kodumaad kuni nende kaugete päevadeni, kus ta kord valgepäise vanakesena jutustab oma lastelastele kõige toredamaid tondilugusid ja vahel kevadisel ajal aias istudes jääb kuulatama, kuis noorte ekskursantide rõõmsad salgad tema luuletatud laule lauldes matkavad Munamäe poole...

Sedalaadi kujutlusi oli Ado Murak mõlgutanud juba mõnda aega, aga et saada nende teostuseks täit rahu, selleks oli enne siiski vaja lõplikult vabaneda Läikjärve Juuli painavaist mälestustest. Ta tahtis olla küll vapralt valvel, et need ei pääseks ta meelde enam muuks kui vaid laulude äratuseks, aga nad tulid nagu kiuste ka siis, kui Ado Muraku mõtted rändasid oma vaba ja õnneliku tuleviku radadel. Tulid seda enam, mida ägedamalt neid püüti tagasi tõrjuda. Läikjärve uue elamu rootsipunane katus paistis mitmele poole Murumäe maile, ja kui Ado pilk vaid korrakski riivas seda, siis kohe jälle elustus kogu kurbus ja kibedus, mis Juuli oli jätnud tema esimese armastuse radadele. Ja kui need mälestused olid kord jälle ärganud, siis ei hoidnud neid enam mõtet ega tõrjunud töö. Olgu kive kaaludes või heinu hangutades — ainult korraks tarvitses pilk riivata Läikjärve punast katust, ja jälle tärkas masendav mõte, et näe — kividki veerevad, kui kõigest jõust poomi pingutad, heinadki saavad kuhja, kui hoolega hangutad, aga Juuli, see tühi tüdruk, ikka su südame küljes kinni veel nagu tael kase tüvel.

Et ta peab mälestused Juulist oma südamest viimse

narmani välja kiskuma, seda Ado Murak teadis kindlaminini kui midagi muud. Aga raskem oli seda teha kui teada ja tahta. Seda raskem, et need mälestused ta südames olid luule noorte juurtega õige sitkesti kokku kasvanud.

Ent viimaks ometi hakkas kujunema üks kindlam lootus. Mõnel selgemaal tunnil, nagu neid oli eriti siis, kui tal mõni luuletus jälle oli valmis saanud või lehte pandud, püüdis ta oma südant kõigiti läbi vaadata. Ja mida enam ta end juurdles, seda kindlam näis, et küllap ta suudaks vabaneda vaevavate mälestuste koormast, kui tal vaid korrakski õnnestuks näidata enese uhket üleolekut Juuli tühjast õnnemugavusest. Ainult korraks pidi proua Juuli Parmas nägema, et mees nagu Ado Murak ei mõtlegi tema pärast igavesti haliseda «Õhtusi eeleegiaid», vaid et ta on vaba ja terve südamega mees, kes ei kurvasta ega kahetse, vaid läheb oma teed nagu tahab. Kurvastagu ja kahetsegu see, kes oma sõgeduses pole mõistnud küllalt kalliks pidada ja hoolega hoida oma sidemeid selle südamega, kus hõõgub ja tõstab aina kõrgemaid leeke luule püha tuli...

Otse vaimustav oli Ado Murakul kujutella osade vahetust tema ja Juuli südameis: — endine õnne lemmik laseb pea kibedas nukruses norgu, julgedes vaevalt pilku tõsta selle poole, keda ta oli pidanud löödud ja mahajäetud meheks... Aga too mees seisab kui sammas — pea püsti ja süda selge! Vaatab uhkelt ja üleolevana kuhugi hoopis mujale — kaugeile ilumaile, mis on nähtavad ja kättesaadavad ainult temale...

Mis muul kombel kui luuletuse kaudu pidi ta hakama seda enda uhket püstitamist teoks tegema?

Oli noor kevad, ööd lõhnasid mälestusi äratavalt ja päevad helendasid kaugusi võitvas valguses, kui Ado Murak ühel pühapäeval lõpetas laulu, milles ei halisenud mahajäetu nukrust ega rajutsenud solvatu ähvardavad hääled, vaid kus luuletaja oma targa kavatsuse kohaselt oli leidnud hoopis uusi toone oma tunnete.

Kord kaunil kevadel — see oli ammu —
su leidsin lehti loova metsa teelt,
kus käisid varjus sihitumat sammu,
ei õisi näind, ei mõistnud linnukeelt.

Mu südamel su pärast hakkas hale —
kuis vaatad inimest, kes midagi ei näe!
Jäin seisma, tulin sulle ligemale
ja võtsin pihku sinu külma käe.

Siis seitse laulu laulsin mina sulle —
ma laulsin sulle, kuidas kevadtuul
kõik hanged laotas päikse kuuma tulle
ja lehed haljendama paitas puul.

Ma laulsin sulle lõhnadest ja häälist,
mis kevad Eesti metsadesse toob,
ma laulsin liblikast ja õitsvast näalist,
ning vete vulinaist, mis jõgi joob.

Mu peos su vilu kooljakäsi soojus,
pilk selgeks sai ning aplalt hingas rind.
Kui saabus õhtu, päike läänes loojus —
sa värisesid nagu haige lind.

Siis läksin ma ja jätsin sinu maha,
kui võtsin käe, sa karjatasid veel
ja vaarusid kui vari puude taha,
kus jahe udu tihenes su teel...

Nende salvide pealkirja alla («Udune mälestus») kirjutas Ado Murak luuletuse mõtte eriliseks rõhutuseks «Pühendet pr. J. P-le» ja saatis selle siis kohe kodulinna ajalehe toimetajale ära. Järgmisel laupäeval oli asi juba lehes!

Lehenumber, kus «Udune mälestus» avaldatud, kulus autori käes varsti pehmeks ja hakkas narmendama. Muidugi jäi Adole see luuletus juba loomistunnil otsast otsani pähe, aga siiski ta kandis lehte alati endaga kaasa, et jälle ja jälle uuesti vaadata seda trükituna, näha oma nime ja eriti pühendust kord omade, kord Juuli, kord Jaak Parma silmadega. Aga ükskõik, kuidas ta neid salme luges või vaatas — hea oli see ta hingele alati. Nukrus ei suutnud teda enam norustada nagu enne, valus tühjusetunne ei pääsenud enam tagasi tema südamesse. Lääkjärve punane katus võis õitsvate uibude vahelt Adole nüüd paista kuitahes selgesti, aga ta võis püsti päi kõndida karjamaataguses kaasikus, kus metsaalune oli täis nende kahe jälgi mitmest kevadest ja

suvest — ei mingit murdumist, ei ängistust kurgus ega niiskust silmanurgas!

«Siis läksin ma ja jätsin sinu maha...»

Neid võlusõnu ei võinud temalt keegi võtta.

Aga suve poole nihkuv aeg hakkas valmistama uut rahutust: kuidas küll peaks kord sündima see, kui Ado ja Juuli nüüd, pärast «Haavatud hundi» ja «Uduse mälestuse» ilmumist, seisavad ühel päeval silm silma vastu ja peavad teineteisele teretuseks käe ulatama? Sest oli arvata, et Juuli juba varsti tuleb Läikjärvele suvitama.

Ent ühel päeval õde Liina, tulnud külast, teadis jutustada, et Juuli ei tulevat koju enne kui jaanipäevaks, sest varem ta mees ei saavat pangast puhkust ja noorik üksi ei tahtvat tulla.

Kardab! naeris luuletaja oma südames — tahab, aga ei julge...

Veel samal õhtul pidi Ado Murak minema vallamajja, et Noorusliidu kohaliku osakonna esimehena osa võtta võidupüha pühitsemist korraldava komitee koosolekust. Ja kui vana koolijuhataja seal ütles, et seekord tema tahaks enda asemel näha pidukõne pidajana ei kedagi teist kui Murumäe noort luuletajat, ja kui kogu koosolek oli sellega üksmeelselt nõus, siis jäi Ado Murak õnnest otse keeletuks. Märgatavalt väriseva häälega kogeles ta tänu austava usalduse eest ja nõjatus siis valla raudse rahakapi varju, et teised ei märkaks tema silmade virvendust.

Nõnda siis sündiski, et Ado ja Juuli jälleenägemine ei leidnud aset võsa varjus ega viljadevahelisel põllupeenral, vaid valla võidupeol, mis peeti Läikjärve kalmeti kaskede all.

Kõik valla seltsid ja ühingud kogunesid vallamaja juurde, kust siis ühises rongkäigus mindi Läikjärve kalmetile. Ado Murak kandis Noorusliidu lippu, kui seltside pikk rida pasunakoori mürtsudes sammus loova rukki ja esimeste põldheinasardade vahelt Läikjärve kaasikusse. Saabunud sinna, aetas ta oma lipu — «Noor olla on kevadet rinna sees kanda» — kaskedega kaunistatud kõnepuldi kõrvale rippuma ja tõmbus vaiksena ning tõsisena kõrvale. Kõneles siis kooliõpetajaga ja vallavane-

maga ja kõndis mõne ringi hoopis eemale, et mitte lasta süveneda kõhedusetundel, mida tas kippus tekkima, kuna kogu valla rahvas vahtis teda täna nagu imet, ja ta uus, esimene linnast ostetud ülikond ei olnud hoopiski veel kehaga kokku harjunud.

Kui ta viimaks nägi Juulit oma mehega tulevat ja otse kõnepuldi kohal istet võtvat, hoidus ta esimestest ridadest veel rohkem eemale, et pilkudel mitte lasta kokku puutuda enne, kui ta ise on juba kõnetoolis lippude vahel. Sealt siis võiks korraaks vaadata alla — Juulile otse silma... ja mõne lause oma hoolega päheõpitud kõnest öelda nagu eriti temale, kohe nagu suu sisse...

Aga millise?

Kas: «Peame võitlema südame te tuimuse vastu...»

Või: «Peame õiglase ja omakasupüüdmatu armastusega ehitama elu oma isamaa vabaduse valgeil päevil!...»

Või: «Elagu elu, mida kannab julgete tegude jõud ja soojendab armastuse igavene võidutuli!»...

Otsekui unes tõusis Ado Murak kõrgesse kõnepukki, kui vallavanem tuli ta juurde ja ütles, et nüüd on aeg hakata. Nagu kerge palavik väristas tema rinda, kui ta hüüdis oma isamaakõne esimesi lauseid üle uudishimulikult vaikiva rahva. Ta süttis ise igast sõnast, andes oma heledavõitu häälele aina jõudu juurde, kuigi rahvas oli vait ja pinkide read ei ulatunud kuigi kaugemale. Ta kõneles tundega ja hooga, nagu kuulaks teda mitte ainult paarsada koduvalla inimest, vaid kogu südasuvine isamaa — Peipsist mereni ja Petseri kuldakupleist Tallinna vanade tornideni, mida ta siis ei olnud veel näinud. Lause järgnes lausele, tõus tõusule ja Juuli unus hulgaks ajaks hoopis. Alles siis, kui ta oli publiku manalas magavate sangarite mälestuseks püsti tõstnud ja pasunakoorile märku andnud leinaloo mängimiseks, tuli talle meelde närtsinud vanikute ja rippuvate lippude vahelt korraaks alla vaadata. Seitsme pasuna selge hääl laulis haruldase hardusega «Isamaa ilu hoieldes» ja kogu pidurahvas seisis tummas tõsiduses. Ka kõnepidaja ise hoidis oma näo nõnda, et näis, nagu ta vaataks sügavais mõtteis kaugusse, aga tõesti ta piilus kogu kangelaste mälestamise aja Lääkjarve Juulit. Ja mis ta

nägi? ... Kõnehoost tekkinud hardus kohkus temas raskeks kohmetuseks, kui ta pidi märkama, et Juuli seisis oma mehe kõrval rahulikumana ja ükskõiksemana kui ehk ükski teine tema tulise kõne kuulajatest. Suur pik-kade narmastega valge sall oli tal püsti tõustes eest lahti jäänud ja Murakul ei jäänud märkamata, et proua kannab seda oma õnnistatud oleku varjuks... Nii... ja nagu oli tal külm kui kivist tahatud. Ei vähimatki liigutust ilmes, ei ühtki elava huvi sädet silmis, mis kogu aeg vaatasid murule maha... Kas langenute mälestuseks peab vahtima nimelt maha? mõtles Ado Murak kibestunult, kui orkester juhi habemes kõikuva korneti taktis jõudis juba vaiksete muremuljutusteni. Muidugi mitte... Sama hästi sobinuks Juulil vaadata eemale ette... mõttes kaugusse... Ja vähemalt ühe pilgu ta oleks pidanud heitma otse Ado silmi — põgusakski sidemeks kahe südame vahel, kes ümberringi laotavas hämaruses teavad palju ühiste mälestuste radu... Aga Juuli ei tõstnud ega tõstnud oma tuima pilku maast üles. «Tundus, nagu tahtnuks ta oma suletud olekuga nimelt märku anda, et ärgu olgu neil nüüd enam ühtki sidet ega silda, ei ühtki ühist rada ees ega taga...

Juuli ilme ja oleku ilmne jahedus segas Ado Muraku tundeid niivõrd, et ta kõne teine pool ei olnud kaugeltki enam niisama jõuline ja hoogus kui esimene. Mingi tühjusetunne kahandas häält ja segas lausete õiget rõhku, kuigi ta oli harjutanud seda Murumäe kaasikus päevade viisi ja endas väga kindel olnud. Lõpu eel, kui kõnepuki taga läidetud võidutule leegid lehvitasid ümberringi juba õige heledat kuma, hakkas ta süda küll jälle uuesti soojenema ja hääl endist hoogu saama, aga siis varsti oligi viimane lause käes. — «Elagu elu, mida kannab julgete tegude jõud ja soojendab armastuse igavene võidutuli!» hüüdis ta, nagu hääl kandis, astus siis järsku kantslist maha ja läks rahva hoogsa käteplaksutuse saatel ära eemale. Ja kui siis kõik pidulised kogunesid tule ümber, kus kooliõpetaja hakkas korraldama rahva ühislaulu, kadus kõnepidaja hoopis kaugele. Hoidudes ühe põõsa varjust teise varju, läks ta edasi ja edasi, kuni jõudis Murumäe ja Läikjärve karjamaade piirile tihedasse sarapuude rägastikku, kus istus laiale, pehme

samblaga kaetud kivile, löi rusikad põlvile ja langetas pea.

«Siis läksin ma ja jätsin sinu maha...»

Esimest korda ta tundis, et need on täiesti võltsid sõnad. Ja ta tundis, et õigeid sõnu ei olegi, vaid et ta kadunud südamerahu võivad päästa ainult teod ja tõsiasjad. Ning sealsamas sammaldunud kivil, pasunakoori «Doonau lainete» hõljudes mahedas suveöös, ta tegi otsuse, et nüüd peab tema elus sündima otsustav murrang.

Saagu mis saab! löi ta järsku pea püsti ja surus rusikad läbi sambla kivi teravaile konaraile.

Saagu mis saab, aga nüüd tuleb minna suurde maailma suureks meheks saama!

Tegude jõud kujutluste ja unistuste petliku lepituse asemele!

Nii jätkas Ado Murak Lääkjärve ja Murumäe piirivõsas, pidurahvast eemal, oma ilusõnalisi hüüdlauseid — ja nüüd juba mitte enam isamaale, vaid ise-enele. Ta töötas mitte leppida vähemaga kui kuulsa luuletaja nimega, töötas kindlalt võita kõik takistused, mis võiksid tõusta sel teel. Õppida ja näha maailma — seda ei võinud enam kuigi kauaks edasi lükata. Sügisel või hiljemalt talvel otsustas ta oma armsast isatalust vähemalt mõneks ajaks lahkuda.

Ado Murak hoidis oma tähtsa otsuse ainult enda teada, kuni heinad tehtud ja viljad koristatud. Kui ka kartulid hakkasid juba koopasse saama, avaldas ta oma kavatsuse esiteks emale ja õele ning siis ühel nõul ja jõul ka isale. Ei olnud kerge Murumäe vanale Murakule selgeks teha, kui tarvilik tema luuletajaks sündinud pojalt on mõneks kuukski Tallinna minna, et sealsest suurest elust korjata kõrgemat tarkust ja uut äratust oma noore elu uhkeks tõusuks. Ei olnud kerge koguda ka vajalikku varustist ja kulude katet, kuigi tädi Tiina oli kirjutanud, et kui poiss tahab tulla, siis ulualuse pärast ärgu olgu muret.

Aga viimaks sai ta ometi kõigist raskusist õnnelikult üle. Ema ja õe Liina heatahtlikul toetusel võideti isa vaiksevõitu vastuseis, korjati kokku tarvilikud kulukroo-

nid, pakiti mõneks ajaks moonakraamid kasti ja Ado Murak võis sõita.

Võida sõita pealinna — see tähendas talle esimest tõelist võitu. Süda täis suurte lootuste imelist ärevust, asus ta teele.

Ja siin ta nüüd oli — ootamas hommikut, et valge varal oma uue elujärgu esimesed õiged teerajad üles leida.

II

Ilm oli nagu vargsi valgeks läinud. Kui Ado Murak, rinnuli Patkuli treppide raudvõrel, väsinult pilukile vajunud silmad nüüd korraga jälle lahti lõi ja pea püsti tõstis, olid uulitsatel kõik laternad kustunud ja ka autod sõitsid ilma tuledeta. Ainult mõned üksikud aknad olid veel valgustatud, aga need paistsid veel ainult vaevalt silma, sest linna kohal laotuvast suitsu- ja udusegases viines oli pilvise hommiku hall valgus juba täit võimust võtmas.

Ainult mõneks silmapilguks jäi Murak veel vaatama linna selgunud pilti — Oleviste ülevat sihvakust, kaugegete korstnate laiustsulisulippe, majade määratud laagrit ja lahtist merd, mis piiras linna tumedana nagu rauast taotud. Siis ta arvas, et on juba aeg minna. Päev oli alanud ja küllap ka tädi Tiina juba turul oma igapäevase äri juures. Ta ei teadnud teed, aga lootis leida. Mitu lõõtsutavat inimest läks temast mööda, tultes üles treppidest ja minnes kitsast puuvärvast edasi, aga Murak ei mõtelnudki neilt juhatust paluda. Ise ta tahtis leida turu ja tädi, ise leida kõik teed, mis tal tarvis käia siinsete kiviradade rägastikus.

Ta läks samast värvast sisse, kust nägi minevat teisi. Esiteks tundus, nagu oleks ta sattunud umbesse hoovi, aga siit pääses siiski ka edasi. Kitsad, vaevalt heinakoorma laiused uulitsad kõverdusid sinna ja tänna. Kõikjal oli halle, tilkuvaid müüre, vettinud kivi külma lõhna ja kudrutavaid tuvisid, kes olid väga sarnased Murumäe metsade mehikutega, aga ei kartnud inimest. Olles teinud ringi ümber Toomkiriku, mida ta tundis pil-

tide järgi, sattus ta varsti avarama väljaku äärde, kus jäi nõutult, peaaegu kokkunult seisma. Ta ees oli valitsuse valge maja, mille ees ja sissekäikude kõrval seisis sõdurid relvadega.

Nüüd ei mõistnud Ado Murak ei edasi ega ka tagasi minna. Ta esimeseks mõtteks oli kahetseda, et ta seal treppide lõpul siiski mõnd lihtsamat inimest kinni ei pidanud, et järele pärida, kust oleks kõige õigem minek turule. See väljak, mille äärde ta nüüd oli jõudnud, näis oma valvuritega ja valge lossiga liig pidulik selleks, et siit niisama lihtsalt läbi minna.

Olles natuke aega nõnda nõutult seisnud, kuulis ta korraga selja taga toksimist. Ta vaatas tagasi ja nägi seal üht musta habemega kojameest luuda kinnitavat, et hakata kõnniteed pühkima.

Ado Murak astus mõne sammu tagasi ja pöördus pühkija poole:

«Vabandage, kas siit läbi minna tohib?»

«Kuhu?» küsis kojamees.

«Toompealt alla . . . turule . . .»

«Aga no miks mitte?»

«Vabandage! Ma ei teadnud. Mul on see linn alles vööras.»

«Aga no kas mõnes linnas siis ei tohi turule minna?» küsis kojamees nagu kahtlustavalt.

«Turule tohib küll . . .» kohmetus Murak. «Aga ma nägin, et siin vist valitsuse maja, valve väljas, ei teadnud, kas tohib mööda käia.»

«Seda keeldu ei ole. Mööda käi nii palju kui tahad . . . Valve on sellepärast, et ei oleks sissetükkimist.»

Ado Murak tänas ja läks, astus õige kõrmeil sammel lossiplatsi katedraalipoolset äärt mööda edasi, sest tal oli veidi piinlik oma asjatu pärimise pärast, mis pani musta habemega luuamehe märgatavalt muigama. Murak otsustas, et mõned esimesed päevad pealinnas ta ei hakka otsima ei raamatukogusid, loenguid ega mõnede heatahtlike vaimuinimeste tutvust, mis küll oli ta tuleku peamiseks tuumaks, vaid püüab enne muud harjuda linnaga, hulgub uulitsail, mis jaksab, et mitte tunda end siin nagu eksinud vares tuvikarjas.

Ent ta ei saanud ka seekord oma sammudega ja mõte-

tega kuigi kaugele — pidi jälle seisma jääma, et võtta vastu ja tallele panna uut muljet linnapildi järsust muutusest.

Piki pärimägist teed, tasast kui must nahk, kust praegu hääletu kergusega liugles alla suur uhke auto, nägi Ado Murak avara lageda ääres maju, mis oma kõrguse ja toredusega teda lausa jahmatasid. Nukrus liigutas mehe meelt, kui tuli mõte, et ta tänini, ligemale kahekümne viienda eluaastani, on pidanud arendama end suurte ülesannetega isamaapojaks, ilma et ta isamaad ennast oleks õieti näinudki. Ainult lihtsad külateed ja vaiksed talumajad, ainult alevik ümber kiriku ja oma maakonna luitunud pisilinn... Mis oleks temast võinud sedaviisi saada? Mis kuulsust ta oleks suutnud saavutada, nägemata oma isamaa pealinna, vana, sajan-dite-hõngust Toompead ja seda uusasjalikku uhkust, mis praegu avanes tal silme ees? ... Aga eks nüüd! Antagu nüüd veel vaid veidi aega, ja Ado Muraku lihtne nimi tõuseb uue tähena... Tema luule ja looming, mis senini häälitsetes nagu poolsulitu linnupoeg oma pesapuhma varjus, tõuseb lendu otse kotka kombel ja saavutab oma julgete tiivalöökidega seninägemata kõrgusi...

Aga kui talle praeguse silmapilgu küsimused jälle meelde tulid, tekkis kiuslikke kahtlusi, kas ta siiski ei talitanud valesti, kui ta jättis tädi Tiinale oma tulekust ette teatamata. Oli ju kena küll nii üksi ja segamata talletada esimesi uudismuljeid, aga nüüd näis olevat põhjust karta, et ta ei leia tädi Tiinat muidu, kui peab ise hakkama otsima tema kodu. Võis arvata, et vaene vanainimene elab kaugel siit linna toredast südamest — peab palju pärima, peab end ehk õhtuni juhatada laskma, et kord pärale jõuda. Ja mis siis, kui tädi pole koduski? ...

Tuli igatahes neid kahtlusi kuidagi selgitama hakata, tuli vaadata ja valida, keda möödaminejaist küsimusega tülitada. Kas mitte seda keskmist kasvu härrasmeest, kes, hallis palitus ja sama jumega sonimütsis, taskusse surutud käe all tüse mapp, aeglaselt üles Toompea poole astus?

«Vabandage,» peatus Ado Murak selle võõra ees, kelle näos nüüd korraga tundus talle midagi nii tuttavat, et

tahtmata tuli mõte, kas ta ei kõneta mitte mõnd palju pildistatud luulekuulsust...

«Mis te soovite?» küsis tülitatu mitte just sõbraliku kähedusega vaikses hääles. Ta näis olevat tähtsam mees kui välispidi paistis.

«Vabandage,» kordas Murak seda kohmetumalt, «ehk te võiks mulle öelda, kas Tallinnas täna on turupäev?»

«Miks te minult seda küsite?» viivitas umbusklikuna tunduv võõras vastusega.

«Oleks tarvis teada... Ma olen siin võõras, praegu sõitsin sisse... ja mul oleks tarvis turult kedagi kätte leida.»

«Ja kuidas te tulete sellele, et Tallinnas mõni äripäev ei ole turupäev?»

«Aga... keegi ei kauple ju...» osutas Ado Murak Toompea nõlvalt otse alla.

«Siin? Arvate, et siin on turg või?» küsis võõras karmilt.

«Kas ei ole siis?» küsis Murak vaikselt, tundes end punastuvat.

«Huvitav, mis turu tundemärke te siit leiate?...»

«Aga... nii suur lagendik keset linna...»

«Turg on, vaadake, hoopis sealpool. See siin on — Vabaduse väljak.»

«Vabandage, ma ei teadnud...» pomises Murak süüdlasena. «Ma ei tunne veel Tallinnat... praegu alles sõitsin sisse... maalt tulin...»

«Usun küll!» ütles võõras erilise rõhuga ja läks.

Ka Ado Murak hakkas jälle edasi minema, aga südames oli seekord veel piinlikum kohmetus kui pärast kõnelust musta habemega kojamehega. Ta oli küll teada saanud, et turg, kus tal tuleb otsida tädi Tiinat, ei ole siin, vaid kuski «sealpool», aga peale selle oli tal tunne, nagu oleks jälle löödud küsiva suu pihta. Lihtsa arusamatuse pärast turu asukoha suhtes oli heidetud temale, võidupüha tuli hingelisele kõnemehele, altkulmu kahtlustav pilk: kas ei ole siin tegemist vabaduse teotajaga? See oli seda kibedam, et Murak ei saanud ega saanudki lahti kahtlusest, kas härrasmees, kes pidi ta turule juhutama, siiski ei olnud tema suur eeskuju luules, sama kõlavanimeline kuulsus, kelle pilt, suur valge õis nõõp-

augus, praegugi seisis Murumäe tagakambris kummutil. Tundus, nagu oleks saatus tahtnud juba täna Ado Murakut tutvustada poeetide kuningaga, kes läks mäest üles rahva valitsejatele nõu andma, aga siiski ei saanud asja sellest heade vaimude heast kavatsusest. Ei olnud parata — Murak pidi olema veel vares tuvikarjas... Kuid — edasi! Küllap varsti tuleb aeg, kus tal pole tarvis siin enam teed küsida — võib ehk mõnele juhatadagi... Ja küllap tuleb ka see tund, kus ta uuesti saab kokku poeetide kuningaga, ja siis juba — kui mitte veel võrdsenä, siis märksa võrdsemana vähemalt...

Minnes umbkaudu sinnapoole, kus pidi olema turg, nägi Murak igal sammul midagi uut ja huvitavat, aga ta sundis end edasi astuma. Sest üks tal ju olnud aega siit veel mitu korda läbi minna ja harjuda kõigega nagu näis harjunud olevat kogu see määratu inimeste hulk, kes ruttas igaüks oma poole.

Kirjule postile kinnitatud hele laud juhatas, et jalakäijail tuleb tarvitada parempoolset kõnniteed, ja Ado Murak oli kohe kärmas sõna kuulma. Ta läks ruttu üle uulitsa, kui ühtsoodu kihutavad autod selleks vähegi mahti andsid. Aga kuidas leida õige tee turule? Küsima ta ei tahtnud enam hakata ja poeetide kuninga juhatus ei olnud täpsem kui üksainus ebamäärane käeviibe. Tuli endal terane olla, pidi uurima ja mõtlema, et pärale jõuda.

Kas ei aitaks ehk see, kui käia selle paksu proua kannul? Sest küllap vist ikka turule minnakse säärase suure korviga nagu sellel oli käevangus.

Ruttajate vilunud vahelepugemisest hoolimata ta ei lasknud seda korviga emandat enam silmist, vaid ootas kannatlikult, kui ta mõnes äris sees käis. Kui siis paremat kätt lõppes kõrgete kivimajade ja toredate äriakende rida ja teispool üht vana torni tõusis puhmastega palistatud künkamügar (mis mehes, kes näinud Munamäge, ei äratanud mingit aukartust), pöördus tundmatu teejuht äkki paremale ja sedamaid Ado Murak nägigi, et oli valinud õige teejuhi:

Ta ees laotus luitunud telkide lai laager, sumises pealinna suur turg.

Üle haljaste roobaste... läbi kella kõlksutava trammi-

vaguni eest, mis kurja urinaga rühkis oma raudset rada... Edasi.

Esimestel laudadel oli õunu ja marju. Kuldrenettide vahakollaseid kuhilaid, rohelisi ja roosamaid sibulaid, pähkleid ja jõhvikaid. Mida kõike ja kui palju! Pikk rida rippuvat liha — sadade tallede keps siin konksu löödud — laudadel veiste tumedat taid ja suuri luid — seajalgu päris pinus, sadadeks vastlasuppideks...

Teiskätt aina kalad ja kalad — palju sääraseid, mis polnud ei särjed, ahvenad ega havid, mida Murak sise-maa mehena teadis ja tundis. Siin, näe, rida naisi väikeste, kõbisema kuivatatud saiadega, mis aetud nõöri nagu mingid puust sõrmused... Siin jahud ja terad, herved ja oad — mitukümmend seltsi iva väikestes valgetes kottides — kärude ümber tuhat tuvi ootamas raasukeste langemist.

Kapsaid ja kaalikaid, peete, porgandeid ja kes teab mida kõike koorem koormas kinni. Ning lilligi õitseb näärilkuu kolmandal päeval — valgeid ja punaseid, mul-las ja murtud. Mune mägede viisi, leibu, saiu ja võid kümned telgid täis. Nülitud jäneseid ja lastud linde — tedrekukkede punaharjalised pead kõlkumas üle laua-veere, nokad täis tumedat hüübinud verd, tiivad ripakil, nõörijupp jalus.

Ja kõikjal ning üle kõige kaubapakkujate kiidu- ja meelitusõiked, karedaks külmetatud häälte sunnitud lahus. Ostmist ja maksmist, tingimist ja kalliks põlgamist. Turg elu täis nagu laat.

Jõudnud silkude ja sibulate vahelt eriti rahvarikkale ristteele, kuulis Ado Murak mahedat eidehäält:

«Kohvile, kel süda jahe, koh-vi-lee!»

Ta peatus ja nägi, et kutsuja seisis käre kõrval, millel surises priimusetuli ja auras kuum katel. Sooja kohvi lõhn võttis talle vee suhu ja kohe ta läks, tõi kalalaudade reast oma tavalist laadamaiust — paar silmu ja prantsaia. Sõi need suure suuga ära ja küsis siis kohvieidelt ühe kruusitäie kuuma peale rüübata.

See oli lahke ja jutukas naine, ning kohvi rüübates kavatses Murak temalt nõu küsida, kuidas sellest laiaast rahvahulgast hakata otsima tädi Tiinat. Aga ta ei saanud õieti oma kardkopsikut veel tühjaks rüübata, kui ta äkki

eemal nägi midagi säärast, mis huvitas teda veel rohkem. Ruttu andis ta tühja peekri ära, maksis ja läks.

Ta rüseles naiste ja korvide vahelt ühe punetava näoga mehe juurde, kes kandis käsivarrel rebasenahka.

«Mis see loom maksab?» küsis ta ja hakkas asjatundlikult karva sorima.

Mees näis väga rõõmustuvat, et ta kauba vastu huvi tunti. Ta haaras Murakul hõlmast kõvasti kinni, nagu kartes ostja kadumist, ja tasa nagu saladust avaldades kähistas viinahaisulise häälega:

«Kakskümmend kaks, kui ostja oled. Vaata, sõber: haruldane loom! Ei ole uhkemat asja, kui naisterahvale midagi kinkida tahad.»

«Kas tõesti nii kallis?» tõmbas Murak naha saba otsast ninani sirgu.

«Või kakskümmend kaks ka veel kallis!» näis kaupleja lausa kohkuvat imestusest. «Kolmkümmend on selle looma õige hind. Ja oleks jõulu eel sellega ainult anda olnud! Kahest otsast kisti, kui mõnda nähti. Aga praegu mul sihuke pühadepealne olek: pea on haige ja raha otsas. Ainult sellepärast lasen kahekümne kahega käia, kui ostja oled. Näed sa: see on nahk, mis laseb ennast töötada hõbedaks või mistahes... Väike kulu juurde ja keegi ei tule ütleva, et naisterahval pole oma kakskümmend viis tuhat kaelas...»

«Mis nüüd hõbedast rääkida, aga... Kas te päris tõesti nõuate selle naha eest kakskümmend kaks krooni?»

«Teeb ostja näo ette ja... endal pole hinnast aimugi või? Mine vaata poes, küsi, kas näed mõnda räbalat alla viiekümne või ei näe...»

«Kas tõesti nii kallid?»

«Poes on nad teadagi kallid. Seal iga nahk ju maksab üüri ja õiendab suuri riigimakse. Aga selle saad praegu kolm krooni alla küti hinna. Ainult sellepärast, et mul pühade järg — pea haige ja tuul taskus.»

«Jäägu pealegi!» ütles Murak ja tahtis minema hakata. Aga nahakaupleja oli tal ikkagi veel hõlmas kinni.

«Ära jookse! Ütle oma hind!»

«Mis siin minul hinda ütelda! Ja kui oleks, siis ma ennem soolaks juurde kui hakkaks alla tingima.»

«Mis? Ei ole ostu mõtetki või? ...»

«Õigust ütelda: ei ole,» lausus Murak rahulikult. «Või kui ei usu, vaadake . . .»

Ta tõmbas oma pambul, mida ta kogu aeg oli hoolega kaenlas kandnud, ribakese paberit katki ja sealt paistsid vastu samasugused ruuged rebasekarvad nagu need, mis rippusid kaubitseja käsivarrel.

«Anna ära!» löi võõras küüned pakki, tõmbas sealt välja parima rebasenaha.

«Kõige enne võtame mõõtu,» nõudis Murak, «muidu ehk lähevad veel kogemata vahetusse.

Nahad mõõdeti: ninasid koos hoides jäi Muraku omal tublisti vaksa võrra hända üle.

«Anna ära, kui raha tahad!» mangus turumees.

«Teil ju pidi tuul taskus olema.»

«Kui tarvis äri teha, küll siis rahasid leitakse,» vastas võõras nahka uurides.

«Ja mis te siis minu asjast ka arvate?»

«Ega ma looma ei sõima, aga . . .» ta keeras naha saba alt pahupidi, «nülgimise üle peab nurisema. Näha kohe, et matsi töö . . . Aga no ütle päris mehe sõnaga, mis sa mõtled ta eest nõuda?»

«Ega mul pea ei valuta,» ütles Murak. «Mis mul viga hinda pidada: kolmkümmend kolm.»

«Kui pakuksid selle rahaga kaks sihukest nahka, võiks kauplemata hakata . . .»

«Jäägu siis pealegi,» ütles Ado Murak, võttis oma naha ja läks.

See jutt tegi talle toreda tunde ja tuju; nüüd oli tasa see alanduse kihelus, mis oli jäänud talle südamesse Toompea luuamehe ja luulekuninga teejuhatamisest. Tal oli hea meel oma enesekindlusest, mis jättis vilunud kaubitsejal suu üsna ammuli, kui võeti nahk ja lõpetati jutt. Ja veel toredam oli teada, et need kolm rebasenahka, mis olid veel paberis, nagu neljaski, mis jäi talle lahtiselt kätte, maksid siin nõnda kõrget hinda! Need neli nahka olid küll ennegi olulisem osa tema varast, mille najal ta kavatses end Tallinnas harida ja arendada, aga ta oli hinnanud nende väärtust märksa odavamaks. Kaks-kümmend kaks krooni tükk — või olgu ka kaks-kümmend . . . See teeb juba summa, millega hoolsalt kokku hoides peaks pealinnas hulgakese aega elada

saama, kui lisaks veel mõned kroonid sularahagi taskus ja jaamas hoiule antud kastis kaks lännikutäit võid, pool tegu leiba ja terve tapetud talleke. Küllaldane alusvara selleks, et veidi ringi vaadata ja . . . miks mitte ka siin pisut teenida — püüda jaole jõuda pealinna rikaste lehtede rearahadele . . .

Nende mõtetega oli Ado Murak jälle kalalaudade vahele tagasi jõudnud. Vaadeldes kaupa ja ostjaid-müüjaid, pani ta korraga tähele, et üks pruunis, nahkraeta mantlis noor naine, kellele valges kitlis eidehiiglane pakkis parajasti paari suitsuahvenat, silmitses ilmse huviga rebasenahka, mis oli jäänud lahtiselt Muraku käsivarrele. Kui läheb kaubaks — mingi, mõtles Murak, astudes endise aeglusega edasi. Preili maksis, pani oma kalad mappi ja näis tahtvat kohe naha pärast kõnelema hakata. Aga ta ei saanud.

Sest samal silmapilgul sündis nagu ime:

Tugev kahuripauk vapustas õhku ja maad. Ja siis hakkasid kõik auruviled korraga huilgama. Kõikide kirkute kellad laotasid oma pühalikku kõla undavate vabrikute koori sekka. Kogu turu rutt ja jutt jäi vaid kui palvetav pühakoda. Jäid seisma kõik rattad ja jalad. Keegi ei liikunud paigast. Ning kui Murak nägi, et mehed olid paljastanud pead, siis ta võttis ruttu ka oma kõrviku kätte.

Nii kestis see pühalik seisak pikki silmapilke. Ei mingit liikumist ega ühtki muud häält kui ainult vabrikuviled, tornikellade kõrge kõlakoor ja kustki kaugemalt kostev pasunakoori mäng: «Ligemal', Jumal, Sull' . . .»

Pead liigutamata laskis Murak silmad ringi käia. Kõik seisis, nagu nad olid seisma jäänud. Ainus liigutus, mida ta juhtus nägema, oli see, kui ühe vanema naise käsi valge rätiga tõusis muhvist korraks silmile, et pisaraid pühkida.

Ado Murak teadis kohe, et see oli kolmanda nääriliku päeva üleriiklik leinaseisak langenute mälestuseks. Ent esimesed silmapilgud neist kolmest hardusminutist kulusid tal kahetsuseks, et ta ei mäletanud juba aegsasti seda pühalikku sündmust, et kustki kõrgemalt ja rahulikust paigast vaadata, kuidas järsku jääb seisma kogu linna kihav elu.

Ent nõndagi haaras see hardushehk ta tunded kõvasti kaasa. Tas ärkas mälestusi Lääkjärve kalmetil peetud võidupüha kõnest ja ta silmad hakkasid pikkamisi soojenema. «Suur vaikus haaras kogu maa...» reastusid tal mõttes sõnad uue luuletuse alguseks. Ja samas ta tundis, kuis nireke sooja niisket näole nõrgus.

Turg seisis ikka veel täielikus tardumuses. Vabrikud ei lakanud veelgi undamast ega kirikukellad kumisemast.

Ado Murak vaatas veel korraks ringi. Kõik seisis endistviisi. Ainult üks poiss, kes müütas kaelas kantavast kastist mitmesugust pudukaupa, luges vargsi lusi-kaid. Ja üle tee laua taga seisev kalanaine, kel seisaku alates silgukaalumine oli pooleli jäänud, laskis kaalu kohal peatunud peost kalu ükshaaval kukkuda, kuni kilo sai täis ja vaeliud aeglaselt alla vajus.

Siis kõmahtas jälle kahuripauk.

Vabrikud ja kirikud vaikisid.

Turu kõmin ja sumin algas nagu uue hooga.

«Kas see rebane on teil müüa?» küsis pruunis palitus preili, kelle Murak oli vahepeal juba hoopis unustanud.

«Jah, võiks müüa küll,» ütles ta ruttu nina nuusates, et oleks põhjust korraks silmigi pühkida.

«Mis ta maksab?» võttis preili naha, silitades kinnas-tatud käega selle karva.

«Õigust ütelda,» pidi Murak poolpiinlikult naeratama, «ega ma päris nahakaupmees küll ei ole. Tulin niisama Tallinna ja võtsin kaasa. Enda lastud loomad.»

«Aga nii see peaks ju meile mõlemale kõige kasulik-um olema, kui nahk läheks ilma vaheltkauplejata küti käest kohe minu palitu peale.»

«Seda küll, aga ma ei tea hästi hinda. Üks punase ninaga mees siin käis omaga ringi, nahk oli tal tubli vaks lühem, aga kakskümmend kaks krooni küsis.»

«Selle mehe oma ma nüüdsama vaatasingi. Teil on kenam.»

«Ega ma suurt rohkem ei nõuakski. Ehk kakskümmend viis...»

«Seda tuleb siiski paljuks pidada,» arvas preili, sobi-tades nahka oma palitu varrukaga. «Vaheltkaupleja käest te seda hinda ikkagi ei saaks, ja see teine mees

küsis küll minult omast kakskümmend viis, aga kui tulema tulin, pakkus juba kahekümnega.»

«Aga kas see nahk teile muidu meeldib?»

«Ei ole viga . . .»

«Seda tuleb ka vaadata, et loom oleks korralikult nülitud,» ütles Murak. «Selle naha juures võite kindel olla . . . see laseb ennast töötada ja kõik. Tehke hõbedaseks või kullaks . . . väike kulu juurde ja keegi ei kahtle, et teil on oma kakskümmend viis tuhat kaelas.»

«Miks võltsida! Mina laseksin ta endale niisama valmis teha. Ainult hind . . .»

«Väga odavalt ei tahaks anda . . . sest üks ta kättesaamisega ole ikka omajagu vaeva ka nähtud . . .»

«Pole te teda toitnud ega talitanud. Pauk pihta ja käes . . .» naeratas preili.

«Hea ütelda küll, et pauk pihta ja käes,» vaidles Murak heatujuliselt, «aga kui te teaksite, kui kaval on säärane suur loom! Ei ta mõtlegi sulle niisama püssitoru ette jalutada — valva ja varitse nagu nõida. Seesama see kõige hullem mul oligi. Mis meil nüüd viga ta kasukat kaubelda, aga mis nalja sai siis, kui see nahk hulkus veel metsas — kanget kavalust täis. Mitu nädalat ma vahtisin teda, ööd otsa kükitasin küünis, kirju kukk söödaks kadaka külge kapla pandud. Ja päevade viisi ma ratsutasin metsades ringi, praetud kana nõoriga taga, aga midagi ei aidanud . . . Kui olin metsas tühja käega, siis ta vahel vilksamisi näitas mulle oma suurepärast nahka. Aga kui läksin püssiga, siis ta kurivaim pühkis sabaga jäljed ka ära . . .»

«Aga viimaks lasksite ta ju ikkagi maha.»

«Jah, viimaks küll,» ohkas Murak tõsiselt. «Aga mitte enne, kui olin püssirohule värske lõhna juurde aurutanud. Ja vanaema sõlest valasin peotäie hõbehaavleid. Tinahaisu kartis see loom nagu hunt punast lippu.»

«Oi, kui huvitav oleks teiega kaubelda,» vaatas preili oma randmekella, «aga kahjuks ei ole mul enam aega. Palun ütelge nüüd päris viimane ja kindel hind.»

«Noh olgu siis nii, et ainult hõbehaavlite hind üle kahekümne.»

«Ja palju seda haavlihinda peaks olema?» otsis preili juba raha.

«Nagu te ise arvate...»

Preili andis Murakule kaks kümnekroonilist.

«Kahjuks ma ei leia lahtist. Saate ehk vahetada?»

«Minul on ka peenikese poolest tuul taskus. Jäägu pealegi!» leppis Murak.

«Aga midagi te ju peaksite ikka saama nende hõbehaavlite eest... Teate, mis — kui tahaksite täna õhtul minna teatrisse ja kui teid huvitab ooper, siis võtke see pilet. Ma ostsin selle ühe oma kolleegi jaoks, aga see külmetas enda voodisse, ei saa tulla. Väga hea koht on... Soovite?»

«Täna,» võttis Murak pileti.

Preili vaatas veel kord kella, haaras siis naha kaenlasse ja kadus rutates rahva sekka.

Rõõmsana nahakauba õnnestumisest samuti kui oma viinahaisuse võistleja ürituse ebaõnnestumisest, jätkas Murak turul muretut jalutust. Nimelt muretut, sest kui tal senini oli läinud aina paremini ja paremini, küllap tal siis õnnestub leida ka tädi Tiina. Või kui ei peakski õnnestuma — oleks see siis mõni mure või suur õnnetus? Hoo pis ei mitte. Küllap tal oleks juba vilumust ja enesekindlust tädi elukoha otsimiseks. Päris omast peast ta ei mõistaks küll kuhugipoole minema hakata, aga kas linnas inimesi puudub, kellelt teed küsida! Ja kui tal ei peaks meeldima küsida või kui sõbraliku juhatamise asemel peaks talle hakatama jälle näkku muigama, kas ta siis ei või istuda esimese nähtavale juhtuva voorimehe troskasse ja öelda kõige vilunuma linlase kombel: «Kupumäe kakskümmend kuus, korter kaheksateist!»

Jõudnud lillede ja lastud lindude kaudu turu viimasele servale, peatus ta jutukate eitede ja vaiksete kahvatute tüdrukute seas, kes müüsid pohla- ja kuusepärgi, haljaid männioksi paberist roosidega ning hõbetatud ja kullatud kaseraage. Ta peatus pisut kauemaks, sest siin oli, mida vaadata — turgu, elavat uulitsat ja toredaid maju korraga.

Nii palju kõrgeid ja laiui seinu nii paljude suurte ja valgete akendega! imetles Ado Murak. Näis, et rikkust ja toredust leidub ta ahtal isamaal siiski märksa rohkem, kui ta oli julgenud mõelda, et kõigi mugavuste maailm ei olegi väga kitsas, vaid et seda jätkub õige

paljudele — kes ainult suudab tõusta . . . Nii võõras kui Murak siin ka oli — siiski ta arvas kõige kuuldu, loetu ja mõeldu põhjal päris kindlasti teadvat, et suure linna kihavas elukeerises ei ole paigalpüsimist, vaid embkumb — kõrge tõus või raske langemine. Ta teadis mitut meest, kes külakoolis olid tema kõrval väga tuima peaga, aga rühkisid siiski edasi ja elavad nüüd pealinna härradena — kes ohvitser, kel äri ja majad, kes mõne ministri ametnik ja ülem asjamees. Ja ta mäletas, et kui ta oli veel laps, siis tädi Tiina ja ta mees olid jõukad inimesed. Kui nad vahel suvel Murumäel käisid, siis oli neil väikese Ado jaoks alati midagi toredat ja väga maitsvat kaasas. Aga tädimehe puuhoov läks pankrotti. Ja kui tädi siis vahel vaese lesena veel külastas Murumäe omi, olid ta taskud tulles alati tühjad, küll aga minnes mõni kompsuke kätte otsas.

Aga mis saab siin temast endast? Ado Murak ei tulnud küll siia selleks, et rikkaks saada, aga linn, mille elanike arvukasse perre ta oli nüüd mõneks ajaks liitunud, näis nõnda võimas oma suuruses, et üksiku kogemusteta mehe kavatsus vaevalt siin maksab kuigi palju. Ei olnud sugugi kindel, kas ta kahe kuu pärast läheb siit jälle tagasi, nagu lepiti kodus, ega ka see, kas ta suudab jääda siia niigi kauaks. Langusele kiskuvate kiusatuste vastu teadis ta endas jätkuvat tervet ja tugevat kainust, aga mis siis, kui ta suur tõus peaks algama nõnda äkki ja täie hooga, et rebib katki kõik kavatsuste kammitsad . . . Kas ta pääseb kahe kuu pärast tagasi Murumäele, kui ta, võib-olla, juba paari nädala pärast istub mõne rahvusliku suurlehe toimetuses — palk paras ja kuulsus aina kasvamas, kabineti aknast vaade üle südalinna kõrgete katuste . . . Kes need härrad kõik on, kes nii uhke hooletusega autodes istudes praegugi aina sõitsid Murakust mõlemas suunas mööda? Ja needki, kes käisid jala, hõbekirjadega mapid kätte otsas? Ning milliste meeste need naised, kes toredais nahkmantleis ja raskeid korve kandvate teenijate saatel tulid turult, et astuda juhtide poolt aupaklikult avatavasse autodesse, mis siis kohe nagu põlglikult viskasid tagant vurtsaku sinkjat vingu ja sõitsid uhkelt oma teed?

Aga olgu need — sõitku säärased, kuhu soovivad, — sõitku pealegil!

Ado Murak lükkas kõrviku hooletult kuklasse ja läitis paberossi. Kasige, kiusatused! Ta ei tulnud siia selleks, et alandada end rikkuse ees lõimitamisega. Ja vaimseks tõusuks pole vaja autot ega kuulsuseks kallist kasukat...

Ta läks mööda vankrite reast, kus müüdi aina kartuleid ja kartuleid. Läks otse suure valge maja poole, mis oli siinkohal turu teispooleks piiriks ja mida tundis nähtud piltide järgi sama hästi kui kõrget Toompead.

Ta tahtis ligemalt vaadata rahvusliku suurteatri hoonet, mis oli talle seda tähtsam, et selle kuulsat nime kandis ka see pilet, mille võõras preili oli andnud talle rebasenaha hinna lisaks. Aga ta ei saanud suure hoone vaatlemisega veel õieti alatagi, kui kuulis korraga tuttavat häält.

«Tere hommikust, proua! Kas täna kalmust või soosabarillat?»

Polnud kahtlustki — need lahked sõnad olid lausunud tädi Tiina suust.

Ado Murak vaatas ja nägi, et turu siinpoolsel serval, otse kõnnitee ääres, kükitas rida vanu naisi, kellel kõigil oli mahalaotatud kottidel kaubaks hunnik mitmesuguseid kuivatatud taimi, lehti, õisi, juuri ja suurtes kampades kasekäsni nagu tumedat turvast. Ta jäi ootama, kuni tädil ta juurde kummardunud karusnahkses mantlis prouaga kaup oli tehtud. Ei olnud siin pikka juttu, ei kiitmist ega tingimist. Tasa öeldi, mis taheti, sõnatult pisteti kimp peeni juuri ja peotäis musti marju kortsunud paberikotti ja sedamaid poetas ostja müüjale mündid pihku nagu vabatahtliku maksu.

«Tere, tädi! Mis nõiarohte sa siin müüd?» asus Murak nüüd kohe lahkuva proua asemele.

Üllatunult tõstis tädi näo, mida varjas selja taha seotud suurräti nurk. Ta vaatas teretajat tükikese aega, enne kui hakkas end pikkamisi jalule upitama.

«Oled ikka päris tõesti Peebu poeg?» küsis kahtlevalt.

«Kelle muu!» võttis Murak tädi külma käe oma sooja pihku.

«Ja kuidas sa siis nüüd nõnda äkki siia said?»

«Või veel äkki! Eks ma kirjutanud sulle juba kadri-päeva paiku, et sel talvel see tee ikka ette tuleb.»

«Ju sa kirjutasid. Aga või ma seda võisin arvata, et sa selle sama sõnume peale sõidadki. Et sa mu ka leidsid!»

«Noh, oli ka aeg otsida.»

«Juba hommikusega või?» nihutas tädi külalise oma kaaskaubitsejate uudishimust veidi eemale.

«Hommikusega jah.»

«Heldus! Ja kus sa selle ilmatu aja siis sedasi püsti-jalu elasid?»

«Või mul siin veel vähe oli uudist vaadata ja ringi käia.»

«Miks sa's nõnda! Komps ka veel kaenlas kanda ja ...» kobas tädi läbi paberi rebaseid.

«See niisama. Oma kasti andsin vaksalis hoida. Sellega ma poleks jala kuhugi jõudnud,» ütles Murak ruttu, et tädi ei arvaks, nagu oleks talle niisama kerge kaenla-täiega külla tulnudki.

«Ah hoida andsid. Ma siis katsun vaadata mõne käruga inimese, kel vähem kaupa peal ja meie poole tulek. Nõnda saaks odavamalt.»

«Võtame parem voorimehe,» naeratas Murak.

«Ei. Oota, Adoke, küll ma vaatan. Mis see kärü meil kahekesi lükata, kui pole kulu kandmist.»

Ja juba ta läkski. Murak, toetudes raudtarale, jäi ootama. Suitsetas, vaatas teatrimaju, silmitses tädi kummalist kaupa.

Varsti lõikus turu suminasse hele vile.

«Kuule, kui juba antaksegi meile õhtu kätte,» ütles üks juurikate eit teisele, ja Murak mõistis, et see tähendab turu lõppu.

Tädi Tiina, tulles käruga, hüüdis juba eemalt:

«Näed nüüd, sain rattad homseni laenuks! Üks tuttav kalanaine pani oma kastid teisega kokku. Annan talle paar tükki teetaela ja peoga kadakamarju — kõik see kulu!»

Ado Murak kummardus, et aidata tädil kaupa kotti ajada.

«Kuule, ütle siis ometi, milleks on inimestel tarvis

sedu puru, mis sa siin müütad?» küsis ta käsnaakampu kokku korjates.

«Rohuks ikka, mis muuks,» vastas tädi nagu vastu tahtmist.

«Ja kas sellest rämpsust siis mõne häda vastu abi ka saadakse?»

«Usk on iga häda ainus õige abi,» ütles tädi kotisuud sidudes. «Rohud ainult usu toeks, too tohtri käest või võta siit.»

Kott kärule visatud, võtsid nad kõrvu aisade ristpuust kinni ja läksid. Mitte ainult nemad — kogu turg lagunes kilinal-kolinal laiali. Kõik teed olid tihedalt täis vankrite ja kärude logisevaid raudrattaid, ruumipuuduse pärast aeglaselt ronivaid autosid, seljas kantavaid kotte ja kaubakimpe.

«Ja säärane rändamise murd siin igapäev...» imetles Murak nagu endamisi.

«Pole siin praegu suurt murdu midagi, päris lahe minek,» seletas tädi. «Oli ju täna õige hõredapoolne turg — rahval jõulu eel raha kõik ära raisatud ja pühade pärad veel süüa. Oleks ehk veelgi hõredam olnud, aga eks see pehme ilm meelitas sihukesed kaubad välja, mis külma kardavad. Kartuleid nähti õige ohtrasti olevat... Aga näe, üsna täied koormad lähevad tagasi. Mis ilmastki abi, kui ostjal rahakott tühjem kui kõht. Aga oleks sa näinud siin enne jõulust elu! Siis räägi, et rändamist ja murdu. Juba enne keskööd võeti kohad sisse. Ja kui hommik koitis, siis turg rahvast täis nagu vähjakott... Mina jäin paar kõige kibedamat päeva päris ära, ei tulnudki siia tõugata ja tallata. Käisin parem metsas kadakamarju ja käsnu korjamas. Sest ega meie kaubal ole pühade eel suurt minekut. Kellel siis aega oma häda mõtelda, kui pühad tulemas. Aga täna, kui muud ärid seisid õige soigus, oli meil müümist päris kenasti. Sest eks see pühadeaegne söömine ja joomine aja inimestel hädad hullemaks — kõhud segamini ja rindealused valu täis...»

Sile asfalt sai otsa, nende käru nagu kõik muudki rattad ees ja taga hakkasid kivisillutisel kõvasti kolisema ning nad jätkasid teed jututa.

Murak püüdis hoolega nüüd mindavaid uulitsaid

meelde jätta, et ta õhtul mõistaks teed küsimata teatrisse tulla. Aga käänakuid oli palju ja suunad läksid varsti sassi. Ta magamata ööst väsinud silmad, mis tänini olid näinud vaid rahulikku maaelu, hakkasid kibedalt virvendama ja pea huugas muljete liigrohkusest. Aina uusi ja uusi uulitsaid, rikkalike vaateakende üllatusi, mööduhisevate autode ohtlikku hoogu, kõnniteedel voolavat rahvahulka, nägude ja sammude arutut hulka.

Viimaks nad jõudsid jaama, ajasid käru sama trepi ette, kust Ado Murak hommikul oma raske kasti üles kandis. Ei kestnud kaua, kui ta sai selle jälle kätte.

«Nüüd siit... natuke tagasi,» ütles tädi ja nad lükkasid käru liikvele.

Varsti kolisesid rattad üle raudteeroobaste, ja veidi maad mindud, tõstis tädi jälle juhatuseks kätt ning nad pöördusid paremale.

Linn muutus madalamaks. Kollaste ja hallide puumajade vahel hakkas järjest rohkem ruumi leiduma umbtühedaile hooviplankudele, kohati isegi harvadest püstpindudest kapsaaia-taradele. Ei olnud siin enam seda autode kihutamist, mis turu ja jaama vahel. Ainult harva möödus mõne omnibuse punane kere, mõni koorem puid või põletusturvast. Oli siin keset uulitsatki ruumi koju minevail koolipoistel kambas kaagelda ja väiksemailgi põngerjail kulajooksu laduda. Mida kaugemale edasi, seda vähem oli ka kõnniteedel käijaid. Ainult üksikuid naisi. Ja mõni jõuetult jalgu vedav vanainimene. Töörahas oli veel tehastes.

See oli vana, luitunud värviga kahekordne puumaja, mille ees tädi Tiina laskis viimaks käru peatada ja läks hoovivärvat avama. Hoovis võttis Ado Murak raske kasti sülle ja järgnes sõnatult tädile, kes oma rohukotti seljas kandes läks ees majja.

Kas alumisele või ülemisele korrale? mõtles Murak. Aga ei kummalegi. Majal oli maa all veel kolmaski kord. Keldrisse ehitatud pesuköögi aurusest esikust viis uks tädi Tiina tuppa — umbsesse rõskusse, kasekäsnae ja sootaimede raskesse hõngu. Ainsaks tulepesaks toas oli korstnajala külge ehitatud kivipliit, mille kõrval hunnik turvast ja kotitäis saepuru ja puutükikesi. Pliidi taga nurgas oli voodi, kaetud kirjudest sitsilappidest vaibaga.

Uulitsapoolse seina ääres oli oksakohtadelt muhklikuks kulunud laud ja üksainus tool. Laua kohal lae all ähmitsees hämar aken, mille ahtaile ruutudele uulits oli visanud suuri poripritsmeid. Sealt paistis vaid niiskeid kive, vastasmaja halli planku ja mööduvate inimeste jalgu.

«Nii kitsas ja madal mu üksiku ja kehva inimese olemine siin on. Ei tea, kuidas me siin kahekesi mahumeги...» ütles tädi.

«Paljudest mul ruumi vaja. Kuidagi ikka saame,» arvas Ado.

«Eks jah, kui ma siin korraldan... Aga ei tea, mis sinuga nüüd kohe peale hakata. Kõht on sul muidugi kangesti tühi ja õige unine oled vist kah?»

Ado Murak tegi kasti lahti ja tõstis lagedale kogu kaasapandud toidumoonna. Ainult raamatud ja pesu jättis põhja. Tädi Tiina tänas ja õnnistas, viis võilänniku ja lambaliha kojakappi luku taha, tõi kojanaise pliidilt teekannuga kuuma vett ja siis nad hakkasid sööma Murumäe võileibu, sõiraga sepikut, kõvaks keedetud mune ja ohtra sibulaga praetud soolapekki.

Ei Ado nüüd jaksanud jutustada kõiki neid koduse elu üksikasju, mis tädi aina päris ja teada tahtis. Ta oli väsinud. Pea raske kui kivi, silmad nagu tuhka täis. Ta heitis kohe pikali, kui tädi tema roidumust märgates oma aset pakkus.

«Kella viieks sikuta mind jalule... kas või väevõimuga!» ütles Murak ja sulges silmad.

«Mis ma sust sikutan?» küsis tädi tuld pliidi alla hakatades. «Maga, kui uni hea. Mina saan endale kojarahvalt raami.»

«Ei, tädi! Mul täna õhtul üks käik veel käia. Tähtis minek... Ära sa mind jumala pärast lase seda maha magada!»

«Kui tarvis, siis teine asi! Eks ma siis äratan.»

«Too või tuline süsi suhu... aga tõusma ma pean...»

Kõrvus nagu tühises veel rongi raputust... suletud silmis virvendas jooksvate ja paigal rippuvate tulede segast kuma... Siis aga raputas üks järsk värin ta väsinud liikmeid ja sedamaid kustused kõik viirastused une päratusse pimedusse.

Saanud pihku kaks suurt võtit ja kuulnud hulga tungivaid hoiatusi õhtuse linna ohtude ja kiusatuste vastu, oli Ado Murak minekuks valmis. Tädi võttis suurräti õlule ja tuli teda veel saatmaga, et näidata, kust pääseb kõige otsemini südalinna sõitvale omnibusele. Juhatas teed ega väsinud õpetamast:

«Olgu sa, Adoke, pealegi kirjas tark ja juba lehtedeski trükitud — võõras elus peab iga inimene ettevaatlik olema! Peab hoidma, et ei oleks ohkamist. Karda kõrtsi, sest seal võetakse aru peast ja raha taskust, nagu läks, näe, minu kadunud Jaanilgi... Ja seda vaata iseäranis hoolega, et sa võõraid tüdrukuid ligi ei lase. Pole need siin nõnda nagu su kodukülas... Hukkaajajaid hulgub kõik linn täis...»

«Ära karda, tädi, ega ma laps ei ole!» ütles Murak tõsise kindlusega.

«Aga no ütle ikka ära kah: kuhu ja kellega sa lähed? Siis mul rahulikum süda magada.»

«Minu pärast olgu su süda küll üsna muretu. Teatrisse lähen. Ooperisse. Piletki juba taskus.»

«Ega ma ei ütle, et see oleks paha plaan,» nõustus tädi. «Oper on õige ilus vaadata, kui enne pole näinud. Või need minulgi käimata — nähtud-kuuldud kõik, kui mu elu oli veel endine, sajad süllad puid hoovis... Aga miks sul sinna nõnda kiire, et ei läbenud undki täis magada?»

«Eks ma öelnud, et mul piletki juba taskus. Ja mitte enda ostetud, vaid antud ja kutsutud.»

«Siis iseasi...»

«Vaata aga, et sa minu pärast muretsema ei hakka! Võib-olla jään hiljemaks tulema, tahan ehk veel mõned ringid linnas käia ja vaadata... Sest või ma siia magama tulin! Tarvis ka natuke elu näha.»

Juba omnibuse pidurid nurga taga kriiksusidki. Murak hüppas sisse ja sõitis.

Maksnud ja saanud pileti, nihutas ta enda pehmelt vetruval, kunstnahaga kaetud istmel mugavalt nurka, et tunda sõidust täit mõnu. Ja kui omnibus pärast mõningaid peatusi sai munakivide raputava mügeriku

asemele sileda asfaldi rataste alla, siis ta sulges silmad (et mitte näha ees istuva taadi räpakalt karvast kukalt) ning kujutles end sõitvat ühes säärases läikivas limusiinis, nagu need hommikupoolikul turu ääres ootasid kalleis kasukais prouasid... See oli uhke tunne, võimatuse erutav nauding — sõita nii toredas tõllas, pehmelt rappuvas kehas hooletu lõtvus, ees ja taga tuhandeist tuledest särav linn... Või miks ka mitte südasuvine loodus... sooja, maanteelõhnase tuule pehme vuhin üle kumera autokere...

«Röök-röök!» hüüdis kurvi tegeva omnibuse kare signaal.

Aga Ado Muraku kujutluses kajas see hääl vastu tema oma isikliku auto huikena. Ta uhke sõidu kujutlust ei suutnud enam segada seegi, et omnibus õige tihti seistas ja konduktor hüüdis uute ristulitsate nimesid, nõudis pealetulijatelt piletiraha ning tiltsutas märgukella. Suletud silmi vahtis ta valkjat maanteed, mis haljendavate viljade ja õitsva ristiku vahelt jooksis ta auto alla kui kokkukeritav kangas. Ta nägi teel jalutavaid maa- poisse ja tüdrukuid, kes uhke sõiduki lähenedes kargasid kraavi ja aukartliku imetlusega vahtisid selle vuhisevat möödumist. Kuski üks valges kleidis ja paljaste säärtega neiu tõstis käe päikese varjuks silmile. Kus see oligi — kas mitte Lääkjärve karjamaa võsas?...

«Röök-röök!»

Kes need sõidavad seal ees nõnda keset teed, et autol pole ruumi möödumiseks? Ennää: pangamees Parmas oma Juulist noorikuga... Vaatavad tagasi, sikutavad ohjahu, et vana Valge veaks vankri hästi tee veerele... Ado Murak juhtub neid möödumishetkel tähele panema, tunneb ära ja teretab. Aga ta auto — see kihutab säärase kiirusega, et ta on juba julgesti kilomeetri kaugusel, kui Parma teretuseks kergitatud kaabu pähe tagasi jõuab...

«Turg!» hüüdis konduktori karm hääl omnibuse järjekordsel peatusel. Ja Muraku silmad avanesid suvisest päikeselõõsast niiskesse ja jahedasse talveöö hämarusse. Siit ta ei võinud enam edasi sõita — tuli maha minna.

Õhtuse südalinna tuled säravalt oli talle uueks üllatuseks, aga nüüd tal ei olnud aega jääda lugema ja vaa-

tama heledaid valgussõnu, mis seisid ja jooksid, kustusid ning jälle tärkasid pimedada taeva all. Vaadanud ühe uulitsalaterna valgel oma suurt, vanaisalt päritud taskukella, nägi ta ooperi alguseks ainult pool tundi aega olevat. Tuli rutata, et mitte hiljaks jääda.

Siiski — olles leidnud tühja turu tagant teatrimaja ja jõudnud paari pärimise varal ka õige ooperi-ukse suhtes selgusele, näis, et ei olnud kiiret. Ta raske kaskas ja jänesenahkne kõrvik olid rõivahoiu-naistel esimesteks asjadeks varna riputada, ja kulus hulk aega, enne kui nende tegevus jälle jätkuda võis.

Avar helevalge teatritesik ja hoopis tundmatu ilunaudingu ootus tekitasid Murakus ärevat elevust. Lumi-valgete põlledega naised rõivasteruumi võre taga vaatasid kõik tema poole ja tal hakkas ka veidi piinlik, et ta nõnda üksi ja enneaegu pidi olema päris esimene tulija. Ta püüdis rahulikult jalutada edasi-tagasi, aga ka see polnud kuigi mugav, sest kirikuküla kingsepp oli sõidu eel ta karnasse tallutades kandade alla löönud kumerad rauad ja seetõttu tegid ta sammud siin kõval põrandal nüüd õige suurt kola. Aga liiga varajase tuleku vabanduseks leidis ta siiski päris asjaliku õienduse. Otse rõivahoiu-naiste peade kohal tiksus kell, mis näitas vähemalt veerand tundi vähem kui Muraku oma. Seda märgates võttis ta kohe uuri välja, vabastas keti küljest võtme ja seadis hästi silmapaistvalt oma kella õiget linnaaega näitama. Ja siis, jätkates jalutust, harjutas end sammu raskust rohkem tallal hoidma, et astumine vaiksem oleks.

Uurides vargsi kõigi uste kirju, sai ärev ooperi ootaja varsti julgust minna ühte kõrvalruumi, kus julges vähemagi kahtluseta läita paberossi ja võis end silmitseda nii suures peeglis, nagu ta seda varem ei olnud näinudki. Ajanud käe korraks vesti alla ja tõmmanud poolpehme maniski hästi sirgu, leidis Ado Murak, et ta meeldib endale üle ootuste. Kuna ta just sõidu eel oli saunas käinud ja pea pesemiseks oli olnud puhast lumevett, siis oli tüme ning tihe juukseparmas praegu kõige kenamalt kohevil, värahtas huvitavalt vähimagi pearaputuse juures, näis mehine ja luuleline ühtlasi. Kõva püstkrae oli täiesti puhas, esimest korda kaelas, ja selle sügavalt

mahamurtud nurgad hoidusid hästi. Lips oli küll veidi luitunud ja selle valmisõmmeldud sõlme juures võis teraselt vaadates näha koguni kulumise jälgi, aga see ei olnud kuigi suur viga, sest ta vest oli võrdlemisi väikese väljalõikega. Muidu aga tundus see sinivalget kirja side hästi sobivat ta helehalli, peaaegu päris uue poeriidest ülikonnaga, mille ta oli võidupüha kõnega endale omaks pühitsenud ja pärast seda kandnud vaid mõne harva korra. Ainult need kõledalt kolisevad rauad kandade all... Häbi sada korda rohkem kui see natuke kasu, mis nad ehk aja jooksul nahakulu kokku hoiavad.

Aga milleks oli Murakul püksitaskus tädi keldri vägev võtmekolask? Ta eraldus ruumi, mis seestpoolt haaki käis, tõstis ühel jalal seistes kamassi põlve kohale, aetas võtmekeele kannaraua serva taha ja — mis see oli tõmmata mehel, kes kümneid kordi hobusega sepal käinud, et vanad, kulunud rauakiipsud kabja alt maha nak-sata ja uued alla lüüa! Üsna hõlpsasti ta sai mõlemad kätte. Ja uuesti siit vaiksest nurgast üles minnes ei olnud enam vaja varvastel käia. Astu nagu astutakse, ja samm kõpsub nagu kõigil teistelgi härradel.

Ja üleval oligi, mida vaadata, tähele panna ja õppida. Rõivasteruum juba üsna kihas inimestest, kes ulatasid oma pealistrõivaid sinna võre taha, kus Muraku kasukas ja kõrvik rippusid juba hulk aega.

Ta peatus toeka samba varjus, et kogunevat publikut silmitseda. Tuleku eel tädi vana peeglikillu ees habet ajades oli tas korraks tekkinud kahtlus, kas ta ooperi-publiku hulgas ei tundu ehk jälle väga varesena tuvi-karjas, kuna talle oli tulnud meelde üks kodualevi kinos nähtud suurlinna teatripilt, kus härrad olid viimseni frakkides. Ja sama hirm süvenes temas veel siingi, kui rõivahoidjad ennist teda nõnda teraselt silmitsesid. Aga nüüd see kartus kadus juurini, kuna ta ei näinud ühtki härrat pikas kuues ega valge vestiga. Daamid olid toredad küll, üks uhkem kui teine: enamik siidis või sametis, mõnel käsivarred õlgadeni paljad, rinnad-seljad süga-valt lahti, rohkem lahti kui maatüdrukutel teki all, ja paljudel olid sõrmeküüned veripunaseks värvitud. Aga härrad kandsid päris tavalisi kuubi ja Murak uskus, et nad keskelt läbi ei paista temast kuigi silmatorkavalt

toredamad olevat. Ainult et tumedamad tema helehalli kuue kõrval.

Oli küll huvitav vaadata, kuidas härrad aitasid daamidel mantleid ära võtta ja kuidas daamid peeglite ees korraldasid oma kenadust, aga mitmed läksid juba laiadest treppidest üles, ja teades oma vilumatust, ta ei tahtnud jääda viimaste hulka.

Kaarja jalutusruumi toredus ja hele valgus häirisid teda küll uue kohmetusega, aga ta sundis end rahulikumaks, mis suutis, püüdis hoolega meeles pidada kõik piletil leiduvad andmed oma koha kohta, mis ta juba habet ajades oli pähe tuupinud, ja ta oli õnnelik, kui viimaks leidiski oma istme, ilma et oleks kelleltki tarvitsenud juhatuset paluda.

Tema koht ei olnud kuigi kaugel suletud eesriidest, mille all avanevast sügavusest kostis katkendlike häälejuppide segast suma, nagu ajaksid seal pillid omavahel ajaviiteks juttu. Mis sellest kõigest küll viimaks tuleb? võbises ta süda ärevas ootuses. Juba see ruum üksi, saali valgus ja avarus, oli kahtlemata tema elu suurim toredusekogemus ja ta ei suutnud end hoida vahtimast üles, ringi ja taha. Publikut kogunes kõikjale, alla kuni ka kaarjate rõdude kõrgeile istmeridadele. Kõigi uste pehmete eesriiete vahelt tuli aina uusi ja uusi inimesi, kes hääletult pehmeil sammel valgusid saalis laiali, leidsid igaüks oma istme, asusid kohtadele vähemagi imetluseta, rahulikult ja harjunult. Mõnedki mehed tulid sama üksi ja endamisi, nagu oli tulnud temagi. Mõned läbesid etenduse ootel isegi ajalehte lugeda. Siin-seal sirgus daamide veetlevaid käsivarsi avama istmeklappe. Nõtkeid kummardusi vastati imekaunite naeratustega. Anti teretuseks käsi ja mõnedki härrad tõstsid daami sõrmed õrnalt huultele... justnagu kinos...

Keegi tuli, istus tema kõrvale, ja Murak pööras sedamaid enda rõdudele vahtimast kenasti otse ning nihutas haraldunud jalad koomale. Tal oli oma lohakile ununud oleku pärast veidi piinlik ja viivitas silmade tõstmisega. Aga ta nägi niigi, nägi ja tundis mahedalt magusaist lõhnadest, et see oli daam, kes oli tulnud tema naabriks. Arvatavasti preili — üksik, seltsitu preili, sest teispool naabri saledaid sääri oli tool tühi...

Murak püüdis koguda oma laiali-imetletud ilmet, et oma naabrile korraks otsa vaadata, aga enne kui ta seda jõudis, öeldi talle päris selge sõnaga ja isegi tuttava häälega:

«Te nagu ei tahakski mind enam tunda?»

Muraku pilk visati kohe toolide vahelt üles. Ja kui ta nägi enda kõrval istuvat ei kedagi muud kui sama armsate sinakashallide silmadega neiut, kellele ta täna turul oli müünud oma parima rebase, siis sedamaid lõi talle punastuse soojus näkku. Ta püüdis naeratada, aga sõnu nii äkki ei leidnud.

«Vabandage! Ei pannud tähelegi...» kogeles viimaks.

Aga mis edasi? Kas ulatada teretuseks käsi? Või tõusta püsti ja püüda sooritada üks säärane kerge ning nõtkes kummardus, nagu ta oli neid täna näinud siin õige mitmeid? — Asjatud küsimused, sest kõigeeks oli juba hilja...

«Ma ehk segasin teid?» küsis preili julgustava heatahtlikkusega. «Võib-olla nägite rõdul kedagi tuttavat.»

«Ei sugugi!» kinnitas Murak väga tänulikuna naabri usaldusliku ja pilketa tooni eest. «Keda tuttavat mul siin näha? Võõrad kõik, maja ja inimesed. Olen siin esimest korda. Ja teie olete kindlasti minu ainus tuttav kogu Tallinnas.»

«Tõesti? Siis ma ei kahetse, et teile pileti kaela määrisin. Muidu oleksite ehk pealinnast ära sõitnud ja siin majas hoopis käimata jätnud.»

«Vabandage! Pileti eest olen ma teile muidugi väga tänulik, aga see on küll täiesti võimatu, et ma teatris käimata oleksin saanud siit ära sõita,» ütles Murak tasa, aga kindlalt, ja püüdis nukravõitu naeratusega kinnitada, et teisiti mõeldes ollakse temast väga vääral arvamisel.

«Andestage, kui eksisin. Näib, et teie olete üks neid väheseid, kellel on tõsist huvi kunsti vastu.»

Need sõnad soojendasid Murakut südameni.

«On, ma ei salga seda!» kinnitas ta hoogsa sosinaga. «Vabandage! Teile võib see paista veider ja uskumatu, et ma ei ole nõus, kui mind peetakse ainult rebasenülgijaks ja nahamüüjaks, aga see siiski on tõsi, et huvi kunsti vastu mu siiasõidu peamiseks, õieti ainsaks

põhjuseks oligi. Selleks oli mul vaja seda nahkagi müüa, kuigi see juhtus nagu kogemata. Ja uskuge, preili...»

Valgus kustus. Ja Murak, lause pooleli, tundis, kuis naabri pehme, soe käsi otsekui sõbralikult pigistas kor-raks tema suuri, heinaveost ja puulõikusest veel kare-daid sõrmi. See oli tõsine kinnitus, et teda usutakse. Ja ühtlasi see oli nende tutvuse tunnistamine ning esimene teretus, võrdlematult kaunim kui kõik need galantsed kummardused ja käesuudlused, mis Murakule olid täna siin olnud põnevaks proloogiks ooperile.

Ja nüüd see algaski...

Veel suletud eesriidele langes läbi pimeduse imelist valgust. Aga selle madala barjääri varjust, mille taga paljud pillid olid senini omavahelist juttu tuututanud, tõusis nähtavale suur kahupea ja kaks otsekui ähvarda-vat kätt... Need tõusid, langesid... ja siis puhkes helide suur ime...

Ado Muraku teadvusest varisesid tõelisuse viimased riismed. Võimsate helide lennukas parv haaras ta endaga kaasa, laotas meest nagu tuul suitsu. Nagu läbi äreva une märkas ta endalegi üllatuseks, et tema kohmetu käsi julges otsida tooliservalt oma naabri sooje sõrmi, et oleks veel mingigi side millegi muuga kui sellega, mis mässas häälte imetaolises kooris.

Kuid korraga murdusid talle täiesti tundmatud ja seda kõikvõimsamad helid väga tuttavaks viisiks. Pimeduses hüples kergesammuline sõnatu laul, mis Murakul oli juba lapsest saadik viimse hääleni peas ja mida ta oli loendamatuid kordi endamisi vilistanud või ümisenud. See ootamatus päästis ta mõttedki imetluse kangestu-sest. Ta mäletas selgesti, et selle laulu oli talle pähe õpetanud Lääkjärve perenaise vana mängutoos, see tasa tilisev kast, mille lugusid kuulatades ta oli õige mitmed õhtud vahtinud Juulile otse silmadesse. Just see viis oli kõige otsemaks sidemeks nende ammuste ja heade mälestustega, kuna see neile mõlemale meeldis kõige enam. Ei rõõmus ega kurb, või õigemini kord see, kord teine, nii nagu endal hinges kõlapind juhtus valmis olema. Kord rõõmus, kord kurb, aga ilus alati. Ja alati nad võtsid esimeseks ja viimaseks nimelt selle, kõige

vanema ning kulunuma plekknoodi, millelt ta mäletas veel tuhmiks kustunud kirjagi, neile mõlemale tundmatuid sõnu:

«La donna e mobile...»

Ainult seda ei suutnud Murak mõista, miks see Lääkjärve leierkasti lugu nüüd korraga ooperiski sekka kõlab...

Eesriie avanes. Ado Murak võis hakata jälgima küüraka Rigoletto, ta kauni Gilda ja uhke Hertsogi traagilist lugu.

Kahtlemata oli ta selleõhtuses saalis kõige tänulikum ja hardam jälgija. Teatrisse tulles ta teadis vaid kuidagi ebamääraselt, et ooper kuulub muusika valda. Et see ühtlasi on ka näitemäng, sellest ei olnud tal aimugi. Kuid seda vägevam oli nüüd etenduse mõju... Olles üllatatud lauljate häälte uskumatust jõust ja ilust ning jahmatatud lavapildi muinasjutumaast, ei suutnud ta küll sündmuste arengust päris hästi aru saada, aga siiski ta elas kõigile nähtavale-kuuldavale sügavalt kaasa. Iseäranis siis, kui tüseda Hertsogi magus tenor tõi uuesti kuuldavale selle tuttava viisi, milles paratamatult kõlas vastu valusaid mälestusi Lääkjärve Juulist:

«Petlik on naise rind,
ka kui ta naljatab,
või kui ta naeratab,
või valab pisaraid — —
See kõik on petlik!»

Seda laulu kuuldes ei suutnud Ado Murak enam oma sügavat liigutust saalis valitseva pimeduse peitu jätta. Ängistus kurgus ja pisarad silmis sundisid teda korduvalt nina nuuskama. Küllap sõbralik naabergi märkas mehe tugevaid südame värinaid, mida huultesse vajutatud hambadki ei suutnud tagasi suruda, ja jälle oli tunda ta sooja käe sõbralikku pigistust, mis oli nii mõistev ja lohutav, võib-olla omamoodi isegi õnnelik.

Kui saal vaheajaks valgeks tehti, kuivatas Murak kähku näo ja püüdis näida nii rahulik kui suutis. Aga preili, kes istus ta kõrval, ei kõnetanud teda. Ta võttis vaid väikesest käekotist pliiatsi, kirjutas nagu muu seas midagi kavalehele, pani selle siis sõnatult Muraku sülele ja läks välja.

Murak võttis kava ja luges:

«Praegu ma ei taha segada teie suurt elamust, aga pärast etendust kõneleksin Teiega meeleldi mõne hea sõna. Erika Saulep.»

Need read tundusid Murakule käepigistusestki veel soojematena ja usaldusrikkamatena. Ta võttis pliiatsi ja kirjutas:

«Olen õnnelik Teie käe ja Teie sõnade sõbralikust soojusest! Ado Murak.»

Kui preili tuli jälle oma kohale, andis Murak talle kava tagasi ja vaatas vaid poole pilguga, kui tema vastust loeti. Ja ta võis jälle rahulikult vaikides süveneda oma suurde elamusse. Kuni kestis vaheaeg, ei erutanud ta meeli Rigoletto, Hertsogi ja Gilda kurb lugu, aga seda enam ta enda lootus leida nii usalduslikult alanud uuest tutvusest Läikjärve mälestuste lõplik lunastus. Neid mõtteid ei summutanud enam jätkuv oopergi. Ja kui lõpuks Hertsog, kelle asemel Röövli pikk nuga oli torganud läbi kauni Gilda süütu südame, taas laulis seda tuttavat laulu naise petlikust rinnast, siis see enam ei tunginudki Muraku hinge nii masendava raskusega kui ennist. Sügavalt vapustas teda küll Gilda õnnetu surm ja Rigoletto ränk ahastus. Aga teda ennast oli puudutanud hea lootuse soe käsi.

Nii: eesriie langes, saal aplodeeris oma tänu lavale, aga Ado Muraku suur elamus jätkus.

Kui ta all endale kasuka selga ja kõrviku pähe sai, oli ka preili Saulep juba valmis ja ootas ukse juures oma naabrit.

«Vabandage, et ma ei saanud teid aidata! Kadusite nii ruttu rahva sekka,» ütles Murak, avades teiste härrade eeskujul preilile ust.

«Pole vabanduse väärt. Olen harjunud alati end ise aitama...»

Kas ei olnud nende sõnadega alla kriipsutatud, et tema süda on vaba?

Nad läksid välja ja leidsid eest muutunud ilma — sadas tihedat laia lund. Kividki olid pehmed. Kojanaised ei jõudnud nii palju pühkida, kui taevast tuli.

«Ma kavatsesin teid küll kohvikusse kutsuda, aga nii

toreda lumega ei tihkakski sees istuda. Ega teil ei ole midagi jalutuskäigu vastu?» küsis preili Saulep.

«Mina küll kindlasti matkaksin palju meelsamini kui istuksin kuski kohvikus,» kinnitas Murak. «Tahaksin olla teile siiras ja avameelne, aga pean ütleva, et praegu ma saaksin ainult lageda taeva all olla see, kes ma olen. Lumi on siin linnas mu ainus vana tuttav. Kõik muu on nii uudne ja võõras, et kisub silmad ja kõrvad viltu.»

«Tore. Usun teid. Ja tore, et teie sõnad on jällegi julged ja vabad nagu hommikul turul.»

«Kas mu sõnad turul olid tõesti julged ja vabad?» küsis Murak meelitatult.

«Olid! Jutt sellest, kuidas te olevat kätte saanud selle rebase, oli nõnda tore, nagu oleks see kaval loom ise mulle oma elulugu jutustanud.»

Preili Saulepi jalg väärdus pehmes lumes ja ta võttis Muraku käsivarre. Aga ainult silmapilguks, sest mehe varrukas oli lambanahkse vooderduse tõttu liiga jäme ja kange hoida.

«Kui see tõesti oli nõnda,» jätkas Murak juttu, «siis peate küll uskuma, et te ise olitegi see, kes mu sõnad nii vabaks julgustas. Ma olin siis küll juba mitu tundi Tallinnas olnud, aga mu tunne siin oli veel kaunis kohmetu. Paaril korral küsisin teid. Mind juhutati. Aga tehti seda nõnda, et pidin tundma end võõrasse õue eksinud koerana, kelle arg sabaliputus lükatakse jalaga eest kõrvale... Aga kui te nüüd ütlesite, et nimelt hommikul turul olid mu sõnad vabad ja julged, siis, tähendab, teatris nad ei olnud seda?»

«Ei. Mitte päris. Kuigi me seal peaaegu ei rääkinudki.»

«Aga siiski — oli selge vahe?»

«Oli. Kas või selles, et seal oli teil iga lause esimeseks sõnaks: vabandage!»

«Võib-olla küll...» naeratas Murak. «Sest kui inimene esimest korda satub äkki nõnda peende paika, siis ta loomulikult kaotab enese ja püüab kuidagi kohaneda. Minul, pean ütleva, on viisakuste tagavarad kaunis kasinad. Mul on üksainus lips ja üksainus peenemat seltsi sõna: vabandage! Seni kui rohkem ei ole, pean

kulutama neid. Aga ma olen edasipüüdlik inimene ja loodan, et saan ehk kunagi rikkamaks.»

«See ei ole sugugi nii oluline ja galantsuses oleks teil siinses keskkonnas tõesti väga raske võistelda. Aga küllap te vist teate isegi, et teis selle asemel on midagi muud, midagi sügavamalt ja väärtuslikumat kui välispidine siledus. Kas pole nii, härra Murak?»

«Ma ei julge öelda rohkem, kui et lipsud ja lihv mu elu eesmärgiks küll ei ole. Isegi oluliseks huviks mitte.»

«Teate... hüppame trammile!» ütles järsku preili Saulep, kui nad olid jõudnud üle tühja turu.

«Olgu!» oli Murak nõus.

«Sõidame Kadriorgu. Seal on rohkem ruumi kõndida ja kõnelda — metsa ja merd...»

«Metsa ja merd? Tore!»

Trammis oli rohkesti inimesi ja nad sõitsid kogu tee eesmisel platvormil püsti seistes. Sõitsid sõnatult. Murak vaatas üle juhi õla, kuis trammilaternate hele valgus liikus läbi lumehelveste tiheda lennu ja kuis elektrijuhtmeist viskus teele rohekaid välgatusi. Aga ta nägi seda kõike nagu läbi millegi muu — tema enda mõtete kärsitud küsimused olid praegu tähtsamad kui esmakordse trammisõidu muljed ja elektrivalguses sadava lume uudsus. Milleks areneb see uus tutvus tal esimesel päeval Tallinnas, tema esimese teatrielamuse unustamatus õhkkonnas? Kes on see neiu, kes praegu seisab tema kõrval — mitte just eriti noorusliku näoga, aga kindlasti ka mitte üle kolmekümne, suurte sinakashallide silmadega, madala, veidi laiavõitu ninaga, natuke nurkliku näoga, aga kindlasti sooja südamega ja avara hingega? Need küsimused ristlesid Muraku peas mitmel kujul, ja kui nad trammivagunist maha astusid, et jätkata jalutust suurte lumiste puude all, siis ta tundis end hoopis tõsisemas tujus kui üle turu trammile tulles. Siin oli tema see, kes algatas vestlust:

«Õelge mulle nüüd, preili Saulep, mis te mõtlesite, kui ütlesite minus olevat midagi väärtuslikumat kui välispidine siledus? Te olete mulle lõpmata lahke ja ma tahaksin selle eest teile väga tänulik olla. Aga õelge,

palun: mis see oli, mis äratas teis minu vastu nii lahkett tähelepanu?»

«Miks te seda küsite? Kas te ise tõesti ei oska seda mõista? Või tahate niisama mõnuks kuulda oma meeldivate joonte üleslugemist?»

«Uskuge: tõesti ma ei oska seda aimata! Ma ei taha sugugi öelda, et ma enda silmis oleksin nii vääritud olevus, kes ei kõlba kellelegi tähele panna. Aga kahjuks ma pean teadma, et harilikult ei nähta ega kuulda seda, mis inimeses tema enda teada väärriks nägemist. Alles hiljuti kaaluti mind nimelt välispidise sileduse poolest. Kaaluti ja leiti kerge olevat!»

«Selles ei ole midagi imestada,» ütles preili Saulep lohutavalt. «Kõik kohad on täis niisuguseid isikupäsmreid, mis võtavad üles ainult välispidiseid väärtusi. Õigemaid kaale ja õiglasemaid kaalujaid kohtame väga harva.»

«Usun, et teie olete üks neist. Palun, kaaluge! Ütleme, et teil tuleb valida kahe mehe vahel. Üks neist, ütleme, on Jaak Parmas — minust seitse aastat vanem, gümnaasiumi lõpetanud, mõne aasta ülikoolis käinud ja siis ühes väikeses provintsilinnas saanud koha panka, palgaga sada kuuskümmend krooni kuus. Peale selle on tal samas linnas maja, isatalu päranduseosa eest ostetud, mis annab prii korteri ja natuke vähem kui tuhat krooni üüri aastas. Ta on hästi riides, peenemates kommetes võrdlemisi vilunud, viina võtab parajuse piirides, suitsu tõmbab, aga see on ka kõik. Vaimseid huviseid ei leiaks temast vist keegi — oskab ajada ainult kõige kuivemat, kõige saepurusemat juttu, midagi peale ajalehe-uudiste ja joonealuse jutu ei loe, aga ise on ta endaga rahulolemist täis kui sile kivi tūmas maas...»

«Aitab, tüüp on selge. Aga kes oleks teine?» küsis preili Saulep.

«Ärge pange pahaks, aga teine oleks sama Ado Murak, kellelt te täna turul mõõduka hinna eest ostsite korraliku kraenaha, kellel vähemalt esialgu ei ole nimetamisväärset majanduslikku iseseisvust, kelle välispidine siledus jätab suuresti soovida, peened kombed puuduvad täiesti ja...»

«Aga kelleks või milleks ma peaksin teise teist valima?»

«See ei ole tähtis!» väitis Murak vendunult. «Ei ole tähtis, kelleks või milleks, ei ole ka tähtis, kas endale, kellelegi teisele või... kogu maale ja rahvale. Mind huvitab ainult teie isiklik hinnang ja eelistus.»

Preili Saulep astus Muraku kõrval mõne sammu vaikides, vaatas siis üksiku laterna väheses valguses oma kaaslasemale kerge naeratusena otsa ja ütles:

«Kui uskuda, et olete suutnud oma oletatud või olemasolevat võistlejat mulle õiglaselt ja ausalt tutvustada, siis minu otsus langeb küll teie kasuks.»

«Ja... aga mispoolest on siis Murak teie arust Parmast parem?»

«Juba jälle! Ma ütlesin,» jätkas Erika Saulep, «et inimese välispidisel siledusel, ühtlasi tema tuludel ja teenistusel ei ole minu silmis kuigi olulist väärtust. Ja kuna ma toda Parmast ei tunne niigi natuke, nagu olen näinud teid, siis pean ma ju toetuma ainult teie andmeile. Aga neist ju selgub, et too teine mees ainult välispidisest siledusest koosnebki. Kuidas ma võiksin teda eelistada teile?... Mulle tundub, et olete seda laadi inimene, keda tunnustus ei riku, vaid pigem julgustab ja tiivustab. Seepärast võin öelda teile otsekoheselt, et ma leidsin teis huvitava inimese juba siis, kui ma polnud teilt kuulnud ühtki sõna. Turul nimelt. Nägin kohe, et olete linnas üks tilgake väga värsket verd. Teie silmad elasid. Ja kui tuli see leinaseisak, mis väga paljudele ei olnud kuigi mugav taluda, siis ma nägin teie näol peegelduvat sügavat kaasaalamist. Mulle oli liigutavaks üllatuseks näha, et tugeva, tervisest punetava maapoi silmis ja ilmes võis tekkida nii sügava harduse helk... Ja kui ma teid siis kõnetasin ja hakkasin nahka kauplema, oli mulle uueks üllatuseks teie... vaimne nõtkus. Nagu suure artisti osavusega, aga siiski vähimagi teesklusega lülitasite te endast endise meeolu välja, et ajada äritehing jutti loomuliku ja lopsaka huumori varal. Teie lühike lugu sellest, kuidas te mu kavala krae viimaks ikkagi kätte saite, oli rohkem kui tavaline jahijutt. Ma arvan, et ma ei eksinud, kui mulle tundus, et see ei olnud teil sugugi ette kavatsetud, vaid et teie improvi-

seerisite selle nimelt minule. Mõni teine ostja, kas või see punase ninaga hangeldaja, oleks vajaduse korral kuulnud hoopis midagi muud. Uskuge, ma ei olnud täna sugugi mitte selleks turul, et rebast osta, aga kui korraga juhus viis mu kokku elava rahvalaulikuga, siis ma ei saanud teisiti kui ostetud see oligi. Aga veel rohkem kui see kütifantaasia mõjus minusse siiski teie sügav ja harras hingeliigutus. Ja kui ma andsin teile teatripileti, siis mitte hõbehaavlite hinnaks, vaid nende paari pisara pärast, mis leinaseisaku vaikus teile silma tõi ja mida te ei märganud ei häbeneda ega varjata. See, mis on tõeliselt kaunis, paistab tihti silma nimelt tugeva vastuolu tõttu. Ja nii ka seekord. Kui ma seal turul oleksin näinud väga silmapaistvalt liigutatuna mõnd vanemat naist, siis ma oleksin arvanud, et kindlasti on tal poeg sõjas surma saanud ja ema pisarad oleksid olnud loomulikud ja endastmõistetavad. Kui ma oleksin seal näinud samas olekus mõnd kõhna ja kahvatut külakoolmeistrit või ka mõnd kulunud ja pügamata vaimujüngri tüüpi, kes ainult enda teada on kunstnik, kirjanik või muusikamees, siis sääraseid oleksin ma pidanud patriootilisteks neurasteenikuteks, keda vaadata oleks olnud natuke koomiline ja natuke piinlik. Aga teiesugune! Teil oli küll rebasenahk käes, aga vaadates teie kogu ja nägu, teie silmi ja käsi mulle tundus, et võiksite kunas tahes ka karuga rinnutsi kokku minna. Ja siis... ma nimelt tahtsin teid veel näha, tahtsin teid teatris endale naabriks... Näete nüüd, et ma olen teid eelistanud kohe päriselt. Ja mitte ainult mõnest tuimast Parmast, kes istub pangas, vaid oma heast sõbratarist, kelle jaoks mul see pilet oli võetud. Kas ma ütlesin teile, et ta on haigeks jäänud?... Midagi ei ole tal viga. Seletasin talle oma seikluse suurtes joontes ära ja tüdruk on vist praegu kohvikus, kui ta kohe kinost koju ei läinud...»

Ado Murak võttis julgelt oma siira kaaslase käsi varrest kinni.

«Kes te olete?» küsis tasa, tänulik soojus hääles.

«Erika Saulep olen. Avameelne inimene, nagu näete. Pangas ei istu, maja ei ole... Senised eluaastad tarkust taga aetud...»

«Ja nüüd?»

«Jagan seda jõudumööda teistele.»

«Olete õpetaja?»

«Olen.»

«Ja lubage... mida te õpetate?»

«Emakeelt, nagu seisab tunnikavas. Päris suurtele tüdrukutele.»

«Tähendab, preili Saulep... teie peamiseks huvialaks on siis kirjandus?»

«Seda küll.»

«Ma ei tea...» kogeles Murak kohmetult. «Ma ei oska öelda, kui õnnelik ma olen tutvusest teiega...»

«Miks nii väga õnnelik, et öeldagi ei oska? Ma kardan, et teie sõnade julgus ja vabadus kipub jälle kohmetuma. Ma vist ei oleks pidanud ütleva teile oma kutset?»

«Ei... mitte nõnda... Aga see on siiski uskumatult õnnelik juhus, et esimene inimene, kelle ma leidsin siin linnas, on vist see, keda ma otsima tulingi...»

«Kuulge nüüd!» ütles preili Saulep meest nagu unest äratada püüdes. «See kõlab ju peaaegu nagu kosi mine...»

«Palun, ärge pilgake mind!» anus Murak. «Ma olen tõesti väga õnnelik, et leidsin teis endale... kirjandusliku tarkuse allika.»

«Kuulge nüüd! Mis teiega on? Teie sõnades hakkab tunduma minu andetumate õpilaste stiili...»

«Väga võimalik,» kohmetus Murak veelgi enam. «Miks mitte, sest kindlasti ei ole ma nõnda tark kui teie õpilased. Minu haridusetee lõppes kahjuks külakooliga. Isa on mul hädise tervisega. Ei saanud edasi minna.»

«Teadmised ei tee veel inimest,» julgustas preili kohmetunud meest. «Ja tarkus ei piirdu koolidega... Õppida pole kunagi hilja.»

«Need mõtted mu siia saatsidki! Ja andke andeks, kui mu keel nüüd tõesti kangemaks kohmetub. Pange mu sõnadele seekord kaks alla, aga ärge minusse hoopis usku kaotage. Ärge visake mind välja oma koolist, sest see teeks mind sama õnnetuks, kui oleksin õnnelik, võides olla teie kirjanduslik õpilane...»

Nad olid ringiga randa jõudnud. Puhta jäljetu lume

taga mustendas lahtine meri. Sadamas vilkus läbi saju rohelisi ja punaseid märgutulesid, kuna taamal linna kohal hõõgas heledat kuma.

«Ma mõistan,» ütles Erika Saulep. «Õieti oleksin ma pidanud seda kohe märkama, et te olete emb-kumb, kas kaotsiläinud või veel tõusev luuletaja.»

«Tahaksin loota, et veel tõusev!» ütles Ado Murak tõsise kindlusega.

«Oo, kui tore ja julge sõna!» imestles preili Saulep. «Usk, mis nõnda ütelda laseb, peaks suutma mõndagi.»

Nad seisid mõne silmapilgu vaikides, siis aga pöördusid tagasi parki, nagu leides, et neil on veel paljust kõnelda. Muraku käsi neiu Saulepi kaenla all ei tundnud vähematki kohmetust.

«Oleks huvitav kuulda, millest õieti algas teie huvi luule vastu?» küsis Erika Saulep peatudes, et urgitseda botikust lund.

«Ma ei tea selle algust,» vastas Murak taskurätti tarvitades. «Ma ainult tean, et see on olnud ja on. Arvan, et ma ei olnud vanem kui viie-aastane, kui lamasin pikki puhke põllupeenral kahe kõrge vilja vahel. Vahtisin taevasse ja kujutlesin, et oo, mis siis küll oleks, kui juhtuks nõnda, et inimesed, selle asemel et surra ükshaaval, sureksid kõik korruga, ja ainult minu unustaks surm sinna viljade vahele maha. Ma jääksin nii täiesti üksinda ellu. Võiksin küll vahtida taevasse, ilma et oleks karta kellegi hüüdmist või otsimist. Aga kuidas kasvada suureks, kuidas leiba küpsetada ja kündma hakata! See oli päratu põnev, kui kogu suur maailm oli ainult minu, väikese mehe hoole all... Talve pikkadel öhtutel tuli vanaema oma ketrusega mu aseme lähedale ja jutustas jutte ja kaasitas laule, kuni voki vurin mu uinutas. Siis tulid lugemisjanu ajad — kõik läbi, mis vallakooli kogus leidis. Kõik läbi, mis juhtusin saama mujalt. Ja kõik, mis ma lugesin, sütitas mind kui tuli takku. Kui aga ei olnud, mida lugeda, siis mõtlesin ise endale lugusid. Kord, mäletan, oli meil müürsepp tare ahju ümber teemas. Mina aga lamasin hämaras tare nurgas linaluude hunnikul, vaatasin müürsepa tööd ja mõtlesin juttu. Kui ahju lõhuti, siis ma peaaegu nägin, et tuha ja tahma paksus pilves, mis sealt tõusis, ronis ringi suur, hall ja

uimane taretont. Kivide kolin oli ta parsilt alla peletanud ning nähes mind ja müürseppa, ei mõistnud see laisk ja aravõitu elukas end peita mujale kui tuleasemelt tõusvasse tolmu. Teisel päeval, kui ma jälle kükitasin linaluudel ja nägin lõhutud ahjumüüride vahel mustendamad kerisekivide liikumatut hunnikut, siis polnud mul kahtlustki, et see on taretont, kes õhtul, kui töö lõppes ja tolm selgus, pole viitsinud ronida tagasi parsile. Vahitsin põnevusega, kui müürsepp savitas kivi kivile. See aitas mul juttu edasi teha. Taretont müüriti kinni! Savitati elusalt ahju nagu mõni vana nõid kirikuseina... Aga ühel sügisese õhtul, mõtlesin ma edasi, kui rehi on üles atetud, tuleb peremees, teeb lõhutud kasekändudest valusa tule tareahju ja heidab ise selle paistele magama. Äkki ärkab ja kuuleb, et ahi oigab... keris koriseb nagu surev karu rindupidi terava teiba otsas... Siis äkki karmauhh! ja kivid lendavad laiali. Peremees kisendab abi. Pillutakse vett ja loetakse sõnu, et tare tuld ei võtaks. Parsil kuivavais kaertes aga lamab taretont, uriseb ja lakub valusaid haavu...»

«Tore!» virutas Erika Saulep jutustajale rusikaga selga. «Tõesti tore!»

«Ei ole mul neid jutte üks ega kaks...» muheles Murak. «Ilmatu hulk, kui arvama hakata.»

«Peaksite kindlasti püüdma neil aineil midagi kirjutada. See oleks uus, suurepärane žanr, ainulaadne ja ürgrahvuslik. Või küllap ehk oletegi teinud seda?»

«Olen omajagu kah.»

Õndsas rahulolemises enesega läitis Ado Murak paberossi.

«Proosas või värsis?» päris preili Saulep huvitatult.

«Jutud ikka proosas...»

«Aga kas olete kirjutanud ka luuletusi?»

«Olen.»

«Huvitav, mis laadis?»

«Päris oma tundmuste lüürikat...»

«Ja luuletamisega alustasite niisama varakult kui juttude mõtlemisega?»

«Umbes ühteageu jah. Aga esiotsa hulk aega luuletasin ma ainult isamaast. Muidugi ei olnud need kuigi iseseisvad... koolilugemiku laulude eeskujul tehtud,

mõnel üksikul ehk natuke oma nägu. Alles aasta paari eest hakkas mu värssidele hinge sisse tulema... eks siis, kui selleks saabus äratav elamus...»

«Kas armastus?»

«Armastus jah...»

«Muidugi...»

Ühe pargimaja avatud aknast raidutas raadio läbi mingi olengu kila öö vaikusse nii lärmikat foksi, et jalutajad pidid tagasi ranna poole pöörduma. Kui nad olid jõudnud jälle küllaldasse rahusse, jätkus kõnelus Erika Saulepi vaikse küsimusega:

«Kas see teie äratav elamus oli õnnelik või õnnetu?»

«Raske öelda,» naeratas Murak vaikselt.

«Luulele oli see muidugi igal juhul õnnelik... Aga armastus ise?»

Murak viivitas vastusega. Ta ootas, kuni neist möödus kurinate kõrinal linnast väljasõitev voorimees, kelle saanis armunud paar oli peadpidi koos. Ja see tuletaski talle meelde õige vastuse oma uuele sõbrale. Oli eriti kohane silmapilk kuuldavale tulla ühel ta mullutalvisel luuletusel, mida ta selle liigsiiruse pärast ei olnud lehtegi pannud. Voorimees parajas kauguses, kõhatas ta hääle lahti, jäi seisma ja deklameeris pikkamisi ning selge rõhuga:

«Lumises kuusikus, kõrges ja põlises üksik aisakell kaugusse kõlises.

Kuulates seda ma teadsin: seal rees sõidab mu mõrsja ja võõras mees.

Ääretus vaikuses, hämaras hilises kell nõnda kalgilt ja teravalt tilises.

Ei mina teadnud, kas oli see sõit minu südame surm või võit.

Kuulsin vaid seda, kuis metsas lumises üksik aisakell kaugusse kumises...»

«Palun veel!» sosistas Erika Saulep.

Aga Murak ei tahtnud jääda kauemaks nende halisevate värsside nukraste meeololu. Ja et ta vastus oleks täielikum, lõi ta järsku pea püsti, et «Aisakella elegia» kordamise asemel lugeda «Haavatud hunti».

Uue tunde sissehingamiseks kulus hetk ootust. Ja siis ta alustas hoopis karmima häälega ja raskema rõhuga, mis otsekui raius tühja pargi lumist vaikust:

«Õõ tuisku täis. Ei taevas kuud, ei tähti.
Vaid kuuldi, kuidas maru laanes ulgus.
Ja hundi silmi välgatamas nähti —
nälg lõugades ja veres vana julgus.

Hunt ootas saaki, silmis pehmed lambad.
Kuid ainult lume lõhna tundus tuulis.
Siis äkki irvi tõmbusid ta hambad —
ree rudinat ja hobu samme kuulis...

Suu juba neelmas looma sooja hurma,
ta astus teele saaki varitsema...
Kuid reelt käis pauk, mis viskas tuld ning surma.
Laeng lõugu lõi. Hunt pääses põgenema.

Kesk metsa sügavat ta, valust kange,
siis viimaks tihnikusse ronis pakku,
kus oigeid urisedes heitis hange,
et oma verest oma lõugu lakku.

Siin jäta oiged, uhke metsapeni,
siin suru lumme verest, mustad lõuad
ja kannatlikus rahun oota seni,
kui jälle karata ja murda jõuad!...»

Luuletaja vaikis.

Ja ka ta kuulajal ei olnud sõnu.

Nad ei läinud edasi, ei liikunud paigastki.

Jäid seisma silmapilgu raske mõju alla.

Ado Murak võttis vaid käe preili Saulepi käsivarrelt, mille ta viimaseid salme lugedes oli vist küll siniseks pigistanud!

Nüüd aga langes käsi lõdvalt ja väsinult, sest lugeda «Haavatud hunti» ja tunda selle luuletuse kogu aluselamust — see mõjus temasse alati nagu kõrge palavik.

Vaikselt, peaaegu aralt kostsid ka Erika Saulepi sõnad, kui ta viimaks lausus:

«Ma olen palju lugenud. Ja nimelt luule harrastajana ma olen tundnud mitmeid leidmisrõõme. Vahel üllatab mõne vana meistri tundmata asi, teinekord rabab tutvus

mõne uue autoriga. Aga kindlasti juhtus praegu mu elus esimest ja küllap ka viimast korda, et leidsin elava luuletaja — inimese ja loomingu korraga... Leidsin uue tähe, nagu öeldakse.»

Nad hakkasid astuma linna heledalt hõõguva kuma poole.

«Uue tähe?...» kordas Ado Murak õnnelikuna kui tütarlaps, kellele avaldatud ihaldatud armastust. «Aga ei tea, kas looja vajuva või veel tõusva?»

«Kahtlemata — veel tõusva!» kinnitas Erika Saulep siira veendumusega.

TEINE OSA

Kuulsuse künnisel.

I

Ado Murak ärkas tädi vaiksest talitusest pliidi juures. Pilgutanud korraks silmi ja sirutanud käsi, tundis ta enda juba üsna ergu olevat ja imestas isegi oma tänase une põgususest. Sest kui ta laua juures istudes oli lõpetanud töö, oli tema suur ja valjult tiksuv hõbeuur käinud juba kolmandat tundi. Ja siis oli ta veel pika, igasse nurka ulatuva juhtme otsas rippuva elektripirni oma voodi kohale viinud, et viljaka loomistöö järelevust lugemisega suigutada. Nii ta ei olnud magada saanud rohkem kui ainult paar-kolm hommikueelset tundi.

Voodi nagisedes keeras ta enda peeneks kulunud põhkudel teisele küljele, et nii, silmad seina poole, jääda ootama tädi minekut. Sest päevil nagu need viimased, kus lakkamatu töö ja aina uued kavatsused ajasid mõtteid taga voodiski, oli ta õppinud rahulikku ja segamata olekut eriti kalliks pidama.

«Heldeke!» ütles tädi vett kohvipotti valades. «Õo otsa olid üleval ja . . . juba ma ajasin su une ära või?»

«Küll ta tuleb tagasi,» püüdis Murak hästi unist häält teha.

«Tuli ehk liiga hele . . .»

Tädi kustutas elektri ja kükitas pliidi paistele, kus tuld kohendades jätkas õiendamist:

«Ma püüdsin siin küll nõnda tasa ja kolistamata käia kui vähegi sain. Ainult sukad panin jalga . . . ästusin kui kass märga maad mööda. Ja ju sa norskasidki päris rasket norskamist, kui käisin lampi su päitsist pliidi juure toomas. Tahtsin, et saaksid oma une segamata täis, et kui lähen, siis matan kohvikannu jälle kampsuniga hästi

kinni, nii et tõuse, kunas tahad, saad suu kohe soojaks. Aga ju see uni sul just nagu metsalinnul. Ei ole sa nende nelja nädalaga jõudnud veel linnaga ära harjuda. Nõnda kui see pliidirõngas mul käes vähe lõksatas, kohe su ase hakkas kahisema. Ja eks ma tea endast ära — ole sa nõnda väsinud ja vähese magamisega kui oled, kui ikka vastu hommikut ärkama juhtud, ega siis nii pea uinumist enam ei ole. Ja ei ole segatud uni seda, mis segamata . . .»

«Keera pealegi valgeks. Ja anna mulle laualt see kirjutuste raamat,» ütles Murak jalgu vaiba alt välja sirutades.

Saanud toa valgeks ja oma paksu kaustiku kätte, ei seganud tädi jutukus teda enam kuigi väga. Pikk rida tõendus selle kohta, et tedremarana tee, kui seda nädalapäevad juua õhtuste söömaaegade peale, tegevat kõige ergemagi une raskeks ja rahulikuks, käis nüüd Muraku kõrvust sama kergelt ja kaugelt mööda nagu keema hakanud kohvipoti kaane lõgin.

Ta lõi lahti oma kaustiku, milles ei olnud ühtki Murumäe rida, vaid mis oli ostetud ja alustatud Tallinnas.

Nüüd oli siin juba nelja nädala mõtteid ja märkmeid. Kõik segi — pähetulemise järjekord ainsaks süsteemiks. Pooleldi päevik, pooleldi kavandid ja kavatsused, linnulennulised märkmed, detailide visandid.

Praegu tahtis Murak oma töö- ja päevaraamatut sirvida selleks, et ülestähendatud ainete hulgast midagi leida, mille kallal uue hooga tööle asuda, et midagi jälle valmis teha. Küll mitte nii, et kohe tõusta, laua taha istuda ja kirjutama hakata. Ei — sellega oli aega. Aga kuna ta mööduriud öö hilisel tunnil oma «Mets-Matsile» oli pannud viimse punkti, lõpetanud täpselt nädalaga umbes kuus kuni seitse joonealust täitva jutu kavala küti ja kalamehe imelikust ja seiklusrikkast erakuelust, siis nüüd ta tahtis ainult leida ja kindlaks määrata oma uut tööjärge. Ilma ta ei mõistnud enam olla, sest juba enam kui teist nädalat ta oli säärases tööhoos, et kui just sulg ei kihutanud mööda paberit, siis mõttes pidi ta ikkagi millegi kallal muhelema. Pikki puhke linnas hulkudes ja «Tallinna juhi» või Erika Saulepi näpunäidetel mööda pealinna vaatamisväärsusi rännates võis ta ergu-

tavaist uudusmuljeist tunda õiget rõõmu ainult siis, kui tähelepanekud, ükskõik kui kaudselt, arendasid ühtlasi ka mõne käsil või kavatsusel oleva jutu käiku. Ja eriti viljakalt sündis see nimelt säärases olukorras, kui uue loo raamid olid umbkaudu küll valmis mõeldud, aga kirjutamisega veel mitte alustatud. Siis kõik uulitsa, teatri, turu, muuseumide, sadama, kiriku, sauna ja kohviku muljed ja tähelepanekud jooksid uue jutu kondikavasse kokku kui kudevad särjed vastuvett pandud mõrda. Päev ja õhtu linnas rännatud, võis ta siis tädi magades kas või hommikuni laua taga istuda ning kõik jutu sündmused ja seiklused selgusid nii kergelt ja kiiresti, et sulg ei tahtnud mõttele järelegi jõuda. Miski ei seganud, miski ei takistanud ega viivitanud ta väledat kätt. Ainult et tädi mõnikord ärkas ja hakkas pärima, kui suures suitsupilves istuv looja vahel ise puhkes oma vaimulaste antsakaile sõnadele ja tegudele suure häälega kaasa naerma.

«Panen sulle ehk kohvi tooliga aseme ette?» küsis tädi, olles lõpetanud oma hommikueine.

«Ega ma haige ei ole!» naeris Murak. «Küll ma tõusta jõuan, kui süüa tahan.»

«Jääksid ehk veel magama, kui ma ära lähen ja üksi jääd...»

«Ei nüüd enam!»

«Aga kes siis sedaviisi jõuab? Nõrgaks jääd, kui ööd kõik üleval ja päeval ka ei puhka.»

«Mida vähem magada, seda rohkem saab elada,» ütles Murak end sirutades.

«Mis elu see uneta! Tarvis sulle ikka tedremaranad tõmbama panna...»

Tädi võttis lõõrimüüri konksult oma valmis pakitud rohukoti selga ja läks. Uleni jääs aknaruutudel rohendas juba esimest hommikuvalgust ja järjest tihedamalt riiskus sealt ruttavaid samme mööda.

Murak oli nagu teelahkmel: kas nüüd kohe jälle mõni jutt käsile võtta või üritada vahelduseks luuletusi kirjutada? Ta pani kaustiku kinni, ja käed kukla all, jäi üksisilmi lakke vahtima.

Vajadus edasise plaani tegemisel valida proosa ja luule vahel tegi tal meelega nukraks. Südamesse tekkis

nagu tähtsal teelahkmel seisja tunnet. Ja ei olnud selge, kumb rada on sirgem sihile viima.

Viimased nädalad olid olnud täis hoogsat ja ühtsoodu kestvate tööd, aga peaaegu ainsatki valmis luuletust ei olnud tema uues kaustikus. Ta oli kirjutanud ainult jutte. Esialgu küll vaid kavatsusega proovida, kas ta lugudel õnnestub pääseda pealinna ajalehtede veergudele, aga kuna see läks kergemini kui ta julgenud lootagi ja kuna esimese nädala rearahade kokkuvõtt rõõmustas teda toreda summaga, siis seda enam ta sattus hoogu. Üks asi lõpetatud, pidi ta kohe alustama teist.

Mitmes mõttes ületas edu tema ootused. Ta oli Tallinna ajalehtedes arves olev nimi, tõmbenimi. Ta oli midagi muud kui need nimekad kirjanikud, kes ajalehtedes esinesid harva ja kui esinesid, siis oli nende joonealune või artikkel täis säärast vägisi kokkuveetud tarkust, millest lugeja oma viie sendi eest vaevalt midagi sai. Ajaleht võis niisugust kaastööd endale vahetevahel lubada ainult sellepärast, et autori nimel oli mingi kunstlik kuulsusekuma ümber. Samuti oli Murak midagi hoopis teist kui need poolkirjanduslikud vanamehed, kes juba aastaid ja kümneid aastaid olid rippunud toimetustes oma sulepeade otsas ja kes juba ammu olid imenud end üsna tühjaks, kui seal üldse kunagi oli olnudki, mida imeda. Niisugused tindimaalrid kirjutasid ju küll päris järjekindlalt rahvale lugemiseks jutukesi ja följetone, veel enam midagi ühtede ja teiste vahepealset, aga kindlasti ei kirjutanud nad oma joonealuseid sellepärast, et neil oleks olnud lugejale midagi ütelda. Ei, seda ei olnud neil enam ammugi. Nad kirjutasid ainult sellepärast, et nädala lõpul oleks palgale lisaks kontorist välja võtta mõned kroonid niisugust raha, mida naine ei tea, millega võis kõrtsi minna või pärast tööaega toimetuse tubades marjast mängida.

Ado Murak aga oli värske veri, ja seda hinnati. Ta oli rahvalik ja humoorikas, ning kui ta oli luuleline, siis olid tema salmid nii lihtsad, selged ja südamlikud, et iga lugeja sai neist aru. Juhtivatele tegelastele toimetustes sai see varsti selgeks ja Ado Murak võis muudkui anda, mis tal anda oli.

Muidugi ei jõudnud viljakas sulemees seda kõike, mis

tal paari-kolme viimase nädala jooksul ilmus, kirjutada siin, tädi Tiina keldrikambris. Kaugeltki mitte. Kõige selle kõrval, mis tuli värskelt tema väleda sule alt, realiseeris ta hea hulga kentsakaid ja lustakaid lühilugusid ka vanast varast, nende hulgast, mis ta oli kirjutanud Murumäe tagatoas juba siis, kui Juuli käis veel Võrus koolis ega olnud veel täit luulevalu Muraku südames põlema pistnud. Neid varem kirjutatud jutujuppe, nagu autor neid ise nimetas, jätkus tal anda ka pealinna väiksematele lorilehtedele, millede toimetajad tolgendasid õllekeldrites ja olid ka üsna tagasihoidlikest väljategemitest väga tänulikud.

Kui kõige suurema ja soliidsema päevalehe toimetuses anti Murakule märku, et ta võiks anda oma jutte ainult nende lehele, siis ta ohverdas osa kuulsust tuludele ja mõtles endale väiksemate lehtede jaoks varjunimesid. Mait Murumäe, Piiter Saarem, Laos Lääkjärv ja Oda Karum ei olnud vähem viljakad lühijuttude autorid kui Ado Murak ise. Ja kui kõigis sissetöötatud toimetustes juttudest järg juba ees oli, siis ta võis kirjutada ka muud. Päris juhtkirja kohal õnnestus tal nõuda suuremat eluõigust maa raamatukogudele, mis olevat «ainsad puhta vaimsuse lätted neile kaugeile metsatagustele kodudele, kuhu ei ulatu suuremate linnade mitmeilmeline kultuurivalgus», kuna joone alla ja tagumistele külgedele sobis arutlusi noorte ülesannetest maaelu tingimustes, küla näitelavade kunstilisest tasemest ja selle tõstmise vajadusest ning isegi alkohoolsete jookide halvast mõjust külapidudel ja koosviibimistel.

Muidugi ei suutnud säärane töö tegijale pakkuda täit ja sügavat loomisrõõmu. Nagu kuhugi kaugele taandunud õnnele mõtles Murak praegugi neile kaunitele öödele ja päevadele, kus tema sule alt tõusid «Haavatud hundi» taolised tulesambad...

Aga siiski! mingiks mureks see Murakule veel ei olnud. Oma olukorda teades ja endale õiglane olles pidi ta tunnistama, et ajutine kallak liigviljakusele proosa alal oli talle ometi päris paratamatult tarvilik. Sügavamad loomisrõõmud ja jäädava, igavese väärtusega teosed võisid ju vähe oodatagi, kui autoril oli hädasti tarvis end natuke korralikumaks kohendada. Ei võinud ta ju

ometi kevadeni pealinnas ringi käia kõige odavamas helehallis suviülikonnas, mis ei olnud tõesti rohkem väärt kui need mõnikümmend krooni, mis Võru juut peale pikka tingimist oli selle eest saanud. Ja ka kõik muu, olgu särgid või sokid, kingad või püksirihm, ei olnud kaugeltki kohane noorele inimesele, kes on otsustanud endale pealinna kihavas elukeerises kindla seisukoha võita.

Ta sai väga hästi aru, et toimetusteski koheldi teda ebamäärase välimuse pärast tihti mingi piinlikkusega, ja ei olnud sugugi võimatu, et autori välispidine olek võis alandada rearahasidki... Erika Saulepil oli tema pärast sageli ilmselt ebamugav. Mitu korda oli Murak pidanud märkama tema kohmetust ja punastamist, kui talle mõni tuttav vastu tuli ja teretades ise teraselt neiu saatjat silmitses. Mis pidi mees nagu Murak säärases olukorras tegema? Muidugi pidi ta enda sellest alandustundest vabastada suutma. Aga kuidas? Mõned hommikupoolikud hindu pärides poest poodi käinud ja eelarvet teinud, selgus talle varsti, et kõige hädavajalikumgi välispidine siledus nõuab küllalt suurt summat. Rebaste abi ei ulatunud siin kuigi kaugele. Ta tolgutas neid küll paar päeva turul ringi, aga ostjat ei olnud. Peale esimese, mille ostis Erika Saulep, ei õnnestunud tal enam ühtki otse tarvitaja kätte toimetada, vaid ta pidi need müüma juudile, kes ütles, et selle kauba sesoon on läbi, ja andis pool hinda. Kas kodust raha küsida? See oli kõigist mõtetest kõige võimatum. Liiga selgesti ta mäletas veel oma lahkumist Murumäelt — eriti tõtusi, mis ta endale sealt tulles kaasa kinnitas. Ainult seni olla, kui jõuab omal jõul tagasi! Kas või kuiva leiba närida, et aga jääda võimalikult kauemaks! Ennem õele ja emale midagi saata, aga ei üheski hädas kodust abi norima hakata! Sest ta teadis ju liigagi hästi, et Murumäe liivakünklikud põllulapid võivad hoolsatel harijatel küll hinge sees hoida, aga raha nähakse seal alati vähem kui hädasti vaja.

Kindlasti ta talitas õigesti, kui laskis sulel ööd otsa lennata ega olnud tagasihoidlik käsikirjadega toimetustesse sisse murdma. Julge pealehakkamine oli rohkem kui pool võitu ja Murakul ei tarvitsenud varsti enam

tunda nagu oleks ta vares tuvide seas. «Andke andeks mu välispidine siledus!» ütles ta Erika Saulepile, kui esines esimest korda oma uues tumepruunis ülikonnas, mis nüüd rippus ta voodi kohal tolmu- ja koikindlas paberkotis. Ja mitte ainult see — must sametkaabu ukse kõrval varnas, lips, särgid ja sokid kastis, kingad karbiga voodi all. Ainult lambanahkadega vooderdatud joppi ei olnud ta veel suutnud asendada täispika musta palituga, nagu ta seda tahtis küll väga... Aga ta lootis, et «Mets-Mats» viib täide ka selle soovi.

Jah, nüüd on siiski aeg end korraks jälle põlema pista! tõusis Murak kindla otsusega voodipeatsi najal istukile. Ja ta võttis uuesti oma paksu kaustiku, et jutu- kavandite ja artikliainete vahelt hakata otsima oma kõige värskemaid luuleidusid.

«Soe käsi.

Helisevas pimeduses
riivasid su sõrmed mind,
kui ma hardas imetluses...»

Algus oli, aga kuhu sellega? Juba mitmeti varemgi oli ta püüdnud neile ridadele järke leida, aga senini ei olnud sellest midagi välja tulnud. Teise värsi «mind» eeldas mõnd õige kulunud riimi, kuna «harrast imetlust» oli seitsme silbiga raske kuhugi välja viia. Ja kogu luuletust samuti. Siin oli kaustikusse märgitud vaid juhuslik tundejupp, mille tõusu ja lõpu kohta tal puudus umbkaudnegi selgus.

Millest see tuli? Küllap sellest, et sel asjal puudus õige elamus — see laulu tuline oja...

Kas «Haavatud hunti» kirjutades oli vaja riime otsida või silpe lugeda? Ei sugugi, vaid siis tegi elamus kõik — lõi kujud ning korjas sõnad korraga! Ja laul tõusis kohinal nagu talvine tuli külmalt hangekamaralt.

Murak laskis kaustiku põlvile langeda ja ta silmad vajusid kinni. Ta ei püüdnudki tõrjuda tundeid, mis hakkasid vargsi hiilima tema südame ümber. Tõesti — see oli Lääkjärve Juuli mälestuste jälleenägemine, hoopis vaiksem ja rahulikum kui kunagi varem. Mis neid mahendas? Kas mingi lepitus või suur lumine kaugus,

mis oli nüüd nende lahutatud südamete vahel, — kogu pikk talveöö raudteerongi kohisevat kiirust.

Murakul oli peaaegu kahju nende tunnete ja mälestuste vaiksloomulisest rahust. Oli ta ju otsimas laulu tulist lätet, suurt elamust, mis võiks tõusta endale igavikku otsima. Aga näis, et ta ei leia seda enam neiltki mailt, kus mustab «Haavatud hundi» sügav tulease.

Ta võttis padja alt tikud, läitis peatsi servalt leitud pooliku paberossi ja keeras siis nukra aeglusegajälle lehte.

«Merre musta ja maha valget
sajab laia ning pehmet lund.
Õiselt tumeda taeva palgelt
laotub linnale rasket und...»

Paar kustutatud rida, siis:

«Edasi — matkame kahekesi mustava mere ja valge maa rajal... rannalt helgivad õhe majakate heledad tuled... hilises vaikuses tundub nagu ime ootust... Kas sadamasse saabumas laev maailma lõpust?... Matkame kahekesi mustava mere ja valge maa rajal... ja armastus ärkab — rahulik, vaikne ja selge...»

Needki read mäletas Murak kirjutanud olevat veel samal ööl, kui ta pärast pikki eksirännakuid jõudis koju oma esimeselt teatriõhtult ja Kadrioru-jalutuselt Erika Saulepiga. Ta luges veel ja leidis, et selle luuletuse algus oli üks neist, mis ei paista armas ja südamlilik olevat mitte ainult sündimissilmapiilgul, vaid meeldib hiljemgi. Ainult — kas on lugejale korruga ja küllalt selge, miks nimelt sadas ainult maha valget ja merre musta lund. Kes on kõndinud talvisel ajal lahtise mere rannal, see saab pildist vist küll hõlpsasti aru. Sajab ja sajab ühesugust valget lund nii maale kui merelegi. Ööselgi näeb, et maa muutub valgeks, järjest valgemaks, aga meri jääb mustaks nagu oli. Seda kõike tuleks kirjeldata ehk ühe salmiga veel, nii et sellest aru saaksid ka Lääkjärve Juuli taolised lugejad, kes, õnnetukesed, ei ole oma elus üldse merd näinud. Kui see korda läheb, võib saada sellest asjast huvitava ja omapärase looduspildi, kuigi kavand on siin arendatud kaugemale, üsna selgelt lõpule viidud:

— «ja armastus ärkab...»

Aga ei ärganud ju!

Tol ööl veel mitte, aga praegu teadis Ado Murak kindlasti, et see leegitsemine, mida ta seal lumes rännates endas tundis, ei olnud mingi uue armastuse sünn, vaid ainult Läikjärve mälestuste salajane tulepursed. Mitte Erika Saulep, vaid «Aisakella eeleogia» ja «Haavatud hunt» panid ta seal põlema. Erika Saulepi vastu ei suutnud ta siis ega praegugi tunda rohkem kui vaid tänu-likku sõprustunnet selle eest, et ta nii soojalt ning julgelt oli tunnustanud Muraku luuletajatalenti. Kui Murak nüüd sellele kõigele veel kord siiralt tagasi mõtles, siis ta oli leidnud ja leidis praegugi päris asjaliku seletuse ka nendele silmapilkudele, kui ta teatris leidis Erika enda kõrvalt ja kui temas siis tõesti midagi ärkava armastuse taolist virvendama hakkas. Ei tohi unustada, millises olukorras see sünnis. Ooperimuusika, lavapildid, laul — see kõik oli ta nii põhjani segi vapustanud, et ta mõtles ja tundis nagu unes. Ja peale selle — kas siiski ka sooja käe, samuti nagu musta lume motiivis, ei olnud peidus Juuli mälestuste hõngu. Rannal «Haavatud hunt» ja teatris — see Läikjärve leierkasti lugu, mis käis kogu ooperist läbi nagu kiusatus...

Aga Erika Saulep — kuhu jäi siis tema? Küllalt äreva südamega läks Murak järgmisele kohtamisele, aga kohvikusumin ei olnud ooperimuusika ja veel vähem oli päevavalgus sama, mis «Rigoletto» lavapiltide mitmevärvilised kumahelgid. See heasüdamlik ja ennekõike tark neiu oli Murakust siiski vähemalt kuus-seitse aastat vanem. Tema nägu oli kuidagi murelik, laiade põsesarnadega, ilma selle noorusliku värskuse ja naiseliku õrnusega, milleta Muraku arvates võidakse küll organiseerida mingit armastuse aseainet, aga mitte äratada armastust ennast.

Aga miks mõelda sellest! Murakul oli äkki peaaegu häbi, et ta võis mõelda nii halvustavalt selle inimese eest ja näost, kes talle oli olnud nii julgustavalt hea ja armsalt hoolimatu välispidise sileduse puudujääkide suhtes siis, kui tal ei olnud veel uut ülikonda, kaabut ega kingi. Ei, ei! Mitte ainult näo ja ea pärast ei jäänud Murak Erika Saulepist sõbraliku läbikäimise rahulikku kaugusse, vaid küllap selleks oli muidki olulisi põhjusi. Kui ta oleks tahtnudki kogu oma südame andumusega

armuda Erika Saulepisse, ometigi see ei oleks võimalik olnud juba seepärast, et tüdruku tarkus oleks tema tunded juba eos ära jahutanud.

Kui Murak omal ajal Juulit ihaldades ja lootes teadis, et Lääkjärvel on üle kaheksaja puhaskasukrooni rohkem kui Murumäel, siis see teadmine ainult ässitas ja õhutas tema tunnete vaprust. Aga märksa enam kui kümne õppeaasta haridus, mis lahutas teda Erika Saulepist, mõjus seda jahutavamalt ja kainestavamalt, mida kauem nende tutvus oli kestnud. Kui nad õhtuti jalutasid linnas, siis isegi vanu maju ja torne vaadeldes võis Erika Saulepi jutt Muraku jalamehena maha jätta ja varsti ära kihutada — kuhugi tundmatute sajandite ja vööraste mõistete kaugusse, kust hõõgas vastu vaid külma igavust. Ja kui nad istusid Erika Saulepi möbleeritud toas, siis Murakule tundus, nagu vahiks seal riulitel seisev raamatute hulk teda vaenuliku põlgusega. Erika armastas neid ja püüdis ka oma külalist nendega lepitada. Ikka ja jälle võttis ta mõne kõite, ja avas mõne märgitud lehekülje nagu kes teab mis aarde, et näidata ka Murakule seal peituvate mõtete ja tunnete ilu ja sügavust. Aga Murak ei mõistnud Erika Saulepi südamesõprade vöörleid keeli. Ja kui neist midagi suusõnal umbkaudselt tõlgiti, siis — hämaraks jäid nende mõttedki. Püüdes teeselda huvi ja arusaamist, pidi Murak tundma end hambutu sülelapsena, keda toidetakse avamata pähklikega. Ja kuigi ta püüdis hoida oma sõnade julgust ja vabadust, mida temalt nõuti, siis ta mõtted ja tunded jäid ometi kohmetuiks ja argadeks nagu sandid häraste lävel.

Kui Erika Saulep siiralt ja veendunult Kadrioru lumesajus Muraku luuletajaandele vaimustatud ja vaimustavaid tunnustusi lausus, siis oli ka Murak siiras, kui ta ütles, et ta tahab neius näha oma õpetajat, loomingulist tuge ja nõuandjat. Nimelt loomingulist! Aga nähtavasti sai Erika Saulep sellest teisiti aru. Ta näis arvavat, et Muraku-taolisest luuletajast tuleb mõneks ajaks koolipoiss teha. Kui Murak valis endale neiu riulitelt luuletuskogusid, mida ta maal ei olnud kätte saanud, kui ta valis neid selleks, et tõepoolest õppida nendelt, kes juba ammu-aastaid on kuulsate poeetide kirjas, siis Erika

võttis ja toppis aga vahele kõiksugu kooliraamatuid, eriti ajaloo õpikuid ja grammatikaid. Et istu, luuletaja, ja hakka õppima — järje pealt edasi, mis Võrumaa küla-koolis pooleli jäi! See oli solvav. Murak pidas küll targemaks mitte vastu hakata ja võttis ka kooliraamatud kaasa, aga isegi kodus need segasid, peaaegu vihastasid teda. Mis ta siis nüüd tehku, kas pangu kogu oma talent tädi toanurka hunnikusse maha, niikauaks kui tükid on selged? Ei, kuradile käigu kõik see kupatus, kogu Rooma riik ja Prantsuse revolutsioon! Kõik inimesed ei ole ühe vitsaga löödud. On neid, kelle asi on ajalugu õppida, ja on neid, kelle asi on ajalugu teha. Ja need grammatikad! Hakka neid tähelepanelikult lugema, ja varsti ei oska oma keelt ka enam hammaste taga hoida, vaata enne kirjast järele, kuidas ta pära peab põrisema, kui ütled näiteks: kurat! Kurat, jah! Murak oli täiesti kindel, et ei ole tarvis ei grammatikaid ega sõnaraamatuid temataolisel talendil, kes kõigi nende aastate jooksul, kui talle kõrvad pähe kasvasid, ei ole kuulnud muud kui rahva elavat kõnet, tuule kohinat, hobuste hirnumist, koerte haukumist ja oma südame häält. Ja sellest aitab, kallid koolipreili!

Ei, ei saa armastuslaulu musta ja valge lume sadamisest merre ja maha! otsustas Murak ja keeras uue lehekülje.

Järgnes rida laialipillatud luulemotiive, mis olid tal mõeldud pikemaks poemiks «Suurlinna ööpäev».

Kavatsus kirjutada säärast asja oli tal hakanud tekki juba esimestel päevadel Tallinnas. Kord õhtul üksi hulkudes südalinna elavamail uulitsail, oli juhuslik mõttekäänak toonud talle meelde, et Lääkjärve Juuli on käinud küll Tartus, aga Tallinna ta ei ole näinud. Oli kuidagi lohutav mõelda olnud, et küllap ta varem või hiljem ikkagi kuuleb, et Murumäe Ado jälgede ring on nüüd tema omadest hoopis kaugemale ulatunud — kõige suuremasse elukeerisesse, mis leidub kogu kodumaal. Aga et ta siiski ei olnud teadnud kindel olla, kas Juuli juba on või ei ole kuulnud tema sõidust, siis tal oli tulnud tahtmine sellest ise hoolt kanda, tekkinud kavatsus kirjutada luuletus otse Tallinnast endast ja saata see kodulinna ajalehele, mille luulenurk nende vahel varemgi

oli ühendust hoidnud. Niisugusel kujul ja selleks ots-
tarbeks oli Tallinna luuletus siiski ainult silmapilgu mõt-
teks jäänud. Aga et uusi nägemusi, muljeid ja tähele-
panekuid Tallinna päevadest, õhtutest, öödest ja hommi-
kuteest kogunes aina hulgana ta märkmetekaustikusse,
siis ta oli hiljem otsustanud kirjutada sel teemal pikema
poemi, milles säraksid ja kihaksid kogu Tallinna elu
rahatud rütmid.

Ehk oleks nüüd aeg asuda selle ülesande kallale?

Ta vaatas üle kõik visandid, mis olid varustatud ääre-
märkusega, et nad kuuluvad «Suurlinna ööpäeva» mater-
jalide hulka.

«Tuhanded tuled on kokku kuma —
vaata, taevas, mis mõistab maa!
Rataste ruttu ja sammude suma
hiline öögi ei hoida saa...»

Mõnusa rahulolemisega luges Murak neid valmis ridu
mitu korda. Ja juba need hakkasidki nakatama elevust,
et jätkata kas või praegu.

Aga ta otsis edasi. «Mets-Matsi» sisuvisandi ja oma
välispidise sileduse esimese eelarve vahelt ta leidis lühi-
kese proosamärkme vana bulvaripuu kohta, mille najal
ta kunagi oli oodanud Erika Saulepit:

«Põline lõhmus südalinna uulitsa ääres... oksad hele-
dat elektrivalgust täis, ümber kivine pind vappumas
rataste raskuse all...»

Kunagi su vana võra ei ole näinud pimedust!...

Kunagi su juured pole tundnud vaikuse sügavat
rahu!...»

Murak mõtles liigutatult, kas mitte see motiiv «Suur-
linna ööpäevast» eraldada päris iseseisvaks asjaks...
Lehitses aga siis kohe jälle edasi, et poemi materjalist
võimalikult terviklik ülevaade saada.

Siin:

«Turg kisab ja rabeleb... raha ja leib ajavad teine-
teist taga...»

Ja järgmisel leheküljel:

«Tühjade, kitsaste uulitsate ja raagus jalakate vahelt
sirutab vana kirik oma torni tulede kumast pimedasse
taevasse... Ülal torni tipu kohal on kaks tuhmilt vilku-

vat tähte — nagu Jumala väsinud silmad. All kiriku müüri varjus aga hõõguvad kõrvuti kaks paberossi — seal nutavad kaks purjus naist kähisevate häältega taga oma noorust ja elu... Tuul vingub, kõik varjud kõiguvad...»

Ent edasi! Ja viimaks ometi peaaegu valmis asi, üsna lõpetatud killuke:

«Taevas helestub aost,
kustutab ära
uulitsa kivisest vaost
õiste tulede sära.

Huilgab vilede hõik
hommiku algust.
Ärgake kõik,
kes ei karda valgust!

Surnud on suurlinna õõ —
kirendav hulgas.
Päeva tuum on töö —
tegude jõud ja julgus!»

Hüüdnud viimased read päris täie häälega, viskas Murak vaiba jalgadega üle jalutsi ja tõusis. Ei ringutades ja ringi vaadates nagu tavaliselt pärast hilist öötööd, vaid kohe särk maha ja silmili pesukaussi. «Mets-Mats» tuleb toimetusse ära viia! mõtles nägu seebitades. Ja kontorist tarvis rearahad välja võtta, et oleks, millega laupäevaõhtule ja pühapäevale vastu minna! Kui muud asjad õiendatud, siis vaja saunas käia, sest need neli nädalat, mis möödunud viimasest Murumäe leilist, olid ta ihu juba õige sügelema ajanud. Ja õhtul? ... Vist korraks Erika poole. Temalt võetud luuletuskogud ära viia ja nõu küsida, kui vabalt sünnib pikemas poeemis vaheldada rütmi ja riimide asetust. Üldse seletada talle ligemalt «Suurlinna ööpäeva» kavatsust ja hiljem ehk minna kohvikusse, et Erika toas raamaturiitade vahel mitte jälle väga tarkusse takerduda.

Tema nägu oli veel üleni märg ja seebine, kui koja-uksest tuldi ja koputati.

«Sisse!» hüüdis Murak hoolimatult.

See oli postiljon, kes tuli. Võttis kotist kirja ja küsis: «Ado Murak?»

«Pange sinna lauale!»

Pandigi. Ja see nagu oleks võinud olla kõik. Aga Murak nägi oma vahuseid lauge pilutades, et postiljon silmitseb teda teraselt ja viivitab minekuga. Nagu kahtleks, kas see kiri ikka satub õigetesse kättesse.

«Kui lubate küsida, kas teie oletegi kirjanik Ado Murak?»

Murak jahmus neist sõnadest nõnda, et seep läks silma. Viskas ruttu mõne ruhimetäie vett näkku ja võttis siis räti.

«Vist ikka olen küll,» ütles ta silmi kuivatades ja meeldivat üllatust oma kuulsuse tõelisest ilmsikstulekust käterätikusse varjates.

«Väga rõõmustav,» sirutas postiljon käe Muraku märgade sõrmede järele. «Minu nimi on Volde Viirak. Olete ehk kuulnud?»

«Tõesti... teie nimi tundub mulle tuttav,» tunnistas Murak trakse õlgadele tõmmates.

«Kokkupuutumist meil varem ei ole küll olnud,» võttis võõras omal algatusel istet ja toetas oma postipauna põlvedele. «Aga küllap olete ehk minust midagi luge nud.»

«Kas teie kah... kirjutate?» küsis Murak.

«Väiksel,» jätkas külaline koduselt. «Midagi suuremat pole töö kõrval aega olnud ette võtta. Ainult mõned üksikud miniatuur-humoreskid... on mul enamasti tehtud rohkem ettelugemiseks kui trükkimiseks. Aga muidu ma olen Tallinna kirjanduslikus elus kõrvuni sees. Olgu kõnekoosolekud või vaidlusõhtud, olgu vanameistrite juubelid või uute talentide tagaajamine — see kõik on minu vaev ja jooksmine!»

«Kui ma ei eksi, te tegutsete vist Rahvuslikus Noorusliidus,» pakkus Murak kirjanduslikule kirjakandjale suitsu.

«Tänan, jah. Juba neljas aasta ühtejutti seal kirjandusringi esimees olla. Vahest, kurat, kipub tüütama. Teenistus mul niikuinii üks igavene jooksmine. Ja kui töötunnid täis, siis viska kott kaelast ja kihuta kohe kirjandusringi asju ajama. Küll ja küll on olnud niisuguseidki päevi, et pole aega suutäit suppi ka süüa. Aga mõnikord jälle mõtled, et kui sul kord juba sihuke huvi

on hinge pandud, et mis sa siis muudki mõistad. Kunagi küll kah loodetud ja mõeldud, aga suurt kirjameest pole minust endast saanud. Lepid siis sellegagi, kui saad luule pärast linna mööda ringi joosta ja asju õiendada.»

«Huvitav, kuidas te teadsite mind küsida,» kumardus Murak saapaid nõõrima.

«Mis seal teada oli!» paljastas sõbralik naeratus postiljoni harvu hambaid. «Sest kui ma täna hommikul oma kandi posti vastu võtsin, hüppas ju teie nimi mulle kohe ühes aadressiga näkku.»

Murak vaatas korraks kirja ja tundis kohe käekirja — see oli ta õelt. Lugemisega oli aega. Praegu oli postiljon huvitavam kui kiri.

«Nii et minu nimi oli teil siis ikkagi juba varem tuttav?» küsis ta meelitatult.

«Aga no endast mõista!» kinnitas Volde Viirak. «Kuidas teie nimi võis mulle tundmatu olla, kui teil nüüd ju joonealused aina huugavad käes! Eks neid asju, mis teie kirjutate, peab keegi ju ikka lugema kah. Meil klubiski teist ühtelugu kõnet olnud. Kõik loevad ja kõik ütlevad, et kuradi särtsakat kraami kirjutab see mees, oleks tarvis kohe kaasa tõmmata. Ainult seda ma ei teadnud, et te Tallinnas elate. Mõned ütlesid, et Võrumaal.»

«Kaasa tõmmata... Kuhu?... Või milleks?»

«Meie ringi, noh. Õhtutele esinema — rahva ettel!» ütles postiljon peaaegu pidulikult. «See alles maksaks midagi, kui oleks inimestele ette anda kord ka sihuke uus nimi ja nägu, kes ka on midagi, kellel oma särts ja säde sees. Tulge, ma ütlen! Eks siis näete ise, kuidas saal teil käes keema pistab.»

«Mul ei ole selle vastu muidugi midagi...» õhetas Murak. «Aga kas teil neist uutest nimedest ja nägudest siis nii puudus, et... peab neid kohe otsima?»

«Nimesid ja nägusid on kõik kohad täis, aga Ado Murakuid peab muidugi otsima. Pole ma vist näinud nädalat, mil mõni sassis peaga poiss või segaste silmadega tüdruk jälle juurde ei uju, et, vabandage, kunas teil tuleb järgmine noorte talentide õhtu? Paberid peos — igavest segast sonimist ja haledat oigamist täis. Et kui aga pääseks lugema oma luulet! See on nende ainus lootus, sest keegi neid trükkima niikuinii ei hakka. Ja kui

trükitakski, siis keegi ei loeks ometi. Aga mis neil Noorusliidu ringis viga: Viirak ajab rahva kokku, noorpoet ronib kantslisse ja muudkui iniseb sonida... Öhtuid meil ühtelugu ja kust seda väärtuslikumat alati võtta...»

«Minust te siis loodate rohkem või?» küsis Murak ootavalt.

«Ärge olge nii tagasihoidlik! Te nagu ise ei teakski, mis jälge teie sulg jätab. Järgmine noorte talentide paraad tuleb meil kuu lõpul või teise algul — oleneb ruumide saamisest. Ja ma ütlen, et kui teie tulete kaasa, on mul lust seda asja ajada. Siis kindlasti ei saa see jälle sihuke surnult sündinute matus, nagu oli sügisel. Teie üksi päästate kogu öhtu, mis seal muud ka ei oleks.»

«Mina? ...»

«Teie jah. Ado Murak! Selles ei ole mingit kahtlust!»

«Aga kui ...»

«... te nõus ei ole või? Siis ma lihtsalt väenan teid nõusse! Tüdrukud panen mängu, lasen teid ära võrgutada, kui muu ei aita.»

«Seda ei ole vaja,» naeratas Murak. «Sest miks ma ei peaks nõus olema. Tahtsin ainult ütelda, et — aga kui te siiski pettute ka minus... Või kui mitte teie isiklikult, siis ehk publik, kelle maitse võib olla hoopis teistsugune...»

«Vastutan enda ja oma publiku eest!» kinnitas Volde Viirak. «Kahtlusteks ei ole siin kõige vähemalki põhjust. Nii et nõus?»

«Miks siis mitte...»

«Kas võite juba praegu umbkaudu öelda, mida te kavatsete lugeda?»

«Mõtleksin järele... peaksin veidi nõu, kui aeg lubab...»

«Lubab küll. Alles paari nädala pärast peab mul täpne kava koos olema. Aga et ma teaksin teistest valikut teha, siis oleks hea kuulda, kas tahate esineda ainult proosaga või loeksite ka luulet?»

«Arvan, et esineksin eeskätt nimelt luulega... Aga kuidas teie üldse teate, et ma kirjutan ka luulet?» küsis Murak huvitatult.

«Ju te näete, et ma tean,» naeratas Viirak endaga

rahul olles. «Tean! Meie klubile käib ka provintsilehti ja ma arvan, et ma tunnen teid esimestest avaldatud ridadest saadik. Näiteks — teie «Haavatud hunt». Ma tean seda asja peaaegu peast ja olen näidanud seda nii mõnelegi päris meistriile... Ärge olge nii tagasihoidlik! Nägemiseni!»

«Nägemiseni!»

Ado Murak surus soojalt postiljon Viiraku sinakaks külmunud kätt, avas siis ukse ja saatis ta sõbralikult ära.

Tagasi tuppa tulles vaatas Murak nagu nõutult toas korraks ringi. Tema äsjane kärsitu tarmukus oli raugenud mõnusaks rahulolemise tundeks. Ta istus laua ääres oma toolile, langetas pea rusikatele ja jäi vahtima tädi keldrikambri halliks suitsunud lage.

Nagu ei olnud enam sihti, mille nimel tegutseda ja tõtata. Tundus, nagu oleks valge plagu tõstetud kindluse torni, mille piiramine ja vallutamine oli olnud tema juhtida ja vastutada.

Kuulsus oli tulnud Ado Muraku tuppa.

Teda teati. Teda oodati. Temale pandi kõige paremaid lootusi.

Kui tal kodulinna väikeses lehes esimesed luuletused ilmusid, siis ta polnud märganud neile kujutledagi kaugemat kõlapinda kui lähem ümbrus ja Lääkjärve Juuli, kes need oli äratanud ja kelle südamesse nendega sihti. Ja kui ta jutud nüüd hakkasid ilmuma pealinna lehtedes, siis need valmistasid talle peamist rõõmu ikkagi rearahade näol, mis võimaldasid tal muutunud nõuete kohaselt end korraldada. Oma loomingu kaugemad vastukajad oli ta hoopis unustanud. Aga nüüd hakkasid ka need selguma. Nüüd ta alles hakkas nägema, kuidas tema nimi laotus tuhandete ja tuhandete teadvusse, kuidas tema juttude ridasid mööda liikus määratu hulk võõraid silmi — küll elektri heledas valguses, küll kahvatumate õlitulede paistel... Loeti vaikselt ja häälega — endamisi ja teistele ette. Mõeldi loetava loojale ja oodati päeva, mil saadakse ehk näha ka teda ennast — nagu seda oli oodanud postiljon Volde Viirak...

Aga kiri!

Alles nüüd märkas Murak selle lahti tõmmata.

Jah, see oli õde Liina, kes tuli teda tervitama... Ta

olevat juba ammu oodanud oma eelmisele kirjale ven-
nalt vastust, «aga kes teab, kunas see ükskord jõuab
tulla, kui sul ju nende juttudega nüüd näha nii palju
tegemist, et ühtelugu muudkui jälle lehes». Midagi ise-
äralikumat uudist Murumäel ei olevat — ei majas ega
laudas. Ainult isa on jälle haigem... käinud lahtiste
hõlmadega karjamaa tagant hagu vedamas, lasknud
tuulel läbi tõmmata ning «nüüd rinnust jälle kinni ja
köha muudkui kiunub»... Meiereisse ei olevat veel
midagi viia... ainult Lehek üksi poeginud — «ilus lehm-
vasikas eluloomaks jätta, sest Õunik ju kah juba kole
vana, hambad nürid, ei saa enam põhust jagu ja luud
püsti nagu tühjajad redelid»... Eile käinud Liina linnas,
pannud peksu puid ka peale... teel ei olevat nüüd
vigagi — lund olevat päris paras jagu maas... «Juuli
oli kah turul...»

Juuli...

«No saatis sulle ikka tervisi kah, teadis küll, et sa
ära oled. Ja ütles ise oma mehega kah veebruari lõpul
või märtsi alguses Tallinna tulevat, sest Parmal pidavat
olema seal sugulasi, kes noorikut näha tahavad — — —
Ma mõtlesin, et ehk sina tahad kah... Ja ütlesin Juulile,
et kui ta läheb, võtku sulle minu poolt üks väike pakk
kaasa — — — Lubas võtta küll — — — Mis suurt mul
sulle siit nüüd saata on, ju sa kevadeks tuled koju mui-
dugi. Aga olgu see pakk nagu moe teoks... Et suure
linna asi, majad laialt ja rahvast palju, võib juhtuda,
et Juuli käib seal ära ja sina ei näegi teda. Mis sa mulle
Tallinnast ka tood selle jutu eest?...»

Murak luges õe kirja teist lehekülge, mis algas Juuli
nimega, veel mitu korda. Ja jäi siis nagu tardunult vah-
tima kõiki neid ridu korruga.

Mis see oli?

Ta täna hommikused uudised haardusid üksteise külge
kõvasti kinni, tõmbusid kokku nagu hargnematu umb-
sõlm.

Veebruari lõpul või märtsi esimestel päevadel — kir-
jutas Liina Juuli tulekust.

Kuu lõpul või teise algul — ütles Volde Viirak Noorus-
liidu uute talentide paraadi kohta.

Samadele päevadele ju sihiti nii siit kui sealt...

Kas tõesti? mõtles Murak uue ärevusega — kas tõesti sünnib see õnnis ime, et ta oma esimesel avalikul esinemisel võib lugeda «Haavatud hunti», vaadates Juulile otse silma . . . «Haavatud hunti» ja veel palju muudki — endist ja päris uut.

Eriti päris uut, sest nüüd alles hakatakse luuletusi kirjutama! otsustas ta järsku tõustes ja rusikas käsi püsti visates.

Oi, laulu tulised ojad! . . .

II

Toimetuses võeti Ado Muraku värske käsikiri tavalise lahkusega vastu ja ka kontoris läks tal ilmunud kaastöö eest tasu kättesaamine ladusalt — ei olnud suurt järjekorda ja lahke proua, kes neid asju ajas, oli märkinud seitseteist rida rohkem, kui näitas autori oma taskuraamat. Nii et ta sai kroon ja kaks senti üle eelarve . . . Kõik kokku aga — päris tõhusa summa.

Aga saunast, kuhu siis kohe tõttas, lahkus ta üsna segatud tujuga. Kui ta linna tulles tädi ümmarguse vineerkartongiga puhta pesu ja suure kirju seebi kaasa võttis, siis lootis ta nimelt saunast kõike head. Mäletades Murumäe armsahõngulist lava ja lõhnavaid vihtu, uskus ta kindlasti, et leili mõnudes, kui saab keha puhaks pesta ja kergeks higistada, selgub veel häid mõtteid öiseks luuletöök. Aga see pealinna vana pesemistehas kitsa umbuulitsa valgeks jäätunud müüride vahel, kuhu tädi oli teda juhatanud ja kuhu ta ka läks, oli midagi hoopis muud kui Murumäe saun. Juba viht, mida tuli osta kitsast luugist nagu kinopiletit, ei olnud kerge ja kõbisev nagu need, mis rippusid kodusauna kõrendil. Lehed olid niisked ja sopotades tundus päris hallituse lõhna — kes teab, mitu korda need olid lava alt korjatud ja uueks müügiks taHENEMA riputatud. Ja mis rahu või mõtlemist võis seal olla, kui suur ruum rauku ja vigaseid täis, ennelõunasi jõudeinimesi. Pärast paha oli vaadata seda kuivanud käega surmarooga, keda paljajalgne saunanaine pesi ning aitas. Ja kui veel tuli ainult jalga märjale kivipõrandale plaksutav kurtumm,

kes nõudis endale ruumi ja abi võika kisaga, mis niiskes, auruses saunaruumis mitmekordselt vastu kajas, siis tõmbus Murak oma kapaga kõige varjulisemasse nurka, kus ta püüdis end nii ruttu kui võimalik üle pesta ja katsus et tulema sai.

Tulles saunast, oli tal raske tunda end puhtamana kui oli olnud minnes. Ja muidugi ei oodanud teda nüüd laupäevalikult puhtaks küüritud, nisuleivalõhnased Murumäe kambrid. Tuuline ilm oli õige kärealt külm, ja linn nagu linn kunagi. Ta ei tahtnud kohe omnibust ootama hakata, vaid läks väheks lähedasse rahvakohvikusse, et veidi jahtuda ja klaas teed juua.

Võttis aega, et jälle endisse tujusse toibuda, kuigi kuumad sõõmud olid mõnusad rüübata ja värvitud näoga tüdruk letile laotud saiade ja kookide taga pani grammofonigi mängima. Alles siis, kui talle meenus võtta taskust õe kiri, et veel kord lugeda sõnumit Juuli tulekust, kadusid sauna sandid silmist ja ta hakkas mõtlema, milline küll võiks olla nende kokkusaamine siin.

Kaks võõrast härrat tulid ja istusid ta lähedal lauda, rehkendasid, sosistasid, vahetasid võõramaist raha. Murakut ei huvitanud nende jutt ega tehing, ta vaid silmitses noorema mehe riietust, mis näis eriti peen ja härrasmehelik olevat. Palitut, nagu see mees kandis, ei võinud «Mets-Matsi» honorari eest küll lootagi, sest Murak oli juba ammu käinud nende hindu pärimas ja teadis, et sääraseid, millel karakullkrae ulatub poolte hõlmadeni, on kõige kallimad. Aga küllap niisugune lumivalge siidsall, nagu see rippus selle võõra hõlmade vahel, võis hästi sobida ka niisuguse lihtsama, siiski musta, aga ainult sametkraega palitu juurde, millise ta kindlasti pidi saama Juuli tulekuks. Ja ka need kindad olid kenad — seest valkjat karva täis, vist õige soojad, ja pealt paistsid pehmed nagu noor ihu.

Kuid mõte äratas teise. Mida suuremat üllatust ta tahtis Juulile oma välispidise soliidsusega valmistada, seda vähem ta tohtis raisata kallist aega!

Ta rüüpas oma teeklaasi lõpuni, maksis ja läks.

Aga mitte otsekohe omnibusele, vaid turu kaudu. Ta

tahtis ütelda tädi Tiinale, et läheb nüüd koju ja heidab sauna peale pisut pikali, et rahulik öö oleks tööks jälle selge. Et ärgu teda äratatagu enne kui hämariku paiku. Siis käib ehk paariks tunniks ära külas ja kui tädil uni juba raske, tuleb ja istub kohe tööle. Muidu ei jõua ära teha kõike, mis tahetakse...

Turg, nagu laupäevane kunagi, kihas õige elavas kaubahoos. Kiiresti minna polnud ruumigi — Murak astus aeglaselt edasi ja vaatas veel kord õige teraselt seda sagimist. Oli nagu kohe märgata, et täna ostetakse rohkem ja paremat. Ühest korvist paistsid juba kana koivad, aga võeti ka veel kala, suurt, vereka soomusega latikat.

«Noh, kurat!» müksati Murakule järsku külge.

Ta peatus ja nägi, et oligi tuttav nägu — sama punetav ja viinahaisune nagu kolmanda jaanuari hommikul, samasugune rebasenahk saba- ja ninapidi käes rippumas.

«Või kohe kurat!» ütles Murak.

«Said nahkadest lahti?»

«Lahti ikka. Läksid kõik, kolmkümmend krooni tükk.»

«Ära ikka hüppa! Paremtule, tee topka, kui sa õige mees oled! Kunde sa mul... siis, tead... hõõrusid niikuinii käest ära... Kas sihuke asi on ilus!»

«Ah selle...» muheles Murak, kui talle Erika meelde tuli. «Topka tuleb siis, kui me selle kundega... pulmad teeme.»

«Tee lahti!... Alt ära!...» karjuti kõrgelt kalakas-tide koormalt.

Murak hüppas teispoole hobust ja kadus rahva sekka.

Tädil oli rohtude kott juba koos. Adot nähes tuli ta talle õhinal vastu ja hakkas seletama uudist. Et sõidab täna hoopis maale — üks tuttav perenaine, kellel ta oma rohtudega jooksva välja ajanud, võtab ta kaasa, viib oma tallu värsket sööma ja püha pidama. Hästi, et Ado turult läbi tuli! Nüüd tal pole vaja koju joostagi, sest oma rohukoti jätab esmaspäevani ühe kaubanaabri kätte ja nõnda pole muud kui minek. Ärgu Ado end ainult nälga jätku — viimased Murumäe lambaribid juba hommikul paraja veega patta pandud, kaalikas ja kartulid valmis kooritud. Tuli alla ja varsti saab! Ja

mis homme hommikul viga kohvi soojaks teha ja poest saia võtta...

«Ära minu pärast muretse, küllap ma juba enda toitmisega toime saan.»

«Saad vist jah, hakkaja poiss oled!» kiitis tädi. «Ja vaata, et üsna üksi ehk veel kõige parem sul neid juttegi ritta ajada. Pole seda, kes segab ja seletab. Oma päralt need päevad ja ööd...»

«Võib-olla küll,» naeratas Murak. «Eks ma näe. Kui mul üksi olles töö õige ladusasti läheb, siis saadan su mõneks ajaks Murumäele puhkust pidama ja käsni korjama.»

Ta tahtis juba minna, et võimalikult rutem jõuda koju täit vabadust tundma, aga tädil oli talle veelgi asja ja õiendust.

«Oota, Adoke!» ajas ta oma käe sügavale seelikute alla. «Üks silmatäis aega veel...»

«Mida sa sealt otsid?» küsis Murak.

Tädi sai rahakoti kätte, luges seitse ja pool krooni pihku.

«Üür tahab õiendada. Homme on esimene ja täna tuleb ära anda. Sellest pean mina nõnda jõhvipealt kinni, et ühtki päeva ei lase üle... Sest kui sedaviisi, siis keegi ei saa sulle öelda, et oled vaene ja vilets inimene.»

«Kas mina pean maksma minema või?» küsis Murak.

«Ole hea laps, käi ära jah. Või see midagi aega või vaeva võtab, näed ka meie preilit. Tema sinust mitu korda juttu teinud ja küsinud...»

«Kes nõnda?»

«Preili noh... kelle majas me elame.»

«Aga mis sellel siis minust kõnelda või küsida on olnud?»

«Noh, heldeke, uuest inimesest tuleb mõni sõna ütlemist ikka. Juba siis oli juttu, kui käisin sind sisse kirjutamas. Ise sa ju majaraamatusse märkisid, et kirjanik. Ütles kohe, et oi sa issand, kui huvitav! Ja pärast kah. Rääkis su juttude lugemist ja küsis, et kuidas te seal kahekesi küll saate ja mahute... Kui tarvis, lubas oma pööningult mõne tooli või midagi... Kõik korruga ei passigi tubadesse.»

Aga miks tädi seda kõike rääkis kuidagi teistmoodi kui harilikult igapäevaseid asju õiendades? Ta oli nagu meelitatud, sõnad olid kavalalt aeglased, üks silm vilkus vahetevahel ja teisega ta vaatas teraselt õepojale otsa. Tundus, et ta rohkem mõtleb kui ütleb.

«Eks ma siis lähen ja õiendan,» ütles Murak. Ta ei tahtnud pärast sauna siin tuule käes kauem seista, et vanainimese sõnade tagant midagi urgitsema hakata. «Aga oma raha pane küll kohe kotti tagasi. Seni kui mina sul kaelas talitada, ole vähemalt üüri pärast mureta.»

Tädi hakkas väleda jutuhooga vastu vaidlema, aga Ado juba läks.

Nii suures vabaduses ja rahus, mida keegi ei võinud segama tulla, ei tahtnudki Murak magama jääda. Jõudnud koju ja teinud lambaribidele tule alla, heitis ta voodisse ainult selleks, et värsket lehte vaadates oodata, kuni liha nõrkuma hakkab, et võiks kaalikad ja siis ka kartulid juurde lisada. Aga väsimus oli tugevam isust kui ka uudiste huvist. Ta jäi magama ega ärganud enne, kui aknaruutude jääs ähmitses juba õhtune hämarik. Pliidialune oli kustunud päris mustaks, pada, mis korraks ehk keemagi läinud, oli hoopis ära jahtunud ja liha leiges vees oli sitke ning päris toore maiguga.

Kohe meenus talle kohustus minna üüri õiendama. Et ainult see nüüd tema süü pärast lohakile ei jääks, kui tädi ise, nagu ta rõhutas, eluaeg sellega nii täpne olnud. Aga mis teha lõunaga?

Jäägu pealegi! otsustas ta järsku. Seda võib homme järjelt jälle edasi keeta, sest nii tühja kõhuga, nagu tal nüüd oli, olekski igav oodata, kuni sealt midagi saama hakkab. Eks linnas leidu söögimajasid, kui ta üüri maksmast läheb korraks Erikat vaatama. Ja veelgi õigem: minna kohe Erika poole, kuhu ta niikuinii oli lubanud minna, ja kohe ütelda, et tädi sõitis ära ning nälga on varaks. Siis nad lähevad koos sööma, ei tule jälle seda raamatute otsas istumist, mis alati on segavalt mõjunud tema töötujule. Seda parem oli tal nüüd kohe minna, et ei olnud ka kütmise muret, sest pesu-

köögis oli täna päev otsa tuld tehtud ja sealpoolne sein oli üsna soe.

Loputanud unejäljed silmist, pani ta oma uue ülikonna selga. Pükste viigid olid hästi hoidunud. Mustad, hallikate siidtriipudega sokid tõmmati esimest korda üle omaniku jämedate varvaste. Ja ka särk, pehme ning sile, tuli kõigepealt vabastada nõöpnõeltest ja sellest lapakast, mis näitas soliidset hinda ning märkis toote kuulumist esimesse sorti.

Lipsuga oli tegemist, sest ta oli selle viimati nõnda ettevaatamatult üle oma jämeda pea tõmmanud, et suure vaevaga ja tädi abiga seotud sõlm oli tulnud päris lahti. Lamp laua kohale riputatud ja tuhm peeglikild raamatute riidale seisma seatud, hakkas ta pingutama mälu ja painutama sõrmi, et oma uuele sinitriibulisele sidemele jälle korralikku sõlme sisse saada. Viimaks ometi sai ta sellegi õigetpidi jooksma, nihutas paigale, pööras särgi krae alla — ja oli härra mis härra. Ei ta unustanud rahakotti vanade pükste taskusse ega mõlemat võtit. Siis tõmbas kasuka selga ja läks.

Tal oli väga lühike maa minna, vaevalt ehk sada sammu, sest majaperenaise või majapreili, nagu ta üldiselt oli kuulnud öeldavat, mõlemad kinnisvarad olid kõrvu, krunt krundis kinni. Aga majad olid hoopis erinevat nägu ja tegu. Vaata kuitahes võõra silmaga, kohe näha, et ühes elavad härrased, kuna teine on lihtrahvast täis tuubitud. Kahekordses puumajas, mille keldris oli ka tädi Tiina lihtne pesa, elas umbes paarkümmend perekonda, peamiselt kahest toast või toast ja köögist koosnevates korterites. Hoov oli kitsas, küll mitte niivõrd krundi kitsuse poolest, kui sellepärast, et seal pidid ruumi leidma kaksikümmend puukuuri ja alati olid seal nõörid risti-rästi üleval ja mitmed pesud kuuvas. Lapsed jooksid oma jooksmisi ja mängisid oma mängu uulitsal.

Teine maja oli silmaga mõõtes sama suurel krundil, aga selle ümber ja isegi ees oli ruumi ilu- ja viljapuudel, sest õues ei olnud ei kuure ega pesunõöre. Uulitsapoolne tara oli pruunikaks värvitud raudvõrgust, kuna nägus kahekordne puumaja oli tumeroheline. Majal olid mõlemas otsas ühesugused sissekäigud, mil-

lede juurest korralikult puhastatud teerajad tulid värava juurde kokku. Murak teadis tädi seletustest, et alumisel korrusel elavad ühed jõukad juudid, kuna ülemisel preili üksi, ainult teenijaga. Tema juurde tuli minna sellest sissekäigust, mis oli kodust tulles kaugemal linna pool. Sellest rohelisest majast oli Murak küll ja küll mööda käinud, aga emandat ennast ei olnud ta juhtunud veel kordagi nägema. Eks nüüd siis näe...

Alumine uks oli lahti; sealt viis üles puhas tumekollaseks värvitud trepp, mis ei nagisenud ühegi sammu all. Murakule tuli korruga meelde, et ka majapreili olevat küsinud ja kõnelnud temast, kui ta litsus näpu kellanupule, mille kohal läikis puhas vaskplaat: Elsa Veerik.

Teenija avas.

«Tere õhtust,» astus Murak kotta ja võttis kaabu kätte. «Kas preili ise peaks ka kodus olema?»

«On küll. Keda ma teatan?»

«Mina tulin tädi üüri õiendama... Korter kaheksasteist,» ütles Murak ja hakkas juba otsima rahakotti.

Teenija läks teatama, jäi aga kaunis kauaks ja Murakul ei olnud kuigi mugav nõnda püstijalu kojas seista ja oodata. Ajaviiteks ta avas hõlmad, et parem osa tema kehakattest väga varjus ei oleks. Aga nii sai ta vaid korraks pilgu peeglistse heita. Siis preili tuli. Ta astus kotta palju lahkemana kui tema uimaste silmadega ja lagunenuid hammastega tüdruk.

«Kas härra Murak?» ulatati talle käsi ja teretati nagu oodatud külalist. «Ega teil ometi väga kiire ei ole?»

«Mis kiiret mul ikka!» vastas Murak. «Laupäevaõhtu ja... Või ma kuskil ametis kinni olen, mul aeg oma alati.»

«Võtke siis ometi kasukas ära ja astuge edasi. Oleks väga rõõmustav teiega pisut kõnelda. Muidu... nii kuulus inimene elab majas ja — ei tunnegi!»

«Mis kuulus ma ikka olen,» naeratas Murak kasukat varna riputades ja tal oli hea meel, et majapreili viimaseid sõnu juhtus kuulma ka tüdruk, kes talle kuidagi kõrgilt ja tuseselt oli vastu tulnud. Majapreili ise ülla-

tas teda aga mitte ainult oma lahke ja sõbraliku olekuga, vaid ka oma naiseliku nägususega. Muidugi, ta ei olnud just tütarlapse aastates, aga Murak ei oleks ilmiski arvata osanud, et niisuguse rikkuse omanik nagu need kaks maja siin Kupumäel kõrvuti, võib olla niigi nooruslik, koguni erutavalt kena juba esimesest pilgust.

«Kus sellega, miks te kuulus ei ole,» jätkas majapreili, astudes Muraku ees läbi saali väiksemasse kõrvaltuppa, kus lumivalgetest, läikivatest kividest ahi oli küdemas ja valgus, mis kumas tuppa kõrge lambi siidise katte alt, oli mahedalt roosa. Otsaga akna poole seisis väike nikerdatud jalgadega kirjutuslaud, kus arvelaua ja mõnede pikkade ja kitsaste ärraamatute kõrval, nagu Murak oli neid näinud ajalehtede kontories, leidis ruumi veel telefoniaparaadile, lillevaasile elavate õitega ja mitmesugustele luust või puust iluasjakestele. Otse ahju suu vastas oli diivan, mille taga sein oli kaetud pehme vaibaga. Diivani ees oli väike kahe tahvliga laud, mille alumisel korral paistis kuhi moe- ja ajalehti, pealmisel madal, süsimust raadioaparaat, mis parajasti mängis Soome saatjate nukrakõlalist vahemärki.

«Miks te jah kuulus ei ole, kui lehed aina trükivad teie jutte ja kõik inimesed loevad. Näete, praegugi on mul teie «Võõra armu» lõpp siin. Oleks te eile tulnud, ma oleksin teid kindlasti jutustama pannud, mis sest vaesest Viiust küll viimati saab. Eile ju jäi just seal järgnema, kus see poola poiss öösel ära metsa jooksis, kui peremees ta kraedpidi tüdruku juurde viis ja näitas, kuidas asjad on. Ei mõistnud midagi mõelda, kartsin juba, et ehk Viiu viimaks lähebki järve. Aga no täna — päris rõõm oli lugeda, kuidas Pietrek tantsis masurkat, kui peremees lubas talle heinamaa äärest tüki sööti ja maja palgid. Tore jutt! Mulle meeldib väga, kui vahel saab lugeda päris oma maa elust... Ja mulle meeldib, kui jutud kurvad ei ole... Ja teie veel ajate vastu, et ei olegi kuulus! Kas tädi teile ei rääkinud, mis ma talle ütlesin, kui ta viimati käis mu pesu alla viimas? Ma ütlesin, et kui neid nii ilusaid ja naljakaid jutte ikka ilmub ja ilmub, siis ükskord lüüakse minu majale veel

marmortahvel nurga külge, et siin elas kord Ado Murak...»

«Huomio — huomio!» ütles raadio. Aga sealt hakkas tulema mingit spordijuttu ja preili keeras valijat, kuni puhkes Budapesti mustlaskapelli magus sumin.

«Oo, kui ilus... Kuulake ometi, kui ilus! Mustlaste viiulid — see on mu nõrkus... Kurb küll, aga rohkem ikka ilus kui kurb...»

Mustlasviiulite muusikat nautides vajusid preili Vee-riku silmad peagi päris kinni ja Murak kasutas võimalust vaadata teda veidi terasema ja julgema pilguga. Enne muud pidi Võrumaa mees veel kord endale tunnistama, et linnapreilide nägude järgi nende aastaid ära arvata on niisugune aabits, mida ta veel lugeda ei oska, kui keegi selleks üldse peaks suuteline olema. Aga võluv see naine oli, või vähemalt oskas seda olla. Kõik, mis Murak mõistis temast tähele panna, kinnitas tema esimest muljet: küps naine. Sugugi mitte habras; pigemini lopsakusele kalduv. Näolt tõmmukas; rikkalikud, täiesti mustad juuksed olid tal tiheda parmana taha kammitud, kus ta neid oma kenasti sirutuvate kätega sageli kergitas ja lehvitas, nagu oleks tema kuklal kuum nii raske lokkide kuhila all. Pluusi avarast lõikest paistis ribake õrna helesinist pitsi ja kõrge rinna vooljaid ümardumisi. Diivanile kõverdatud jalad olid nii peentes sukkades, et iga ihukarv oli üksikult näha. Preili Vee-riku jalad ei olnud küll nii saledad kui Juulil või ka Erikal, aga nende sääremarjade lopsakus ja põlvede ümarus oli seda ahvatlevam. Ja ka tema käsi-vartes, mis olid üle küünarnuki paljad, näis küllalt jõudu olevat — ükskõik, kas eemale tõukamiseks või selleks, et veel ligemale tõmmata...

Tüdruku pehmes tuhveis sammud tulid ukse taha. Koputati.

«Mis on, Elli?» küsis preili häiritult.

«Rahede üür,» avas teenija ukse.

«Kust siis täna see ime tuleb, et need kah nõnda täpsed!» Ta tõusis, läks oma kirjutuslaua juurde ja rebis raamatust kviitungi.

«Aga ainult kümme krooni,» teatas teenija.

«Ja miks mitte kõik?»

«Proua ütles, et tütar ei olevat oma töö eest täna saanud. Teise kümne lubas anda tuleval laupäeval.»

«Eks me siis oota tulevat laupäeva,» pani preili raha kotti. «Eelmisel kuul oli neil tuleva laupäevani kolm nädalat... Öelge, et mul on kviitung tervele summale täidetud, saavad alles siis, kui kõik on makstud... Ja teie, Elli, kas te jõuaksite veel rongile?»

«Jõuaksin küll, kui õige ruttu teha,» vaatas teenija väikest lauakella.

«Eks käige siis pealegi korraks kodus ära, kui nii väga tahate.»

«Tänan, preili! Ja kunaseks ma tagasi pean olema?»

«Tulge homme õhtusega, kui tahate. Võin homme ka väljas lõunat süüa. Kui juba minna, siis käige ikka nii, et käidud on.»

«Tänan, preili!»

«Kui lähete, jooke Tiina juurest läbi ja öelge, et härra Murak jäi minu poole tassi teed jooma.»

«Ei ole vaja! Tädi pole koduski.» ütles Murak.

«Ah nii. Tehke siis ruttu, ehk jõuate.»

«Tänan. Head nägemist!»

Tüdruk kummardas ja läks märksa rõõmsamana, kui ta oli end seni näidanud.

«Et nad peavad tulema ka just siis, kui mustlased mängivad!» ütles majapreili kahetseva naeratusega. Leidis siis laualt sigarette, pakkus Murakule ja võttis ka endale tuld. Tal olid erkpunased küüned, randmel kandle line kuldkell ja sõrmes peen sõrmus kiviga, mis sädeles nagu tilk kastet hommikuse päikese paistel.

Mustlased raadios alustasid uut lugu, aga preili Veerik ei sulgenud enam silmi.

«Kas tädi läks palvemajasse?» küsis ta suitsu ahjusuhu puhudes. — «Või kinosse?»

«Ei läinud,» ütles Murak rahulikult. «Hoopis maale sõitis ühe tuttava perenaiseaga. Kohe turult läks ja... nõnda ma jäingi päris üksik.»

«Nagu nüüd minagi. Kena! Tüdruk tahtis kangesti koju minna. Ta on siit mõni jaamavahe — maalt. Alles käis ja ma ei tahtnud hästi lubada, et mis ta nii väsitab ja kulutab endast. Aga no sõitku, mis ma tast ikka keelan...»

Murak oli ahju vahtides tähele pannud, et tuli nõuab kohendamist. Ta tõusis diivanilt, võttis ahju eest väikese roobi, lükkas tukkidelt söe maha ja seadis need heledalt põlema.

«Ma poleks mõistnud mõeldagi,» viskas preili Veerik laubalt kiharaid tagasi, «ei oleks võinud uneski näha, et täna tuleb nii armas ja huvitav laupäeva-õhtu. Kas teie arust ei ole, härra Murak?»

«On. Tuli teeb mulle alati armsa tunde,» ütles Murak veel tukke seades.

«Aga miks te nii vaikne olete? Mulle paistab, et te mõtlete väga palju — jutte, eks? Tahtsite ehk praegu midagi kirjutada ja olete mulle pahane, et teid kinni pean? Te õhtul tulega ju ikka töötate? ... Vahel hiljem kustki külast koju tulles olen alati vaadanud, et olgu kõik muud aknad viimseni pimedad, aga teil ikka veel valge. Öösel on parem, siis keegi ei sega — eks?»

«Jah. Mida vaiksem olla, seda parem mõelda. Teadagi.»

«Kole huvitav on vist nõnda mõelda ja kirjutada. Ja raske muidugi ... väga väsitav ... Puhake nüüd! Ärge mõelge, et aeg läheb huupi ära ja teie ei saa tööd teha. Võtke, palun, see padi. Olge hästi mugavalt ... kohe nii! Ja kuulake mustlaste mängu. Aga mind te peate nüüd silmapilguks vabandama, sest — ega teil midagi selle vastu ei ole, kui joomme siin tule paistel tassi teed? Ega te ometi veel joonud ei ole?»

«Suur tänu, preili. Te olete väga lahke. Teed ma veel joonud küll ei ole ja lõuna magasin ka maha.»

«Aga kallis inimene!» hüüdis preili Veerik haletsevalt. «Te peate ju ometi siis päris tõsiselt süüa saama.»

«Ärge end tülitage!» tõrjus Murak. «See ei ole sugugi tähtis.»

«Kuidas ei ole tähtis! Ei tea, mis siis veel tähtis peaks olema kui mitte see, et minul on külas kuulus kirjanik, kes näljast otse nõrkemas. Ei, ei, kallis inimene! Siin ei aita tass teed midagi enam. Tädi on ära ja mina kui majaperenaine olen vastutav teie kalli elu eest. Nälga surra ma teid küll ei lase, kindlasti mitte. Vabandage mind!»

Murak oleks küll ehk veel üritanud, aga talle ei

antud aegagi vastu vaielda, sest preili läks kohe poolelt sõnalt ja kadus teistesse tubadesse.

Kuid sealt ei hakanud kuulda olema mingit nõude kolinat, ei toodud tasse ega taldrikuid. Mustlased mängisid õige tasa ja Murak kuulis päris hästi preili Veeriku tugevaid ja kärkeid samme, aga nii ei võidud ju süüa valmistada ega lauda katta. Käidi vaid toast tuppa ning avati suuri sahtleid ja tasa krääksuvaid kapiuksid. Jäädi siis tükiks ajaks vait ja varsti tõtati jälle — ei enam liipsuvates tuhvrites, vaid juba kingades.

Ent olgu mis on ja saagu mis saab — Ado Murakul oli hea olla. Tal oli jällegi õnnis tunne teadmisesest, et ta heledalt koitev kuulsus oli talle ka need ukсед avanud, toonud ta alt keldritoa rõskusest siia üles, kus oli nii palju valgust, pehmust ja kõiksugu peeni asju. Poekil olevast saaliuksest paistis pruuni klaveri mustvalge klahvide rida, ja Murak mõtles, kui kena see oleks, kui ta vahel mõtete lahutuseks ja töö vahelduseks tuleks jälle siia üles — puhkaks siin siidvarjuga lambi roosakas hämaruses ja preili Elsa Veerik istuks klaveri ees ja mängiks midagi! Kui nõnda, siis sellest võiks sündida luuletuski — midagi niisugust, kus oleks vaipade ja patjade pehmust, peent muusikat, mahedat valgust ja uut julget iha, mis ei karda pettumuste varjugi... Säärane peaks sündima — nimelt! Ja varsti — juba Noorusliidu uute talentide paraadi ja Juuli tuleku ajaks! See alles oleks... oleks palju rohkem ja raskem kui «Uduse mälestuse» mitte just päris õiglane tulipunkt — «siis läksin ma ja jätsin sinu maha...»

Raadio lõpetas mustlaste mängu ja hakkas vatrama vōhivōōrast keelt.

Samas aga tuli ka preili. Ja tõesti ei toonud ta taldrikuid ega tasse, avas vaid ukse ja peatus lävel — pidulikult tumedas siidis ja kaunis looriga kübaras.

«Aga preili... mis te kavatsete?» tõusis Murak diivanilt.

«Olete mu külaline, eks?»

«Olen.»

«Siis ärge päri ega vaielge mu korralduste vastu!» lõi preili käed Muraku tugevaile õlgadele.

«Tahaksin nõus olla,» naeratas Murak. «Aga kas ma sedagi ei tohi teada, mis teie kavas siis nüüd järgneb?»

«Järgneb jah,» naeris preili Veerik heledalt läbi tubade. «Nimelt — järgneb. Õige sõna! Iga päev, kui mulle leht ärisse toodi ja kui ma hakkasin lugema teie jutte — alati oli see sõna kõige põnevamal kohal risti ees. Aga nüüd on teie kord oodata ja mina olen see, kes ütleb, et — järgneb...»

Preili võttis laualt telefonitoru kõrvale, veeretask valijat.

«Palun sõita Kupumäe kuusteist!»

See oli kõik, mis ta ütles.

Murak, märgates, et minek on ees, võttis roobi, segas söed laiali ja pani ahju kinni.

«Palun tulge,» võttis preili Veerik külalise käevangu ja nad läksid, kustutades tubades tuled.

Kojas talutas preili Veerik Muraku otse lambi alla, võttis harja ja hakkas hoolega puhastama tema kuube.

«Ei tasu vaeva,» ütles harjatav, «mul kasuk annab karvu.»

«Näen küll, et valged villad, muud midagi. Aga nii see ei lähe ju...» jätkas preili harjamist.

«Või see aitab! Uued kohe küljes jälle.»

«Arvate?»

«Kindel. Sest pole mu kuub praegugi rohkem kasukat näinud kui ainult alt üles tulles.»

Preili pani harja ära ja oli kuulda, kuis auto maja ees peatas ja siis paar lühikest signaali andis.

«Kas see?» tahtis Murak daamile mantlit selga aidata.

«Oodake natuke!»

Preili Veerik peatus silmapilgu nagu mingit tähtsat asja otsustades, avas siis kiiresti varnas rippuva riidekoti suu, rullis koti alla kokku ja nähtavale tuli päris uus tumepruuni riidega ja väga peene läikjalt karvase kraega, tõhunahkadega vooderdatud kasukas — kindlasti toredam kui kõik need, mis ta hindu küsides oli ärides näinud.

«See on mu kadunud onu kasukas,» tutvustas preili rõivast, mille võttis puult. «Proovige selga, näis, kuidas hakkab... Kui see peakski ka mõne karva maha andma, siis need ei paistaks nõnda silma teie pruunil ülikonnal.»

«Aga kulla preili, ärge siis ometi minust laenatud sulgedega harakat tehke...»

«Kohe varrukad pihku!» käsutas preili naljatava kärmusega. «Ma ei jõua seda hoida tundide viisi. Kõned pidage pärast.»

Sõnatult lükkas Murak käed preili Veeriku kadunud onu toreda kasuka varrukaisse, pööras siis pilgu peeglisse ja lausa jahmus oma päris härrastunud pildist.

«Kuidas tundub?» küsis preili Veerik nobedasti nõope kinni pannes.

«Nii mugav ja mõnus, et... ei tunne ennast enam äragi...» vastas Murak õndsalt.

«Paistab, et istub päris hästi,» patsutas preili ta õlgu, katsus kaenlaaluseid ja nihutas hõlmu. «Ma arvan, et siin ei oleks vaja muud teha kui ainult nõobid uuesti õmmelda. Sest onul oli suurem kõht... teie olete aga... rohkem rinnakas...»

«Ega te ometi arva, et ma jõuan selle kohe nii äkki ära osta?» küsis Murak.

«Eks kandke siis esialgu ostmata,» avas preili ühe varna all seisvaist kohvreist. «Vähemalt siis, kui mina teiega välja lähen.»

«Pean siis selle nüüd endale selga jätma või?»

«Loomulikult. Näete ju küll, kuidas teie oma karvu annab. Ja kuhu ma niisuguse villase kavaleriga lähen või kus ma teda harjan alati!»

Murak ei saanud silmi peeglilt. Juba ta vaatas oma toredust Lääkjärve Juuli üllatusest pärani pilguga... Ja miks ka mitte, kui ta ainult peaks tulema uute talentide paraadi ajaks... Seks puhuks preili Veerik kindlasti ei keelaks oma kadunud onu kasukat, sest seal, suure rahva ees, kõlbaks ju kõige vähem villane olla...

«Näete, siin on veelgi onu pärandust, millega saab teid veidi toredamaks teha,» viskas preili Veerik Muraku õlule raské siidsalli. «Ja need tõmmake kätte,» ulatas ta tumedad nahkkindad. «Mütsi, oodake, ma harjan natuke...»

Seades salli, ütles Murak tasa:

«Te teete ju minust päris muinasjutu sulasepoisi, kes on armu leidnud printsessi silmis...»

Varsti nad läksid, kustutades tuled ja lukustades uksed.

Poolel trepil, küllalt laial, et päris kõrvu alla minna, võttis Murak järsku preili Veeriku käsivarre, mis usalduslikult talle vastu toetus.

Auto ootas. Neile avati uks ja küsiti:

«Kuhu?»

«Estooniasse,» ütles preili Veerik ja masinale anti käik.

Sama tee, mis esimesel õhtul, mõtles Murak endamisi. Ja samas ta ütles vaikselt:

«Mis ooperisse puutub... siis «Rigolettot» ma olen juba näinud.»

«Aga samas majas on ka üks valge saal ja üks punane saal,» ütles preili Veerik. «Samas majas pakutakse ka midagi muud kui ainult vaimutoitu.»

Nii et ikkagi sama tee, mis esimeselgi õhtul. Aga nüüd ta võis päris lahtiste silmadega sõita nõnda, nagu ta siis oli sõitnud ainult mõttes — omnibust autoks kujutledes. Ja seekord mitte üksi. Ta käsivarrele toetuva kaaslase soojus hakkas juba kasuka varrukast läbi jõudma.

Murak nihutas tiheda kinda käest ja võttis nagu koge-mata preili Veeriku randme pihku. Seda salliti — ei tõmmatud ära. Lubati sõrmedel pugeda varrukasse, kus tundus väikese kuldkella kandilist siledust ja randme sooja pehmust.

«Röök-röök!» hüüatas auto.

Ja järsul kurvil rõhus hoog sõitjad teineteisele veelgi ligemale. Riideid läbivat kehasoojust oli tunda nii käsi-vartel kui põlvedelgi.

— — —

Valges saalis oli nende saabudes rahvast alles hõredavõitu, aga kohe, kui nad sisse astusid, pistis pilli-meeste väike pealik saksofoni suhu ja nad leidsid oma variulise nurgalaua vaikse tangounistuse saatel.

Sissetulemine ja lauda istumine läks Murakul laitma-tult, kuna mõned sammud neist ees tuli üks teine paar ja ta võis selle võõra härra käitumist ja hoiakut usaldus-väärse eeskujuna silmas pidada. Minnes üle värskelt poonitud põranda, tundis ta uute kingadega, mille tallad olid veel lakist kulumata, küllalt aegsasti parketi oht-

likku libedust ning ta astus väga valvsalt, et mitte komistada. Ja kuna ta juba mõnedki korrad oli näinud selle maja muid ruume, siis polnud tal nüüd kuigi raske hoiduda lihtsameelselt ringi vahtimast.

Aga kui tuli oober, kelle auväärse ees Murakul polnud kerge istuma jääda, siis ometi ta ei pääsenud erutavast kohmetusest. Ühtki eeskuju polnud näha ja ta tõesti ei teadnud, mis lauale ulatatud kaartidega teha. Ent õnneks preili Veerik sai varsti aru tema abiotsivast pilgust.

«Ei ole kiire,» ütles ta. «Palun varsti.»

Ja oober tõmbus ära eemale.

Murak taipas kohe silmapilgu tähtsust, mõistis sedamaid, et ta võib end päästa ainult oma kogenematause siira ülestunnistamisega.

«Kulla preili,» kummardas ta oma kergelt punastuva näo salvrätikute lumivalgete koonuste vahele ja jätkas anuvalt: «Kui teie ei taha, et mul oleks siin piinlik ja paha olla, siis võtke tellimine ja kõik õiendused enda peale! Ma ei teadnud, et te toote mu nõnda peende paika, muidu ma oleksin seda palunud juba teel või pistnud kas või põgenema... Palun saage minust aru! Ma ei ole ju päris täit kuudki veel linnas olnud ja siia ma olen ainult teatri poolelt korraks üle ukse sisse vaadanud. Siiski ajas hirmu peale. Ma lihtsalt ei oska siin olla. Ja mul oleks südamest kahju, kui teil peaks minu pärast olema piinlik ja häbi...»

«Olge päris mureta,» ütles preili sama otsekohe sõbralikkusega. — «Mina tõin teid siia ja mina tellin ja õiendan kõik. Kelle asi see on? Ainult väga võõras ei tohiks te niisuguses olukorras mulle olla. Peaksite paistma mulle küllasõitnud sugulasena või midagi sarnast. Peaksime teineteist vähemalt sinatama ja olema üldse väga kodused — eks?»

«Tore!» rõõmustus Murak julgustatult.

Sinatamist harjutades valisid nad kohe ühise õhtusöögi, et Murak saaks kustutada oma kogu päeva nälja, ja otsustasid selle juurde tellida valget viina. Preili Veerik oli see, kes avaldas ooberile nende soovi ja kui Murak kokkuleppe kohaselt näis tahtvat tellimise juures vahele segada, ütles ta lõbusalt:

«Palun väga! Sina oled minu külaline ja lepid sellega, mis ma sulle pakun, ja võid olla kindel, et ma tean, mis siin on eriti head. Nii siis sekser Ekstra, kaks korda poulet à la Marengo, mõõdukal määral vene vodkat.»

«Sigarette palun siiski. Ja tikke ka,» tohtis lisada Murak.

Oober kummardas ja läks. Tuli aina uusi inimesi. Kanti ringi toitudega ja pudelitega rikkalikult koormatud kandmikke. Orkester sai sellest kõigest nagu uut hoogu. Muist valgust kustus — tantsiti.

«Millest te mõtlete?» küsis preili Veerik, ilma et oleks Murakut nüüd enam sinatanud.

«Mõtlen sellest,» kõneles Murak vaikse häälega, aga elevalt välkuvate silmadega, «et olen sattunud siia just õigel ajal... Kui ma täna hommikul ärkasin, olin öösel lõpetanud pikema novelli. Töö järg oli käest otsas ja ma pidin mõtlema, mis järgmiseks asjaks jälle käsile võtta. Kavatsusi oli mitmesuguseid, aga viimaks ma otsustasin siiski luulele sõna anda. Kirjutan oma esimese poemi «Suurlinna ööpäev». Plaan on üldjoontes valmis ja mõned tükid juba üles märgitud. Kui saaks vaikust ja rahu, kui oleks igatepidi mureta olek, ah, teeksin selle valmis, ütleme, kahe nädalaga... Ma usun, või vähemalt loodan, et see teos tähendaks mulle tõsist võitu. Ma näen ja kuulen igal sammul, et lugejad armastavad minu jutte. Tuleb postiljon kirja tooma: Oo, kas teie oletegi see kuulus kirjanik... Lähed habet ajama: Vabandage, ma lugesin praegu teie juttu... Lähed poodi suitsu ostma: Ma tean, kes te olete... Lähed sauna: mehed sagivad oma seebiseid päid, küürivad teineteisel selga ja — räägivad minu juttudest... Üks kindlus on mul võidetud — lugejad olen suutnud vallutada. Aga teine kindlus on mul veel võtta...»

«Huvitav, missugune? Seisusekohane jõukus, eks ole?»

Murak nägi ja mõistis, et preili Veerik võttis teda juba märksa tõsisemalt. Paistis, et lahke võõrustaja on vabanenud kahtlustest, kas ta ei teinud valesti, kui ta säärase maakaruga tuli pealinna kõige peenemasse lokaali. Paistis, et tema huvi ei köitnud enam mitte ainult ettevõtetud seiklus, vaid Murak ise. Ja see tähele-

panek õhutas ja julgustas asjaomase heale algusele sat-
tunud jutuhoogu.

«Jõukus, te arvate? ... Ei, hoopiski mitte. See ei ole
kindlus, mille peale tuleb eraldi tormijooksule minna.
Selle väravad lähevad iseenesest lahti, kui muud kantsid
on käes. Aga see teine kindlus, mida tuleb tõsiselt rün-
nata, on... päris kirjanikkude tunnustus.
Selles kindluses on kaitsjate garnison küll palju väikese-
arvulisem kui lugejate leeris, aga püssirohtu kulub roh-
kem, enne kui sisse lasevad. Lugejad võitsin juttudega,
aga need teised kaitseliinid murrar ma luulega läbi!»

«Oo, kui huvitav! Tähendab — te olete ka luuletaja?»

«Olen. Ja küllap vist luule ongi mu päris õige tee.
Juba praegugi hinnatakse kirjandusteadlaste hulgas (ta
mõtles Erika Saulepit) minu luulet palju väärtusliku-
maks kui jutte ja ma usun, et just luuletajana mu tõe-
line kuulsus kord koidabki. Juttudest, mis te lugenud
olete, olen ma saanud rohkem raha kui rõõmu. Aga
luule... see on hoopis midagi muud!»

«Kui luuletada, siis peab vist väga armastama —
eks?» küsis preili Veerik huvitatult.

«Jah, see on tõsi,» nõustus Murak. «Suur armastus ja
suur luule käivad sageli käsikäes. Aga peab ütleva, et
armastus ei ole luule ainus toit. Peaasi on — elamus! Ja
vaadake: kui ma teile nüüdsama ütlesin, et olen sattun-
nud siia just õigel ajal, siis ma mõtlesin, et selle saali
ja selle elu nägemine on mulle väga kasulik nimelt mu
järgmise luuleteose loomisel. See oleks «Suurlinna öö-
päev» — poeem — niisugune luulelugu, milles tuikaks
ja keeks terve Tallinn, kust kajaks vastu kogu selle linna
rutt ja rahu, rõõmud ja mured, uhkus ja häbi...»

«Kas ka... armastus?»

«Kindlasti ka armastus...»

Nende jutt katkes, sest oober tuli viina ja sekserit ser-
veerima. See võttis aega. Ja siis nad võisid tõsta oma
esimese klaasi.

«Laotage salvrätik põlvedele — võimalikult hooletult,
nagu muu seas, aga nii, et see kohe maha ei kukuks...»
õpetas preili Veerik sosinal, kui nägi, et luuletaja juba
neelatas.

«Ma tean,» ütles Murak, sest ta oli kogu aja naaber-

lauda silmas pidanud. Et nuga ei tohi suhu pista, seda ta teadis juba Murumäel. Ja viina valamise, mis jää ja rätiku tõttu ei olnudki nii lihtne, püüdis ta ära õppida ooberi esimesest etteetegemisest.

Ado Murak ei olnud praegu sugugi mitte haavatud, vaid lihtsalt näljane hunt. Maiuspalade kuhi külmadest lõigetest, mis nüüd paraja pidulikkusega lauale ilmus, tegi isusel külamehel otsekohe silmad suureks ja suu vesiseks. Tal puudusid kogemused, et ära tunda, mis linnud, mis lihad, mis keeled ja mis kalad need kõik võisid olla, mille käärud ning keerud olid siin segiläbi kokku põimitud ja uhkelt ära ehitud roheliste lehtedega, helekollaste võõritega, säravate kallerikillukestega ja veel kõiksugu kunsttükkidega kurgist ja tomatist, redistest ja seentest. Aga kui isuäratav see kõik oli! Mida muud võis Murak nüüd mõelda, kui et ligunegu aga pealegi Murumäe lambaribid tädi Tiina jahtunud pliidil, teda ootab uus elamus, esimene suurlinna kõhutäis...

«Siin on päris häid asju, eks ole?» küsis preili Veerik kõike head ja paremat Muraku taldrikule tõstes.

«Oh, anna tuhat kahvliit mulle ja tuhatkordseks tee mu suu!» vastas Murak viina valades.

«Uskuge,» sosistas preili Veerik, «mulle meeldib väga, et te nii isune olete... Aga ei maksa nii tõtata, ma mõtlen — söömisega... Õige olemine siin alles algab. Istume, saame tuttavamaks. Vaadake suurlinna ööd ka seestpoolt. Väljas jalutada jõuate alati. Ja isu isuks, aga ärge unustage viina!»

«Vabandage!» lausus Murak ning täitis klaasid järjest vilunuma käega.

Mida enam nad tõstsid ja tühjendasid klaase, seda märgatavamalt hakkas Murak tundma söögi hõõgamist oma veres, mida tänaseni ainult harva ja nõrgalt oli viinaga ärritatud. Aga karavinist jätkus kallata veel palju kordi, kuna preili Veerik oli hakanud võtma juba pooli pitse. Murak rüüpas omad siiski täismehise vaprusena põhjani ja andis endale mõttes kõva käsu vastu pidada ja väarikalt käituda.

Tuli oober, viis ära sekseri serviisi ja andis neile ette sooja toidu. Konjakimaitseelises seenekastmes kana oli uueks imeks Muraku lihtsa toiduga harjunud suulaele.

Ta asus seda agaralt hävitama ja jõudiski oma annuse lõpule juba siis, kui preili Veerik omast osast oli maitanud ainult paar pala. Viimased näpsid võttis Murak salatiga ja leivaga. Uuesti juttu alustada hakkas neil aega olema alles siis, kui preili Veerik pärast sooja toitu tellis veel kohvi. See toodi lauale säravas kannus, mille all leegitses lillakas tuli. Liköör, mis toodi koos kohviga, helkis klaasides kui sula kuld, oli kange nagu viin kunagi, aga magus kui suvine sula mesi. Ja hästi see Murakule maitseksi, otse võrratult!

«Te loete mulle kunagi oma luuletusi — eks ju?» küsis preili sätendavat klaasi hoides.

«Loen,» ütles Murak tooniga, nagu oleks see lubadus väga tähtis otsus olnud. Ta punetavas näos virvendas joobumise heitlikke ilmeid, silmades välkus rahutust ja julgust.

«Aga ma palun — armastusest... Jah?»

«Mul... muid ei olegi,» ütles Murak vaikselt ja surus oma huule silmapilguks hammaste vahele.

«Ja nüüd tahate hakata linnast luuletama... Kas armastust enam ei ole?»

«Ei ole...»

«Lubage: kuhu see jäi?»

«Ära viidi... Välja varastati südamest!»

Murak tühjendas klaasi, rüüpas kohvi ja läitis sigareti. Teda valdas raskemeelne ärritus ja süda rinnus löi rusika kombel — nagu alati, kui jälle selgus, et ei ole kohta ega aega, mis suudaks teda kaitsta Lääkjärve valuliste mälestuste eest. Vaikides pööras ta pilgu kor-raks tantsupõranda poole, aga unustust ei olnud sealtki leida: foksijate ligilähedale liibunud kehad ja armu-uimased pilgud kiusasid teda sama tundega nagu siis, kui Parmas oli Juuli juures ja grammofon mängis.

«Kas see oli väga suur armastus, mis pani teid luuletama?» küsis preili Veerik, vahtides ühtesoodu Muraku kärsitult tukslevasse näkku.

«Ma ei mõista armastust suureks või väikeseks mõõta,» vastas Murak nagu väsinult, «sest ma tunnen ainult üht — oma esimest ja ainust.»

«Siis see kindlasti oli suur!» rüüpas preili Veerik ainult natuke likööri. «Kahtlemata!... Aga lubage:

õnnetu vist, kui ma teid õieti mõistan? Ega te armastatu ometi ära ei surnud?»

«Mulle küll...»

«Aga päriselt mitte?»

«Ei. Päriselt elab nagu ennegi.»

«Tähendab: ta jättis teid maha?...»

«Ta süda oli liiga sõge, et näha mind ja minu armastust...»

«Ja... lubage, palun...» Preili Veerik kummardas üle oma klaasi, mille Murak praegu oli täitnud, puuris terava pilgu naabri silmadesse ja vaigistas hääle usaldustäratavaks sosinaks. «Tähendab: te armastasite küll nii väga... aga ei saanudki teda — eks?»

Murak kergitas korraks kulme, rüüpas klaasi tühjaks ja lausus lihtsameelselt:

«Muidugi mitte... Kuidas ma siis saada võisin, kui teine mees tuli ja ta ära võttis...»

«Ma ei mõelnud seda nõnda! Ma ei mõelnud sugugi abielu... vaid ainult seda, et kas teie ei saanud teda... korrakski?»

Nüüd Murak mõistis preili Veeriku õhetava suuga sosistatud küsimuse mõtet ja see valas nagu tuld tema süütusse verre. Tundes, kuidas nägu punastusest kuumus ja erutusest värises, ei suutnud ta muud kui õiglaseks eituseks kergelt pead raputada... Esimest korda elus oli ta joonud nii ohtrasti alkoholi kui praegu ja esimest korda elus kuulis ta nii julgeid sõnu nagu need, millega preili Veerik oli nüüd tema meeled segi löönud. Kas see suur maja, millesse kuuluvast saalis nad istusid, tõesti veel seisis nagu ennegi tühja turu ääres?... Kas põrand nende all ei kõikunud nagu vankripõhi turbaraba pehmeil mätastel?... Kas ei irvitanud teda see lopsaka näoga ja tumeda jumega härrasmees, kelle vägev naer kostis üle sumiseva ruumi kui kõuekõmin üle tuulise lepiku?...

«Vaeseke!» sosistas preili Veerik. «Kui kahju...»

Kroonlühtrid kustusid.

Tra-ta-ta-taaa!! karjatas orkester kõigest jõust.

Tühjale tantsupõrandale langes laik rohekat valgust, heledamat kui selge päikesepaiste.

Keegi hüüdis midagi üle vakatava saali.

Ja hämarasse kustunud orkester hakkas mängima magusmahedat tangot.

Kustki ilmus tantsupõrandal kõikuvasse valguslaiku kummaline paar. Mees frakis — juuksed mustad ja libedalt ligi pead kui soe pigi. Naine veripunases siidis — ristluudeni palja seljaga ja ainult pehmete, valgete tuhvlitega alasti jalgade otsas, mis kubemeteni välkusid nähtavale ta rõiva lahtiste voltide vahelt.

Nad hakkasid tantsima. Esimestel sammudel olid nad ainult sõrmi- ja pilkupidi teineteise küljes kinni. Mees oli jäiga ja liikumatu näoga, nagu neil elutil kujudel, mida Murak oli näinud südalinna ülikonnaärrede akendel. Ta talutas naist, nagu tahtis, surus teda silmadega sinna ja tänna — painutas kord tagurpidi loolra kui pajumalga, langetas kord ühele põlvele maha — teine jalg vereva siidi vahelt puusani paljana ja pingutusest üleni värisevana taha õieli aetud . . . Aga siis, kui orkester korruga elavamasse hoogu ärkas, haaras mees naise äkki kõvasti kinni — väänutas teda uskumatult imelikel sammel ringi, pildus õhku ja püüdis kui koer vigast lindu, viskas maha ja võttis jälle, murdis ja õõtsutas, kuni haaras saagi sülle, lõi korraks vurrina keeru ja läks.

Peaaegu kõigis laudades aplodeeriti.

Tra-ta-ta-taaa! karjatas orkester. Ja must-punane tangopaar tuli — kummardama ja naeratama kõigile, kõigile.

Murak jõi, aga suutäis likööri ei jahutanud ega karastanud tema palavikulist tunnet, vaid läks kurgust alla nagu osa sellest lillakast leegist, mis võbeles särava kohvikannu all. Nõnda palju ja nõnda kõrvetavat kuumust kui praegu ei olnud tal veel kunagi hõõgunud veres. Kogu kehas, näost põlvedeni, tõmbles järske, kergeid värinaid. Ruum tundus ikkagi veel õõtsuvat kui tuule taladel. Naerust ja jutust sumisev õhk oli hingata nagu kõrvetav leil suure januga. Ja ta ei mõistnud aimata, mis võiks ta vabastada sellest lämmatusest. Ei läinud meelest veripunase naise alasti jalgade väänlused. Ei saanud silmist lasta Elsa Veeriku niiskete huultega poolavali suud, mille suudlused pidid olema vist küll sama julged nagu sõnadki.

Abi tuli orkestrilt — äkki nad hakkasid jälle män-

gima. Puhkes tuttav valss — ah, see «Sinine Doonau», mille mahedad laused olid täis Lääkjärve jasmiinide lõhna ja karjamaa piirikaskede valgeid tüvesid, sest kui Juuli oma Parmaga viimati kodus suvitas, oli see lugu nende grammofonil peaaegu igal õhtul esimene ja viimane.

Paljudest laudadest tõusis paare, et minna ja tantsupõrandal keerlema hakata.

Murak ei märganud endas ei mõtet ega otsust, aga korraga leidis ta enda püsti seisvat ja, laua serv kämbalale toeks, sügava sõnatu kummardusega pöörduvat preili Veeriku poole. Preili tõusis ja nad liitusid tantsijate tiheda karjaga.

Muraku valsisammud olid küll harjunud lahedama ruumiga ja mätlükuma maaga, aga ei olnud siingi viga. Tundes põranda ohtlikku libedust ja oma jalgade nõrkust, kõnnitas Murak algul oma daami mitu ringi ilma keerutamata. Tantsijaid oli palju ja neid tuli ühtelugu veel juurdegi. Mida kitsamaks ruum jäi, seda ligemale võis liibuda. Esiti õige aralt, aga iga sammuga ikka julgemini ja julgemini vajutas Muraku tugev kämmal preili Veeriku lopsakat ja sooja pihta, ning kui valss tegi pöörde, mis häälte kerge jooksuga otse sundis keerutama hakkama, siis nad juba tõmbusid kõvasti vastamisi — rindadest kuni põlvedeni. Ei suutnud segada seegi Muraku joobumust, kui ta vapralt keerutav king mõnd võõrast jalga lõi. Ta tundis vaid sooja siidi oma julge käe all, rinda rinnal ja põlvi põlvi puurumas; nägi ainult oma kaaslaste õhetavat nägu ja poolpiluli silmade julgustavalt ahvatavat vaadet; kuulis vaid tuttava loo mahedat liuglust, mis juhtis nende samme ja teineteist hoidvate käte pingutusi.

Korraga — muusika lõppes. Aga Murak haaras preili Veeriku seda kõvemini oma rinnale.

Ümberringi plaksutati käsi ja orkester jätkas kohe jälle — üsna algusest.

Muraku kähe tenor püüdis ühineda «Sinise Doonau» tuttava viisiga, aga —

«Palun mitte!» sosistas preili Veerik. «Aitab meile sellestki, kui süda laulab...»

Ja nende tants kestis katkemise kartusest veelgi tuge-

vamas süleluses, kuigi mitmed paarid olid läinud tagasi lauda ja ruum selletõttu märksa lahedamaks muutunud.

Kui valss viimaks siiski lõplikult vaikis, läksid ka nemad tagasi oma lauda — kuumad ja väsinud.

«Tuleks midagi tellida, kui veel tantsida tahame,» ütles preili Veerik õhetavat nägu puuderdades.

«Ei maksa,» arvas Murak pudelist viimaseid tilku nõristades. «Sest ega ma neid teisi tantse ei mõistagi. Polkat nad siin vaevalt mängivad.»

«Kas siis koju?» küsis preili Veerik õhetavat nägu puuderdades.

«Mis muud,» nõustus Murak, mäletades, et ta tuli siia võõra kasukaga ja et tema oma ripub preili Veeriku esikus. Ta julges arvata, et siit lahkumisega see imetaoline õhtu veel ei lõpe, hoopiski mitte...

Preili Veerik viipas ooberi ja küsis maksta. Murakule tuli see mõne võrra ootamata ja nähes arvet keset lauda pandavat, püüdis ta peletada tekkivat kohmetust sellega, et võttis kohe vapralt püksitaskust oma raudmokkadega rahakoti, mis täna ei tarvitsenud karta nende kulutuste summat.

Aga preili haaras arve kohe enda kätte ja avas oma käekoti.

«Ado, ära haava mind! Vaevalt sa võiksid olla nii purjus, et ei mäleta, kelle külaline sa oled.»

«Aga noh... luba siiski!»

«Ei mingit aga ega lubamist. Palun, härra oober!»

Preili maksis. Lisatud jootraha põhjustas eriti sügavaid ja aupaklikke kummardusi, kui nad nüüd tõusid ja läksid.

Tagumisest seinäärsest nurgalauast, kus nad olid istunud, oli väljapääsuni üsna pikk ring minna. Ja Murakul oli hea meel, et preili Veerik ees minnes sugugi ei tõtanud, vaid astus rahulikult, koduse aeglusega. Selles oli mitu head märki. See näitas selgesti, et preili Veerik sugugi ei häbene, vaid usaldab täiesti oma kavaleri käitumist. Õigesti tehtud. Kui Muraku jalad olidki veidi nõrgavõitu, siis — mida aeglasem samm, seda kindlam, et ei komista. Preili Veerik oli tema vastu usaldav ja hoolitsev ühtlasi. See tõstis tuju, lisas uljust nii ringikäivale pilgule kui ka sumiseva pea sinna-tänna hüple-

vatele mõtetele. Ma ei tunne teid, mu daamid ja härrad, mõtles ta muheleva näoga laudadest mööda minnes. Ja teie, kahjuks, ei tunne ka mind. Jutte ehk tunnete, kui leidub teie hulgas kirjaoskajaid, aga autorist arvate kurat teab mida. Võõras härra... Peate teda ehk lätlasteks või soomlasteks. Kardate võib-olla konkurentsi karusnahkadega kauplemise alal. Asjata... Aga kui poetide kuningas oleks siin, siis tema ehk võiks küll kadedusest kahvatada. Jah, tõesti oleks tore, kui ta oleks siin. Ado Murak küll ei hakkaks ennast uhkeks pidama. Läheks juurde, lööks patsi ja tänaks teejuhatamise eest, tänaks õpetuse eest, et Vabaduse plats on üks asi ja turg teine... Aga kahjuks ei olnud keegi neist isandaist, kes siin istusid ja edasi lakkusid, ligilähedaltki poetide kuninga nägu. Tantsudevaheline mahe meeleolumuusika saatis nad valgest saalist välja.

Otsekui kartes, et trepiastmeid kattev punane vaip võiks libiseda ta pisut ebakindlate sammude all, hoidis Murak käsipuust kõvasti kinni. Ta tahtis üle olla alkoholi nõrgestavast uimast, tahtis jääda lõpuni selle üleva õhtu vääriliseks ja minna selgete silmadega vastu õnnele, mille valmisolekut ta ebamääraselt aimas.

«Vabandage silmapilguks, ma kõlistan auto,» ütles Murak härrasmehelikult ja vilunult, kui ta pilk trepist alla jõudes preili Veeriku mustadelt lokkidelt ja vooljalt pihalt libises lahtisse telefonikappi.

«Arvan, et pole vaja. Usun, me leiame neid niisama. Siin on neid alati ootamas. Taksimehed oskavad lugu pidada kundedest, kes on niisuguses tujus nagu nüüd meie sinuga.»

Leppides sellega ja rõõmus lootusest, et ainult ooberi jaoks tarvitusele võetud sinasõprus oli nüüd vist jäädavaks kehtima kinnitatud, aitas Murak preili Veerikule mantli selga. Ja siis ta tõmbas ka endale selga selle kadunud onu karusnahkse, mis tundus juba märksa tuttavam kui tulles — otse nagu oma...

«Hei, auto!» keerutas ta väraval valge salliga, mis oli talle taskust pihku juhtunud ja mida ei olnud jõudnud veel kaela panna.

Masin jooksis ette aukartliku kiirusega.

Õõ oli külm. Kuu paistis selgelt, tundus karmi mere-

tuult ning kerge lumekord jalgade ja pidurduvate rataste all kriuksus teravalt. Istunud autosse, ei olnud neil nüüd julgemaks lähenemiseks enam vaja oodata kurvi kallust.

«Soojenda mind...» ütles preili Veerik, kui masin surinal sõitma hakkas.

Murak võttis ta põlved ja surus need julgelt oma kasuka pehme hõlma alla. Teine käsi haaras piha ja hoidis seda veelgi tugevamalt kui valssi keerutades.

«Räägi midagi, tahan kuulda su häält,» anus preili Veerik vaikse, sooja sosinaga.

Aga Murak ei lausunud sõnagi, vaid suudles tema loorist karedat põske.

«Ütle midagi! Mõni sõnagi, palun...»

Murak leidis krae alt ta kõrva ja sosistas hingeldades:

«Siin jäta oiged, uhke metsapeni,
siin suru lumme verest mustad lõuad
ja kannatlikus rahus oota seni,
kui jälle karata ja murda jõuad! . . .»

Täie hooga jooksis auto läbi hiliste pooltühjade uulitsate Kupumäe poole.

III

Ado Murak ärkas, kuid ei saanud kohe silmi lahti, et näha, millises ruumis ja millisel asemel lamab ta raske väsinud keha. Suminal tuikav pea tundis küll kohe, et padi oli palju pehmem kui tädi Tiina mügerik villanuppude kott ja külje all ei olnud kõbisevat põhku, vaid esimesel aral nihutusel kõlahtas seal ühe vedru vaskne hääl, aga — kus? Ta ei olnud harjunud ärkama nõnda heledasse valgusse nagu see praegu kiusas tema uniseid silmi. Tükk aega tuli neid ükshaaval pilutada ja alles siis, kui ta viitsis käe otse näkku paistva päikese varjuks silmile tõsta, sai selgeks, et ta oli maganud preili Veeriku tagatoa diivanil, punakireva seinavaiba ja vaikiva raadio vahel.

Jäätanud ruutudes säras selge talvepäike. Seesmine õhuaken oli lahti, välimine vähe poekil ja kirikukellade

rahulik kumin kostis puhtalt ja selgesti tupp. Ainult see. Nii majas kui uulitsalgi valitses täielik vaikus. Üksainus jalainimene kuuldi mööduvat — kärmusega, millest oli arvata, et pakane kestab.

Nii selge ja valge hommik pärast seda kõike... mõtles Murak, kui eilsed ja öised sündmused talle pikka-misi hakkasid meelde tulema.

Säärane vaikus nii raske tormi järel...

Ja loid raugus mehes endaski.

Ta tundus endale kaugem ja võõram kui kunagi varem. Mitte ainult selle toa, aseme ja võõraste öörõivaste tõttu, mis olid tal seljas ja mille erke triipe ta nägi praegu esimest korda, sest nad olid tulnud sisse ühtki lampi läitmata ja täielikus pimeduses olid sündinud kõik imed. Ta võis rasked laud jälle sulgeda ja nõnda kustutada silmist kogu võõra ümbruse, aga ennast endana tunda ei olnud sama kerge. Midagi oli jäänud temast selle öö tormistesse tundidesse. Ta mõtete ja tunnete endised alused olid nihutatud vankuma, ta oli võetud kinni ja viidud tundmatute sündmuste teele, mille järke ja sihti ta ei mõistnud näha ega aimatagi. Õid nagu see, mis nüüd suurde hommikusse jõudnud, oli ta tänaseni tundnud ainult unenägudena, mis ärgates jäljetult kustusid. Aga nüüd oli sündinud, et unenägu ei kartnud hommikut — selle jälgi ei suutnud kustutada niigi hele päev nagu see, mis praegu säras akna valkjais jäälilledes.

Ado Murakul ei olnud kerge olla nõnda võõrana endale nõnda võõras ümbruses ja säärases vaikus, et ei olnud kuulda mingit elu ega muud häält kui ainult kirikukellade kaugelt kumisemist ja oma vana uuri tiksumist toolil rippuva kuue taskus. Kuhu võis olla kadunud Elsa Veerik? Siinsamas lumivalgete linade vahel ja villkerge teki all nad ju ometi viimaks uinusid — teisel padjal oli veel praegugi tema pea ase selgesti näha. Kui ta tõusis ja ehk kuhugi ära läks, miks ta siis ei äratanud ka teda, vaid jättis inimese siia nõnda magama — et üksi ärgata ja mitte teada mis teha?...

Kirikukellad vaikisid. Murak ei teadnud, kas löödi sisse või välja. Ainult uur ei jäänud seisma — tiksus

aina edasi aega, mida Murak ei mõistnud aimata ega viitsinud ka vaadata.

Kas nüüd tõusta, rõivastuda ja jääda ootama oma võrgutaja tulekut? Kas ehk püüda omalt poolt aidata, et päevavalgus unenäost siiski jagu saaks? ... Minna ehk kotta, ajada oma vana kasukas selga, võtta kaabu kätte ja seista seal eileõhtuselt järjelt edasi? ... Ja kui preili tuleb — mis sellest, kui ka välisuksest — siis kor-raks vaikselt kõhatada ja teatada, et: «Tulin tädi üüri õiendama ... seitse ja pool krooni pidi seda maksta olema ... ta ise ei saanud tulla — sõitis ära maale ühe tuttava perenaisega ...» Ehk majapreili võtaks raha kohe vastu, annaks kviitungi ja ta võiks minna ... Või kui ta ütlekski: «Oo, te olete ju vist härra Murak, see kuulus kirjanik ...» ja paluks jääda tassi teed jooma, siis Murak võiks ju öelda, et ehk teine kord, praegu ei saa, sest ta peab minema ühe kirjandusteadlase poole, kellega tal on tähtsaid ja tarvilikke nõupidamisi eel-seisva esinemise pärast Rahvusliku Noorusliidu uute talentide paraadil ...

Uulitsalt kostsid uued kärmed sammud. Siis — välis-uks käis, ja need sammud hakkasid ettevaatlikult üles tulema trepist. Lõksatas uks ja kojast kostis botikute kobinat — tuldi tasa, hoiti veel väsinu und ...

Murak sulges silmad, varjas käega näo ja tegi, nagu magaks. Aga teist silma sõrmede varjus ainult õige vähe pilutades nägi ta siiski, kuis preili Veerik avas hääletult saaliukse ja peatus lävel — käes piimakann ja mõnin-gad valges paberis pakid. Ent nähes Muraku rasket hingamist, tõmbus varsti jälle tagasi, läks kuhugi kauge-maisse tubadesse, kust hakkas kostma uste ja sahtlite avamist, nõude ja lusikate vaikset kõlinat.

Murak tundis end nagu teolt tabatud süüdlasena. Õise unenäo peletuseks ei olnud enam ühtki võimalust ja ta ei mõistnud muud kui jätkata teeseldud magamist. Kõi-geks järgnevas pidi algatus tulema mujalt — sealt, kus need kärmed sammud ei tundnud vähematki hirmu hommiku ees.

Ja nõnda see varsti sündiski. Ei kulunud kuigi kaua, kui preili Veerik uuesti uksele tuli, mille ta ennist oli jätnud poekile ja mis pärast ise, kui üks auto mööda

sõitis, oli vajunud pärani lahti. Ta seisis seal samuti kui äsja, ainult tühjade kätega — punalillelises kodukleidis, pehmed nahktuhvlid heledatel sukkadel. Ta seisis lävel ja küllap vist vaatas magajat. Millise ilmega, seda Murak oleks küll väga teada tahtnud, aga tema sõrmede vahelt piiluv pilk ei ulatunud kõrgemale kui rinnuni.

Vaikust oli juba liigagi! Miks ta ei tulnud teda äratama? Sõnade najal oleks ehk kergem olnud end jälle leidma hakata... mõtles Murak läbi teeseldud une. Aga küllap vist temagi kardab valgust selle hommikusse ulatunud unenäo pärast. Julgeb seal seista ja vaadata vaid sellepärast, et usub teised silmad magavat... Kuid mis siis, kui nüüd äkki tõusta — täis julgust ja tarmu viskuda püsti, nagu eile hommikul tädi Tiina põhkudelt, ning hüüda ka selles toas täie häälega: «Surnud on suurlinna öö — kirendav hulgas... päevade tuum on töö — tegude jõud ja julgus!...»

Võib-olla et Murak oleks suutnud nõnda vapralt uude päeva hüpata, aga julguse kogumise ajast tuli veidi puudu. Juba ta pidi viskama teki, kuid siis tärkas ettevaatlik mõte, et kas siiski ei oleks kindlam õige järsku ainult istukile tõusta... Ja samas tõmbuski lävel seisja jälle tagasi.

Aga seekord ta ei kadunud kaugemale suletud uste taha, vaid jäi nähtavale. Ta läks tasa saali, peatus klaveri ees — istus.

Nüüd ta oli seljaga, ja Murak, oodates suure põnevusega ta mängu, võis julgemalt avada silmad ja vaadata teda.

Ei alatud veel, lehitseti noote, otsiti midagi.

Siis leiti, avati leht, tõsteti käed klahvidele...

Otsekui kokkunult võpatades tõstis Murak pea ja sõrmed haardusid kõvasti sooja patja. Ta ei teadnud isegi, miks see teda nii väga üllatas, kui ta kuulis ja ära tundis, et see oli nimelt «Sinine Doonau», mis nüüd Elsa Veeriku sõrmede alt ööst hommikusse voolas...

Nõnda erutavat ja nõnda ilusat äratust ta ei oleks endale soovidaagi mõistnud. Ta ei tundnud enam mingit argust ega kohmetust. Ja ei olnud enam mingit une-

nägu! Kõik oli olnud tõeliselt — nii õhtu kui öö ja ka hommik... See lugu oli usutav tunnistaja.

Õige tasa ta algas — nagu äratus kunagi. Otsekui vargsi hiilides asusid valsi esimeste lausete kerged jook-
sud vaikust majast välja ajama — käisid nagu leebe koidikutuul öise raju jälgedel. See kostis nagu kusagilt kaugelt... kas või nõnda kaugelt nagu mõne möödu-
nud suve õhtuhämarast, kui Läikjärve aias jasmiinid õitsesid, Parma grammofon mängis... Murak aga istus karjamaa piirikraavi kaskede all ja kuulas, rusikad vastu sammaldanud kivi... Aga varsti hakkasid hääled õige jõudsasti hoogu juurde saama — lugu lähenes ja lähe-
nes, tuli ära Läikjärve nukrast suveõhtust ja jooksis õhi-
nal eelse öö poole... Seal ta juba oligi — tuuleke oli uuesti tormiks tõusmas! Soe padi, mida Muraku sõrmed kõigest jõust surusid, ei olnud kivi Murumäe ja Läk-
järve piiril, kus Murumäe Ado oli harjunud istuma pikki õhtuid ja pooli öid nimelt raske, valutava südamega. Ei olnud — ei hoopiski mitte, sest see kivi, tema murede panipaik, oli alati külm ja kõva. See aga, kuhu Murak nüüd vajutas sõrmi, oli pehme ja soe — — nagu too kumer piht, mida ta nende helide talutusel hoidis ja surus alles eile öösi...

Valges saalis ta võis vaikida, aga nüüd ei aidanud enam ainult südame laulmisest...

«Ta — ratatata — taaa — ratataarattadaa!» hõiskas Murak uue järgu algul kogu hääle jõuga, just seal, kus nad eile esimest korda keerutama hakkasid.

Ja sedamaid viskus mängija klaveri eest üles, et söösta ärganud mehe avatud käte vahele.

«Ärkasid, armas, — viimaks ometi!» pääsesid sõnad suudluse alt.

«Või viimaks ometi...» naeratas Murak päris selgete silmadega. «Ammu olin üleval, kuulsin küll, kui sa siin käisid ja kobistasid...»

«Ja ise teeb nagu magaks! Mind ei tahtnudki näha?»

«Miks ma näha ei tahtnud, aga... tuba oli ju nõnda suurt valget täis, et ei julgenud silmi lahti teha...»

«Ei julgenud silmi lahti teha...» kordas preili Veerik tasa nagu haigele lapsele. «Vaeseke!... Mind kartsid või?»

«Ei, sind ma ei kartnud. Aga hommikut . . .»

«Vaeseke! . . . Ööd ei kartnud, aga hommik ajas hirmu peale . . . Kas ikka veel kardad — kardad või?»

«Ei enam,» langetas Murak pea patja. «Aga usu, ennist küll. Kui sa veel ära olid ja kui siin kõik oli nõnda vait, et mitte kippu ega kõppu . . .»

«Siis kartsid?»

«Siis kartsin jah, ennast ja hommikut. Kõik oli segi. Kohe mitte ei saanud aru, mis oli olnud unes või mis ilmsi . . .»

«Usu, kallis: kõik see, mille pärast sa kartsid hommi-
kut, oli ainult uni.»

«Kas oli? . . .»

«Kindlasti!»

«Aga kuidas juhtus see, et sa ühe üürimaksja enda juurde öömajale jätsid?»

«Vaeseke, või sedagi sa ei mäleta! See ju juhtus päris lihtsalt, tuleta meelde . . . Tulid üüri maksma ja mul hakkas häbi, et kuulsal kirjanikul, kes elab minu majas, ei ole korralikumat peavarju kui ahjuta keldrituba seal pesuköögi kõrval. Kas nii, mõtlesin ja ütlesin, peab Ado Murak tegema jutte ja laule kogu rahva rõõmuks, kui minul, üksikul inimesel, on viis tuba käes! Ja siis ma ju sulle ütlesingi, et mulle oleks suureks rõõmuks ja auks, kui sa nüüd võtaksid oma kompsud kokku ja koliksid siia minu tagatuppa. Kelle asi see on, kui pean oma korteris kaasüürilist?»

«Ega sa seda ometi . . . tõsiselt ei mõtle?» tegi Murak suured silmad.

«Kuidas siis teisiti kui tõsiselt!» kinnitas preili Veerik. «Või on sul midagi selle vastu? Mina küll arvan, et sul oleks siin märksa parem kui seal all tädi toas, kus õhk röske ja valgust ka vähe. Sama diivan jääks sulle magada, oma kirjutuslaua võiksin ka täiesti vabaks anda ja — mis sul siin siis viga oleks? Kui ehk vahest lehtedega vaja midagi rääkida, siis telefon kohe oma käega võtta. Kui tahad, ole vait kui hiir, kui tahad, pane raadio mängima ja laula ise kaasa — keegi ei sega. Elli talitab oma talitamisi ja mina lähen hommikuti juba üheksaks-kümneks ära ja ei tule koju enne kui kella viie paiku. Mul on ju linnas väike daamide moeateljee,

tead — «Elve»? Arva ära, kuidas ma selle nime tegin? ... Lihtsalt: kaks tähte Elvast, teine kaks Veerikust ja oligi valmis.»

«Nii et sa räägid päris tõega, et mina võiksin siin, selles toas kohe tööd teha?»

«Muidugi mõista võiksid, kui ainult tahaksid. Usu kord juba ometi!»

«Aga kas ma jõuan selle eest üüri maksta?» kahtles Murak uue pilguga toas ringi vaadates.

«Jõuad küll,» teadis preili Veerik kindlasti. «Selle toa üür on õhtuti tunnike head juttu, et mul ei oleks nii kole igav ja üksik tunne, kui tulen ärist — oma daamide tujudest väsinud ja närviline. Peale selle alatine selts, et poleks seda hirmu, mis onu surmast saadik öösiti tihti mu une ära ajab ja südame värisema paneb... Kas see üür on sinu arust liiga kallis?»

«Sa ise oled liiga kallis...» sosistas Murak liigutatult.

«Aga ma arvan, et see tuba sobiks sulle veel paremini ühes kostiga, et võiksid end siin alati kodus tunda. Kuid see teeb asja kallimaks — selle eest tuleks sul teha mulle natuke tööd...»

«Mis tööd?»

«Selle eest peaksid kirjutama «Elve» reklaami. Väikesi salmikesi, tead — neli rida korraga, aga rohkem pole vaja. Iga kuu üks või ka kaks, kuidas juhtub. Laseksin need ilusti välja joonistada ja paneksin aknale. Viinis, suvel käisin, oli mitmel pool nõnda. Ja peale selle võiksin neid salme ka lehte panna — iseäranis moenurga tekstide vahele, eks?»

«Muidugi,» arvas Murak. «Aga kas ma mõistan niisuguseid teha?»

«Miks sa ei mõista, kui sa juba hundistki nõnda ilusasti mõistsid! Ja mõtte ma annan muidugi ise — nagu sesoon kunagi nõuab. Sul ei ole muud muret kui ainult ritta ajada, ainult riimi panna.»

«Nõnda ehk saaks küll...»

«Muidugi saaks!»

Preili Veerik lülitas voolu aparraati. Eileõhtuste mustlasviiulite lainelt hakkas kostma orelit ja kirikukoori pühaliikku palvelaulu.

«Ja mis sul oleks viga siin eladal!» jätkas siis veelgi elavama hooga. — «Ma loodan, et sa ei tunneks end vähemalt mitte halvemini kui tädi juures.»

«Mis nüüd seda rääkida!» kinnitas Murak. «Olen kindel, et siin mu päris töö õieti alles algaks. Oma päralt ruum... kui järg käes, istu, kaua tahad! Mis sedaviisi viga teha...»

«Ja kui sul mõni jutt jälle valmis, siis loed mulle ette ja mul ei olegi tarvis lehest järge oodata — tean kogu loo juba ammu ette ära...»

«No-jah. Õhtuti... kui tuli ahjus põleb...»

«Vahel, kui sa väga väsinud oled ja ennast natuke lahutada tahad, läheme koos jälle kuhugi õhtut pidama...»

«Ja «Sinist Doonaud» tantsima...»

«Õpetan sulle muidki!»

«Ja siis...»

Murak vaikis, sest mõte jooksis järsku ära eilse öö unenäku, sõnad aga kartsid valgust. Ainult käed jäid julgemaks — haarasid punalillilise piha õige tugevasse ja tormilisse sülelusse.

«Kallistada, kas tead, luban ma sul ennast ainult ühel tingimusel,» sosistas preili Veerik ängesse surutud häälega. «Ainult sel tingimusel, et sa ei hüüa mind jälle Juuliks, nagu eile öösi...»

Muraku käed lõtvusid.

«Sest minu nimi on ju Elsa, eks?»

Raadio orel ja koor jäid vait. Kauge preester hakkas lugema ladinakeelset palvet.

«Kas ma tõesti... hüüdsin sind Juuliks?» küsis Murak, pärani silmade pilk kohkunult tuba mööda laiali.

«Võid uskuda,» ütles preili Veerik. «Sest kuidas ma muidu võiksin teada seda nime? ... Aga see ju oli kogemata, eks? Unustame... Ja nüüd palun tõuse juba. Kar- dan, et kohv jahtub.»

KOLMAS OSA

Luuletaja rahva ees

Oli veebruaris alanud ja märtsisse lõppema jõudnud nädala päikesepaisteline laupäev.

Ado Murak istus oma uues toas, mille mugavustega ta oli juba täiesti harjunud. Ta istus diivanil, põlvedel lehed täis luulet, millega ta Rahvusliku Noorusliidu noorte talentide paraadil pidi astuma rahva ette juba homme.

Mitu korda oli ta alustanud oma hoolega valitud repertuaari veelkordset proovilugemist, kuna praegu oli selleks jälle väga vaikne aeg — Elsa ise oma «Elves» nagu kõik päevad ja Elli vist turul. Aga mis aitab tubade vaikus, kui inimene ise on rahutust täis nagu taru pereheitmise eel. Murak proovis ja proovis, algas jälle ja jälle uuesti, kuid vägisi jättis mõte sõnad maha ja tema värsid kõmasid toas nagu vööra mehe hääl.

Juba homme! Ainult üks öö lahutas teda veel sündmusest, mille sinivalged afišid igal uulitsanurgal kuulutasid tema nime ja mida ta oli oodanud päevast päeva aina kasvava põnevusega. Nüüd ta oleks tahtnud olla rahulik ja üleolev kõigist erutustest, et veel viimast korda kavasse võetud värsid läbi deklameerida, kõik rõhud ja tundepaisutused veel kord läbi mõelda ja meelde kinnitada... Aga ta ei saanud ega suutnud seda. Minutikski ei läinud tal korda peletada mõtet, mis kiusas nõnda väga, et luulele ei jäänud enam vähematki ruumi.

Kõik katsed end rahustada olid asjatud.

Jah — kava oli parim valik kõigest, mis ta kirjutanud, ja tal ei tarvitsenud olla muret oma homse edu pärast. Seda ei uskunud mitte ainult ta ise, vaid ka Erika Sau-

lep, kes oli tark kirjanduses, Volde Viirak, kes tundis publikut, ja isegi ajalehed, julgedes Noorusliidu eel- teadetes avaldada, et «kirjandusesõprade suurimat huvi pälvib igatahes Ado Muraku ürgjõulise talendi lopsakus, mis trükisõna kaudu on juba laiemalt tuttavaks saanud».

Kahtlust ei olnud ka tema esinemise välispidises vää- rikuses, kuna preili Veerik oli hakanud selle eest juba ammu asjatundlikult hoolt kandma. Aegsasti oli ta kadu- nud onu uue inglise riidest musta piduülikonna rätsepa juurde viinud ja lasknud sellest Muraku mõõtude järgi ehtsa smokingi teha. Tuliuued lakk-kingad särasid kogas kapis. Sealsamas valge triiksärk ja kõvad kraed.

Ka saal, kus Ado Murakul tuli oma luulega rahva ette minna, oli tal Volde Viiraku juhatusel nähtud ja leitud üle ootuste tore olevat. Aga siiski puudus veel midagi väga tähtsat ja väga olulist — ei olnud veel kindlaimaid teateid selle tulekust, kelle nime sosistamine armatse- miste õhinas oli tal küll rangelt keelatud, aga kellele mõtlemast, keda ootamast ja igatsemast ta ei suutnud loobuda.

Kell söögitoas lõi kümme...

See oli aeg, millal post tavaliselt juba toodud, ja Muraku meeoleolu muutus seda nukramaks. Näis, et siiski peab jääma suur tühik tema luuleõhtu senistesse kujutlustesse — Lääkjärve Juuli ei tule...

Aga mispärast siis ometi? Oli ju õde Liina viimases kirjas selgesti kinnitanud, et tal kohver Ado pesuga juba linna viidud ja et Juuli lubanud sõita kohe märtsi algu- ses, kuna Paamas saavat pangast oma puhkuse pära esimesest kätte. Ja kuna Juuli olevat lubanud enne sõitu paariks päevaks Lääkjärvele minna, siis Liina töötas veel kindlasti Adole kohe kirjutada, kui tulekupäev on täpselt teada.

Kuid see kiri oli veel tulemata ega tulnud seda tänagi. Ainus lootus jäi veel homsele. Aga kui ta ka homme ei peaks häid teateid saama, või kui tal ei peaks õnnest- tuma Juuli nimele valmiskirjutatud kutset õigeks ajaks kätte toimetada, siis, teadis Murak, oli ta luuleõhtu suur elamus juba ette pettumustele pühendatud.

Raske oli tal praeguse tundega koju jääda. Ta käis tubades veel mõne kärsitu ringi, proovis klaveril ühe

sõrmega «Sinist Doonaud» leida, keeras siis raadio vene muusikale ja hakkas väljaminekuks rõivastuma. Kas oleks mõeldav veel midagi ette võtta selle rõhuva teadmatuse selgituseks? . . . Valjuhääldajast kostva muusika sõjakas tarm ässitas aktiivsusele, aga mõte jooksis ringi nagu seotud silmadega. Kas minna postkontorisse, tellida kaugekõne ja küsida, kas Parmas on pangas või puhkusel? Aga kui ta peaks olema ametis ja ise toru otsa juhtuma — mis siis? Ja kui ta ei ole ametis, siis vaevalt seal vist küll teatakse, millal ta sõidab või kus need sugulased tal siin elavad . . .

Sidudes lipsu, kuulis ta korraga köögi pool käimist — küllap see oli tüdruk, kes tuli turult. Aga ta ei jäänud kööki, vaid tuli kohe läbi saali Muraku toa ukse taha — koputas.

«Jah,» ütles Murak, kael õieli, peegli ees seistes.

Elli avas ukse, tuli tuppa ja pani sinihallis ümbriku kirja lauale:

«Täna oli võõras postiljon. Lõhkus teine all pesuköögi ukse taga, nii et . . .»

Südant hüpitava ärevusega avas Murak kirja, millel tema nimi ja endise korterinumbriga aadress olid tehtud kindlasti õe Liina käega. Ja juba esimene lause muutis tema põnevuse hääletuks rõõmuhõisikeks:

«Armas vennas! Täna need Parmad siis pidid sõitma, nii et kui sa mu kirja kätte saad, siis Juuli kah juba Tallinnas . . .»

Otsekui kartes püsti jääda, laskus Murak raskelt diivanile. Kogu keha õnnest nagu jõuetu ja lips rinnal ripakil. Jäi ta end väheks koguma, et suuta seda rõõmusõnumit edasi lugeda.

« . . . Kolmapäeval ja neljapäeval ta oli Lääkjärvel külakostiks hanesid tapmas. Kolm tükki võttis maha, ühe vana isa ja kaks noort. Käisin tal abiks neid kitkumas . . . Rääkisime üle hulga aja päris pikka juttu . . . ta seletas õige lahkkesti oma elu ja olemist. Juuli nagu Juuli ikka, ainult et veidi kõhnem ja kahvatum paistab — — — Mina ütlesin, et pole see linna elu koduleivast vist rammusam midagi, et Lääkjärvel sa olid palju parema jumega — — — Aga tema rääkis, et oma elu pärast võiks kes teab kui paks ja punane olla, aga

see haigus, mis ta põdes, võtnud jõu nõnda ära, et annab veel hulk aega tagantjärele kosuda — — — Siin ikka kõneldi kah, aga et ta häda nõnda suur oli, seda ei teadnud arvatagi. Ema oli tal siis ju linnas ja või need mehed midagi mõistavad — — — No nüüd ise rääkis, et olnud päris surma suus... Sünnitamisega jäänud, lõõnud kohe nii raske häda jalga, et mitu aega tulnud haigemajas lamada — — — Olnud ikka hirmus küll, sest või see oma häda üksi — lapse pärast ka veel süda muret täis... Haigus võtnud tal rinnadki varsti nõnda kuivaks, et ainult kolm nädalat ta poiss imeda saanudki — — — Aga nüüd ei olevat ka väikesel Jaagul häda midagi — muudkui anna aga putru ja piima ette...»

Murak viivitas lehe pööramisega. Nagu jahedaid tuuli oleks tõmmelnud tal südame ümber. Ta otsekui kartis edasi lugeda kirja, mille esimene lause tõi talle Juuli nõnda lähedale, et haara või sülle, aga mis siis iga sõnaga hakkas teda jälle tagasi kaugemale viima... Kas mitte kaugemale kui kunagi varem?

«Aga mis ma ikka — eks te ise räägi, kui kokku saate — — — Ma ikka ütlesin talle ära kah, et Sul seal pühapäeva õhtul see rahva ees laulude lugemine, et kui tal aega, võiks ka naljaks ära käia, et kui siis kunagi jälle kokku saame, kuuleksin mina kah, kuidas see asi seal oli — — — Näis, kas tuleb, aga lubas küll... Ütles, et tahaks ära käia jah, kui ainult üksi minema pääseb — — — Parmas olevat su laulude peale pahane ja teda ei maksvat sihukesesse kohta kutsudagi — — — Mina katsusin veel küsida küll, et miks see Parmas siis Ado laule ei salli, aga Juuli hakkas hane kitkuma ja ütles, et eks sa või isegi arvata — — — Aga mis ma ikka — eks sa uuri ise edasi, kui Juuliga jutule saad — — — Asjad, mis ma sulle saatsin, panin oma väikesse kohvrisse, mõtlesin, et nõnda see pakk sakstel siledam kanda... Panin kaks linast särki, ühe suurema käterätiku ja paar lina. Meiereist võtsin paar pakki võid, tegin pehmet saia ja ühe raskema kana lõin ka maha. Muud ei mõistnud midagi — — — Eks sa nüüd vaata, kuidas sa kohvri kätte saad. Panen kirja sisse lehe, kuhu Juuli selle Tallinna aadressi ja telefoni üles mär-

kis, kuhu nad külla lähevad — — — Ütles, et kui sa ise ei taha sinna võõrasse kohta järele minna, et eks siis kõlista, et saaks kokku rääkida...»

Läbematult jooksid Muraku silmad üle õe kirja viimaste ridade, kus oli juttu kodusest elust ja sellest, et «isa tervis ei saa veel paremaks midagi, muudkui lõhub teine kõhida ja kui magab, siis rinnus käivad nagu tuule viled...»

Raha saata ja kirjutada, et isa laseks enda kohe arstil läbi vaadata, otsustas Murak ja võttis ümbrikust lahtise lehe, kuhu oli märgitud see tähtis aadress ja telefoninumber. Ta tõusis kergema südamega — Juuli oli talle siiski jälle ligemale nihkunud sellest kohutavast kaugusest, kuhu ta viisid õe kirja esimese lehekülje kõledad laused. Ta oli lubanud tulla Murumäe Ado luuleõhtule — Parmata! Ja ta oli andnud oma aadressi ja telefoninumbri — kirjutanud need oma käega, et ei juhtuks eksitust...

Murak sulges hoolega ukse, et ta sõnad ei kostaks kööki, istus siis heledas kevadtalve päikeses oma kirjutustoolile, võttis kõnetoru kõrva juurde ja hakkas äreva südamega, aga aeglase sõrmega veeretama numbraid, mis pidid ta juhutama Juuli juurde.

«Tuut — — — tuut — —» pirises nõrk kutsesignaal.

Siis oli kuulda, kuis seal kuskil võeti toru hargilt ja võõras hääl, teenijalikult alandlik, kordas numbrit, mille Murak oli valinud suurima hoolega ja kindlasti eksimatult.

«Vabandage, kas teie majas leidub külalist Võrumaalt?» küsis Murak sõbralikult.

«Jah. Keda te soovite?»

«Kas proua Parmas oleks kättesaadaval?»

«Palun silmapilk oodata. Kohe ma kutsun.»

Oli kuulda kärmelt eemalduvaid samme ja kõnetorru jäi jälle vaid salapärase vaikuse kahin, mida Murak kuulas suletud silmadega ja laubale surutud rusikaga. Siis varsti tulid uued sammud. Oli kuulda, kui kõnetoru kätte võeti.

«Hallo!» hüüdis Juuli selge hääl.

Aga Murak vaikis — sama tundega nagu vahel Läikjärve karjamaa hämaras, kui ta Juuli tulles vastumineku

asemel põõsasse peitu puged. Aga siin ei võinud see peitemäng kaua kesta: oli karta, et Juuli ei aimagi, kellega teda ühendab traatide surisev side, ja võib toru ära panna...

«Hallo!»

«Kas sa ei kuulegi, mis ütleb vaikus, see selge kaugus, rahu rajata.

Kas sa ei tunnegi, et see on paik, kus ei enam ühtki sõna vajata...»

Tasa ja pikkamisi lausus Murak neid ammuse, ühe oma esimese ladusama armastuslaulu värssse ning arvas, et nüüd järgneb pikem vaikus nende traatsideme mõlemas otsas.

Aga Juulil ei olnud seda nähtavasti vaja.

«Ah Adol!» hüüdis ta kohe. «Ma juba arvasingi... No tere siis ometi. Ja tervisi Murumäelt!»

«Kas sa ei kuulegi, mis ütleb vaikus?...» kordas Murak uuesti.

«Vahest ikka kuulen kah,» naeris Juuli rõõmsalt, «aga nüüd peame vist küll natuke juttu ka rääkima. Sest kuhu ma su paki tean panna, kui sa ainult vait oled ja laule loed?»

«No mingi siis jutuks, minugi pärast!» naeratas Murak hääle lahedaks. «Eks ma peaksin seda juba teadma, et ennem lööd nahkhiire malgaga lennust maha kui sinu südamele laulusalmidega pihta saad... Aga kõigepealt tunnista üles, kas su vanamees istub sul praegu kõrval ja kuuleb iga sõna, mis sa ütled?»

«Seda küll mitte. Läks linna asju ajama ja jättis mu üksi siia puhkama. Nii et päris sünnis aeg vanade peigmeestega plaani pidada...»

«Tore! Ma tahan sind näha.»

«Mina sind kah. Ja pealegi, mul on asja.»

«Sõida linna, saame kokku!»

«Mul ju siin võõras kõik, kust ma su leian?»

«Juttu ajame kohvikus, aga kus kohata...»

«Katsu ise arvata... mina ei mõista siin midagi...»

«Sa oled ju praegu Narva maanteel — eks? Tore, tead: istu trammi ja sõida Vabaduse väljakule. Seal ma sind ootangi.»

«Olgu.»

«Kas tuled kohe?»

«Päris kohe ei saa, pean enne ennast vähe kenamaks tegema ja . . . Aga, ütleme — pool kaks.»

«Tehtud. Ma ootan. Nägemiseni!»

«Nägemiseni . . .»

Murak pani toru ära ja tõmbas nüüd lipsu juba lõplikult sõlme. Üle lõua libisev sõrm tundis karedat tüügast — oli vaja veel habetki ajada. Ja kell? Pool üks. Jõuab . . .

Ta talitas rabeleva rutuga edasi, et jõuda linnas veel habet ajada lasta ja et mitte hiljaks jääda, vaid vähemalt minutit kümme kokkulepitud ajast varem Vabaduse väljakule jõuda. Ta puhastas kingi ja küüsi, harjas pükse ja kammis juukseid, vaatas siis peeglisse ja oli kindel, et ta väline soliidsus on võimeline Juulit vägagi üllatama. Aga juba minema hakates jäi ta kojas järsku nõutult seisma — kumb kasukas selga ajada, kas Murumäe lambanahkne või Elsa kadunud onukese oma?

Kui küsimus olnuks ainult valikust, siis ei oleks Murak silmapilku kahelnud, sest vaevalt võis tal seda toredamat üldse kunagi rohkem tarvis tulla kui praegu. Neil mõningail õhtuil, mis nad Elsaga koos olid väljas käinud, oli olnud selle kalli kasuka kandmine tänase võimalusega võrreldes tühine mõnu. Umbes sama kui tunda läbi linna sõitva auto pehmust ja kiirust või hüva rooga ja joomaaega nautides istuda paar tundi mõnes pealinna paremas lokaalis. Aga praegu, kui minna selles toredas kasukas Juulile vastu — ülemised nõõbid hooletult lahti, raskelt kukkuv siidsall rippumas poolavatud hõlmade vahel ja juba päris valgeks laiseldud käed neis pehmes nahkkinnastes — siis see ei oleks ainult möödunud mõnu, vaid suur võit, mis ei ununeks nii pea . . . Sest võis olla päris kindel, et Juulile oleks Ado nii tore välimus väga rabavaks üllatuseks, küllap veel enamaks kui tema jutud pealinna ajalehtedes ja eelteated tema homsest esinemisest uute talentide paraadil. See oleks juba midagi säärast, mida nägemast ta lihfalt ei pääse ja mida nähes pangaametnik Parmas tema silmis paratamatult kahvataks.

Aga Murak ei teadnud, kas nii oma käega ja keset

selget päeva kõlbab tal võtta seda kasukat. Kogu selle aja kestes, mis ta oli olnud ära tädi Tiina hämarast ja niiskest keldritoast, oli ta kõik hommikupoolikud kodus hoolega tööd teinud ja kui vahel oli käinudki üksi väljas, siis alati oma vanaga. Seda toredat tõhunahkset ta oli kandnud ainult siis, kui nad preili Veerikuga koos olid käinud jalutamas või kuskil õhtut veetmas. Vist kordagi ei olnud ta seda Elli nähes selga ajanud. Ja küllap see oleks väga piinlik, kui ta nüüd siiski seda teeks ja tüdruk juhtuks järsku kotta tulema...

Aeg läks edasi — kõik minutid tiksuvad selleks, et Juulit talle vastu tuua. Oli kindel, et kõhklemine ei anna otsust. Ja oli kindel, et ta peab välja minema mitte oma vanas kasukas, mis pärast seda, kui onu Sengelmanni oma tal mõned korrad oli seljas olnud, tundus veel hoopis viletsamana kui varem.

Otsustavalt võttis ta tõhunahkse varnast sülle ja läks oma tuppa. Kasukas ühel õlal, tõstis telefonitoru kõrvale ja valis tuttava numbri.

««Elve»,» vastas talle Elsa enda hääl.

«Kuule, kallid, mul oleks sulle üks õige suur palve...»

«Jah, palun!» ütles preili Veerik tooniga, mis tähendas, et abilisi või kundesid on kuulamas.

«Pean praegu linna minema. On üks tähtsam käik ees... tahtsin paluda, et lubaksid mulle... onu kasukat...»

«Aga loomulikult. Ma ei mõista, miks sa seda üldse küsid. Arvasin, et kannad seda alati.»

«Ei. Oma käega ma ei ole võtnud seda kordagi...»

«Aga miks?»

«Ma mõtlesin, et see ehk ei meeldi sulle, kui nii avalikult... kõigi nähes...»

«Kelle asi see on!»

«Ma ei teadnud, kuidas sa tahad...»

«Aga kuhu sa lähed? Kas jääd kauaks?»

«Sain õelt praegu kirja. Üks sugulane Võrust on siia sõitnud, saan kodust paki ja... Homme lõunaks sööme Murumäe kana! Aga no kasukat ma küsisin selleks, et tahaksin korraks ka kohvikusse minna. Seal oleks homse õhtu tegelastega mõnes asjas veel nõu pidada...»

«Millal sa kohvikus oled?»

«Pärast kahte. Võiksid mulle sinna kõlistada, et nad seal õpiksid mind ka tundma ja kutsuma...»

«Olgu. Nägemiseni.»

«Nägemiseni...»

Kohe viskas Murak nüüd mõlemad käed varrukaisse ja silmapilgu pärast ta juba jooksis trepist alla. Jalad poleks nagu maad tundnudki — nii kerge oli minna, kui kõik kahtlused õnnelikult ületatud ja selges ilmas oli tunda esimest kevadkergust. Rõõmsalt nirises rentslite jäistes rennides juba räästavett. Koolist tulevail poistel olid käed paljad ja lumepalle pigistavad sõrmed roosad nagu noored porgandid. Kõik hääled tundusid kostvat kaugemale kui kunagi varem.

Ainult omnibus urises ronida päris tavalise aeglu-sega või oli kohati ehk veel laisemgi kui harilikult, sest päike oli uulitsate kelta libedaks paistnud ja mõnel kallakumal peatuskohal tiirlesid tagurattad tüki aega, enne kui masin sai paigalt liikvele. Murak toetus tugevasti istmele, nagu tahtes jalgadega sõitu kiiremaks suruda. Hiljaksjäämist ei olnud küll veel karta, aga tunne oli tal säärane, mis nõudis täit käiku. Igal peatuskohal ta vaatas aknast, kas mõnd taksiautot ei juhtu saadaval olema.

Jõudnud viimaks siiski südalinna, tungis ta omnibusest ruttu välja, et pääseda tõttama omal jalal. Ta ruttas mööda kõigist, kes käisid neil minuteil jala mööda Harju uulitsat, ja jõudis Vabaduse väljakule, kui Jaani kiriku tuhmid kellaosutid näitasid, et kell saab mõne minuti pärast üks. Ostnud kioskist karbi esinduslikumaid sigarette ja suure hulga ajalehti taskusse, ruttas ta habet ajama. Siin sai ta õnnelikul kombel järje kohe kätte — pealegi lahkelt naeratava ja soojade sõrmedega neiu toolil, kes töötas kahe tusase vanamehe vahel. Nägu sooja vahtu täis, hakkas vaatama kella juba siis, kui alles nuga teritati. Juuksurineiu nägi selles märguannet, et härral on vähe aega, ja tegi oma töö väga karme käega. Mõne minutiga olid Muraku prisked ja jumekad põsed ainult paaripäevasest heledast habemetüükast puhtad. Ta sai näkku kõlnivee ergutavat kibelust, suure kiiruga loperdatava rätiku tuulelehvitust ja mahedalt

lõhnavat puudrit. See oligi kõik. Oma juuksed leidis Murak kuivalt nii kenasti kohevil seisvat, et ta ei nõus-
tunud neid niisutada laskma, kui magusaid lõhnu see
oleks ka lisanud.

Nii jõudis ta kõigega küllalt aegsasti valmis, jäi
tükike aega veel oodatagi. Tramme tuli Kadrioru poolt
normaalsete vaheaegadega ja kell näitas, et ei ole veel
vähematki põhjust hakata ärevust tundma. Oli aega end
koguda ja korraldada, sügavalt hingates südant rahus-
tada ja vaateakende peegelduses kaabu, sall ja kasuka-
hõlmad seada paraja hooletusega pisut viltu ja lahti,
nagu talle endale kõige enam meeldis. Natuke aega
palja käsi olla tundus küll mõnusalt jahutav, aga siiski
ta tõmbas kohe jälle kindad kätte, et esimene tere Juulile
oleks seda soojem.

Tramme tuli ja läks. Mõni vagun sõitis mõne üksiku
sõitjaga — meestega, koolilastega või vanade eitedega,
keda juba eemalt ja läbi akende ei olnud võimalik Juu-
liks pidada. Kell aga nihkus edasi, näidates järjest ikka
rohkem ja rohkem minuteid üle kahe.

Murak oli juba mitu trammivagunit väga äreva ootu-
sega vastu võtnud, kui viimaks siiski saabus õige vagun.

Juba kaugelt käänakult paistis, et niiskusest ähmaste
klaaside taga, seljaga väljaku poole, istub ainus nais-
sõitja — roheline viltkübar keset tumedat palitukraed.
Nägu ei olnud näha ja trammi peatudeski ei teadnud
Murak veel päris kindel olla . . .

Aga nüüd ta tõusis, võttis pakid ja pöördus. See oli
siiski ei keegi muu kui Läikjärve Juuli . . .

«Tere, Ado! Ei tahtnud sind mitte tundagi . . .» ütles
ta veidi ebamäärase naeratusega. Käed olid tal pakki-
dega kinni — ühe otsas Murumäe Liina leerikingiks saa-
dud kohvriku, teises kaenlas väike, tihe pämp, mis pak-
sult paberisse mähitud ja nõõriga õige mitmekordselt
kinni seotud.

«Tere, Juuli . . .» vastas Murak tasa, nagu: kas sa ei
kuulegi, mis ütleb vaikus . . .

«Võta nüüd juba vastu need kakrad ja kostid, et saak-
sin sulle ometi kättki anda!»

Murak sai pakid kaenlasse ja teretuseks Juuli käe,
mida ta hoidis oma nahkkindast võetud sooja kämblaga

seni, kuni nooriku sõrmed sealt poolvägisi välja pugesid.

«Miks sa mind siis tunda ei tahtnud?» küsis Murak siis nukravõitu naeratusega ja õige terase pilguga.

«Oled ju siin nõnda härraks hakanud, et...» Varjamata huviga vaatas Juuli Murakut nüüd kaabust kalosideni.

«Seda ju sai küll lehtedes näha ja Liinalt kuulda, et sa hakkad siin juba päris kuulus kirjanik olema, aga kes oleks mõistnud arvata, et oled kohe ka nõnda uhke isandamees...»

«Ei ole parata,» püüdis Murak muiata. «Nüüdsel ajal peab isegi luuletaja oma välimust vaatama, sest üks ma näinud, mis minust seal Läikjärve kandis arvati, kui olin pasteldes või palja jalu... Ja oleks ma sulle nüüd nendeski vattides vastu tulnud, millega ma su pulmas käisin, küllap sa siis oleksid need kompsud mulle kätte visanud ja järgmise trammiga tagasi sõitnud...»

«Ära mind nüüd päris edevaks ka aja! Kõneled, nagu oleksid enda ainult minu pärast nõnda uhkeks ehtinud...»

«Kas nüüd just sinu pärast... Aga, õigust öelda, oleks ikka kesine elada ka olnud, kui oleksin eluaeg pidanud sinu Parma kõrval nõnda kehv ja kulunud olema.»

«Ära hakka jälle ajama!... Või sul siin veel vähe, keda vahtida ja püüda.»

«Ei või öelda, et just vähe oleks... Aga nõnda targaks oled sa mu siiski teinud, et ma ei mõtlegi enam vahtida ja püüda neid, kelle silm inimest hinnates kuuest kaugemale ei küüni.»

Olles jõudnud üle väljaku, jäid nad seisma suurte akende all, mille taga paistis laudu üksikute istujatega kohvi ja ajalehe juures. Suurest trepist, mis oli keset seda ruumi, tuldi juba rohkem alla kui mindi üles. Pealinna prouade ennelõunane klatšilaat hakkas vähehaaval juba laiali minema.

«Astume siia silmapilguks sisse,» ütles Murak. Tal oli natuke kahju, et tema esimesed sõnad olid kohe nii kanged olnud ja Juuli ilmest kustutanud selle siira eluvuse, millega ta tuli trammilt.

«Võiks ehk ju minna väheks ajaks,» nõustus Juuli

kahtlevalt. «Võiks ju korraks minna, kui sa mõistlik oled.»

«Püüaksin kõigest jõus ja väest, kui ma ainult teaksin, kui mõistlik ma pean olema...»

«Küll sa juba tead, kui tahad teada. A ja selget juttu! Ära hakka jälle kiusama...»

«Palun, Juuli! Ärme norime,» avas Murak ukse ja nad läksid kohvikusse.

Juuliga siia tulla oli Murakul sama mõnus ja meeldiv kui talle vastu minnes kanda kasukat, mille ta nüüd hoiule ulatas ja vastuvõtjale tasa sosistas: «Minu nimi on Murak... kirjanik Murak, kui keegi ehk juhtub kõlistama...» Hea oli näha, kuidas Juuli siin arglevalt ja uudistavalt ringi vaatas, kuna ta ise astus trepist üles juba täiesti enesekindla vilumusega.

Nad leidsid vaikse ja varjulise koha saali pahempoolses tiivas ühes seinäärses lahtris, kus Murak istus Juulile hästi lähedale, et sosistada talle nende kirjanikkude ja kunstnikkude kuulsaid nimesid, kes istusid nende lähedal suures kobaras koos.

«Kõiki kuulsusi sa ka juba tunnend...» imetles Juuli neid vaadates.

«Omad inimesed... miks ma neid tundma ei peaks,» ütles Murak, kuigi nende hulgas ei olnud kedagi, keda ta oleks tohtinud teretada. Erika Saulep oli tutvustanud talle neid sama kaugelt ja sama sosinal nagu ta neid nüüd näitas Juulile.

Olles saanud kohvi ja kooke, jätkus neil jutt erilise pingeta. Õieti kõneles ainult Juuli — jutustas oma hiljutisest koduskäimisest, mida Murak õe kirjast juba teadiski, rääkis, kuis Liina käskinud ütelda, et kui vend muidu kevadeks aegsasti koju ei tule, siis ta tegevat veel lihavõtteks pulmad... Ajuti oli Murakul küll õige hea kuulda Juuli juttu, mis vähehaaval jälle siiramaks soojenes. Oli armas kuulda kodust ja kodustest. Oli pea-aegu liigutav, kui Juuli ütles, et selles teises, paberisse seotud pakis, mis nad hoiule andsid, olevat üks Läikjärve hani, Juuli enda roogitud ja nopitud — kodukandi auhinnaks kõigi nende toredate juttude eest, kus oma valla inimesed olevat vahel nõnda selgesti ära tunda, et ei jõua oodata, kuni ajaleht jälle järge toob...

Aga Murakule oli sellest kõigest siiski liiga vähe. Mida enam inimesi nende lähedalt lahkus ja mida vaiksemaks kohvik jäi, seda pingelisemalt ta hakkas varitsemata võimalust alustada uut juttu — oma juttu, mis ei oleks ainult sõnade ladus veerlemine, vaid südame te kartmatu otsekohe sus, nagu ta oli seda oodanud ja kujutlenud juba ammu.

«Et ma ei unustaks,» võttis ta korraga taskust kutse noorte talentide paraadile ja ulatas selle Juulile koos õhtu kavaga.

«Oi, tänan! . . .» ütles Juuli ja hakkas sõbraliku huviga kava lugema.

Murak süütas sigareti, puhus tasa suriseva ventilaa tori tõmbusse suuri suitsupahvakuid.

«Kas sa tuled?»

«Püüan tulla,» töötas Juuli. «Oleks huvitav kuulda, kuidas sa seal loed . . .»

«Püüdmisest on mulle vähe. Tahan, et sa tuled — kindlasti!» nõudis Murak vaikseks hoitud, aga karmi sõnaga.

«Kui vähegi saan . . .»

«Mida me ei saa, kui tõesti tahame!»

«Ma ju tahan, Ado! Aga sa tead, et ma ei ole siin üksi ja omas kodus. Pean paratamata arvestama ka teisi inimesi . . .»

«Sa mõtled muidugi oma Parmast . . .» välgatas Muraku silmis teravat tighedust.

«Seekord siiski vähem teda kui tema sugulasi, kelle külalised me oleme,» rüüpas Juuli viimase tilga jahtunud kohvi ja pigistas niisked huuled kõvasti kokku.

«Ära siis ole säärase külaline, kes su kapla ja kammitsasse panevad. Ole ise ikka oma tahtmisega ka midagi!»

«Luba mul nüüd minema hakata, Ado,» ütles Juuli kerge värinaga hääles ja nihkus, et tõusta.

«Ei!» haaras Murak tal randmest kõvasti kinni, tõmbas tagasi sohvale. «Ma ei lase sind enne, kui annad sõna, et tuled homme . . . päris kindlasti!»

«Ole ausam, palun! Lubasin tulla siia ainult sel tingimusel, kui oled mõistlik. Kas nii seda ollaksegi?»

«Ära nõua võimatut! Ära nõua, et mu süda oleks sama leige ja tuim kui sinu oma...»

«Ah nõnda jälle...» naeratas Juuli kibestunult. «Aga imelik, miks sa seda tuima ja leiget südant nõnda vägisi nõuad homme oma laule kuulama? — Kas ei oleks selgem, kui lükkaksid jalaga selle kivi eest kõrvale ja lähleksid oma teed?»

Murak tundis, et tema ägedus oli ummikusse jooksnud. Tal oli kibedasti kahju, et ta ei suutnud lõpuni säilitada oma uhkust ja üleolevat hoiakut. Ja kas ta juba ei alanudki hoopis valesti? Küllap oleks vist õigem ja parem olnud, kui ta õe kirja saades oleks püüdnud oma tunnete asjatut ägedust vaos hoida, et rahuliku ja kindla meelega Juulile vastu tulla. Ta oleks pidanud taltsutama ja hoolega kaaluma kõiki oma sõnu. Ta oleks pidanud mõistlik olema, ilma et Juulil oleks tarvitsenud seda nõudagi, veel vähem tingimuseks teha, kui nad kohvikusse tulid. Alles homme õhtul oleks võinud proovida jääd murda. Hoopis teine asi oleks olnud pärast luuleõhtut kusagil tühjas hilises pargis oma südame haavatud hunt korraks lahti lasta, süleluste ja suudluste järsu tormiga viimaks ometi minema kihutada kogu seniste mälestuste ja pettumuste rõhuv ummik... Aga nüüd... oli tarvis ruttu päästa, mis veel võimalik, sest Juuli pani jälle nõöpe kinni, tõstis palitu krae suletud suuni ja näis kavatsevat kohe minema hakata.

«Palun, Juuli, jää väheks veel!» anus Murak. «Nii ei tohi me lahkuda, see oleks hirmus...»

«Tahaksin jõuda õigeaks ajaks lõunale,» vastas Juuli oma randmekella vaadates.

«Anna andeks mu ägedus... ära mine veel! Ja ära hoiä ennast minu ees nõnda kõvasti kinni! Tahaksin veel paar sõna kõnelda — puhtast südamest!»

«Selle vastu ei ole mul midagi. Aga ära püüa mind jälle haavata,» ütles Juuli, võttis tuhatoosist kustunud tiku ja hakkas seda peeneks pihuks murdma.

«Sind haavata... Ei, Juuli,» kinnitas Murak sosinal. «Kui mu sõnad sinu vastu teravaks lähevad, siis on see mulle endale kindlasti palju valusam kui sulle. Oleksin õnnelik, kui mu süda sinuga kõneldes ja sind mäletades võiks olla külm ja vaikne kui härmane kivi. Aga ei

saa ... sest sa tead, mis sa mulle olid — ainus armastus ... Ja selleks jäädk — kindlasti! Aga mul ei ole sinust muud kui ainult mälestusi — muist nii õrnu ja häid, et nendega ainult elakski, aga muist jälle nõnda raskeid, et tahavad hinge seest välja piinata. Mis ma pean tegema! Igast mu mõttest ja teost vaatab sinu kadunud nägu mulle vastu, aga sind ennast mul ei ole. Sinust endast mul ei ole muud kui mõned luulesalmid — kallis pärandus seegi ... Aga ma tahan rohkem — vähemalt sedagi, et ma näeksin, et sina ka mind mäletad. Tean kindlasti, et mu luule saavutab oma õiged kõrgused ainult siis, kui mul on teadmised, et sinu süda on lahti mu loomingule, et mu laulud ...»

«Tasem, Ado ...» katkestas Juuli Muraku sõnade ägestuva hoo ja toetas käe tasa tema põlvele, kui nägi, et juba mitmelt poolt hakati õige teraselt vahtima nende laua poole.

«Homme,» jätkas Murak, «sa tead, on mul tähtis esinemine ... Juba kohe, kui mulle tehti selleks ettepanek, teadsin ma, et see oleks mulle suureks ja õnnelikuks elamuseks ainult siis, kui võiksin näha sind oma kuulajate hulgas. Ja kui kuulsin, et sa tuled Tallinnasse, et tuled nimelt selleks päevaks, siis oli mul tunne, nagu oleks sündinud mu elus kõige võimatum ja kõige ilusam ime. Ma ei kahelnud, et sa isegi aimad seda, uskusin, et oled õnnelik, kui võid ainult paari tunni kulutusega valmistada määratud rõõmu sellele, kelle kogu elu on sinu pärast kurbust ja valu täis. Olin kindel, et sa silmapilkugi ei kahtle, vaid tuled mu luuleõhtule ükskõik mis takistuste kiuste ...»

«Tulen ...» ütles Juuli nüüd kindlasti.

Murak jäi vait. Rõõm, mis sündis sellest sõnast, tõi talle rinda ärevat hingeldust nagu hääletut naeru.

«Kas ... kindlasti?»

«Päris kindlasti, Ado.»

«Siis ... homme päev tuleb mulle siiski!»

Tuli garderoobi poiss, kummardas ja ütles:

«Härra kirjanik Murak, teid palutakse telefoni juurde.»

«Täna,» vastas Murak, kelle käsi laua varjus just praegu oli leidnud lepitatud naabri soojad sõrmed.

«Ja mina pean nüüd päris kindlasti minema,» tõusis ka Juuli.

«Pole parata, kui pead,» nõustus Murak, kuna oli karta, et Elsa võib tahta veel siiaagi tulla...

«Nii et nägemiseni homme õhtull!»

«Nägemiseni...»

Nagu unes läks Murak kõnekappi, kus võttis ootama riputatud toru kõrvale:

«Halloo!»

«Olid ikka veel seal?»

«Olin.»

«Jääd veel?»

«Ei, lähen kohe. Ootasin veel ainult sinu helistamist...»

«Kuju või?»

«Kuju jah.»

«Tule, palun, «Elve» kaudu — eks?»

«Miks? Ega sina ju veel tulla ei saa...»

«Mina küll veel ei saa, aga tahaksin kuulda, kuidas sulle meeldib mu uus aknaplakat sinu salmiga...»

«Valmis või?»

«Valmis jah. Praegu pandi välja.»

«Missugune?»

«Uhke, tead! Hiigla moodsa joonega. Must ja punane. Tants... tango vist... Noobel paar! Ja all sinu salm...»

«Missugune?»

«Õndsalt ülev tundub tants,
kui on kleidil kaunis lõige.
«Elve» ainult elegants
kõikjal ikka üle kõige...»

«Ah see...»

«Kas tuled?»

«Jätaksin tulemata, kui lubad...»

«Miks, kallis?»

«Pean end hoidma väga... Ja pean ruttu koju saama...»

«Heldus, haige oled või?»

«Ei, Elsa. Üks uus luuletus on sündimas. Veel homme õhtuks... lisapalaks...»

«Mine siis, kullake. Ja õnne seda teha!»

«Täna...»

Murak jooksis ruttu välja, aga ei jõudnud enam Juulit saatma — tramm juba läks, roheline kübar aknas.

Ta hakkas jala koju minema, kuigi pakid olid kanda — õe kohver Murumäe kanaga ja valgeis pabereis Lääkjärve hani, Juuli enda tapetud ja nopitud...

Taevas oli ikka veel selge ja õhus oli sooja kevadist kergust.

Murak hakkas juba isegi uskuma, et uus luuletus on sündimas — veel homme õhtuks...

Midagi niisugust, kus rõõm on murega segi nagu kevadpäikese esimesed pilgud külmade konarate lumes ja jääs...

Midagi niisugust, kus väsinud ja segatud luuletaja ajab Ado Murakus enda püsti uue uhkusega ja uue jõuga.

«Sa tulid siiski veel, mu rõõm ja valu...»

See oli algus.

Aga mis edasi?...

Pikad uulitsad jõudsid üksteise järel lõpule, aga laul ei leidnud veel oma järke. Tunne sai küll iga samuga selgemaks, aga sõnu ei saanud nii kiirel käigul kätte...

Jõudnud koju, läks Murak esiti tädi Tiina poole.

«Säh! Sellest kohvrast peaksid leidma ühe Murumäe kana. Keeda ja söö!» ütles ta tarmukalt.

Aga tädi nagu poleks kuulnudki tema sõnu. Supp lusikas ja suu lahti, vahtis ta õepoega nagu kodukäijat, tõusis siis lauast, läks otsekui kartes ta juurde, sirutas käe...

«Ui jumal!» imetles ta peaaegu väriseva häälega.

«Ui jumal... Adoke!»

«Mis sul viga on?»

«Või mis mul viga... Silmad imet täis, muud midagi...»

«Kas tõesti? Mis imet sa mu silmades näed?» nõudis Murak erutatult.

«Ui jumal jah,» silitas tädi õepoja hõlma. «Sinu silmades ei ole imet midagi. Aga mis mina pean ära nägema! Või sul juba vana Sengelmanni kasukas sel-

jas... Kas otsid või anti ilma?» küsis veel ruttu ja sosinal.

«Ole vait, tädimutt,» käratas Murak kui purjus suuga. «Ja ära nüüd kratsi mu hinge ja elu kallal! Sest vaata: uus laul on sündimas... Veel homme õhtuks! Kuuled, kui tuled.»

Ja ta lõi ukse kõvasti kinni, läks üles oma tuppa, et luulele järke leida.

II

Õhtune kahutus rabises jala all, kuigi katuseräästail rippuvad jääpurikad veel mõne harva tilgagi maha poetasid. Taevas oli pärast päikese loojumist kergelt pilve tõmbunud ja tihe udu piiras uulitsalaternate valgust. Kogu linnas oli tunda kevade hingust.

Kasukahõlmad kinni nõõbitud ja kraegi veidi üles kergitatud, et õhu niiskus ei rikuks kõva kraed ja smokingisärgi rinnaesist, käis Murak vana, kitsa põikuulitsa munakividel juba mitmendat ringi edasi-tagasi. Saal, kuhu rahvas kogunes uute luuletalentide paraadi vastu võtma, ei olnud siit kaugel, aga tund, millal see pidi algama, oli veel lõmata.

Ado Murak, «selle huvitava õhtu nael» ja «uute luulelootuste kõige heledam tulipunkt», nagu kinnitasid Volde Viiraku pidulikud eelteated veel tänasteski lehtedes, tahtis siin üksi uites veel viimaseid silmapilke koguda rahu ja jõudu nii suureks sündmuseks oma elus. Ta oli siin üksi ja endamisi, nagu oli olnud juba eile õhtust saadik, millal ta oli nõudnud endale täielikku rahu ja iseseisvust. Kunas tahes ta võis minna välja hulkuma ja Elsa Veerik ei tohtinud küsidagi, kuhu või kui kauaks. Ainult Volde Viirakuga, kui see käis hommikul posti toomas, rääkis ta pikemalt, päris oma esinemise käigu ja korra kohta üksikasju, mis talle senistest seletustest olid veel segaseks jäänud. Sel viimasel nõupidamisel nad määrasidki kindlaks, et Murakul oleks kõige kohasem pärale jõuda umbes kümme minutit üle väljakuulutatud algusaaja, kui rahvas juba koguneb saali. Viirak lubas teda siis eesruumis oodata, võtta vastu nagu kord ja kohus

ning juhtida saali just selleks silmapilguks, kui ta ise astub kõnetooli, et õhtule avasõna ütelda.

Nõnda pidi tal kõik küllaltki selge olema. Aga see tähtis tund ei olnud veel tulnud ja Murak tundis oma kauasest eneserahustamisest hoolimata järjest tugevamat ärevust.

Eile õhtul, öösel ja veel täna päevalgi oli olnud tal julge ning kindel tunne. Eriti pärast seda, kui ta oli lõpetanud oma uue luuletuse, selle, mis hakkas tulema äkki ja ootamatult nimelt siis, kui Juuli kindlasti lubas täna-sele õhtule tulla.

Hulkudes üksi tühjas ja pimedas Stroomi männikus ja harjutades oma lisapala värskete värsside lugemist, oli ta soovinud juba eile sel ajal, et oleks see tore õhtu juba käes. Kogu viimane unekasin öö ning tänane päevgi oli olnud tal täis kõige võidukama edu kujutlusi. Aga pärast võrdlemisi hilist lõunasööki (milleks neil täna oli Lääkjärve hani) hakkas jälle juurduma argust ja ärevust. Kõikvõimas võidutunne lahtus, kui talle tõm-mati smoking selga, pandi krae kaela, mille kõva teravus tegi pea kangeks, ning jalga lakk-kingad, mis pigistasid kanda ja varbaid korraga. Ja kui Elsa siis hakkas talle õpetama kummardusi, — nii sügavaid, et teravad kraenurgad lõikasid valusalt tema lopsakat lõuaalust, siis varises luuletaja enesekindlus varsti kokku. See oli raske treening niigi, ainult Elsa arvustava pilgu all. Aga kui veel mõelda, et varsti tuli neid painutusid sooritada võõra ruumi heledas valguses ja kogu oma austajate hulga silma all, siis tundus särge rinnaesine nõnda kõvana, et raske oli hingata. Viimaks siiski, kui Elsa Veerik oli temaga juba üsna rahul, suutis ta end kinnitada usuga, et küllap kõik läheb õnnelikult ja õieti. Ta lahkus kodust üksi ja aegsasti.

Kell lõi. Veel kümme minutit: seitse oodata ja kolm minna . . .

Veel kord libises Muraku käsi põue, et veenduda, kas käsikirjad on kaasas ja nimelt kuue ning mitte mantli taskus.

Süda lõi õige kõvasti, aga ta püüdis end rahustada mõttega, et aega on harjuda ja end koguda veel kohalgi. Volde Viirak oli pannud tema esinemise õhtu edu huvi-

des kõige lõppu. Enne kui ta ise pidi minema oma luulega, võis ta kuulda kõiki teisi noori talente, muusikalisi vahepalu ja iseennastki — kuulsa näitekunstniku suu läbi.

Ta peatus laterna all, et vaadata kella.

Oli juba viis minutit üle kaheksa.

Veel mõni silmapilk seisakut ja siis ta hakkas minema.

Pikkamisi — iseennast rahustavate sammudega lähenes ta vana auväärse gildesaali massiivsele välisuksele, kust nägi enda ees ainult ühte inimest sisse ruttavat. Aga kartus eest leida tühja või õige hõredat saali kadus kohe sisse minnes. Eesruumides oli küll veel ainult üksikuid inimesi näha, aga varnad pika võre taga olid palituid ja kübaraid kuhjaga täis.

«No õhtust,» pistis Volde Viirak Murakule käe hoolelt pihku. Tal oli silmapaistvalt paljukantud smoking seljas ja habe aetud, aga juuksed segi nagu alati ja postiljoni vormimütsist terav joon ümber pea.

«Kas juba algab?» küsis Murak äreva sosinaga.

«Kes see algaja, kui meie siin. Aga ega pikka viivitust ei maksa enam pidada. Viska kasuk varna ja lähme, lööme hääled sisse.»

«Inimesi ikka on?» küsis Murak rõivaid andes.

«Täis kui topitud...»

Oligi. Murak otse üllatus saalis istuvast inimeste hulgast, kui väga rahulik Volde Viirak lükkas ta pikliku eesruumi viimasest uksest kõrgete kroonlühtrite heledasse valgusse ja kogu publiku pilkude alla, otse esimeste ridade ja poodiumi vahele. Avaras saalis näis nagu näos kinni olevat. Ei ühtki tühikut vastu kauget tagaseinagi ja mõlemal pool kõrval seisti veel püstigi. Ainult kahes esimeses reas, mis Murak teadis varutud olevat auvõõrastele ja Noorusliidu tähtsamaile tegelastele, oli näha mõni üksik tühi tool.

«Mine, toeta maha, kui tahad,» ütles Viirak ja lükkas juba sõrmed ülesminekuks läbi juuste.

«Jääksin meelsamini siia, ma seisaksin, kui sobib,» sosistas Murak.

«Sobib nagu süda kutsub. Ole kui kodus...»

Ütles nõnda ja siis kohe läkski.

Läks ja ütles lugupeetavaile kirjandussõpradele tere tulemast vaatama ja vastu võtma Rahvusliku Noorusliidu uute loominguliste talentide paraadi — uusi lootusi... noorte mõtete ja tunnete uusi nägusid...

Publiku silmad pöördusid nüüd avasõna ütlejale ja Murak sai mahti veidi terasemalt vaadata oma kuulajate kogu. Kõige esiti ta otsis neid, kes tema enda antud kutsetega pidid olema siia tulnud. Elsa Veerik hakkas esimesena silma, kuna ta oma kanarbikulillast siidist õhtukleidis ja hõberebasega õlgadel oli kahtlemata kogu õhtu silmapaistvam daam. Ta istus esimeses reas ja otse keset — nägu küll kõneleja poole, aga pilk ühes julgustava naeratusega pöördus korraks ka Murakule. Murak vastas ta lahke pilgu muutumatu ilmega, ainult õige aeglase, vaevaltmärgatava noogutusega, ja vaatas siis veel — vaatas nagu võidurõõmuga Elsa pidulikku toredust.

Aga varsti ta pööras näo jälle kõneleja poole, et ei hakataks märkama nende pilgusidet.

«Peame tunnistama,» jätkas Volde Viirak oma kõnet, «et meie senistelt paraadidelt ei ole veel tõusnud neid, kelle mõte ja sõna oleks toonud püsivamaid väärtusi meie rahvusliku vaimuvara salvedesse. Nii mõnigi, kellest me esimeste esinemiste puhul palju lootsime, on jäänud oma aastaid kestnud tööst ja püüdmistest hoolimata samasse, kust nad algasid. Neil on vaimujõust ja elamuste julgusest nagu puudu tulnud ja hall argipäev on nende luuleande ja armastuse ära väsitanud, äride, büroode ja kantseleide tolmu alla magama pannud...»

Teades kindlasti, et tema suhtes on Volde Viirakul palju paremaid ja kindlamaid lootusi, liigutas Murak korraks silmi ja nägi, et Elsa Veerik, lornjett ninal, uuris parajasti kava. Seega oli hea võimalus kinnitada veidi pidevam pilk ka Juulile, kes istus teises reas, paari tooli jagu Elsast Muraku poole.

Juuli kuulas hoolega Viiraku kõnet. Ta oli armsalt kena oma lihtsas hallikas kleidis, mille kaeluse voldiline siid oli õrnalt sinakas, õitsva linapõllu värvi. Tema heledate juuste värskeil lokkidel ikka see meeldivalt mahe helk — nagu selge kuuvalgus valminud viljal... Aga

Murak pidi kaua pingutama oma kutsuvat ja äratavat pilku, kuni ta viimaks pööras pead ja vaatas... Nüüd ei süutnud Murak oma ilmet endiseks jätta. Ta ise tundis selgesti, kuis talle õnnelik naeratus näkku tuli ja käsi tõusis smokingi siidisele reväärile, vajutas korraks kõvasti vastu rinda. Juuli aga pööras oma nimetissõrme korraks enda poole ja noogutas kergelt: näe, ju ma olengi siin... tulin nagu lubasin... Pani siis käe jälle sülle ja tõstis pilgu uuesti kõneleja poole.

Õigel ajal ta seda tegigi, sest Volde Viirak tõstis parajasti häält ja ütles:

«Aga seekord, ma usun kindlasti, ei ole meil tühjade lootuste õhtu...»

Ta pööras nagu oma sõnade kinnituseks silmad Muraku poole ja jätkas:

«Usun kindlasti, et meie tänase õhtu kavas on ka niisugust vaimu ja elamuste jõudu, mis ei rauge nii kergesti, vaid tõuseb julgesti üles — kunsti igaveste kõrguste poole...»

Murak nihutas pilgu vargsi publikule ja nägi, et õige paljud vahtisid teda.

Elsa Veerik tegi teise silmaga ja palenukiga kerge nõksu: kas kuuled, mis ta ütleb!...

Juuli vaatas rahulikult ja rahulolevalt, aga kui märkas Muraku pilku endale libisevat, siis ta käed põimusid sõrmipidi kõvasti kokku ja tegid kerge raputuse: soovin õnne, Ado! Tal näis tõsiselt hea meel olevat, et oma valla inimesel nii hästi läheb.

Erika Saulep aga, kes lumivalge rinnaesisega mustas kleidis istus esimese rea ühel kõige kaugemal toolil, vaatas talle vastu pisut muigava naeratusega ja keerutas igaveste kõrguste märgiks sõrmega ülespoole.

Ja küllap vist tädi Tiinagi sai aru, kellest postiljon nõnda pidulikult pajatas. Ta istus kolmandas reas, pea-aegu oma majapreili kohal, väikesed traatraamidega prillid valge siidrätiku alt ninaotsale tõmmatud ja suu suurest huvist veidi paakil. Nüüd ta vaatas otse Ado poole — sama õnneliku rõõmuga, nagu Murak mäletas oma kadunud vanaema ennast vaadanud olevat, kui ta väikese poisina koduvalla koolimajas jõulupuu all oma

esimest tunnistust sai ja kui kooliõpetaja teda pead silitades hoolsa õppimise eest sooja sõnaga kiitis ...

«Kõige paremate lootustega ja kõige paremate soovidega varsti esinevate noortalentide tuleviku suhtes — kuulakem meie tänast kaval!» lõpetas Volde Viirak oma avasõna.

Aga ta ei tulnud kohe Muraku kõrvale tagasi, vaid (vähematki hoolimata aplausist, millega ta kõnele kiitust avaldati) läks ühe esireas istuva helesinises siidkleidis preili juurde, kellega rääkis mõne sõna, kuni see tõusis, läks üles poodiumile ja istus klaveri ette. Siis istus Viirak esiritta ja kutsus sõrmega Murakutki sinna. Aga helesinine preili hakkas juba mängima ja Murak jäi seina najale seisma nagu ennegi.

Klaverimänguga sissejuhatatud kava esimene osa jätkus varsti noorte luuletajate esinemisega. Neid tuli siit ja sealt, igal lühike proosapala või kaks-kolm luuletust ette kanda — kellel ülimumoodsad värsivigurid, kellel õige lihtsat halemeelsust. Mõni neiu luges punastades ja tasa oma muidu õige julgeid armastuslaule. Mõni poiss raius oma positiivset paatost nagu äge agitaator määratu massi ees. Mõni proosamees nimetas oma jutujupi küll aegsasti humoreskiks, aga keegi ei kavatsenudki naerma hakata.

Murak oli kindel, et temal on põuetaskus siiski märksa elavama hingega asju ja ka publik näis arvavat, et algul lastakse lugeda sääraseid, kellest Viirak ütles, et neil on vaimust puudu tulnud. Keegi neist ei saanud niigi elavat käteplaksutust kui Viirak oma avasõna või helesinine preili klaverimängu eest, ja järjest veel hõredamaks aplausid jäid. Murak pidas esimesi ridu teraselt silmas ja nägi, et nii Elsa Veerik, Juuli kui ka Erika Saulep liigutasid peopesi ainult moe pärast. Tädi Tiina istus säärase näoga, nagu ei kuuleks hästi. Ainult Volde Viirak pidas oma peoperemehelikuks kohuseks igale esinejale hoolega aplodeerida ja heakskiitvalt järele vaadata, kui nad poodiumilt lahkudes läksid nagu vaevast pääsenud.

Varsti saigi kava esimese osa talentide rida otsa ja siis tõusis kuskilt Erika Saulepi lähedusest härra, kes juba üles minnes sai vähemalt kõigi seni esinenud

luuletajate aplausi rikkaliku summa. Ilmatu mahe naeratus jumekal näol, juba ohtrasti hõbestunud juuksed kenasti kohevil, pidi ta mitu korda kummardama, enne kui sai mahti kuulda anda oma sügavselget ilmekat häält ja öelda:

«Taretondi surm», Ado Muraku jutt.»

Saal jäi vait ja autor tundis, kuis mitmed pilgud pöördusid jälle tema poole. Aga ta langetas silmad ja jäi kuulama oma juttu kuulsa näitekunstniku suust.

«Miruli talu taretont oli väga vana loom. Ta mäletas hästi noid õndsaid aegu, mil kogu külas ei olnud veel ühtki rehepeksumasinat. Kuldsed ajad! Kõik vili peksti siis parsil ja taretondil oli hea soe elada. Ulualune oli aina iva lõhna täis ja pikil sügisöödel oli tal pehme küljealune magada. Külma ei olnud kunagi, sest kui tõuvili läbi sai, hakati linu tegema. Neid oli vanal Jaagul mõni aasta mitu vakamaad maas, nii et andis kolkida. Taretondil kevadeni seltsi ja sooja.

Aga nüüd olid uued ajad, hullud ja halvad igatepidi. Igal sügisel uluvad külas Rootsimaal ja Ameerikas tehtud peksumasinate raudsed lõuad. Need neelavad ära kogu küla vilja ja taresid ei küta enam keegi. Taretondid heitku külma ja nälja pärast hing või mingu ja hakaku vanas eas veel metsa- või sootontideks.

Enamasti nad juba olidki kadunud. Mõni valis endale mahajäetud karupesa või kartulikoopa uueks eluasemeks, mõni läks Lätimaale paremat põlve vaatama, mõni proovis terakuivatise plekkitorude vahel kuidagi ära elada ja mõni vihastas nõnda väga, et lõi hammastest tuld, pistis külma tare põlema ja jooksis ära sohu metsikuks. Iseloomu asi...

Miruli oma katsus väga visalt elada veel endist elu. Temal see ju oligi kergem kui kellelgi ta kaugemaist või lähemaist sugulasist, sest talu vanad hooned olid õnneks õlgrkatustega. Need nõudsid tihti parandust ja selleks pidi peremees tahes või tahtmata mõne koorma rukkeid sirbiga lõikama ja käsitsi ära peksma.

Aga aus ja õige see uue aja elu ei olnud hoopiski mitte. Kui rukis küps, pidi taretont mõnel tuulisel ööl parsilt maha ronima ja oma vanul jalul kõik katused läbi käima, et laotada harju ja rebida sidemeid. Sest

õlg, nagu teada, on tuule käes visa kõdunema ja kui tont ise poleks käinud katuseid lõhkumas, oleks tare vahest mitmeks aastaks kütmata jäänud.»

Murak vaatas korraks naerumuhelusest kahiseva rahva poole. Oli näha, et head jälge jättis tema jutt kõigisse kuulajaisse. Juuli juba nuuskas nina ja pühkis silmi; Elsa Veerik oli naerust kummargil, Erika Saulep raputas endamisi pead, et mitte turtsatada, ja isegi tädi Tiina oli nii õieli kui vähegi sai, hoidis peopesi kõrvade taga ja rappus ning lõõtsutas nõnda, et raske oli aru saada, kas ta naeris või nuttis.

«... Nüüd aga oli suvine aeg ja Miruli taretont magas. Juba kuus kuud külge keeramata ja seitse nädalat silmi pilgutamata kestis vana looma raske uni. Parred olid vajunud juba sügavale ta pehmesse tahmhalli ihhu ja ämblikud olid juba nädalate viisi söönud sääski ja kärbseid võrgust, mis nad olid pununud tondi norskava näo ja esimese käpa varvaste vahele.

Aga siis ärkas tont äkki kõvast kolinast. Ta püüdis üle parte veere alla vaadata, ent tare väravad olid lahti ja hele valgus tungis talle silmadesse nagu parv näljaseid sääski. Liigutas siis kahtlase kolina poole korraks sõõrmeid, aga ei tundnud muud kui ainult külma tuha ja mulluse tahma lõhna.

Viimaks siiski sai tont silmad valla ja vaatas alla. Ning see, mis ta nägi, oli nõnda kohutav, et ta oleks peaaegu kukkunud maha, kui poleks viimasel silmapilgul käpaga talast kinni saanud.

Kas Miruli peremees tõesti tahtis ära tappa oma isade igipõlist taretonti? Küllap vist, sest miks ta muidu lõhkus oma tareahju, seda vana viletsat tareahju, mis juba möödunud sügisese kütmise aegu kerise ümbert aina pudenes ja varises ega kannatanud enam kuidagi astuda, kui tont tahtis end ahju peal veidike soojendada...

Mure südames kui vai halus, vahtis taretont peremehe kurja tööd. Ja kui jõudis õhtu ning peremees läks ära, siis ta ronis ettevaatlikult parsilt alla, heitis silmili külmadele kerisekividele ja nuttis kui haige laps. Ta nuttis lõhutud ahju ja oma armetu elu pärast, mis oli määratud nüüd hukka minema nagu hiireke

kassi küünte vahel. Ta nuttis külma talve pärast, mil-
lest ta kartis kindlasti end enne surma veel tiisikusse
jäävat, ja ta nuttis nälja pärast, mis võtab tal liikme-
test viimase jõu, kui parsile ei asetata enam ühtki vigla-
täit vilja.

Aga kuke laulu ta enam ei kuulnud, sest koidu eel
sai vesi ta vanadest silmadest otsa. Tont jäi lõhutud
tareahju kerisekividele raskesti magama. Ja tema uni
oli nõnda ränk, et ta ei kuulnudki, kui tareväravad
lükati jälle valla ja peremees tuli tööd jätkama.

Ennäe: täna ta ei tulnudki kangiga, vaid tõi tarre hoo-
pis künatäie sitket savi ja uusi telliskive. Tal ei
olnudki nõuks võetud ahju päris maha lõhkuda, vaid ta
hakkas sellele panema ainult uut lage, et tuli ei läheks
laiali, kui siin vaja jälle kütta. Ja kütma ta pidi varsti,
sest rukis seisis juba nädalapäevad hakis ja katused
olid mitmest kohast katki nagu hammastega näritud
ja sirgeid õlgi oli hädasti vaja.

Ent taretondi uni oli raske nagu pool surma. Ei ta
kuulnud ega näinud, kui peremees pani kivi kivile
ja viskas aina savi vahele. Ei ta tundnud sedagi, et
tema oma hannaots kõige pimedamas nurgas savitati
kivide vahele kinni, ja ta ei ärganud veel järgmiselgi
õhtul, kui raske rukkikoorem sõitis tarre ja kohe ka üles
ateti.

Oli juba videvik väljas, kui peremees tõi suure hulga
kuivi kasekände ja tegi valusa tule tareahju. Ise ta
heitis kolde paistele külitama — suitsetas piipu ja vah-
tis, kuis hele tuli ronis mööda sarvilist puud. Vahtis
mis vahtis, aga viimaks ta uinus. Esiti ainult kergelt
suigatasid ta silmad, siis piip juba kukkus mokast
maha ja varsti ta päris norinal magaski.

Aga taretont nägi und.

Ta nägi und, et külitas kuumuvais kaertes, suu peh-
meid pööriseid täis. Higi tilkus mööda külge maha nagu
neil ammuseil häil päevil, kui külas polnud veel ühtki
peksumasinat ja parsilt käis läbi kogu sügise saak. Oli
õnnis ja hea olla — suured liigutuspisarad segunesid
kulmudelt nõrguva higiga ja vanad jooksvatõbised
jalad tundusid nõnda pehmed ja kerged olevat, et kas
või tantsi...

Südaööl peremees ärkas ja nägi, et kännud hakkavad ahjus juba otsa saama. Kohe pildus ta tulele uut rooga, aga kui tõusid uued leegid, siis sündis ime — nii õudsalt hirmuäratav ime, et süda oli vanamehel rinnus seisma jäämas ja jalgadeski polnud jaksu, et jooksmata pista.

Tareahi oigas.

Keris korises ja ähkis kui tapetav härg.

Siis äkki — karmauhh! ja ahju kivid ühes tulega lendasid laiali.

Kui Miruli pere siis koerte kangest haukumisest ärkas ja tare juurde jooksis, nähti, et hirmus õnnetus on sündinud. Peremees lamas põrandal, pea verine ja põlev känd kõhul. Mööda musti tareseinu ronisid aga heledad leegid üles ja ulatasid lakkuma juba parsil kuivavat vilja...

Tare ei suudetud küll enam kustutada, aga peremehe elu päästeti siiski. Kui talle kaevu juures kolm ämbrit vett oli pähe valatud, tegi ta silmad lahti, aevastas ja hakkas oigama.

— Uus müür ei olnud veel küllalt kuiv, võttis, näe, auru sisse ja viskas tule laiali, arvas vana sulane katuselt kerkivaid leeke vahtides.

Agaga üha tõusva tulekuma paistel jooksis taretont üle põldude raba poole. Kuumad varbavahed külma kastet täis ja terav rukkikõrs valusalt torkimas villipõlenud päkki, sörkis ta tagasi vaatamata sohu, kus puged viimaks vana turbaküüni põhja alla. Sinna ta jäigi — oigas, urises ja lakkus haavu, kuni suri...»

Kohe, kui lugeja käsikirja langetas, puhkes käteplagin nagu tuuline rahehoog laastukatusele. Murak isegi pidi juba oma kämblad kõigest jõust kokku lööma, aga viimasel hetkel tuli talle veel meelde, et see oli ometi tema oma asi, mida praegu nõnda toredasti oli loetud ja nii soojalt vastu võeti.

Ta pöördus vaatama teiste vaimustust ja nägi kohe, et kogu saalis ei olnud ühtki paari laisku käsi. Juuli nägu otse õhetas naerust. Erika Saulep vaatas autori poole küll veidi tõsisemalt, aga aplodeeris, nagu näha, puhtast südamest. Elsa Veerikul peopesad juba punetasid ja tädi Tiina oli vaimustusest teiste seas püsti

tõusnud ning kõrgelt ja laialt laksutas oma vanu käsi kokku.

«Autor!» hüüatas järsku Volde Viirak.

«Autor! Autor!!» ühinesid temaga üle kogu saali peamiselt tütarlaste hääled.

Nüüd tõusis ka lugeja ise püsti, pöördus Muraku poole ja plaksutas.

«Autor! Autor!!» levis kärsitu väljakutse seinast seinani.

Oleks Murak mullu suvel Otepää laulupeol käimata jätnud, siis ta poleks nüüd tõesti teadnud, mis teha. Aga seal ta oli õnneks näinud autorite austamist ja saalis mürisev kiiduavaldus andis talle küllalt julgust, et paar sammu seina najalt edasi astuda ja pöörduda publiku poole kahe sügava kummardusega. Need tehtud, haaras ta ukselingi pihku, väljus järsku ja aplausi jätkudes endise hooga jooksis treppidest alla, mis viisid kuhugi väga sügavale. Leides enda viimaks pika baarileti eest, istus pukki ja tellis pitsi viina.

Hetke pärast tekkis tema kõrvale Volde Viirak, kes avaldas sama soovi.

«Noh, vennas, kas nüüd nägid, mis sinu sõna saaliga teeb?»

«Õige elama löi jah...» muheles Murak viina lahjenduseks limonaadi rüübates.

«Tehtud mees oled, ma ütlen sulle. Tervist!» tõstis Viirak klaasi. «Tervist sulle kuradile kuulsaks minna!»

«Sinu terviseks, Volts!» võttis Murak veel teise pitsi põhiani. «Sina oled siin see suure vaeva nägija...»

«Sihukese asja juures ei aita vaev. Hinge peab olema! Sõnal endal peab jõud sees olema!»

«Eks seda küll kah...»

«Preili, ühed veel!»

Kolmandat Murak ei julgenud enam võtta, aga Viirak tellis veel neljandagi. Ta võttis kella ja kava välja ning tõotas Muraku täpselt õigeks ajaks saali viia.

«Mis me seal vahime, kui klaver klõbiseb ja paar plikat nohisevad kuuvalgusest ja kurvast südamest. Läki nõnda, et uksest sisse ja kohe pukki!»

«Aga kui jääme hiljaks, mis siis?» küsis Murak ärevalt suitsu pahvides.

«Siis see kari seal istub ja ootab oma lemmikut!» kinnitas Viirak rangelt.

Nad läksid siiski pisut varem, kui Viirak vajalikuks pidas, ja jõudsid saali suletud ukse taha just siis, kui viiulit, mis pidi mängima enne Murakut, häälda seati.

«Kui tahame sisse minna, siis kohel!» ütles Viirak.

«Sisse jah,» arvas Murak ja nad avasid tasa ukse.

Jäänud endisele kohale seisma, heitis Murak pilgu kavale ja leidis, et Loola Vellemaa oli selle blondi preili nimi, kes, viiul kaenla all ja poogen sõrmel ripumas, ootas publiku rahunemist. Siis varsti ta tõstis oma pilli, toetas jalad veidi harki, heitis pilgu korraks saatjale ja lõi siis koos klaveriga poogna keeltele. «Armurõõmu» esimesed kaksikkõlalised hõisked puhkesid selge jõuga, kostsid julgustavalt ja õhutavalt.

Murak, nähes kavalt loo nime ja kuuldes selle esimeste lausete erutavat lennukust, laskis end varsti mängu mõjust niivõrd haarata, et unustas enda ja ümbruse. Kindlamini kui midagi muud ta teadis vaid seda, et ka Lääkjärve Juuli kõrvad on praegu samades helides — samades hõisetes armastuse rõõmust, mille esimene tormine hoog varsti leebus vaikseks õnnelauluks, mahedaks nagu õitsvate sirelite õõtsumine pehmes suvetuules...

Ado Murak oli õnnelik, et Volts Viirak oli kava nii targasti kokku pannud. Kuulates Loola Vellemaa mängu, ta tundis, et nüüd ta alles saab lugeda oma laule just nõnda nagu tahab. Ei enam midagi segavat — ei kartust võõraste pilkude pärast, ei muret sellest, kas Elsa jääb rahule tema kummardustega, ei enam vähimatki pahurust, et Tiina-tädi oli istunud nõnda ette, kust vahtis teda liiga silmatorkavalt ja plaksutas ülearu ägedasti. Peaasi, et ta ise veel viimasel silmapilgul äratati õieti häälda — hing õndsalt elevil ja soe süda julgust täis nagu proovilugemiste kõige õnnelikumatel silmapilkudel — pimedas rannas või öiste uulitsate tuules, kus kujutus ümbrusega tegi, mis tahtis.

Loola Vellemaa mängis kaks asja veel. Mis need nimelt olid, seda Murak ei teadnudki, sest ta oli kava juba pistnud püksitaskusse, et käsi oleks vaba põuest luuletusi võtma, kui endal tuleb minek. Aga küllap vist

armastusest laulsid need teisedki lood, vaiksed ja kurvad pika poogna rahulikkude käikude all. Kui ka mitte nimes, siis küllap nende salajases sisus pidi olema pettunud igatsuse värinaid, sama nukrust, millest olid sündinud Ado Muraku eleegiadki, mis kohe pidid järgnema Loola Vellemaa viimastele viiulipaladele.

Küllalt elav käteplaksutus saatis kauni viiuldaja poodiumilt ära.

Siis varsti müksas Volde Viirak Murakut ja ta läks, astus asemele.

Täies vaikuses ta oleks tahtnud tulla ja alata oma luule lugemist, aga publik tervitas «Taretondi» tegijat üsnagi tormiliselt. Andis kummardada, enne kui saal viimaks vait jäi ja autor võis võtta taskust oma käsikirjad.

Ta ootas natuke veel, et rahuliku ja julge vaatega teha selge vahe võõra deklamaatori suust kuulnud «Taretondi» ja selle vahel, mis oli tulemas nüüd.

Tõstnud käsikirja lehed parajasti nõnda, et need varjasid tädi Tiina liiga jahmatatud näo, ja pööranud pilgu otse Juuli silmi, hakkas Ado Murak lugema «Aisakella eleegiat». Ta algas võrdlemisi vaikselt, kuid rahuliku selgusega:

«Põlises kuusikus, kõrges ja lumises,
üksik aisakell kaugusse kumises...»

Ainult natuke ta tõstis häält, kui siis terava valutuksatusega kurgus ütles Juulile otse näkku:

«Kuulates seda, ma teadsin — ses rees
sõidab mu mõrsja ja võõras mees...»

Saal oli vait kui haud. Publik tundus üllatatud olevat, kuuldes loodetud taretontliku huumori asemel nii nukrat luulet:

«Lumises kuusikus, kõrges ja põlises
üksik aisakell kaugemale kõlises...»

Aga siis — kõik muud näod kustusid ja Murak nägi ainult Juulit, kui ta ütles kogu oma südame jõuga ja täie häälega:

«Ei mina teadnud, kas oli see sõit
minu südame surm või võit...»

Ja ta pidas nii pika pausi, et tagumistes ridades taheti hakata aplodeerima, enne kui lõpetas — tasa, nagu algaski:

«Kuulsin vaid seda, kuis metsas lumises
Üksik aisakell kaugusse kumises...»

Kiiduavalduses oli jälle nagu uut hoogu. Juuligi plakutas — küll mitte eriti ägedalt, kaugeltki mitte nõnda väga kui Elsa Veerik või tädi Tiina tema taga, aga silmis oli tal siirast soojust, kui vaatas üles luuletaja poole. Murakule näis selgesti, et see lihtne laul oli liigutanud ka Juulit ennast — õnnejahile sõitjat võõra mehe rees...

Tänuks Juuli siira kaasaeramise eest muutis Murak kava: võttis ühes loetud «Aisakella eleeigiaga» teise kätte ka «Uduse mälestuse», et selle võltsi trotsiga Juulit mitte haavata.

Kõrvaldatud lehtede alt tuli välja «Haavatud hunt» ja luuletaja ootas järjest pinevamaks tarduva ilmega saali vaikimist. Ta tõstis pilgu Juuli silmilt üles ja tundis varsti, kuis eelmise luuletuse pehme, lumine rahu hakkas tõusma kohisevaks tormiks, raskete okste ja jäätanud latvade raginaks pilkases öös.

Kui saal jäi vait, langetas Murak mõlemad käed, sest käsikirja tal ei olnud vaja. Tema pilk peatus seekord kõrgemal üle saalis istujate nägude.

«Öö tuisku täis. Ei taevas kuud, ei tähti.
Vaid kuuldi, kuidas maru laanes ulgus.
Ja hundi silmi välgatamas nähti —
nälg lõugades ja veres vana julgus.»

Ta luges pikkamisi, et anda kuulajaile aega korjata raasuke si elamusest, mis mühises neis värssides kõige rängema tormi kombel. Silbid astusid sõnadeks nagu teravalt rautatud kabjad, mis veavad rasket koormat kõledal järvejääl. Heledavõitu ja pisut kähedas hääles kostis nagu saehammaste kiunumist külmunud puutüves.

«Hunt ootas saaki, silmis pehmed lambad,
kuid ainult lume lõhna tundus tuulis.
Ent äkki irvi tõmbusid ta hambad —
ree rudinat ja hobu samme kuulis.»

Alles nüüd haaras Muraku pilk Juuli silmad uuesti — ei enam leebe nukrusega nagu ennist, vaid näljaselt ja halastamatult, otsekuu metslooma vihase verejanuga...

«Suu juba neelmas looma sooja hurma,
ta astus teele saaki varitsema.»

Näis, nagu oleks tuksatanud hirm Juuli silmis, mis vaigse tõsidusega vaatasid luuletaja poole...

«Kuid reelt käis pauk ja viskus tuld ning surma.
Laeng lõugu löi. Hunt pääses põgenema.»

Nüüd oli Murak jõudnud nende värssideni, mida ta kunagi ei olnud lugenud lõdva ja tühja käega. Olgu kadaka terav latv kodukarjamaal, aiateivas või kasetüvi, olgu niiske raudvõre Toompea veerul või Erika Saulepi käsivars Kadrioru laias lumesajus — midagi pidi tema peol pigistada olema. Aga kuna ta nüüd seisis kèset lagedat poodiumi, kus polnud millestki kinni haarata ja kus rahva pärast ei kõlvanud sõrmi enda juustessegi sasida, siis tekkis silmapilguks nagu tühja tunnet. Ent ei midagi — käed tõmbusid kõvasti rusikasse ja aitas sellestki! Käsikirjad küll kägardusid väga ja lehed rebenesid sõrmede all, aga ta võis jätkata:

«Kesk metsa sügavat ta, valust kange,
siis viimaks tihnikusse ronis pakku,
kus oiged urisedes heitis hange,
et oma verest oma lõugu lakku.»

Pikem paus, mis järgnes selleks, et autor oma elamusega saaks hundi nahast välja tulla ja eemale tõmbuda, lõdvendas hetkeks luuletaja käed. «Aisakella elegia» libises ta sõrmede vahelt välja, liugles üle poodiumi ääre ja kukkus saali põrandale, kust Volde Viirak selle üles võttis.

«Siin jäta oiged, uhke metsapeni,
siin suru lumme verest mustad lõuad
ja kannatlikus rahus oota seni,
kui jälle karata ja murda jõuad!...»

Hüüdnud viimased värssid kogu oma hääle jõuga, tõmbus Murak sammu tagasi ja paindus lõdvalt kummar-

dama käteplaginale, mis tõusis nagu loetud luuletuse tuisk ja torm. Kogu saalitäis rahvast, kes nüüd ei olnud kuulnud mitte ainult riimitud ridu, vaid näinud palgest palgesse luuletaja suurt elamust, plaksutas veelgi ägedama hooga kui meisterlikult loetud «Taretondile» kava esimese osa lõpul. Murak, olles sunnitud kummardama uuesti ja uuesti, toetus viimaks klaveri musta tiiva najale ja mõtles, et hea oleks juba minna. Aga kavas oli ju mitu luuletust veel ja ta pidi hakkama pihku kägar-datud lehti sirgu harutama, et võida jätkata, kui kiiduga nii helde saal selleks viimaks ometi mahti andis.

Mis järgnes, oli märksa rahulikum nii luuletajale endale kui ka kuulajaile. «Suurlinna ööpäeva» katketes kui ka muis Tallinna luuletusis oli ainult harva värse, mis pärast «Haavatud hunti» suutsid märgatavamalt elvust tekitada, ja ka kiiduavaldustes said publiku peopesad vähe puhata.

Mõni laul loetud, sai Murak juba mahti kahetseda, et ta «Haavatud hunti» siiski viimaseks ei jätnud, sest oli karta, et kui aplausid aina hõredamaks jäävad, siis ehk ei tulegi enam võimalust ette kanda lisapalaks varutud värsket «Lahkumislaulu», mida ta oleks väga tahtnud Juulile otse näkku lugeda.

Aga ei olnud viga — see võis jäädagi ja kogu esine-mine lõppeda ka vaikselt ja rahulikult, sest viimaste leh-tede all ju leidis veel üks luuletus, mis vägagi hästi sobis Juulile lahkumissõnaks. Kavas oli see küll ainult «Eleegia», aga Murak ütles:

«Läikjärve eleegia.»

Pööras siis pilgu jälle Juuli poole ja luges vaikse rahuga, veelgi vaiksemalt kui oma esimest — seda pehme lume ja kaugete aisakellade laulu:

«Uued jäljed taas üle saavad
teest nii mitmeti mindust,
kus vaid harva õhtused haavad
aimavad vaikuse hingust...»

Justkui rasket saladust hoida
on oma samme mul astu,
raugev õhetus läänest loidab
otsekui hoiatust vastu.

Kuhu sa rändad, kui päev juba puhkab,
udus on Lääkjärve rannad?
Tunnete tulestki jääb ainult tuhka,
igatsus hinge ei kannu . . .

Maga, oh, mees, kui magab kõik muugi,
tukub puudegi rivi —
ole südamest kuni suuni
vaikne ja tumm nagu kivi!

Nii neid kõliseb mõttelõõgu,
aga ei rahu sest saabu.
Kerkib vaid kuu, ja hämarus hõõgub,
vaikus väristab haabu . . .»

Lõpetanud nende värsside südamliku sosistuse, surus Murak kortsunud lehed taskusse ja läks. Kas meeldisid rahvale need vaiksed salmid tõesti nii väga või oli see nüüd kõige eest korraga, aga aplausil oli jällegi hoogu küllalt! Plaksutus ei lakanud ega raugenud ka siis mitte, kui luuletaja seisis seina ääres ja maigutas kohmetult kuivaks-kõneldud suud.

«Mine veel üles, kohe!» müksas Volde Viirak talle külge ja läks ise ruttu saali uksest välja.

Murak proovis veel paar korda kummardada samast seina äärest, kus ta seisis, aga see ei vaigistanud, vaid aina veel ergutas tänulikke kuulajaid. Ja ta ei mõistnud muud kui läks uuesti üles, võttis taskust kortsunud lehed välja, otsis «Lahkumislaulu» kätte ja luges — otse Juulile:

«Sa tulid siiski veel, mu rõõm ja valu, —
ei enam suures lumes sumades,
ei läbi kodukopli kasesalu,
vaid linna kohinais ja kumades
sa tulid siiski veel, mu rõõm ja valu . . .

Ent muutunud ei olnud ainult ümbrus —
ja tereid kostsid teise kõlaga.
Su pilk mind riivas nagu jahe kümbelus,
mu sõnad sõudsid jäätund mõlaga —
sest muutunud ei olnud ainult ümbrus . . .

Me südamed on lahutanud kaugus —
hulk tühja aega, lumist otsatust.
Ja ainult mälestuste vaikne raugus

ei suuda kanda enam armastust,
kui südamed on lahutanud kaugus.

On igavene armastuse ime,
veel igavesem kui on õhk ja muld:
me võime unustada näo ja nime,
kuid eal ei kustutada seda tuld,
mis läidab armastuse püha ime!

Uus kevad, ärka meile mõlemale,
uus kevad uues armus soojuda!
Uut tuult me südamele põlevale! —
las mälestused tasa loojuda...
Uus kevad, ärka meile mõlemale!»

Oi võitu, mis need värsid pärisid!

Käteplagin plahvatas nagu tuli kuivades kadakates.

Murak astus mõne sammu, et ära minna, peatus aga siis poodiumi veerel, et uuesti ja uuesti kummardada nii elavate kiiduavalduste eest. Libistades pilgu üle kogu saali, vaatas ta terasemalt kõige esiti Juulit, kes nüüd peksis peopesi palju suurema innuga kui kordagi varem, vaadates õhetavate paletega ja soojalt tänuliku pilguga Murumäe Adole otse silma. Elsa Veeriku silmade all läigatas niiskust ja kui luuletaja kummardades talle otsa vaatas, pidi ta ägeda plaksutuse korraks katkestama, et oma käsi kallistuse märgiks korraks rinnale suruda. Kõik plaksutasid, mis suutsid. Kupumäe — südalinna omnibuse piletipreilil, kellega Murakul tihti oli olnud sõbralikku juttu, oli nägu peopesade kibeduse pärast juba valu täis, aga ta ei jätnud, vaid töötas vapralt edasi. Kupumäe vürtspoodniku heledapäine tütar, kes samuti oli saanud pileti Murakult endalt, ei olnud sugugi vähem usin, kuna habemeajaja-neiu tema naabruses, kelle pea oli kõige toredamais lokkides, kõikus lisaks plaksutamisele kogu kehast — ta oli vist üks nendest, kes lisaks käte agarusele müristasid ka jalgadega trampida. Ja nõnda kogu saal. Ainult Erika Saulep vist ei jõudnud enam... Ta vaatas tagasi, et näha vaimustatud publiku nägusid. Ka paaril esimeses reas istuval tüdrukul, kes ka ise olid käinud oma laule lugemas, seisid käed juba jõude süles — küllap kadeduse pärast! Ja ka Tiina-tädi pidas praegu vahet, aga ainult selleks, et kergitada korraks prille ja teise käega pühkida silmavett.

Veel mõni kummardus vaimustatud publiku poole, ja Murak tahtis minna. Aga samas tuli Volde Viirak ja sulges ta tee suure lillekorviga, mille asetask poodiumi äärelle, kuna kimbu valgeid ja punaseid roose ulatas autorile otse kätte. Oleks nagu teibaga torgatud põlevasse kadakakuhja. Ja veel ning veel pidi Murak kummardama — parem käsi roosidega rinna kohal, pahem lõdvalt rippumas hüatsintide ja maikellukeste korvi siidpaberiga kaunistatud sangal.

Nähes neid kauneid lilli ja kuuldes kiiduavalduste ikka veel kestvate hoogu, valdas Murakut suur liigutus. Kogu tema keha jäi järsku lõdvaks, süda tegi segaseid lööke ja laugude alla kogunes sooja niiskust nõnda rohkesti, et iga silmapilgutuse võis pisara välja lasta. Ja ta pidi kokku võtma oma viimase jõu, et seda oma austajaile mitte näidata. Veel üks kummardus — viimane, kõige sügavam — ja ta läks.

Aga kuhu — kuhu põgeneda, et saada rahunemiseks silmapilgukski üksindust? Uksed tehti juba lahti ja rahvast hakkas koridori valguma, kuhu ta pidi minema.

Murak taandus eemale ja hämaramasse, kuni leidis rea uksi, milledest ta ühe võis enda järel sulgeda ja vähemalt mõne silmapilgu täiesti segamata olla.

Ühe seina taga jooksis sammude lakkamatu klõbin ja teispoolel mühises vesi, kui Murak toetus seina najale, et pühkida silmad selgeks ja apla suitsetamisega rahustada oma värinaid. Ta oleks meeleldi tükiks ajaks nõnda üksi jäänud, aga juba käidi katsumas ust ja ta pidi mõtlema, kuidas nüüd vabaneda ja minna saatma Juulit, kes muidugi tahtis tantsu ootamata kohe koju minna. Pikaks arupidamiseks ei olnud aega ja ta otsustas Elsale, Erika Saulepile ja kõigile, kes tahavad teda kinni pidada, kohe ning kindlasti öelda, et peab nüüd üksi väheks jalutama minema ja tuleb varsti kas koju või siia tagasi — nagu keegi soovib. Küllap nii, uskus ta, pääseb välja valvama Juuli rohelist kübarat. Ja siis — auto... sõit läbi linna... uus lahkumislaul... jūlgem kui kõik senised...

Kui ta oma põgusast üksindustusest väljus, olid saali eesruumid rahvast tihedalt täis. Volde Viirak oli esimene, kes teda nägi. Ruttas kohe juurde ja ütles:

«Kuhu sa kadusid? Preili Veerik otsib sind, ootab saalis...»

Murak õngas inimeste vahelt vaadata — seal ta oligi, käis poodiumi ees ärevalt edasi-tagasi, kuna tädi Tiina nuusutas roose, mis Murak rahva eest lahkudes oli asestanud hüatsintide korvile.

«Kas sa ei ütleks talle, et läksin juba üksi...» palus Murak Viirakut.

«Tantsima ei taha jäädagi või? Ja pärast napsid!» õhutas Viirak.

«Võib-olla ma tulen hiljem tagasi,» vahtis Murak ärevalt ringi, leidmata Juulit. «Praegu ma küll jääda ei või! Sa ei tea mu asju, aga usu — täitsa võimatu...»

«Aga kuhu sa lilled jätad? Sula ilm, võta tädile voorimees, las viib koju.»

«Õige, Volts! Ole kuldne, õienda sina see asi,» pistis Murak Viirakule vestitaskust kahekroonilise pihku. «Aga kust need tulid... kes saatis?»

«Või mina tean,» naeratas Viirak. «Eks neil ole kirjad küljes...»

«Kirjad küljes?...»

«No kirjad ikka. Mõlemal kimbul oma ümbrik kaasas.»

Murak ei kahelnudki, et see suur ja kallis korv, mida Tiina-tädi praegu nii huviga uuris, on Elsa Veerikult, ja roosid Juulilt, aga ta tahtis kirjad kohe kätte saada. Ja kuna nüüd mõned Noorusliidu tegelased tulid Viirakut kutsuma kassat lugema, siis ta ei mõistnud muud, kui läks ise saali, võttis lilled küljest ümbrikud ja jõudis need pista taskusse, enne kui Elsa teda nägigi.

«Võta voorimees ja vii need koju,» andis Murak tädile uue raha.

«Olgu, Adoke, olgu!» haaras Tiina lillekorvi sülle ja hakkas minema.

«Ja meie sõidame ka kohe koju, eks?» tuli nüüd Elsa, õnnelik ja õhevil.

«Luba, palun, et tulen jala järele!» anus Murak sosinal. «Tahan minna üksi nagu tulingi...»

«Aga miks, kui lubad küsida?» vaatas preili Veerik uurivalt. «Nüüd ei ole sul ju enam vaja mõtteid koguda... ega kohe jälle uusi laule tegema hakata...»

«Aga elamused tuleb rahus tallele panna! Luba, palun, et tulen üksi! Ma ei jää kauaks... ära uinu... oota mind...»

«Kas tead, kes saatis sulle roose?» küsis preili Veerik laugusid väristades.

«Ah need...» naeratas Murak. «Viirak ise... tead küll: meie postiljon. Tema on siin esimees ja... need roosid, ütles, on ühingu poolt...»

«Palun siis vähemalt, et saadaksid mind, kui sa ise kaasa ei tule...» hakkas preili Veerik ilmselt segatud tujuga garderoobi poole minema.

Ja kui ta ulatas oma numbri, nägi Murak Juulit, kes eemal kübarat pähe pani. Nende pilgud kohtusid peeglis ja Murak tundis endale erutavat kuumust näkku tõusvat. Juuli peatus, näis nagu ootavat...

Aga just samal hetkel ulatati preili Veeriku mantel. «Aita mind, palun!»

Juuli vaatas veel korraks, tõmbas siis botikud jalga ja läks.

Saalis alustas orkester valssi ja eesruumid hõrenesid.

Kell varnade kohal nihutas minutiosutit jõudsasti edasi, aga Elsa rõivastus väga aeglaselt.

Kui ta viimaks ometi valmis sai, saatis Murak ta välja. Auto oli õnneks kohe ees.

«Sa pole mulle pahane, Eltsuke, ega ju?...»

«Tuled varsti, kallid, eks?»

Kell lähedases kirikutornis lõi üksteist, kui auto ära sõitis.

III

Kui Murak sai kasuka selga, kulus tal üks minut veel lahtisaamiseks Volde Viirakust, kes, kahekroonine näpu vahel, otsis Tiina-tädi ja oli mures lillede pärast, mis sõitsid juba ammu Kupumäe poole.

«Ja kuhu sa ise tahad nüüd tormata?» võttis Viirak rutuga rabeleva Muraku hõlmast kinni, kui oli kuulnud, et tädi lilledega on juba läinud ja preili Veerik sama teed.

«Ära viida, Volts! Südame asjad...» toppis Murak ärevalt kingi kalossidesse.

«Mitut sorti sul neid südameasju siis on, kui pere-
naisest sokutasid enda lahti ja ikka veel tuli taga?»

«Ära päril! Iga sekund maksab õnne...»

«Aga ütle vähemalt sedagi, kaua sa neid õnneasju
mõtled õiendada?»

«Surmani, sõber!» avas Murak juba ukse uulitsale,
kus nägi oma rõõmuks veel üht autot ootamas.

«Ja ei mõtlegi enam siia tagasi tulla või?»

«Mis aitab mu mõtlemine, kui mängus on Läikjärve
Juuli...»

«Mine siis kähku, kuradi armuhunt! Aga tule tagasi,
kui asjad on klaarid...»

«On see nii tähtis?»

«Väga. Sa ei ole mees, Murak, kui täna liigud tege-
mata jääd...»

«Sul on õigus, Volts. Aga ma ei oleks Ado Peebu
poeg Murak, kui liikude pärast jätaksin Läikjärve
Juuli...»

«Ja kuidas siis jääb?»

«Kui mitte täna, siis homme näeme...»

Murak surus Viirakule lisaks ette jäänud kahe-
kroonisele veel ühe viiese pihku, tõmbas oma hõlma ta
käest lahti, läks ja hüppas autosse. Kohe nimetas ta
juhile paiga aadressi Narva maanteel. Masin sai käigu
ja ketitatud rattad võtsid jääd rögistades sõidu sisse.

«Andke minna, mis võtab!»

Nii — nüüd olenes kõik ainult kiirusest. Aga lootusi
ei olnud enam kuigi palju, sest kindlasti ei hakanud ka
Juuli võõras linnas jala teed otsima. Ja ta oli siiski
õige mitu minutit varem minema saanud...

«Tagaajamise tuurid peale... Laske lennata! Kiirus
maksab...»

«Mis sa siin lased, kui politsei iga nurga taga...»

Auto sõitis siiski päris lootustäratava hooga. Ehk
ometi ta saab veel Juuli kätte — kui mitte enne, siis
ehk seal ukse ees, kui ta maksab sõiduraha või topib
võtit lukuauku...

... Su siiski kätte sain, mu rõõm ja valu!

Tore oleks haarata ta käsivars nüüd, mil luuleõhtu
soojus veel mõlemas jahtumata, kõik tõeluse karmid

varjud kaugel, öise udu ja pimeduse peidus. Hüva und paksule Parmale, kui nad siis lähevad Kadriorgu, sinna mere ja metsa vahele, et laulda oma viimast lahkumislaulu!

Vaikse nukrusega minna... leplikus rahus rännata, kuni ümber ei ole enam muud kui vaid jämedad jalakad, tasa kohisev meri ning kaugete sadamatulede vilkumine üle murdjää mügerikkude.

Ja siis — — —

...On igavene armastuse ime,
veel igavesem kui on õhk ja muld...

Ainult suudluste julgus võib olla nende ainus õige lepitus ja lahkumislaul!

...Ei eal ma unusta su kallist nime...
ei keegi kustutada suuda tuld,
mis läitnud armastuse püha ime...

Auto pidurdus kõrge maja ees.

«Kumb uks?» küsis juht.

«Pole tähtis...»

Murak maksis tõesti ka kiiruse eest ja astus uulitsale. Ta ei teadnud isegi, kumb uks on õige, aga liikumine oli juba õige hõre ja tal ei olnud raske mõlemaid korraga silmas pidada.

Kõikudes kahtluste ja lootuste vahel, käis ta kuuekordse maja ees edasi-tagasi. Põksuva südamega jäi ta seisma iga linna poolt sõitva auto puhul, mis aga kõik peatusid mujal või kihutasid täie hooga mööda. Aga aeg aina kulus ja Murak pidi mõtlema, et kui Juuli tuli autoga, siis peab ta juba ammugi kodus olema. Kartes kaotada kõiki lootusi korraga, pidas ta nüüd veel ainult tramme silmas ja vahtis teraselt kõiki naisi, kes tulid jala linna poolt. Aga Juuli rohelist kübarat ei ilmunud nii ega teisiti, ei siit ega sealt.

«Vabandage, kas mõni auto sõitis enne mind selle maja ette,» võttis ta viimaks julgust küsida öövahilt, kes kõndis just selle maja ees, mis võis varjata Juulit.

«Sõitis, härra, sõitis küll...»

«Kas üks proua... rohelise kübaraga?»

«Oli küll. Rohelisega vist jah...»

«Mäletate kindlasti?»

«Noh. Ise lasksin ta veel paraadnast sisse, sest tal ei olnud välimist võtit.»

«Ega te ei tundnud teda?»

«Ei tundnud küll, aga ütles enda Parmaste külalise olevat...»

«Tänan,» sosistas Murak peaaegu hääletult. «Tänan väga...»

Ta ei mõistnud nüüd muud, kui astus aeglasel sammul edasi. Viimasedki lootused olid läbi. Ei olnud enam vähematki mõtet ei autosid, tramme ega trotuaare silmas pidada. Mõteldagi ei tahtnud. Sest mida pidi Murak nüüd enam mõtlema? Tema kujutlusel ei olnud enam kuhugi mujale minna kui selle suure maja seitsmeteistkümnenda korteri võõrastesse tubadesse, kus Juuli end lahti riietades istus oma Parma aseme äärel. Mees oli muidugi juba magama jäänud, norskas nagu tare tont, aga ärkas ometi, kui truu naine tuli koju ja heitis tema kõrvale. Noh, kuidas seal oli? Mis seal ikka, ühed mängisid pilli, teised lugesid oma salme, Murumäe Ado ikka kah...

Murakule jäi veel ainsaks lohutuseks mõte, et tal on õigus Juulile homme helistada — õe kohvri pärast, mis tarvis tagasi saata. Ja küllap ta vist tohiks paluda, et Juuli tuleks talle appi valima Liinale üht kleidiriiet või ükskõik, mida talle kingituseks saata. Aga neiski mõtteis oli vähe rõõmustavat. Sest homme ei ole neis enam seda luuleõhtu soojust — ärides on argipäev, midagi hoopis muud kui oleks olnud südaöö Kadrioru pimeduses...

Korruga meenusid talle lillekimpudelt võetud ümbrikud ja kohe ta ruttas lähema laterna alla, et näha Juuli nime ja leevendada oma südant ängistavat kurbus sõnadega, mis ta oli lisanud neile kaunitele roosidele...

Võttis ühe.

«Võida kuulsus ja saa õnnelikuks!... Sinu Elsa.»

Ei, mitte see... sest see ju ei olnud rooside vahel, vaid rippus traadiga värvilistest laastudest korvi küljes...

Ruttu ja ärevusest värisevate sõrmedega ta avas

nüüd teise pisiümbriku, mille nurga küljes oli veel jupike mingit siidlõnga.

«Ärge usaldage kerget kuulsust. Ärge unustage oma südame häält! Erika Saulep.»

Kustusid veel Juuli viimsedki jäljed tänasest õhtust. Roosid ei olnudki temalt. Ei olnud tema nime ega tema tervitust.

Olgu siis nõnda — mis nüüd enam sellestki. Sest kuis Juuli võis teada seda lilltervituse kommet, kui Murakul endalgi ei olnud sellest aimu. Juuli roosid särasid tema silmis ja õhetasid paletel, kui ta vaatas nii siira ning sooja pilguga ja nii südamlikult plakutas «Lahkumislaulule». Küllap ta oleks saatnud ka lilli, kui ta oleks vaid teadnud, et nõnda tehakse... Ja ta vist pisut punastaski ja nagu kohkus, kui nägi Viirakut Murakule lilli ulatavat... Olgu pealegi — ja jäägu veel tuleviku hõlma see viimne lepitus, mis juba praegu oleks sündinud Kadrioru pimedal rannateel, kui ta ise vaid veidike varem oleks jõudnud autosse. Suvi ei ole enam kaugel — kaselõhnased õhtuhämarad Läikjärve kaldamail... Küllap kord seal nad teineteist veel näevad...

Murak pistis tervituskaardid koos kätega kasukaskusse ja hakkas minema südalinna poole. Ta ei rutanud — mis sellest, kui viimane Kupumäe õmnibus lähebki ära enne, kui ta turule jõuab. Taksiauto kõlbab ka kojuminekuks, mitte ainult Juuli jälgedele ajamiseks. Ja kõndidagi aega küllalt, kui pehmes öös säärased eelkevade hõngud ning rahu jälle südamesse tagasi tulemas. Mis viga nüüd veidi hiljemaks jääda, kui südametunnistus on valest vaba — pole ta olnud kusa-gil mujal kui ainult linnas jalutamas, mõtteid kogumas ja elamusi tallele panemas.

Jätkates teed, tulid talle meelde lillesaatjate tervitussõnad. Kaks väikest kaardikest, üks ühe, teine teise käega taskus, nagu vaidlevad omavahel. Elsa oma ütleb, natuke ehk hiljaks jäänult, — võida kuulsus! Erika Saulep aga hoiatab seda usaldamast ja soovitab mitte unustada oma südame häält. Head soovid mõle-mad. Või siiski... Kas ei olnud Erika hoiatuses midagi okkalist nagu need roosidki — kui on õied, olgu ka

okkad? Millest tal see mure nimelt kerge kuulsuse pärast? Huvitav... Mis õigusega võib keegi tembel-dada kergeks seda kuulsust, mis täna õhtul kohises Ado Muraku ees — «Taretondi surmast» kuni «Lahku-mislauluni»... Ja mis põhjus saab olla kellelgi karta, et «Haavatud hundi» autor võiks ära unustada oma südamevere hääle... Ei mingit. Okas, mis püüdis teda torgata rooside läkitaja saatesõnade vahelt, tuli enim küll sellest, et Murak oli viimasel ajal Erika Saulepi, aga mitte oma südame hääle unustusse jätnud. Juba sel õhtul, kui ta läks Elsa juurde üüri maksma — hili-semast ajast rääkimata... Muidugi. Õpetajale ei meeldi, et õpilane läheb nii jõudsa sammuga edasi päris omal jalal, ilma et teda kättpidi hoitaks. Toob raamatud ära ja uusi enam ei võta. Räägib rohkem kui küsib, ja sedagi harva...

Aga Ado Muraku nimi on juba küllalt kindlal jalal, et mitte ennast segada lasta mõnest kibestunud õla-kehitud katsest. Tänapäev ja tuhat muud asja kõnelevad küllalt selget keelt sellest, mis Võrumaa mehest siin linnas on saanud ja veel saab. Rohkem niisuguseid laule nagu need, mis ta täna luges, niisuguseid ja veel paremaid. Kui tuleb päris kevad ja kui suvi viib ta jälle Lääkjärve mälestuste radadele, siis tuleks juttude kirjutamine hoopis jätta ja uuesti end täiesti luulele pühendada. Mitte tahta teha, vaid lasta sündida — puhtast ja siirast elamusest nagu alguses...

«Tere, sangar! Miks nii üksi ja mahajäetult?»

«Preili Saulep... teie... Kust te tulete?»

«Minul oleks vist rohkem õigust küsida seda teilt. Loodetavasti juhtusite nägema, kus ma täna õhtul olin. Ja küllap vist mäletate, et siit läheb minu kodu-tee... Võiksite mind saata, kui tahate ja tohite.»

«Meeleldi...» pöördus Murak Erika Saulepiga tagasi, aga ta ei leidnud jutule järge, sest rooside saatja sõnades oli ka siin nagu tõrksust tunda.

«Nii et kust te nüüd tulite?» küsis Erika Saulep, kui nad natuke maad olid läinud vaikides.

«Teid käisin otsimas!» üritas Murak õhinal kaaslase külmust murda. «Arvasin, et olete juba kodus, aga aken

oli pime... Tahtsin teid tänada lillede eest, mis te mulle saatsite, tahtsin kuulda teie muljeid ja...»

Erika Saulepi tagasihoidmatu naeruhuog lõhkus Muraku lause.

«Miks te mind naerate? ... Miks?» küsis ta haavunult ja haaras Erika Saulepi käsivarre.

«Oi, kui liigutav oleks see lugu, kui mul oleks ainult võimalik seda uskuda!»

«Te ei usu mind?» küsis Murak nagu haavunult.

«Usuksin, aga kahjuks ei saa, sest nägin oma silmaga, kuidas te sealt minema kihutasite, ilma et teil oleks vähimatki huvi olnud ringi vaadata, kas mina, näiteks, ei juhtu seisma teist kolme sammu kaugusel... Usuksin ehk sellest hoolimata, püüaksin arvata, et teie suure ärevusega ei tundnud mind, arvasite, et olen kosunud natuke priskemaks ja ostnud roheline kübara... Aga seegi pole võimalik, sest ma teadsin kindlasti, et te väga hästi tunnete seda prouat, kes esimesena lahkus garderoobist. Teadsin seda päris kindlasti, mitte ainult selle põhjal, et teie pilk talle kogu õhtu kestes näkku põles... Sest vaadake: vaheajal, kui teie olite kadunud ei tea kuhu, oli mul rõõm tuttavaks saada teie Läikjärve muusaga...»

«Kuidas see võis võimalik olla?» küsis Murak tasa, nägu sooja õhetust täis.

«Päris lihtsalt,» naeratas Erika Saulep rahulikult. «Nägin, et teie vana tädi oli vaheajal täiesti üksi, ja ma läksin temaga juttu ajama. Me tunneme teineteist üsna hästi. Sellest on juba mõni hea nädal mööda, kui te olite lubanud minu poole tulla, aga jäite kaotsi, mitu päeva ei olnud teid näha ega kuulda. Ma kartsin, et te olete haigeks jäänud. Tundsini kohustust teid külastada, seda enam, et viimati minu pool olles käisite palja peaga ja kuue väel poes vorsti ja veini toomas. Arvasin, et olete enda voodisse külmetanud. Aga ei olnud, teadagi. Ja juba siis sai mulle mõndagi selgeks. Aga ka täna oli teie tädi väga lahke ning jutukas. Ma sain veel mõndagi kuulda teie uuest elujärjest... Ja kui me seal nõnda heas jutuhuos olime, siis tuli ka Läikjärve Juuli tädile tere ütleva. Ja meil oli, millest kõnelda. Ta meeldib mulle.»

Murakul oli mitutpidi nii väga piinlik, et ta ei mõistnud leida ühtki sobivat sõna. Kurgus ummistustunne, mida ei saanud alla neelata, ja hambad valusalt huulde surutud, astus ta raske sammuga edasi, kuna mõtete sihitu segadus keerutas kokku aina uusi, üsna kohutavaid küsimusi. Mida kõike Tiina-tädi lodev suu võis seal küll vadrata tema uuest elujärjest, mida sellest ainult Erika Saulepi ja mida ka Juuli kuuldes?...

«Kas te saite ta kätte?» küsis neiu Saulep pärast pikka pausi, kui nad pöördusid vaiksemasse ja hämarasse kõrvaltänavasse.

«Ei...» tunnistas Murak nüüd tasa tõtt.

«Kahju!» ohati kaastundlikult.

Kui nad siis jällegi olid sõnatult mitmest majast möödunud, tuli Murakule meelde, et Erika Saulepi koduvärv ei ole enam kuigi kaugel, ja ta püüdis end kokku võtta, et siiski veel kuidagi mingit selgust lahti murda. Ta oleks tahtnud otse ja ägedalt rünnata teadmatusesse ummikut, kuhu kõik mõtted takerdusid kui kobedasse rappa, kuid ta ei mõistnud ega suutnud seda. Kavatses ja kaalutles mitmeti, kuid kustki polnud leida vähegi mõistlikku alust hoogsamaks eneseõigustamiseks ega ka ligema selgituse nõudmiseks. Polnud muud võimalust kui loodult alistuda, et alandliku vagadusega mõnede kõige kiuslikumate tõsiasiade jälile saada.

«Siis seepärast te mulle nüüd nõnda külm ja karm oletegi?» küsis ta vaikse häälega, millest pidi kostma nukrat kahetsust. «Kas see siis tõesti oli nõnda suur kuritegu, et ma ruttasin Juulile head ööd ütleva?...»

«Mis teiega on juhtunud, Ado Murak?» peatus Erika Saulep üllatunult, et laterna paistel talle korraks teraselt silma vaadata. «Kuhu on jäänud teie siirus ja julgus, luuletaja? Ja kuhu on jäänud teie Võrumaa kasukas?...»

«Mina tahaksin teile kõiges endiselt otsekohene olla,» ütles Murak ruttu, «aga teie ise olete muutunud minu vastu hoopis teiseks...»

«Mina teie vastu teiseks muutunud?! Mispoolest?...»

«Te ei ole kaugeltki enam nii heatahtlik kui varem... kõnelete karmilt ja külmalt...»

«Ja sellest te arvate, et mina olen muutunud? See on suurem eksitus, mis üldse võimalik!»

«Aga... mis on siis õieti juhtunud?» küsis Murak aralt.

«Küllap vist mõndagi,» naeratas Erika Saulep nukralt, «aga kõigest sellest võiksite teie jutustada mulle. Küsige eneselt, mis on juhtunud... Ja kui märkate, et minu sõnades on midagi jahedamat, siis mõtelge korraks järele, kas see jahutus ei ole tulnud teist endast.»

«Ma ei tea...»

«Kas tõesti?» küsis Erika Saulep imestlevalt. «Kas tõesti teil on sama vaba ja julge tunne nagu siis, kui selle aasta esimeses lumesajus lugesite mulle «Haavatud hunti» ja mina uskusin teid kui inimest ja kui luuletajat kogu oma südame rõõmuga?»

«Ja nüüd... enam ei usu?»

«Ei, kahjuks... vaid kahtlen väga,» astus Erika Saulep oma koduvärvast pikkamisi mööda. «Kahtlused hakkasid tekkima juba siis, kui kõigi ajalehtede joonealused hakkasid avaldama teie lodevaid külajutte ja kui te ise kord nende õigustuseks mulle ütlesite, et peab ometi teenima, sest tarvis inimese moodi elama hakata... Aga siis ma ei matnud veel kõiki lootusi. Ma uskusin, et saate sellest üle ja leiате varsti enda uuesti. Ja kui tänase õhtu eel mulle pikemat aega ei olnud enam silma puutunud teie proosaloba, siis olin rõõmus usust, et oletegi endale juba rõivad selga teeninud ja võite jälle luuletajaks saada... selleks, kellena ma teid turult leidsin. Ja selles rõõmsas usus ma saatsingi teile tänaseks õhtuks oma tervituse. Aga kahjuks pidin ma ka täna õhtul siiski pettumust tundma. Kinnitan teile päris endise otsekoheusega, et ma tundsin õiget rõõmu ainult nendest teie asjadest, mis teil on kirjutatud juba Murumäel, enne Tallinna tulekut. Muhe muinasjutt taretondist ja teie esimesed luuletused, see on tõesti teie oma aus loominguline sõna. Aga mis puutub teie «Suurlinna ööpäeva», siis see ei ole muud kui kohmetu kobamine, abitu järeleahvimine eluvõõrastele eeskujudele. Ja siis see «Lahkumislaulu» uue kevade odav paatos. Ma ei saa hästi aru, kas see on teil kirjutatud rohkem enese

ja Lääkjärve Juuli petta püüdmiseks või... oma majaperenaise meelitamiseks...»

«Erika... te olete hirmus!» ägas Murak, jäädes seisma ühe võõra hoovivärava najal.

Aga neu Saulep* nagu poleks kuulnudki teda, vaid jätkas end segada laskmata:

«Kuid kahjuks ei olnud see veel kõik. Minu esialgne vaimustus teie puhul sai veel mõnegi kapa täie külma vett. Ja kõige krooniks oli see, et mul tuli tundma õppida päris uut liiki teie luuleloomingus. Te muidugi aimate, millist?»

«Ei... ma ei tea...»

«Seda kõige olulisemat teie edasijõudnud elus... Et teie uus muusa on tuntud moesalongi omanik, seda ma kuulsin juba Kupumäel käies. Aga hoopis teist teed jõudsid minuni teated, et teie tuntud talent on lõõnud õitsele ka selle salongi vaateaknal. Et ei oleks salapäratsemist, võin ka ütelda, kes mind sellest informeeris. Üks minu kolleegidest, kes võib olla väga kokkuhoidlik kõiges muus, aga riietuda armastab elegantselt. Võin veel lisada, et ta oli nimelt seesama minu sõbratar, kelle arvel ma teiega tutvusingi. See oli nimelt tema, kelle asemel ma teiega «Estoniasse» läksin «Rigolettot» vaatama. Mäletate ehk? Ja tema omakorda oli kuulnud teie uuest luuleliigist ei kusagilt mujalt kui esimesest allikast: käis preili Veeriku juures midagi tellimas, ja kuna värsid vaateaknal olid üsna värsked, miks siis preili Elsa ise pidi salgama, kes on see meie luuletaeva hele täht, kes kannab hoolt tema firma reklaami sõnalise osa eest... Ja tõesti, sel aknal teie poesia uus arengujärk rippuski: «Õndsalt ülev tundub tants, kui on kleidil kaunis lõige... «Elve» tuntud elegants kõikjal ikka üle kõige!»»

«Tegin selle... üüri eest...» pomises Murak piinlikult.

«Või üüri eest,» naeratas Erika Saulep. «Huvitav... Mina elan juba viis aastat Tallinnas, aga senini on minult küll ainult rahas üüri nõutud. Minu majapere mees käib palaganiga mööda laatasid, aga ta ei ole mulle üldse ettepanekut teinud, et ma oma toa üüri arvel läheksin tema ettevõttesse tuld jooma või mõõku nee-

lama. Teie majaperenaine, tuleb välja, on osavam äriinimene... Aga kas tohib küsida, mis tööd teile anti kasuka eest, mis teil nüüd seljas on, sest ma ei suuda hästi uskuda, et teie ajalehejutud võisid välja anda nii kalli rõiva, kuigi see paistab pisut peetud olevat...»

«Te olete... armukade!» üritas Murak naerda ja pead püsti tõsta.

«Otse uskumata, kui kerge on teil endale valetada!» pöördus preili Saulep järsku tagasi kodu poole.

«Kui te veel natukegi mäletaksite endist ennast, siis selle viimase rumaluse oleksite küll kindlasti ütlema jätnud...»

«Muidugi olete!» vaidles Murak jonnakalt. «Ja öelge, mis tahate, aga teie ei ole enam see, kes mu kunagi «Rigolettolt» Kadriorgu viis...»

«Viljatu vaidlus...» kiirendas preili Saulep samme. «Parem jätkem see jutt ja mingem igaüks oma teed. Mind ootavad kodus kahe klassi vihikud ja teie pärast, kardan, võidakse ehk juba muret tunda...»

Murak ei saanud oma rahutusest jagu. Iga sammuga, mis ta astus Erika Saulepi koduvärava poole, kus külm lahkumine oli paratamatu, hakkas teda järjest raskemini piinama küsimus, kas Tiina-tädi rumal keelepeks jäi ainult Erika teada või jätkus seda ka Juulile? Raske oli seda küsida, aga veel raskem mitte teada. Saagu, mis saab, otsustas ta viimaks kindlasti, hukkugu Erika Saulepi sõprus jäädavalt ja arvaku ta temast, mis tahab, aga ta pidi seda teada saama!

«Ma ei tea, mis see tädi oma rumala suuga teile vattas...» alustas ta ettevaatlikult, «aga kui te mulle veel vähegi head soovite, siis palun, öelge õieti ja otsekohe-selt, kas ka Läikjärve Juuli pidi kuulma seda loba?»

«See ei ole kena, Murak, et te oma vanast tädist nii põlastavalt kõnelete,» surus preili Saulep käed sügavamaale muhvi ja tõmbus eemale. «Teil ei ole mingit põhjust ega õigust tädi süüdistada, sest ta ei öelnud midagi rohkem kui ainult seda, et olete tema juurest ära kolinnud perenaise korterisse, kellel «Elve»-nimeline moeäri ja Kupumäel kaks maja. Isegi teie kasukast ja smokin-gist ei tulnud meil juttu. Nende päritolust kuulsin alles täna õhtul, kui te sealt juba läinud olite.»

«Volde Viirakult?» küsis Murak.

«Seda ma ei taha teile öelda, kas Viirakult või kellelki teiselt,» otsis preili Saulep juba võtit.

«Aga seda, palun, öelge siiski, kui palju proua Parmas kuulis tädi juttu? ...» anus Murak, kui nad peatusid väraval.

«Olge mureta: teie uuest muusast ja elumuudatusest kuulsin ainult mina. Kui tuli tema, siis algas Läikjärve ja Murumäe jutt.»

«Hea seegi...» sosistas Murak raskelt.

«Kuidas arvate...» kehtitas Erika Saulep jahedalt õlgu. «Aga oleks vist siiski õigem, kui peaksite tähtsamaks asja ennast kui seda, kes sellest kõneles ja kes sellest kuulis...»

Murak vaikis. Erika Saulep avas värava ja ulatas talle kindas käe:

«Elage siis hästi oma uues õnnes!»

«Kas lubate, et tulen homme õhtul teie poole? ... Kunas teil oleks aega? ...»

«Vaevalt see visiit tasuta teie vaeva.»

«Tahaksin kõnelda teile kõik, et te poleks mulle pahane ja ...»

«Kui sellepärast, siis tõesti võiksite tulemata jätta, sest pahane ei ole ma teile üldsegi mitte. Mul on ainult kahju, et minu leitud Ado Murak, kes tuli linna otse hundi julgusega, nii ruttu jälle kaotsi läks... Mulle ta müüs ainult rebasenaha, aga hinge pantis «Elve» emandale — surnud vanamehe poolpiduse kasuka eest...»

«See on vale!» ägestus Murak. «Oma hinge ei ole ma pantinud kellelegi! Olen, kes olin... uskuge!»

«Usuksin meeleldi, kui see võimalik oleks, aga pole parata — ei saa!»

«Miks, Erika? ... Öelge: miks?»

«Teil on surnu rõivad seljas ja seelikute reklaam südames. Ei tunne enam ära endist haavatud hunti, kes on saanud terveks ja enda kurguni täis õginud... Nagu teine loom...»

«Te olete siiski armukade!» hüüdis Murak tigeda sosinaga. «Nüüd ma ei kahtle enam sugugi — kõige lihtsalt ja labasemalt armukade.»

«Teis räägib rumal viha...» lausus Erika Saulep

nagu kahetsevalt ja avas hoovivärava. «Ärgem raisakem enam sõnu. Head ööd!»

«Erika!» murdis Muraku tige toon veel kord vaikseks ahastuseks.

Aga värav juba suleti — võti keeras selle lodevas lukus kaks ringi ja sammud eemaldusid.

Murak jäi üksi öisele uulitsale, kus praegu ei olnud liikvel ühtki inimest. Ainult laternad kõrgeil postidel kumasid auruses pimeduses ja vihmatorudest langes paekivisele kõnniteele uduvee harvu piisku.

Kuhu nüüd minna sellelt uulitsalt, kus tema võiduka luuleõhtu suur elamus nii halastamatult porri tallati?

Kuis pääseda vastikust tundest, mis iiveldas südame ümber nagu unesegane pohmelus?

Ta hakkas järsku linna poole minema, et oleks seltsi oma sammudestki. Kadestades vastutulevate paaride sõbralikkust ja üksikute rahu, läks ta sihitult edasi ega suutnud otsustada, kust otsida kergendust. Küllap gildesaalis veel tantsiti. Seal leiduks kindlasti seltsi, mida ta praegu nii väga vajas. Aga ta ei tahtnud mõeldagi kokkusaamisest Volde Viirakuga, sest kes muu võis see olla, kes rääkis Erika Saulepile seda õelat juttu surnu kasukast...

Hele naer, mida lõkerdasid kaks tütarlast teispool uulitsat, lõi Muraku kõrvu kui valus piits.

Möödakihutav auto viskas ta hõlmadele porist lumesoga.

Kas minna siia sisse — üksi kõrtsi, mille heledate akende taga pillid tõrtsutasid ühetoonilist tantsulugu, — istuda ja juua, kuni viin hakkab aitama muresid murda?

Või pista käsi kaenla alla mõnele neist värvitud nägudega naistest, kes vastu tulles näljaste silmadega talle otsa vahtisid ja pomisesid kaasakutset, müksasid õlaga?

«... kevade õhk juba jah...» hakkas talle kõrvu ühe vastutuleva paari jutust.

Ainult silmapilguks astus ta kõrtsi baaripoolle sisse, kus ei olnud tarvis kasukat ära anda ega kaabutki maha võtta. Kiiruga neelas ta siin alla kaks täismehhe napsi, kugistas midagi peale, ütles: kõik! ja maksis.

Ja kiirendatud sammuga jätkas ta oma teed, et rutem

eemale jõuda kõrtside ja uulitsatüdrukute vastikust kiusatusest.

Edasi... Õnneks tal veel oli, kuhu minna. Joogu Viirak üksi oma luulelaada liiku... istugu Erika Saulep punase tindiga õpilaste vihikute taga... ja Juuli — magagu oma Parma kaisus!

Aga Murakut ootas Elsa Veerik, kelle julge kirg ei ole lahjem viinast, kui on unustust vaja mehel... Kindlasti ta veel ootas, kuigi aeg oli juba õige hiline — uulitsad tühjenesid ja pimedail aknail oli juba suur enamus.

«Hei, auto!»

«Kuhu, härra?»

«Kupumäe kaheksateist. Laske minna, mis võtab!»

Masina kiirus mõjus Murakusse rahustavalt, sest sõidu siht oli nüüd sinna, kus polnud karta suletud ust nagu selle maja ees, kus magas Juuli, ega masendavat mõnitamist nagu Erika Saulepi koduvärava taga. Edasi! Kadestatagu pealegi ta kasukat ja uut armu, aga küllap veel nähakse, et luuletaja elab Ado Muraku südames nagu tahab ega karda kellegi õelust... Läikjärve mail oli armsaid ja häid mälestusi — elagu need! Elsa Veeriku mugavais tubades oli mõnusat töörahu ja alati leplikku lahkust — kõik eeldused viljakaks loominguks, uuteks, otsustavateks pingutusteks kuulsuse kõrgesse märke... Erika Saulepi raamatutolmust tarkust ei olnud tal tarviski — hoidku endale oma roosid ja romantika, soolaku sisse oma Puškinid ja poetika! Küllap osatakse õpetamatagi vahet teha tindi ja vere vahel... Küllap talent tunneb oma teed, kui elamused südames põlevad! Loetud küllalt seda Erika Saulepi lemmikluulet, kus riimid kõlisevad kui kuljused, aga sisu ja vaim nagu külm tuuletõmbus. Kas niisuguste värssidega oleks suudetud äratada sääraseid aplause, nagu need täna kohisesid «Haavatud hundi» ja «Lahkumislaulu» autori ees? Ei iialgi! Sügagu Erika Saulep oma kuivanud südant millega meeldib ja vingerdagu armukadeduse pärast, kui ta teisiti ei saa, aga Murakut tema tigidus ei murra.

Võrulase veri ei värise... ja paklane hame ei kärise...

«Stopp!»

Ta laskis peatada siiski mõne maja võrra enne Elsa

Veeriku kinnisvarasid, et aknaist ei oleks näha, et ta autoga ette sõitis. Ta tahtis minna koju rahulikult nagu pikalt jalutuselt kunagi, sest tal ei olnud ju kuhugi kiiret — aeg ainult kadus nii ruttu käest, sest mõtteid oli palju ja kella vaadata ei tulnud meeldegi...

Kõik aknad teisel korral olid pimedad. Murak avas ukse õige tasa, ja riputanud kasuka kojasaarna, läks ta elektrit läitmata läbi saali, et kellegi kuulmata minna oma tuppa, sest maja näis valitsevat juba täielik öörahu.

«Kallis! Kuhu sa jäid?» tõusid diivanilt Elsa Veeriku soojad käed Murakule kõvasti kaela.

«Sa ootasid mind?» suudles Murak tema lõhnavat õlga.

«Väga, kallis... Ootasin ja kartsin...»

«Kartsid? ... Mida? ...»

«Sinu pärast kartsin... Kogu aeg oli süda hirmu täis, et jäid nii kauaks. Kartsin, et jäid auto alla või läksid teistega...»

«Rumal oled...» naeratas Murak, murdes värisevate sõrmedega kõvas kraes nõõpe lahti.

«Tule ruttu, kallis! Tule ja hoi mind! Süda praegugi veel väriseb...»

«Tulen, Eltsuke. Üks silmapilk... oota veel...»

Ta ei teinud valgust, leidis käsikaudugi tooli, mille leenile asetada oma piduülikond. Aga kinga pael oli väga kõvasti sõlmes ja sõrm ei mahtunud vahele, et katki tõmmata...

Käis tasane naksatus ja raadioaparaat diivani ees hakkas kumama nõrka valgust, soojenes surisedes, ja kui Murak kinga jalast ära sai, hakkas kostma uinutavaikset öömuusikat.

Laul valendas hüatsintide ja maikellukeste korv. Roosid olid kuskile mujale pandud.

«Miks sa jäid nõnda kauaks, kallis... et pidin nii koledasti kartma?»

«Õõ oli uut luulet täis,» sosistas Murak asemele laskudes. «Sind ja kevade ärakamist...»

NELJAS OSA

Murumäe testament

I

Sõiduvalmis Võru rongi ees ähkiva veduri auru-
pahvatuste taga oli selge kevadine päike juba looja
vajumas. Ärasõiduks oli veel ainult mõni minut, kui
Ado Murak pehme magamisvaguni rõdult perroonile
astus, et Elsale, oma nukrutsevale noorikule, öelda veel
mõni sõbralik sõna ja töötada peatset tagasitulekut.

«Ega keegi ehk su kohvleid ära ei varasta, kallid...»
hoiatas saatja sosinal ja vaatas ringi. Tema pikkade,
tumedate ripsmetega laud vilkusid kiiresti, peaaegu
värisedes, aga lahkumispisaraini nad ei jõudnud.

«Seda pole karta,» oli Murak kindel. «Siinsamas
selle akna all minu kupee ongi.»

«Kas sa said alumise või ülemise koha?»

Seda Elsa nüüd küsis nagu ei tea mis tähtsat asja,
aga vastust ta ei oodanudki, vaid hakkas elukutseliselt
asjatundliku pilguga üle vaatama ja isegi käega kat-
suma, kuidas on teise mehe mõõtudele passima pandud
see vesihall, raskelt kukkuv suvemantel, mis Murakul
oli esimest korda seljas.

«Koht on mul alumine,» püüdis Murak juttu jätkata,
sest tal hakkas mõnevõrra piinlik, kui siin rahva silma
all tal õlgu patsutati ja kaenlaaluseid kergitati. «Minu
vastas võttis platsi üks soliidne halli peaga härra. Ma
arvan, et ta on mõni pastor, kui mitte praost või
piiskop.»

«Siis on hästi, armas. Alumisel asemel on mugavam
olla ja pole karta kukkumist... Aga see mantel on
tõesti korralikult välja tulnud. Kui ainult ehk seda üle-
mist nõopi natuke...»

Murak pöördus kupee akna poole, mis andis üsna selge peegelduse. Ta ei olnud nii asjatundlik, et oleks mõistnud ülemise nööbi asukohas mingit viga leida. Küll aga nägi ta ainsa pilguga, et tema uus mantel on lihtsalt suurepärane, eriti koos uhiuue helehalli kaabuga. Pilt oli seda mõjuvam, et ta nägi end esimest korda mantlis ja kaabus korruga. Sõit oli tulnud ju nii äkki ja ootamatult. Oli jooksmist. Ei olnud aega ennast vahtida. Kui ta ostis kaabu, oli ta alles kuue väel. Ja kui ta siis sai kätte mantli, mida tuli minutit kümme veel oodatagi, oli jaamaminekuga juba nõnda kiire, et moe pärast heitis ta küll pilgu rätsepa peeglisse, aga kaabu märkas alles trepist alla joostes pähe panna. Nüüd aga — lihtsalt suurepärane! Kasuka aeg ammu läbi, aga ta oli jälle tõeline härrasmees. Sinakashallid hõlmad kukkusid soliidse raskusega ja lainetasid liikudes kui vesi. Niisugust asja võib ainult imetleda või kadestada, ükskõiksusest ei saa juttugi olla.

«Olgu see nööp...» ütles ta jälle Elsa poole pöördudes. «Eks võib veel vaadata, kui tagasi tulen. Murumäele minekuks see on ülearugi hea...»

Nad mõlemad heitsid pilgu ümmargusele perroonikellale — ainult kaks minutit oli veel aega.

«Ja tagasi tuled sa ju varsti, armsam, eks? Kirjutada ma ei käsegi, sest ootan sind ennast tagasi enne, kui kiri jõuakski.»

«Küllap ma tulen nii kohe kui saan...»

«Ära jää jah kauaks, kallid! Ootan sind väga. Ja kodustele ütle, et ka mina oleksin väga sõita tahtnud, aga kuidagi ei saanud nii äkki, kui sesooni tööd ja... kõik pooleli. Ütle, et jaanipäevaks sõidame mõlemad. Ja siis juba nii, et ei oleks ruttu. Nädal või paar...»

«No siis jah... kõige parem aeg maal olla...» vaatas Murak vagunite vahelt punetava õhtutaeva pilverünkaid.

«Õele ütle, et kleitidel, mis ma talle panin, on õmb-lused küllalt lahedalt sisse võetud. Saab hõlpsasti järele lasta, kui kitsaks hoiab. Villase ma võtsin talle musta... et kui ehk isa surema juhtub... Ja selle tüki valget siidi, mis ma panin talle valmistegemata riiet, hoidku laulatuskleidiks, kui varem vaja ei ole.»

«Saatsid siis ka kohe nii palju kõike...» võttis Murak tema käe pihku, tänuks ja hüvastijätuks korraga.

«Mis palju see ära ei ole! Emale panin ka ühe musta kleidiriide ja siis veel üht-teist väiksemat, mis juhtus meelde tulema selle rutuga. Isale ma ei mõistnud riidepoolist midagi panna — ainult ühe valge särki... Aga veinipudel ja apelsinid on temale. Need ehk haige suule head ja karastavad.»

«Ole sa terve, Eltsuke! Vaata taat veel paraneb, kui saab nõnda häid asju...»

Perroonikella suur osuti langes juba viimasele minutilise ja märgukell jaamahoones lõi sirisema. Rutati vaguneisse. Elsa heitis käed Murakule kaela ja suudles teda kõvasti. See veidi nagu jahmatas meest — nii keset valget päeva ja inimeste nähes... Aga keegi ei pööranud sellele erilist tähelepanu. Abielurahva asi... lihtsalt hea komme lahkumise puhul.

«Head teed sulle, kallis!»

«Ela hästi, Eltsuke!»

«Ja tervita kõiki koduseid... väga!»

«Ei ma seda unusta!» Ja Murak hüppas pika samuga rōdule.

«Iseäranis isa... et ta jaanipäevaks ikka tervemaks saaks... et siis mina näen ka teda...»

«Nojah.»

«Ja varsti tagasi, kallis! Eks?»

«Varsti, varsti...»

Terav ärasõiduvile lõikas sõnade vahele ja vagun vedas nende käed lahti. Mõni hetk vilkus veel rättide lehvitust, aga siis jäi jaam hoonete varju ja rong jooksis kasvava hooga kevadise maa poole.

Murak vaatas korraks kupeesse, kas kohvrid alles, ja jäi siis koridoris akna all seisma, et vaadelda loojangu kumas hõõgivate Toompea tornide taandumist ning majade ja inimeste, vabrikute ja sõidukite kiiret möödalendu. Silmitseda linna ja tunda rongi kiirust oli talle rahustavaks puhkuseks pärast sõidueelset ruttu ja erutust. Nüüd ei olnud enam tarvis mõelda, kas veel vaja kuhugi rutata, midagi osta või kohvrise panna. Mis oli, see oli. Uksed rongi ja linna vahel olid kinni. Kõik

ettevalmistused kiirelt otsustatud reisiks olid seljataga. Ees aga mitu tundi sõitu läbi öö — hulk aega, kus ei ole vaja kellelegi midagi ütelda ega kuhugi tõtata. Rongi rattad olid ruttamise hoole endale võtnud ja mõte oli vaba — nii vaba nagu see on võimalik ainult lahkumise ja päralejõudmise vahel.

See kõik tuli nii järsku... Volde Viirak jäi pärastlõunast posti tuues veel kirjandusestki kõnelema ja kui Murak õe kirja oli läbi lugenud, siis rong, mis praegu teda kodu poole viis, pidi välja sõitma juba vähem kui nelja tunni pärast. See ei olnud palju aega, seda enam, et Elsagi ei juhtunud sel silmapilgul oma «Elves» olema ja tükk aega tuli oodata tema nõusolekut sõiduks. See viimaks siiski telefoni teel saadud, oli tarvis kohe linna kihutada, et kiirustada rätsepat, kelle juures kadunud Sengelmanni suvemantel oli Muraku kasvule kohandada antud. Siis tuli joosta ärist ärrri, kus kõik ostud ametnike palgapäeva tõttu küllalt aega nõudsid; oli tarvis kõik ajalehtede kontorid läbi käia, et mitte Elsalt küsida sõidu- ja kuluraha ning et sedeleid oleks taskus nii ohtrasti kui vähegi võimalik.

Ja kui kõigi nende õiendustega käis veel kaasas suur südame ärevus! Mitte ainult Liina kirja erutav sisu... Ehk veel rohkemgi kojusõit kui niisugune — sündmus, mida ta ammu oli kujutlenud kui õnnelikku võidukäiku, kui enda lahkumise ja kaotsi jäämise uhket õigustust. Ja kui väga ta tahtis näha kevadet, — õige Murumäe kevade noort, lopsakat haljendust ja linnulauluseid hommikuid! Linnas oli seda nii vähe, ainult nälja erutuseks. Kivid jäid kivideks. Murulaigud löid küll rohetama, puud läksid ka Kadriorus lehte ja merigi selgus sinisemaks, aga see kõik oli midagi muud... Võrumaa kevadiste metsade tunnet ei olnud siin kuskilt leida. Ta ei olnud veel kägugi kuulnud. Ainult varblased ja tuvid. Ja kohedana kääriva mulla lõhna tõi tuulehoog ainult mõnelt kasinalt kapsamaalt. Seegi väljaveetud prügikastide hapu haisuga segi.

«Juba ammu,» ütles Murak alles täna hommikul Volde Viirakule, «on mu hingel niisugune tundmus nagu on ihul, kui pole ammust aega sauna saanud...»

Ja juba praegu — vaguni aken oli linna viimseist jäl-

gedest mööda kihutanud ja kevadeõhtuses hämaras laotus maa avarus. Kuid seegi oli veel võõras maa, liiga lage ja ilmetu, võrreldes sellega, mis ootas tema ahnet pilku öö ja Tartu taga. Seal, teadis Murak, algab tema pärismaa ja haljendab õige kevad. Kõnni või kolm päeva, ei leia sa seal sihukest lagedat maad, nagu luuaga pühitud, kus kasvavad ainult männid, need piskuga leppivad kehvikud, looduse ääremaamehed . . . Seal, kui haljendab, siis ka haljendab; kui õitseb, siis ka õitseb. Kui kõrgemalt vaatad, siis näed, kuidas mäed on orgude vahel ja orud mägede vahel nii kaugel kui silm ulatab. Seal võib meri maa käest lainetamist õppida. Ja kui on kevad, siis tähendab see seda, et metsas kõndides on sul vähemalt kümme kägu korruga kõrvus, aga lagedal põldude kohal õhk väriseb lõokeste koorist kuni päikseni. Seal on ilu ja avarust, mis kustutab tema kauase nälja, toob hinge uut ja julget luulejõudu, laseb lõpetada mõned ammu alustatud, aga pooleli jäänud asjad.

Oo, Haanja haljendused, Munamägi
ja Rõuge järved . . . oh sa püha kurat!
Mu hingest neid ei võta ükski vägi,
me jääme ühte — Võrumaa ja Murak!

Või ootab teda Murumäel lein ja mure, mis varjutab kadunud poja südames kõik kevade ja kojutuleku rõõmud?

Muraku mõte peatus nagu suletud ukse taga. Ta pistis siis käe taskusse ja võttis õe kirja, et seda raugevas õhtuvalguses veel kord vaadata.

«Armas veli Ado! Eks sa võid isegi arvata, kui väga ma sinu laulatuse päevaks oleksin tahtnud Tallinna tulla ja näha oma silmaga sinu prouat, kes pildi peal paistab küll väga ilus inimene olevat. Aga ju see peab jääma seniks, kui te siia sõidate. Sest kuidas ma pidin siit nii ülepeakaela ära saama, kui te selle tähtsa toimetuse nõnda äkki ette võtsite nagu välk selgest taevast ja kui kõik tööd muudkui jooksevad selga ja isa ikka alles aseme oma — — —

— Isa pärast ma sulle praegu selle kibeda ajaga kirjutama hakkasingi. Sest temaga võib küll nõnda olla, et hakkab ehk varsti juba viimast aru pidama — — —

Vahel ajab enda vaevaga üles ja seep see kõige hullem ongi. Pärast kohe jälle halvem.

Alles see oli, kui ta enda jälle vägisi välja ajas. Et tehku Margus kõik muu, aga lina pidavat ta ise külma. Meie emaga sõdisime küll vastu, aga haigel inimesel ikka oma jonn. Või ta hoolib! — — — Paar itsmevahet käis kuidagi ära, aga siis oli ka hing rinnus jälle nõnda kinni, et ei aidanud enam tärpentiniga määrimine ega jalgade leotamine kuumas vees — — —

Tõime siis viimati ikka tohtri ära. Või ta senini raha pärast toomata oli, et sina selle jaoks omast käest pidid saatma hakkama. Aga taat ise ei tahtnud ju sugugi, ajas kohe nõnda vastu, et kas või viimast.

Tohter koputas ja kuulatas teda õige hoolega. Ütles, et see nalja asi ei ole, kui vanal inimesel nõnda raske häda sees. Käskis hästi hoida ja rohtu võtta, kui mõne aja veel elada tahab — — —

Tõin rohud küll linnast kohe ära, aga või vana neist hoolib. Ütleb, et mis ma huupi oma suu maigust raiskan — surm nüüd seda lirtsu kardab!

Aga seda ta räägib ühtelugu, et seni katsub ikka hinge sees hoida, kui sind ja su Eltsu ka enne surma on näha saanud. Ja täna, kui ma teda talitasin, ütles päris tõsiselt, et saatku ma sulle kiri ja kutsugu kohe käima. Ütles, et nõnda ei ole õiget rahu põdeda, kui surm seab tulemist, aga testament tegemata ja mini nägemata — — —

Mis sa, armas veli, arvad sellest asjast? Suvisted sel aastal hilised ja jaanipäev veel kaugemal, aga isal paistab õige igav oodata olevat. Ehk saaksid sina nüüd kohe sõita ja siis Elsa võiks pärast järele tulla. Saaksime need testamendi asjad omavahel ära kõnelda ja eks siis näe, mis edasi — — — Mina küll uskuda ei taha, et taat nüüd suve ees surema hakkab. Eks ta ole nende rindadega ennegi põdenud, ainult et seekord võtab õige pikalt ja suurema vaevaga — — —

Sedaviisi jah. Sa pea kähku aru selle asjaga. Ema usub, et taat saaks kohe parema une ja hakkaks paranema, kui tal need testamendi asjad oleksid ühel pool ja murest ära. Käseb omalt poolt ütelda, et katsuge ikka mõlemad tulla, aga kui Elsa on oma poes kinni ja kui-

dagi ei saa, siis sina ikka peaksid tulema. Ja kohe, viivitamise aega nüüd enam ei ole — — —»

Murak lõpetas lugemise hea kergendustundega, isegi tagasihoidliku naerumuhelusega, sest see oligi kõik, mis Liina kirjutas isa haigusest. Ta uskus ühes õega, et taat vaevalt nüüd suve lävel surema hakkab, ja seda rõõmsam ta oli, et pääses siiski koju sõitma. Luges kirja esimest korda, oli ta kohe suurde ärevusse sattunud, aga nüüd, kus tal oli aega ja rahu kõige üle endamisi, aru pidada, selgus tahes või tahtmata, et kogu oma tänast südamerahutust tundis ta rohkem Murumäe kevade pärast kui isa surma kartusest. Liina oli talle varemgi isa haigusest kirjutanud ja tänastes sõnumites ei olnud ju midagi nii väga kohutavat. See oli peamiselt siiski ainult kutse, selgesõnaline kutse kodukandi kevadesse, mis sundis teda Elsale kohe nii rõhutatud ärevusega ütleva, et pean sõitma, kallis, — isa on suremas haige ja tahab testamenti teha!

Võis ju küll olla, et testamendi nimetamine õe kirjas isa surmaohu esimesel lugemisel tema mõttes suuremaks tegi, aga sellestki hoolimata kihutas kojukutse kõik tema kevadised igatsused järsku võimsaks vabadustungiks, mille aheldamist ta ei kartnud vähem kui isa surma... Küllap jah, sest miks ta muidu ütles, kui Elsa koduste kirja näha küsis, et ei tea, kuhu see rutuga sai, kuna kiri ometi kindlasti kõbises tal kuue põuetaskus.

Kas sa ei võiks sõita homme, et oleks natuke rohkem aega valmistada? Nii ütles Elsa telefonitorusse, mille teises otsas Murak erutusest hingeldades rääkis praegu saabunud kojukutsest.

Ei, kallis! Mu süda ei saaks surmani rahu, kui isa peaks silmad kinni panema enne, kui ma jõuan tema juurde.

Ei need vist olnud kõige siiramad sõnad... Aga oma otstarbe nad täitsid suurepäraselt. Elsa nõustus. Ja samas ta lisas, et tema kingitused Liinale on valmis, samuti leidub, mida isale ja emale saata. Sõitku Ado, kuigi ta ise kahjuks ei saa päevakski Tallinnast lahkuda. Mingu pealegi juba kohe täna, kui isa on nii haige, et tahab testamenti teha.

Ja Murak jooksis asju õiendama, et sõita kohe täna.

Iga sammuga muutus tema kõrvus kevade kutse järjest tugevamaks ja tungivamaks. Ja seda kindlamini ta uskus, et kojusõit tähendab tema väsinud luulelennu uut äratust...

Tõesti — juba linna mööda ringi rutates oli uute lau-
lude lootus tema südames palju tugevamaks tundeks kui hirm isa surma pärast. Ja kuigi... Isa oli juba küllalt vana, aga poja luule veel noor, kuulsuse võidud alles pooleli. Väga tähtis oli murda tõke, mille taha tema tõelised loomisrõõmud juba mõnda aega olid kinni jäänud nagu kalad kuivale. Kevad tuli, aga värsside hõõgamine jäi järjest jahedama tuha alla. See oli Murakule raskeks mureks, mis kippus varjutama isegi tema abiellumise õnne. Tema elu avardus kõigisse Elsa Veeriku viide tuppa, ja kuigi tal enne registreerimist tuli notari juures alla kirjutada paber, mis ütles, et temal, Ado Murakul, selles sõlmitavas abielus ei ole peale seljarõivaste ja ihupesu (kingitud needki...) ühtki nimetamisväärset varandust, ometi ta vaatas Kupumäe maju kui omi. Tal olid jalad kõvasti maas. Tal oli ruumi ja rahu, tema väljanägemine võttis jõudsasti jumet juurde, ja paras jagu peeni kombeid ei olnud sugugi nii visad omaks harjuma kui esialgu võis arvata. Tema ellu oli nii palju head tulnud, et seda natukest, mis vahel tunduski segavana või vähemalt kahtlasena, ta ei pannud oma loomupäraselt optimistliku tujuga tähelegi. Mõne Kupumäe kodaniku kõver pilk, tädi Tiina kokkupigistatud suu ja ebamäärane silmapööritus mõne küsimise või vastamise puhul — kurat sellega! Elsal oli tuhat korda õigus, kui ta äkki nagu välk selgest taevast tegi otsuse, asjad käima pani, et nad võisid maikuu esimesel laupäeval mehe ja naisena magama heita. — Küllap nüüd jäävad sosistajatel suud kinni! Nõndaks oli temagi arvamine.

Jah, Ado Murakul oli nüüd ruumi ja rahu, oli välimust ja viisakust. Aga siiski sigines talle südamesse järjest mõrkjamat tühjustunnet, kui luule ei saanud ega saanud enam õiget tuult tiibade alla. Kõik kavatsused kahvatasid valget paberit nähes. Kõige suuremaks ja püsivamaks elamuseks jäi murelik nukrus, et muusad ta maha on jätnud.

Volde Viirak õhutas juba talvel teda hiljemalt järgmiseks sügiseks oma luuletuste kogu välja andma. Ja Murak võttis selle sõbraliku soovitusse otsemaid kõige tähtsama punktina oma plaanide hulka. Mida rutem, seda parem, tahtis ta päris kirjanikuna astuda rahva ja kriitika ette. Aga kogu koostamine ei saanud kuidagi edasi nihkuda, sest ühelegi neist kahekümnest luuletusest, mis tal oli vaja senistele lisada, ei saanud ta õiget hinge sisse. Ta võis pikki tunde hulkuda mööda õisi uulitsaid, aga tulemused jäid tahtmisest kaugele maha. Erika Saulepi rängad sõnad tulid tihti meelde nagu masendav needus. Oli silmapilke, kus isegi ta oma mõte kippus kiusama, et kas tema hing ehk ei olegi maiste mõnude eest panti pandud... Elavana kinnipüütud hundi tunne südames, otsis ta asjatult uusi laule. Vahel küll aimas mõne mõttelendu, aga ei suutnud tabada... See tekitas rasket tunnet, mille ainsaks leevenduseks jäid õiguslikuks registreeritud mesinädalate ööd. Ja et midagi teha, hakkas ta uue hooga kirjutama ajalehtedele joonealuseid jutte, milledest oli niigi palju kasu, et tekkis jälle lahedamalt oma taskuraha. Elsa oma lihtsameelsuses pidas muidugi ka nende ilmumist päris tõhusaks kuulsuse kindlustamiseks.

Viimaseks lootuseks jäi talle kevade tulek. Et end millegagi lohutada, kindlustas ta hoolega usku, et küllap ühes loodusega ärkab talveunest ka luule. Aga linna liivastel kividel saabuv kevad oli hall ja võõras. Kõrgemaks selgunud taeva rebisid katused sakilisteks ribadeks, pungade pakatamise lõhnad olid kibeda vinguga segi ja kõle meretuul soojendas visalt. Paljudel õhtupoolikutel jalutasid või sõitsid nad linnast välja, aga ühelgi teel ei ulatunud nende matkad nii kaugele, et Murak Tallinna võõrast ümbrusest oleks saanud laenatagi õiget maalõhna ja kevadetunnet. Võõraks jäi talle Pirita liiv ja lage rand. Mere veeretü jahedus oli midagi hoopis muud kui Lääkjärve vaikne, kaldasalusid peegeldav vesi. Võõraks jäid talle ka Rannamõisa ja Mustamäe tallatud ning tükeldatud männikud, kus puud elasid nii kehvas maas, et hakkas hale neid vaadates. Kadriorg oli alati võõraid silmi ja sõnu täis. Kui kuu seal hilisel õhtul tõusis taevasse, siis ka see ei kuulunud

õieti kellelegi, sest elekter segas ta jume ja vahtijaid oli väga palju.

Aga nüüd... mõtles Murak vagunirataste rütmis. Nüüd ometi ta oli teel maa päriskevadesse. Ei olnud kahtlust, et Murumäe mail sünnib tema luule uuestiärkamise õnnis ime. Kus mujal kui seal, kus iga oks teda tervitab armsa usaldusega, iga jalatäis maad ja iga kivigi kõneleb mälestuste selget keelt. Ja kui isa peakski surema... Ka see ei suudaks poja hingest kevadet kustutada.

Lein keset maikuu noort haljust ja õitsengut oleks suur ja vägev elamus, millest kindlasti sünniks igavese eluga luulet.

Matuserongi aeglane sõit kirikukella harvade leinalöökidest poole... maa ja taevastäis kevadpäikesest helgust... põldude mullas idanevad ivad ja noorte oraste juured... pakatavad metsad ja hiirekõrvus võsad täis lindude laulu nagu tuhat orelit...

Inimese kaduvus ja looduse igi-igavene noorus ja elujõud...

Lahtine haud — maa on avanud süle oma ustavale orjale, kes on oma töö teinud ja võib rahus puhkama minna...

Aga testament? Liina kirjutas, et isal ei ole rahu pöödeda, kuni see on tegemata. Murumäe saatust määrata kutsuti kadunud poegagi...

Et kuidas seda teha, kui talu loomulik pärija kodutalu nurmed sel kevadel on sulase harida jätnud ja ise läinud ära luulepõllule? Selle küsimuse otsustamine oli siiski üks tähtsamaid punkte lähemate päevade kavast. Kohe õe kirja lugedes Murak tundis, et testamendi nimetamine oli talle otsekui kutse täismehe ikka ja iseseisvasse ellu — vääriline täiendus tema abiellumisele ja kättevõidetud kirjanikukuulsusele. Ja eks öelnud ka Elsa, et kui testamenti tahetakse teha, siis pead ju kindlasti sõitma.

Vaguniaknast mööda libisev maastik jäi juba päris tiheda pimeduse peitu. Pilk ei ulatunud enam kuigi kaugemale ja seda rahulikum oli Murakul mõelda Murumäest, mille saatuse määramisel juba homme võidi küsida tema soove ja seisukohti.

Et Murumäe ainsast pojast ei või enam saada tege-
likku põllumeest, see oli Adole endale mõtlematagi
selge. Ja küllap ka kodused pidid sellest aru saama. Tuli
soovida, et õde Liina varsti abielluks, nagu ta oma kir-
jades mitmel korral juba oligi märku andnud, ja et ta
saaks tublile mehele, kes siis naisevenna rentnikuna
hariks ja edendaks Murumäed täie edasiviiva hoolega.

Nii oleks Ado Murakul hea ja rahulik olla oma isade
talu muretu omanik.

Ta võiks seal teha põõningukorrale paar ärklituba, et
oleks omaette elamine, kui ta tuleb üksi või Elsaga oma
tallu suvitama ja Murumäe metsade tuttavaile radadele
luulet looma. Rent kui tulu ei oleks oluline ja Liinale
võiks jääda kaasavaraks kogu inventar. Peaasi, et
Murumäe kuuluks temale, et ta veel enam kui seni võiks
tunda omana maad, mille pinnas on kogu tema elu ja
luule paremad juured. Tähtis oleks ainult see, et Mura-
kul, Murumäe pealinnas elaval härrasperemehel, oleks
alati vabadus sõita oma tallu, kui igatsused kutsuvad ja
luule linnas teed ei leia. Jääks pidev side kõigega, mis
südamel vaja, — isegi Juuliga, kellel Lääkjärve arvata-
vasti jääb samuti suvekoduks ja kes nõnda ei pääseks
nägemast-kuulmast, kuidas Murumäe Ado suur tõus
tema Parma provintsikarjäärist uhkelt ja hoolimatult
mööda läheb...

Väljas oli juba pime. Murak kustutas sigareti, mida
suitsetades ta oma seisukoha Murumäe suhtes oli rahus-
tavalt selgeks mõelnud, ja läks oma kupeesse. Avas tasa
ukse, sest hall vanahärra ta vastasasemel magas juba
raskesti. Ta riietas enda lahti ja heitis pehmele asemele,
lumivalgete linade vahele, et oodata und säärases sõidu-
mõnus, millest ta tänini ei olnud mõeldagi mõistnud.

Käsi rahakotiga padja all, teine lebamas pehmel vai-
bal, nihutas Murak oma asendi hästi mugavaks ja sul-
ges silmad, et need hommikusel koduteel oleksid seda
selgemad kevadele vastu vaatama ja luulet leidma.

Ühetooniline sõidusurin hakkas varsti uinutama
mõtet, mis veel väsinult kõikus Tallinna ja Murumäe
vahel.

Elsa halli jaamahoone ees — valge rätik lahkumis-
lehvituseks käes...

Õde Liina koduaias... õitsvate uibude vahele tõmmatud nõõride all... riputab pesu tuulisesse päikese-
paistesse kuivama...

Võõras vanahärra vastasasemel norskas järsku kor-
raks õige kõvasti.

Murak liigutas laugusid ja otsekui nägi — isa hall
pea tagakambri hämaras... suur väsimus juba silmis,
käed rinnal nõõrgaks jäänud...

Rong jäi seisma ühe võõra jaama ees — peatuse vai-
kus nagu segas.

Aga varsti käis vile ja rattad nihkusid jälle edasi vee-
rema oma tasa surisevat sõitu — võtsid aina kiirust
juurde nagu igalt peatuselt... nagu Tallinnast välja
sõiteski, kui Elsa lehvitas ja linn taganema hakkas...

Kõrgel vastu siniselget taevast seisis Toomkiriku
terav torn.

Kuhu see nüüd äkki kadus?

Näe — kuuseks jooksis Murumäe karjamaale...

Linnamajade kireva rägastiku asemele laotus haljen-
dav võsa õitsvate lumelilledega põõsaste all.

II

«Ärgake, härra!» puudutati varsti pärast päikese tõusu
magava Muraku õlga.

«Mis?» hüppas äratatav järsku istukile. Ta nägi, et ta
oli üksi kupees. Võõras härra, see vaimuliku välimu-
sega, kes Tallinnas tema vastas aset võttis, oli Tartus
maha läinud, nagu Murak seda läbi une kuuliski. Raha-
kott padja all oli alles. Ja muidugi oli see konduktor,
pikk sorgus vurrudega mees, kes talle nüüd õlale kopu-
tas ja aupaklikult ootama jäi unise reisija silmade sel-
gumist.

«Järgmine tuleb Antsla... kaheksateistkümne minuti
pärast.»

Antsla... see sõna võõra ametimehe suust oli kül-
laldaseks ergutuseks Muraku unisele tundele. Ta tõusis
kohe, viskas pesuruumis veidi vett näkku, rõivastus
ruttu ja läks siis oma kohvritega koridori, et nende mõne
minuti kestes, mis rongil temaga veel sõita oli jäänud,

vaadata tuttavamaks muutunud maastikku nüüdsama tõusnud päikese selges paistes.

Raudtee ümbrus Antslast Valga poole oli Murakule võrdlemisi võõras, sest siit ta oli ainult paaril lühireisil kunagi läbi sõitnud, ja viimati, kui ta, raske kast pingi all ja rebased süles, läks seda teed oma uude ellu, oli talvine päev juba nõnda hall ja hämar ning aknad udu-ähma täis, et silm vaevalt midagi seletas. Aga ometi paistis siin kõik nii tuttav ja omane. Igas metsatukas, igas voores ja nõos ning kaldjate põldudegi punakas mullas tundus armast kodulähedust. Haljuvate aedade ja vanade talumajade tuttav ilme, luhas looklevate jõekäärude ja väikeste järvede põgusad läigatused — see kõik oli juba nagu teele vastu tulnud Murumäe tervitus, mis äratas südames õnnist liigutust ja kinnitas usku, et tänasest päevast ei ole tal mõneks ajaks jälle enam tarvis luule jälgi otsida, vaid neid on täis kõik kohad, kuhu iganes vaatad. Ava süda, ja laulud tulevad.

Suur kevad, soe ja päikesepaisteline, voogas mööda vaguni aknast. Rong sõitis pärimägist teed täie kiirusega. Teekaldad kihutasid; kaugematel vaadetel oli silmal rahulikum.

Ei kusagil jalatäitki elutut kivipinda. Ei kõrbenud kanarbikuvarsi ega liiviku mändide tuima ükskõiksust. Ainult lopsakas haljendus mais ja puis... Kullerkuppude ja nurmenukkude kuldsed viirud virvendasid otse raudteetammi serval, kus silm sõidu kiiruse tõttu ei eraldanud õit õiest. Kus mets lõppes või taandus kaugemale ja põllud ulatusid raudtee äärde, seal vaheldusid puhtad mullad noorte oraste rõõsa rohelusega. Võis näha mehi külimas, aeglase sammuga astumas mööda kobedaks haritud mulda, kuna käsi käis kindlalt ühtlase rütmiga, visates külimitust maha peotäis peotäie järel viljaseemet, mis heledalt välgatas päikese paistel. Siin üks paljapäine ja paljajalgne poiss oli noore kärsitu hobusega äestamas. Siin väike tüdruk punus lehmade juures pääsusilmadest pärga. Tema karvanäss koer jooksis rongi peale haukuma, aga tüdruk ise tõstis mõlemad käed ja lehvitas Murakule vastu esimese kodukandi tervituse.

Aga tuhk juba tolmas rongi all. Veel mõne silmapilgu

jooksis vilet hõiskav vedur täie hooga, siis hakkas pidurite kare rigin kiirust kahandama ja varsti nihkus peatuva vaguni akna alla tuttav jaamahoone.

Murak astus vagunist kohe välja, aga kuna ta teadis, et omnibus ärasõiduga ei rutta, jäi ta jaamaesisele silmapilguks ringi vaatama, kas ehk juba siin mõni oma valla inimene ei näe tema tulekut. Paar tuttavat talle küll hakkas silma — vallavanem ja peaaegu üleaedse talu peretütar, aga need ei näinudki teda, sest nad ruttasid eemal peatunud kolmanda klassi vagunisse ja rong siis varsti jätkas sõitu Võru poole. Pisut nagu kahetsedes, et keegi ei juhtunud nägema, kui ta astus maha nimelt teise klassi magamisvagunist, läks Murak nüüd väarika aeglusega edasi, läks teispoole jaamahoonet, kus tema koduliini väike, luitunud omnibus juba mootorit uristades ootas väheseid sõitjaid.

Sõitjateks olidki peamiselt ainult linnaäärsete agentuuride postimehed ja -naised — vanad kulunud nahkpaunad süles või rihmapidi õlal, silmad unist igavust täis. Koduvalla käskjalga ei olnud veel näha, ja nii vist keegi ei tundnud siin teda. Vaevalt vaadatigi, kui ta oma kohvrid pingi alla mahutas, ajalehega istme tolmust puhtaks pühkis ja raskest riidest kevadmantli tagant laiali lõi. Mis teda siin ikka pidi nii väga vaadatama või uuritama. Antslast lõuna poole viiv tee viis ju kodumaa kaunimatesse paikadesse, ja kui tuli kevad ja järved olid juba lahti, siis, kuni hilise sügiseni, oli siin alati liikvel kõiksugu härrasrahvast, olgu sugulasi külastamas, suvitustubasid üürimas või niisama luuslanki löömas. Postivedajatel ei olnud midagi üürida ega müüa, rongil vastas käia oli nende igapäevane töö ja võõra inimese nägemine ei teinud neil silmi suureks.

Kulus veel mõni minut ja inimesi tuli juurde. Omnibus võttis istet üks valge nokatsmütsiga üliõpilasneiu, aga Murakut see ei huvitanud, sest sel oli oma poiss kaasas. Siis tuli üks vanem mees, kelle tööriistust oli näha, et ta läheb midagi ehitama. Ja veel paar kraavihalli, kellel olid paberisse mähitud lehtedega labidad kaasas. Ja siis tuli ka Muraku koduvalla käskjalg. Ta toetas enda ühele kõige tagumisele istmele, ilma et oleks ära tundnud omaküla härrasmeest. Ja ka Murak ei

tõtanud teda teretama, sest Kirja-Kaarel oli kõva kuulmisega ja kui nad oleksid jutule saanud, oleks Murak pidanud oma tulemist ja olemist seletama suure häälega nagu köster kantslis.

Juht tõusis, korjas napid sõidusedid kokku ja kohe pöördus omnibus läbi alevi Rõuge poole ning kihutas siis pahuralt urisedes põldude ja metsasalude vahel looklevat maanteed mööda edasi.

Antsla omnibuses ei olnud küll kaugeltki nii pehme ja mugav istuda kui selles, mis Tallinnas Kupumäe kaudu kesklinnaga ühendust pidas, aga Murakule tuli tahtmata meelde, kuidas ta oma esimesel päeval pealinnas tädi juurest turule sõitis. Tuli meelde, kuidas ta seal sulges silmad ja suure põnevusega nautis kujutlust, kuidas ta kord ehk oma isiklikus autos sõidab läbi kevadise Võrumaa. Nimelt sellele teele tema hulljulge kujutus siis kihutaski — samadest rinnakutest üles, mis praegu omnibuse mootori kurjalt kiunuma panid, samade tulpade vahelt hääletult alla ja üle samade sildade, kuni valju signaaliga mööda Parmast ja Lääkjärve Juulist, kes valge hobusega ja vedruvankriga olid sõitmas Lääkjärve poole. Siis see mõte oli hullem kui unenägu...

Aga nüüd — ei enam midagi nii väga võimatut. Tallinnas olid ju kõik uulitsad autosid täis nagu karjatanumad lehma — kõik kellegi jaod. Miks ka nemad Elsaga ei või seda endale lubada, kui mõlemad teenivad, Tallinnas omad krundid paniruumide ehitamiseks ja siin oma Murumäe, kuhu sageli hea tulla pühi ja puhkusi pidama? Vaevalt oleks Elsal midagi selle vastu, kuna poleks vist võimatu autot Tallinnas teenimagi panna, kui osta taksomeeter ja juht peale palgata... Aga omadeks sõitudeks õpiks Murak ise rooli hoidma ja signaali andma. Ta paneks siis suured prillid ette ja kihutaks nii, et tee taga oleks vaikse ilmaga kilomeetrite viisi paksu tolmutpilve täis — mataks hinge ja ajaks silmad õige sügelema neil valge hobuse ajajail, kellest nõnda uhke hooga on mööda lennatud...

Aga Lääkjärve kopli kõrge kasetukk juba paistiski. Murak andis kella ja omnibus peatus.

Samas tuli maha ka koduvalla vana postimees.

Ta vaatas korraks teraselt kohvritega teepervel pea-

tuvat härrasmeest ja tõmbas siis ruttu käe üle hõlma, et teretada Murumäe Adot...

Tugevasti surus Murak Kirja-Kaarli karedat kätt. Et siin omavahel tuttava vanamehega mõni sõna juttu puhuda, võib-olla isegi Murumäelt mingit eelteadet kuulda, selle vastu ei olnud tal midagi, see koguni meeldis talle. Nad läksid teest veidi eemale laia madala kivi juurde, kus võtsid lähestikku istet ja alustasid juttu, Muraku särama viksitud pruunid kingad postimehe teravaninaliste pastelde kõrval noores rohus. Nii istukil oligi Kaarliga parem kõnelda, sest tal oli kehva kuulmise tõttu kombeks, kohe kui ta midagi öelnud, oma karvu täis kasvanud kõrv jutukaaslase suu juurde pöörata, et vastajal oleks hõlpsam ütelda ja ei oleks karta mõne tähtsama sõna kaotsiminekut.

«No selle mehe on linn küll nõnda teiseks teinud, et... andis aga silmi veeretada, enne kui aru sain.»

«Mees ikka mees...» naeratas Murak. «Sa ainult ei mõistnud nii äkki arvata... ja tolm ju kah...»

«Või tagasi!...» tahtis Kaarel hakata piipu panema, aga sai Murakult sigareti. «No kui Liina täna mul kah peaks jälle vastas olema kirja ootamas, siis ütlen talle õkva, et pista punuma, laps, ja kohe koju! Et täna läks su kiri üsna oma jalaga läbi Läikjärve lepiku Murumäele... Mis?»

«Nojah. Sedasi oleks talle paras ütelda jah.»

«Aga see on sul ilus tegu, et tulid ikka taati vaatama. Või jääd juba pühiks, või suveks koguni, appi heinale ja... Mis? Taadil, näe, jah... tervis põeb juba pikemat aega... Aastaid tal ju veel elada oleks, kümme vähemalt, või kas või kakskümmend, kui viimane välja tingida. Aga mis sa tingid, kui häda nii visalt rinnus kinni. Ei ole oma teha... Mis?»

«Kuidas tal tervis nüüd on? Oled ehk midagi kuulma juhtunud?...»

«Ei ole ma uuemat sõna saanud kui see, mis Liina siis kõneles, kui käis sulle kirja saatmas. No siis ta rääkis, et tohtri järgi hakanud ikka nagu hõlpsam.»

«Või nõnda...»

«Ju ta ise siis kirjutas sulle ikka pikemalt. Said selle ehk kätte juba, — mis?»

«Kätte küll. Ju ma sellesama kirja peale nüüd sõit-
singi.»

«Kuule, kui kähku! Selle ilmatu maa tagant... Kas
nad kodust nõnda häda tegid või?...»

«Mis häda nad ikka. Tahtsin ise tulla.»

«Aga no noorik võtnud ikka kah, oma ringi rahvale
korraks ära vaadata... Mis? Muidu on nii, et jutte
loeme, aga naist pole näinudki...»

«Ehk pühiks... Või hiljemalt jaanipäevaks. Siis aeg
ka ilusam.»

«Nojah. Siis ju siin jälle pidud ja... inimesed kõik
koos, saavad hästi näha. Esiotsa omadki ütlesid, et ei
tea temast suuremat midagi. Aga no kui see Tiina Tal-
linnast lihavõtteks väljas käis, siis ikka hakkas kuulda
olema, et õige nägus ja jõukas inimene... kõik mitme-
kordsed majad ja... ise suur peenike õmblik... Mis?»

«Ei midagi, Kaarel,» naeratas Murak muhedalt. «Aga
sa ütlesid seda nii kenasti, et «jutte loeme, aga naist
pole näinudki». Kas see on päris tõesti nõnda, et jutte
ikka loete?»

«No tõsi mis tõsi,» kinnitas postimees küünte vahelt
viimast mahvi tõmmates. «Ma ei valeta, kui ütlen, et
oled mulle hulka tööd juurde kirjutanud. Kui sa läksid
ja hakkasid seal neid lugusid nii tihti trükkima, siis
varsti telliti valda nii palju Tallinna lehti, et mu paun
läks kohe poole raskemaks. Need ju suured ja tihti tule-
vad, iga päev. Mis?»

«Või sedaviisi, et jutte ikka loetakse... Aga mis neist
siin kodukandis ka arvatakse?»

«Ega arvamine pole üks. Mitu suud, setu sõna. Aga
eks need ole esimesed arvajad, kes ise mõnes jutus äärt-
pidi sees on. Ja eks nad arva ka nõnda, kuidas nad seal
sees on... Mis?... Võtta kas või Alakõivu Almat, seda
Poola poisi pruuti. See pahandas kord kohe vallamajas,
et sa lasknud tal lapse tulla enne pulmi. Kohe valla-
vanema käest nõudis aru, et mis õigus on Murumäe poi-
sil aüsat naisterahvast sedaviisi laimata! Mis? Valla-
vanem aga ütles, et ei ole midagi, et see polegi sina,
nimi ju hoopis teine...»

«No kas ta jäi siis rahule?» oli autor asjast vägagi
huvitatud.

«Mis ta rahule... Ütleb, et mis see nimi aitab, kui muidu kõik nii et võta või jäta. Õigus kah. Eks ma ise olnud ju samas jutus. Mis? Nime poolest oli jutus küll Kusta kasakaks, aga igaüks sai aru, et Kaarel mis Kaarel...»

«Kas sa ka pahandasid, kui lugesid?»

«Ei pahandanud. See on ju tõsi, et mina kõva kuulmisega olen. Mis? Aga viina suutäit ma küll ei saanud, kui Alakõivu peremehele kirja kätte viisin. Selle koha oma jutus sa ehk parandad nüüd ise ära, kui alevis kokku saame. Mis?»

«Hea meelega, Kaarel! Seda asja ei ole vaja alevini edasi lükatagi. Tule Murumäelt läbi, näiteks pühapäeval. Tule taati vaatama, ja ajame juttu...»

«Ole sa terve. Tulen, kui kroonu käsud lasevad.»

«Nüüd aga... tead isegi, kodu ootab.»

«Muidugi ootab. Ja uni magamata, kui öö otsa sõidul oldud.»

«Unest ei ole küll midagi. Magasin päris hästi.»

«Või juhtus ruumi olema, et said pikaligi olla. Mis?»

«Ma sõitsin teises klassis ja magamisvagonis,» muutus Murak korraks veel õige jutukaks. «Seal on alati ruumi, kel koht makstud. Võta kohe rõivaist valla ja maga nagu kodus. Keegi ei sega, piletit ka ei küsita. Ja ase nii mõnus, et... pehme sohva all, puhtad linad ja tekid-padjad peal... Kui päral oled, aetakse üles...»

«Või rikka rahva sõit kohe nõnda uhkel!» imestles Kirja-Kaarel. «Ei teadnud arvatagi... Rongi ju nähtud küll, igal hommikul tuleb mul teda siin vastu võtta. Aga või sa läbi seinte näed, kuidas see elu tal sees nõnda mitmes jaos...»

«Ega minagi enamalt seda ei teadnud...»

«Nojah. Kuidas sa nägemata asja saad teada...»

«Lähen ehk otse läbi metsaserva. Ja siis järve äärt mööda. Ega see heinamaa rada ehk enam väga vesine ei ole.»

«Ei ole. Päris tahedaks on tõmmanud.»

«Head päeva, ma siis lähen,» astus Murak tee kaldalt alla.

«Head päeva jah. Ütle vanale kah tervist. Vallavanem

läks täna linna... kui ta tahab ehk testamendi pärast... Kirjutaja on küll kodus. Mis? ...»

«Nojah. Küll ma ütlen. Jõuame kõigega...»

Postimees oma paunaga pööras haruteele. Murak aga läks natuke maad noortes lehtedes lepiku äärt mööda, kuni jõudis välja Lääkjärve kopli alla viivale teerajale. See oli sama leplik ja sama rada, kus Murakul ärevate igatsustega oli oodatud ja uidadud mõnigi laupäevaõhtu, kui Juulit viimaste aastate koolitüdrukuna oli koju oodata. Vahel ta jäi tulemata, aga enamasti tuli.

«Kas sa ei kuulegi, mis ütleb vaikus...» See oli üks selle teeraja lauludest.

Aga praegu ei saanud siin vaikusest juttugi olla. Need Lääkjärve lähikonna salud olid vist üldse kõige linnulaulurikkamad kohad maailmas. Ja millal seda siristamist siin veel rohkem võis olla kui praegu, kus mets noores roheluses ja päike nüüdsama tõusnud! Metsatukad künklikul maal olid siin oma kasvua ja puuliikide poolest lõpmata mitmekesised. Siin oli iidseid tammi ja toomeõitest valendavat võsa, kaski, saari ning vahtraid, noori ja vanu. Oli lagedat ja oli võsatihnikuid, mis humalavartega nii umbe kasvanud, et ainult rebane ehk pääses läbi. Oli päikesepoolseid kallakuid ja varjulisi rindeid vastu põhja. Tuhanded linnud sajast seltsist pidasid siin oma pesapaiku, ja praegu nad kõik laulsid. Noore kevade ajal ei olnud siin nädalate viisi silmapilkugi vaikust. Kui väikesed võsalinnud õhtuks väsisid ning lõokesed ja käodki jäid uut hommikut ootama, siis ööbikud seda suurema hooga alles alustasid. Ja pardi-paaride lennud järve kohal keetsid öö otsa.

Varsti laskus teerada järsust rinnakust alla. Siin oli Ado alati Juuli käsivarre kõvasti kinni võtnud — olgu alla minnes või üles tulles. Aga nüüd oleks olnud tal endalgi tuge vaja, sest mägi sikutas samme liiga kõvasti ja käed olid kohvritega kinni, ei saanud lepalatvagi piduriks pihku rabada. Läks vägisi jooksuks — mingu! Mantlihõlmad üle kohvrite tiibadena laiaili ja kaabu peast lendamas, tormas ta maa müdisedes täie hooga alla, ei saanud peatuda enne kui oru põhja pehmel pinnal. Siin pani ta kohvrid maha, nuusutas lõõtsutades kasteniiskeid toomeõisi, noppis kullerkupu nõõpauku ja jäi vaa-

tama üle laia heinamaa Lääkjärve helkivalt sinendavat püraoppil.

Luule lähedust oli selgesti tunda ja ta ei kahelnud sugugi, et ta Tallinna tagasi minnes kauneid värse kaasa viib — nii südamlikke ja siiraid, et isegi Erika Saulep oma tigiduse unustab ja ei suuda neile külmaks jääda.

Vaikselt ta jätkas oma teed — hing elevil ja mõte juba riimide jahil.

Ja ta ei pääsenudki otse koju, vaid jäi palju hiljemaks, kui oleks võinud sinna jõuda. Sest poole Lääkjärve kohal ei saanud ta enam teisiti, kui pidi istuma laiale niidukivile, pliatsi ja taskumärkmiku välja võtma ning istuma seni, kuni vähemalt algus oli käes:

Astun kevadkoidu karges jumes
rada, järveveega rööbikut.
Kaldal toomeõite soojas lumes
hõiskamas on mitu ööbikut.

Vahel viimase ja nüüdse käigu
lõõnud aeg mu ellu uued koed,
aga koidupunase järveläigu
virvetest kui eilseid kirju loed.

Kuigi lepad ehk on tõstnud latva,
kuuse okstel hoopis uued käod,
siiski — nagu taeva, kõikjalt katva,
tunnen metsade ja vete näod...

Kaugemale ta nende salmidena seekord ei jõudnud, sest päike oli juba kõrgel ja Murumäe poolt kostis lehma valju ammumist. Pea püsti ja hõlmad lahti, hakkas ta, kohvrid jälle käe otsas, kodu poole astuma. Ta oli õnnelik uue laulu algusestki. Kindlasti pidi see veel edasi minema. Sellest on vähe, kui Ado Murak Võrumaa metsad ja veed nägupidi ära tunneb. Laulu tõeliseks sisuks peab saama see, mis need metsad ja veed ütlevad oma tagasitulnud pojale.

Aga et selles selgusele jõuda, tuli kõigepealt minna ja kuulda, mis ta oma kodu talle ütleb.

Mis kodu ütleb oma pojale? See oli väga erutav küsimus. Muid mõtteid ei mahtunudki nüüd enam Ado Murakule pähe. Ta püüdis kujutleda oma päralejõudmise esimesi muljeid, pilte koduõuest ja isegi sõnu, millega isa, ema ja õde teda vastu võtavad. Ja et need kujutlused olid nagu järje otsimine äsja alustatud luuletusele, siis püüdis Muraku mõttelõnga iga jupike olla nii rõõmsavärviline kui vähegi võimalik.

Muidugi... mõtles ta edasi astudes rohukamarasel metsateel, mis voorte ja salude vahel loogeldes Lääkjärvele kord lähenes, kord jälle eemale tõmbus. Muidugi — Murumäe ootab teda. Oli ju Liina kiri küllalt kindla ja selge sõnaga. Isa on haige. Isa tahab testamenti teha. Tulgu poeg koju, ärgu viivitagu, vaid tulgu kohe. Liinal ei olnud vähematki põhjust kahelda, et vend asuski kohe teele, kui sai tema kirja kätte. Tal oli lihtne päevad ära lugeda, ja täna hommikul ta ei mõtelnud Kirja-Kaarlile vastu minna, vaid teadis väga hästi, et iga tiksuga, mis vana seinakell tagatoas teeb, astub Ado sammu kodu poole. Ainult see võis talle veidi imelik paista, miks vend ei ole juba jõudnudki koju... Aga kes seda Antsla omnibust ei tea, vahel läheb tal kumm katki, vahel ootab alevis õlised, enne kui tulema saab.

Aga Murumäe ootab oma poega. Nagu nimelt tema tuleku puhuks on hommik nii ilus. Õhk otse väriseb kägudest metsas ja lõokestest põldude kohal. Toominate lõhna oleks liigagi, kui ei oleks seda vaikset ja sooja lõunatuult.

Kas see oli Murumäe kukk, kes laulis seal metsatukade taga?

Selles ei teadnud Ado Murak päris kindel olla. Küll aga oli ta üsna kindel, et Murumäe tubades valitseb täna kalendri kiuste täielik pühapäev. Nimelt tubades, mitte kogu talus, sest on kibekiire kevadiste tööde aeg ja maa nõuab oma õigust. Kui mets end ehib, peab põllumees väga tõttama. Aga tubades... Juba eile Liina ei kahelnud, et vend täna tuleb. Põrandad on puhtaks küüritud kuni välistrepini. Värsked kuuseoksad on ukse ees maas. Valge lina on lauale laotatud. Toad on soojemad

kui tarvis, sest õhtul hilja on tänaseks saia või sepikut küpsetatud — nendest nisudest, mida Ado alles möödunud sügisel lõikas ja redelitele pani, müriseval masinal seistes trumlisse summis, ja siis terakottidega veskile sõitis. Murak mäletas väga hästi, kuidas loominguline mõte tal kõigi nende tööde ja toimetuste juures kaasas käis. Nimelt nisupeksul mõtles ta oma «Lõikuselaulu», kus laulu saatemuusika kohta oli öeldud: «Kui vikatid on viiulid, siis peksumasin — orel...» Ja veskil järge oodates mõtles ta välja toreda loo sellest, kuidas vana ebausklik mölder nõiduse ja unenägudega ilma vihmale ajas, kui tammitagune hakkas kuivaks jääma ja vesiratas ei tahtnud enam vedu võtta.

Nüüd on selle lõikuse värske nisuleib laual, sest Murumäe ootab koju oma endist heatujulist töömeest, kes selle kevade külvidest enam osa ei võta. Laual on ka hommikuse lüpsi piim, värske või ja keedetud munad selle kuke kanadelt, kelle laulu ta arvas end nüüdsama kuulvat.

«Tere, Ado! Kui hea, et sa ikka tulid...»

«Tere, pojake...» (Ja rohkem ei midagi. Sõnad jäävad kurku kinni. Rätiku sõlm lõua all tuleb lahti teha, et silmi pühkida.)

Kerge oli Murakul mõtelda, kuidas õde ja ema talle vastu tulevad ja kuidas kõlab nende esimene sõna. Aga mis ütleb isa? Seda oli raskem kujutleda. Ta on haigena oma voodis. Koht oli teada, aga kõike muud oli hoopis raskem ära arvata, eriti seda, mis ta ütleb. Juba lapsest saadik mäletas Murak oma isa niisuguse mehena, kelle mõtted ei ole luitunud ja kulunud nagu igapäevane kuub. Tema sõna oli mitmetahuline, seda enam, kui ta ei olnud kiire töö küljes kinni, vaid oli aega mõtelda ja ütelda...

Küllap ta lausub mõne sõna oma tervisest, ütleb nii või teisiti, et ärgu tema pärast ohkamist ja hädaldamist olgu. Aga mis ta ütleb poja kohta? Muidugi — haigus nii kõrges eas, see võtab sõnadel teravamad servad maha, kui neid muidu ehk olekski. Kui inimene aimab surma, kuigi ta seda ei kardata, siis tal on hea meel kõigest, millega, nagu üteldakse, süda rahule jääb.

«Olen uhke, mu poeg, et oled nii kuulsaks meheks saanud... Kõik inimesed räägivad ja ajalehedki kirjutavad... Tegid õigesti, kui läksid, ja hästi tegid, et nüüd jälle tulid mind vaatama...»

Nii kujutles Murak omaste jällenägemisrõõmu ja Murumäe tubade pühalikku korda. Viimane osa kodusteest sai ruttu otsa. Iga puud ja kändu tundes läks ta üle karjamaa nurga, ronis üle mulgulattide tanumasse ja oligi kodus.

Muidugi — ilm oli ilus nagu ennegi. Päike paistis täies selguses, kuldnokad laksutasid laulda oma pesakastide juures ja tuttav valge kanakari kõndis rohetama lõõnud õuemurul ringi. Aga kõik muu oli Ado kujutlustest hoopis argipäevasem. Ja ei ema, õde ega isa tervitanud teda nende sõnadega, mis ta Lääkjärve poolt üles tulles oli ette arvanud.

Emal oli ämbritega kaevul. Teda nägi koju jõudnud poeg esimesena ja samas nad teineteist teretasidki. Juba tanumast õue tulles nägi Ado, et keegi peab kaevul olema; raketele ta silm küll ei ulatunud, sest puuriit oli ees, aga vinn hakkas vaikse kääksuga üles tõusma. Mõne pika ja kärme sammuga oli Ado kaevul.

«Tere, emal!»

«Ado... No tere jah tulemast! Kes seda küll oleks mõistnud mõelda, et sa viimaks ometi...»

Emal oli ämber parajasti täis võetud. See tuli nüüd sulinal veest välja ja hakkas pikkamisi ülespoole tõusma. Kätkpidi teretamine pidi seniks ootama, kuni ema käed koogupuul teineteisest mööda liikudes kaevuämbri üles vinnasid ja vee köögiämbrisse ümber valasid. Siis poeg teretas ja isegi kallistas ema, kes vaatas talle otsa ilmega, millest tundus, et miski nagu segab tema rõõmu.

Adol ei jäänud ema nukker kohmetus märkamata, ja silmapilkselt tundis ta sama ka eneses. Juba ema esimestest sõnadest oli selge, et ei ole teda siin midagi nii väga oodatud. Või õigemini: muidugi on oodatud, aga juba ammust saadik, pika aja jooksul, mitte nimelt täna, kus ta tuli. Oli selge, et tubades ei ole mingit pühadeasu ega värsket sepikut laual. Murumäel oli täielik argipäev.

Ado asus kaevu juurde ja võttis ise teise ämbritäie üles. Ja siis ta võttis mõlemad ämbrid käe otsa, viis vee kööki. Emale jäid ainult tühjad kaelkoogud kätte. Ado kohvrid jäid tanumasuhu murule maha.

«Kuidas isa tervis on?»

«Endist viisi. Ei paremat ega halvemat.»

«Voodis muidugi?» otsis poeg jutule järke.

«Kus mujal. Vaatasin ennist — oli magama jäänud.»

Ado läks välja. Liina oli keldri läve ees kartulitelt kasvusid noppimas, kui vend ta leidis. See oli vilu põhjapoolne koht, ja õde oli kõige igapäevasemas tööriides, mustade kätega.

«Jõudu, Liina!»

«Oi heldeke! Ado... sina! Ja härra mis härra...»

«Ära kohe sõimama hakka. Viskan need vatid maha, tulen sulle appi.»

«Siis Elsa ikka ei tulnudki või?»

«Ei, praegu ta ei saanud. Aga varsti tuleb, pühadeks või jaanipäevaks.»

Liinaga läks jutt nagu ladusamalt. Ta jättis töö pooleli siin avatud keldri ees, kus ei olnud päikest ja kartulikasvude elutu lõhn ei sobinud kevadega. Köögiläve ees valas vend õele kopsikuga vett kätele, et need saaksid puhtamaks külalisele lauda katta. Leiva ja piima juurde tõi Liina Adole külma kala. Margusel olevat mõrd ojasuus vees ja päris ilma ei olevat korragi jäänud, kui ta päeva või paari tagant vaatamas käib.

Margusest kõneles Liina üldse just sedamoodi nagu Ado oli arvanud neil asjad minevat või juba olevatki.

Hea isuga ta sõi koduleiba ja Lääkjärve kala, kuna ema ja õde istusid talle seltsiks. Ema kuulas rohkem vaikides, Liina aga oli sõnakam, jutustas isa tervisest, ja kevade tulekust, ja tööjärjest, päris selle kohta, kuidas sõit läks, ja kogu aeg oli väga virk ja viisakas venda sööma sundima ja vabandama, et midagi paremat käepärast ei ole. See kõik oli väga hea ja armas, aga ometi tekkis sööjal ajuti tunne, et õde kohtleb teda kui külalist, mitte kui päris oma inimest. Otsides midagi oma mõttes, mis tema vahekorra kodustega lähemaks ja vahetumaks muudaks, tulid talle äkki kohvrid

meelde. Ta tõusis järsku ja tõi need tупpa, avas plaksuvad lukud ja ütles, et neis ei ole peale ta oma paari särigi midagi muud kui Elsa poolt saadetud kingitused Murumäe omadele.

«See pidi olema sulle laulatuskleidiks,» heitis Ado tüki valget siidi õe karedatele kätele.

«Ah!» hüüatas Liina.

Ja siis isa tagakambris kõhatas. Silmapilguks jäid kõik vakka. Oli kuulda külje keeramist õlgsel asemel. Ema tõusis pikkamisi ja läks vaikselt tagakambrisse. Ja õige varsti ta sealt hüüdis häälega, mis enam haige und ei hoidnud:

«Ado, no tule nüüd ka taati teretama...»

Kohmetu sammuga astus Ado üle läve tagakambrisse, kuigi siin, nagu ta nägi kohe esimese pilguga, oli kõige enam sedamoodi nagu ta maanteelt koju tulles oli kujutlenud. Vana seinakell tiksus tuttavat käiku kuidagi tähtsalt ja erilise rõhuga, nagu oleneks see nimelt temast, kui kauaks põdev peremees jõuab veel vastu pidada. Tagakamber oli puhas ja korras nagu alati. Siin ei olnud midagi muutunud peale isa enda, kes oli viimase nägemisega võrreldes tunduvalt kahvatum, vanem ja väsinum. Tema käed olid üsna valged ja habe pikem kui kunagi. See kõik tegi poja sammu ja sõnagi kuidagi ettevaatlikuks.

«Tere, taat...»

«Näe, ongi Ado... Tere sa tulemast. Sihukest imet nagu ei taha nii äkki uskudagi...»

«Mis ime ma siis olen! Ega sa mind ometi juba päris kadunud pojaks ei pidanud?»

«Kadunuks või... Aga eks see nõnda olnud, et suure talvega sa siit läksid ja lubasid varsti tagastulla... Nüüd lumi ammu läinud, hakkasime siin mõtlema, et kas ilma jälgedeta enam teed leiadki...»

«Ei kodutee unune...»

«Hea see.»

«Ja ära sa seda arva, et ma ula olin või kusagil kurja peal... Kõvasti olen tööd teinud, taat. Rohkem kui kunagi oma elus. Ja oma edasijõudmist ma ei saa väheks pidada...»

Ado istus vanale tuttavale luhtadest põhjaga taga-

kambri toolile, mis seisis isa voodi ees nähtavasti nimelt selleks, et kui kellelgi vähegi aega on, siis tuleb ja istub siin haigele seltsiks. Ja ta hakkas isale jutustama oma elust. Teda ei seganud, et ema vaikselt ära läks, nagu teaks ta juba küllalt hästi seda kõike, millest pojal võiks kõnelda olla. Ado jutustas isale oma tööst, kuidas see nüüd temale lõplikult on päris elukutseks saanud. Ta hoidis end vaol, et jutt liiga lendu ei läheks, sest ta tundis oma isa küllalt hästi ja teadis, kui väga vana tõsine töömees ei sallinud hooplemist. Ado jutustas isale ka sellest, kui lihtsalt ja endastmõistetavalt ta oli abiellunud Elsaga, rääkis tagasihoidliku asjalikkusega, missugune on nüüd tema kodu Tallinnas ja kuipalju on seda, mis ta naine võib omaks nimetada. Teda ei seganud, kui Liina tuli ja veinipudeli ning apelsinid tagakambrisse tõi. Neid oligi vaja. Murak tegi pudeli lahti, võttis ise kapist klaasid, et haiget kostitada. Elsa saatis, ja tuhat tervist veel peale selle.

Murumäe taat ei jätnud maitsmata minia saadetud külakakreid. Ta jõi klaasi veini ja kild killu haaval sõi ära ligemale poole apelsini. Kiitis hea sõnaga kanget ja kallist kosti.

«Sellest ma saan aru, et on rohi... Teeb suu nii puhtaks... ja kohe tunned, kuidas jõudu annab ja magama ajab...»

Ado jutustas isale sellest, kuidas Murumäe ja kõik kodused talle ka Tallinnas elades on väga lähedasteks jäänud. Mis tema töös on kordaminekut olnud, mida tema lauludest ja juttudest kõige enam on hinnatud ja armastatud, see kõik on nii või teisiti pärit olnud siit, tema lapsepõlve ja nooruse kodust. Mis ka ei oleks, aga Ado ei jää ka tulevikus oma kodule võõraks, tuleb jälle niipea kui saab ja jääb niikauaks kui vähegi võimalik. Praegu on juba suur kevad, varsti tuleb suvi ja siis nad tulevad Elsaga mõlemad. Taat saab selleks ajaks muidugi jälle terveks. Kindlasti ta käib korraks Tallinnaski ära, et näha, kuidas nad seal elavad. Pikad ja ilusad päevad on veel ees...

Kell lõi juba teist korda selle kõne kestes.

Enam kui tund aega oli Ado isale jutustanud oma elust.

Aga mida enam poja jutt jõudis tuleviku teedele, seda enam Murumäe taat väsis. Varsti nüüd Ado isegi märkas, et isa tahab jälle puhata. Isa oli sellega väga nõus, kui poeg ütles, et ta läheks nüüd Murumäe põlde ja tööjärge vaatama.

Päike hakkas juba õhtule kalduma, kui Ado põlde vaatamast tagasi jõudis. Ta oli vägagi rahul oma pikal jalutusringil tehtud tähelepanekutega, sest külvitöö oli isa haigusest hoolimata päris heal järjel, rukkioras ja ristikujuur olid Murumäe maade kohta talve alt hästi välja tulnud ning karjamaa taradki olid korralikult ära parandatud, igal sammul oli näha uusi latte ja värskaid väate. Pidi olema tõesti väärt mees see sulane Margus, kellele Liina lõunalauas õige sõbralikult Elsa saadetud paremaid palu maitsta oli pakkunud ja kellest ema hiljem hea sõnaga seletanud, et Murumäe tööperemes ei olevatki mõni päris teadmata ja võhivõõras inimene, vaid Lääkjärve perenaise õepoegi, suure pere noorem võsu, kes hoolsa töö ja kange kokkuhoidmisega tahtvat oma piskule päranduseosale seevõrra lisa teenida, et jõuaks kord veel peremehepõlve. Juuli sugulane Murumäel sulaseks... oli Ado imestanud salajast kahjurõõmu tundes ning samas mõelnud sellegi mõtte, et küllap see mees kõlbaks talle rentnikuks, kui nende sõprus Liinaga peaks abieluni välja jõudma.

Õues ei olnud praegu kedagi näha ja Ado tahtis uue ringiga ka veel metsa poole uitma minna. Aga vaevalt ta sai värava vääti, kui ema talle toalävelt järele tuli.

«Hästi, et sa nüüd tulid. Taat sai lõuna peale päris pika une ja õige ootas nüüd sind. Ütles, et tahab kõnelda...»

Ado sai ema sõnade tõsisest toonist kohe aru, et isa pidi nüüd kõnelda tahtma millestki tähtsamast kui seda oleks ennelõunase jutu jätkamine. Ta peatus silmapilguks nagu end kogudes, ja olles rahul, et ta põlde vaadates oli omad mõtted Murumäe kohta küllalt selgesti lõpuni mõtelnud, läks ta ema ees rahulikumalt ja kindlama tundega kui ennist tagakambrisse isa juurde ja võttis istet luhtpõhjaga toolil, mis oli voodi ees endisel kohal.

«Kustkaudu su keerud siis nüüd käisid kah?» püüdis

taat oma halli ja kahvatuks põetud pead padjal kõrge-
male tõsta.

«Käisin korraks kõik põllud ringiga läbi,» ütles Ado isa patja kergitades. «Jutis paistab olevat kõik, ei mõista midagi...»

«Või jutis kõik,» ütles isa kiiresti hingates. «Mis mul siis häda või muret. Põe edasi või mine ära mulda.»

«Ära jälle nõnda kõnele!» ütles Ado kohmetu nukru-
sega. «Kui tänagi juba natuke hõlpsam olla, siis varsti, vaata, tuleb tervis tagasi. Margus seemendab, aga ise pistad veel vikati vilja.»

Taat kõhatas korraks kuivalt ja maigutas siis tühja suud, kuni ütles aeglaselt:

«Minust enam kedagi... Ma ikka juba ise vikati ette võetav... Aga see aru nüüd tulekski ära pidada, et... kes need viljad siin niidab... ja asju edasi õiendab...»

Ado nägi, et kogu pere oli Murumäe saatuse otsustami-
seks koos. Ema, käed süles, istus vaikselt ja endamisi akna all ning Liina sõtkus nisuleiba just tagakambri läve kohal, lahtise ukse kohal.

«... sest muidu võib veel Murumäe ka põdema jääda... Peremeheta talu pole rohkem väärt midagi kui põdur peremees.»

«Eks ta parem oleks, kui otsus saaks ära ühele poole,» ütles ema peoga oma põlvi silitades.

Ado pea vajus longu ja ta ei lausunud sõnagi.

Ka Liinal ei olnud nagu aega midagi öelda — kastis hoolega tainast, heledad juuksed soojast õhetavatele põskedele langenud.

«Meil memmega on oma tee juba teada... ainult tund veel teadmata... Aga teil — elud alles ees nagu kündmata nurmed... ainult ääri mööda mõni vagu aetud... Kes teab, mis tuuled veel tulla võivad... Ja kes teab, kas Murumäest keegi hoolibki... Nagu Adoga oli... Pani kompsud kokku, et läheb kuuks-
kaheks ilma vaatama... Aga näe, see ilm tal koduks jäigi...»

«Ära sa, taat, seda küll mitte mõtle,» õiendas Ado, «et ma Murumäest ei oleks hoolinud, kui läksin! Sa ju tead, kuidas mul see luulevaim juba lapsest saadik

hingest oli... pidin ometi nägema ka natuke kaugemat ja suuremat elu, kui tahtsin, et minust ka midagi peab saama...»

«Ja üks sust ole saanudki,» tunnistas isa. «Või ma nüüd ise ei näe, et see asi läks nõnda, nagu minema pidi... Murumäe maad on ju teada — ader aina koliseb kruusakivides... vesi viib väe mäekülgedelt maha, ja kui on kuumad ja kuivad ajad, siis kõrs juba kõbiseb, enne kui tera saab tekkima hakatagi... Ei Murumäe maad harijale leivaga liiga tee... ainult hinge hoiavad sees, kui kangesti kallal olla... Aga üks sul, Ado, nüüd uus amet käes... Hea amet, kui leib ja au tulevad ühe vaevaga... Ega siin ei saa sedaviisi — hakka kas või vallavanemaks...»

«Tõsi, taat,» kinnitas Ado. «Kergem on minu teenistus nüüd kindlasti... Kui ma talvel õige hoolega jutte tegin, siis mitu korda tuli meelde, kuidas me kahekesi vahel Miruli metsast haavapakke vaksalisse vedasime — pool ööd ja terve päeva, kaks hobust ja kaks meest... olgu külm kuitahes hull või tee tuisatud — õhtuks hädaga seitse krooni käes...»

«See oli meil ju veel kõige hõlpsam rahasaamine,» arvas isa.

«Aga kui minul sulg vahel õhtul õige hea lustiga lendama pistis, siis oli hommikul ikka küll tore ridasid lugeda, et näe — ainsa ööga ja ihuüksi oma neli-viis koormat pakke Mirulist vaksalisse viidud... ei hobust ega abilist, ei venitusevalu rinde all ega külma varvaste kallal...»

«No näed siis... Mis viga elada, kui veel varandusega naine ka saadud...»

Rahulikkude silmadega vaatas Murumäe taat tagatoa tumedat lage ja sõrmitset mõtlikult oma halli habet.

«No Liina... kõnele sina oma asja kah...» ütles ta siis eeskambri läve poole.

«Mis pikka kõnet minul pidada...» peatus Liina sõtkumast ja võttis hammastega sõrme otsast tüki tainast. «Mehele hakkab minema, muud midagi...»

«Oi Liinat!» imestas Ado. «Või sinulgi järg juba nõnda kaugel.»

«Ei ole ta kaugel midagi... päris õige maa peal...»

jätkas Liina sõtkumist. «Minu arust olen ma sinust just nõnda palju noorem, nagu tüdrukul paras varem mehele minna kui poisil naist võtta.»

«Ja kust kaugelt need kosjad sulle siis sisse sõitsid?»

«Kust kaugelt nad ikka sõitma pidid... Millal minul aega olnud võõraid valdu mööda meelitamas käia... Mida ligemalt, seda selgem asi.»

«Margus või? ...»

«Nojah... Saad veel Juuliga sugulaseks...»

«Kuulsid nüüd, mis ta veel ära ütles! ...» tõmbus taadi nägu nõrgalt naerumuigele.

«Tõsi või?» usutas Ado.

«Kui sa juttu ei usu, siis pead jääma laulatust ootama,» patsutas Liina sepiku siledaks ja riputas jahu peale. «Ega sinna enam teab mis ilma aega olegi — jaanipäeval lubasime pulmad teha.»

«Õigus jah, Ado,» kinnitas emagi Liina juttu. «Päris tõsi, et see nõu on neil juba peetud. Ja meie taadiga ei ole sõnagi vastu ütelnud. Sest olgu pealegi, et ta on teisi teeninud, aga muidu on Margus täiesti mehine ja tõsise mõttega mees — mis teeb, teeb aruga. Ja päris paljaste kätega inimene ta ka ei ole...»

«Või kui olekski...» lisas taat oma asemelt. «Peab ütleva, et Marguse käed oleksid ka päris paljalt täit mehe hinda väärt. Kaasavarad ja varandused on kõige suurema tähtsusega siis, kui inimesel endal ehk mõni viga küljes...»

Ado nagu kohkus — jäi vaikselt mõttesse. Talle tundus, nagu oleks midagi teravat neis isa sõnades tema enda elu riivanud.

«Õnne ei soovigi või?» küsis Liina tainaliuda tagakambri lõõrikappi tuues.

«Heldus! Miks ma õnne ei soovi...» tõusis Ado ja võttis õe küünarnuki kõvasti kätte. «Õnne nii, et aitab sulle! ...»

«Ja üks me siin memmega nõnda mõtlesime,» jätkas isa endise tõsidusega, «et Murumäe jah... peaks nüüd Liinale jääma... Sest sinu elu ju nüüd hoopis teine ja ära kaugel siit... Või sa atra ikka enam võtad, kui sulg, nagu sa ise ütlesid, veab kohe mitme mehe ja hobuse eest...»

«Nojah, muidugi... iseendast mõista...» ütles Ado kuiva ja kitsaks tõmbunud kurguga.

«Aga eks Adogi peab siit midagi saama,» nihutas nüüd ka ema oma tooli meeste poole.

«No midagi ikka,» kinnitas taat. «Suurt ju siit võtta ei ole... kes neid maid ei tea! Raha on siit õige raske saada, aga eks paneme Liina Adole moona maksma. Õiendagu vähehaaval või eluaeg...»

«Ei, mu kallis kodu,» ütles Ado korruga uhkena ja liigutatult. «Olgu muud mis on, aga oma õe talu ma küll laastama ei hakka. Sellest ärgu olgu juttugi!»

«Ära just nõnda ka ütle,» lausus taat asjalikult, uurides poja silmadest tema mõtete siirust. «Midagi pead sa ju siit ikkagi saama...»

«Midagi, jah, ikka...» arvas emagi.

«Kui ma siit midagi just saama pean,» tõsines Ado, «siis ehk paar hobuseväherust põndakut sealt piirivoore järvepoolsest otsast. Ehitaksin endale sinna suvila, et oleks, kus vahel hea vaikne jutte kirjutada ja laule teha...»

«Seda natukest...» kõhatas isa vaikselt, «vaata, kust ise tahad... Aga arva enne veel hästi järele... kas su otsus ehk liiga kerge meelega nõnda suureline ei ole?... Ehk sul südames sedagi mõtet, et Margus nagu Juuli sugulane... võtku!... Või ehk jälle sa arvad, et praegu sul elu hea, ei ole sellest piskust lugugi, mis Murumäe ait võiks sulle anda. Aga ega tuuled seisa alati soojas kaares. Nädalatega ei möödeta veel elu. Pea veel endaga aru... ja siis ütle oma mõte ikka nõnda, et pärast ise ka ikka rahule jääd...»

«Ei, isa,» kinnitas Ado juba täiesti veendunult. «Aru pidada ei ole mul siin enam midagi. Ja ärge arvake, et ma kõnelen mingi mööduva meeoleu mõjul... Ei. Mul ei ole muud mõtet kui see, et nii, nagu ma ütlesin, on minu kasu Murumäest kõige suurem. Nimelt nii jah maksaks kodu mulle kõige paremat pärandust, kui mu enda juured siia sisse jäävad. Kui eluaeg on ainult võõras maa jalge all, siis viimati võivad tõesti mu luuleallikadki kuivaks jääda... Õigust ütelda olen ma seda juba vähehaaval tunda saanudki. Tahtsin väga vahel midagi jälle ritta panna, aga elu ümberringi kõik

nagu vōoras ja ... riimid kinni kui regi kruusal ... Aga kui ma nüüd täna hommikul teelahkmest üksi tulema hakkasin, siis kohe nagu teine tunne oli rinnus ... Ja kui Läikjärve pārasopid paistma hakkasid, siis luule tuli, nii et ... hoia alt!»

«Kui nõnda,» ütles isa vaikselt, «siis on su nõu õige küll ... Kui Murumäel veel sedagi võimust, et aitab su uut ametit üleval pidada ... siis ehita pealegi sinna piiririnnakule endale väike suvine maja. Ilus kõrge koht ja ...»

«Läikjärv paistaks kohe aknasse ...» lisas Liina.

«Ära sa jälle nõnda arva, et kipun siia Läikjärve või Juuli pārast ... Peaasi on see, et ümbrus peab tuttav olema, kui tahad, et mõtted ja tundmused teed leiaksid. Mõni võib ju teha ükskõik kus katusekambri kolkas, aga ega siis neil lauludel ka õiget hinge sees ei ole, külmad kui jää kõlin ...»

«Õige hea kuulda, et sa nõnda arvad ...» pani Murumäe taat käe poja põlvele. «Ma siin üksi vahel juba mõtlesin, et ...»

Raske, umbselt kiunuv kõhahoop löhkus järsku ta lause. Ado katsus teda aidata, rinnust veidi tõsta ja pead toetada, aga ei sellestki olnud kasu midagi: kõha kiskus nii, et pisarad tulid silmi ja hing oli kurku kinni jäämas.

«Vāsitas enda jälle väga ära nõnda pika jutuga ...» ütles Liina, läks kapi juurde ja tõi sealt rohupudeli ja lusika, et oodata, kuni kõhahoop seda võtta laseb.

Ado tõusis toolilt ja taandus veidi eemale.

Emaga heitis pilgu kellale ja tõttas talitama.

«Võta nüüd!» püüdis Liina rohtu ulatada, kui kõha veidi järele andis.

«Ära huupi topigi ...» lõõtsutas taat. «Mis ma tast lakun ... va imal virre ... Surm nüüd seda lirtsu kardab! ... Anna parem meile Adoga see linna pudel kapist siia ... Ja oma suu võta ka soojaks selle jutu peale, mis siin sai kõneldud.»

Liina võttis sõnakuulelikult kapist pudeli ja kaks klaasi. Isale ta valas ühte, vennale teise. Taat jõi oma pool klaasi veini sõnatult ühe sõõmuga ära, aga tema

näost oli näha, et ta tegi seda rõõmsa meelega ja heade soovidega.

«Isa terviseks! Liina ja Marguse õnneks!» ütles Ado ja jõi oma osa samuti põhjani. Võttis siis pudeli ja valas õele mitte vähem kui Liina ise meestele oli parajaks pidanud.

«Nii magus ja hea lõhnaga, aga kange...» ütles Liina aeglaste sõõmude vahel nagu kogu kehaga veini maitses ja sellest rõõmu tundes. Ja kui klaas oli tilgatumaks tühi, ütles ta vaikselt isa poole:

«Sa, taat, puhka nüüd natuke aega. Ma tahaks ka Adole paar sõna omavahel ütelda.»

«Minge ja ütelge,» lausus Murumäe isa rahulikult. «Ehk laseb see suutäis jälle pilguks magamagi jääda.»

Nad läksid ära eeskambrisse. Liina tõmbas ukse tasakesi kinni ja küsis Adolt poolsosinal:

«Mis sina ka taadi tervisest arvad? Kas usud, et ta saab oma hädast veel üle?»

«Raske ütelda,» vastas vend ja küsis omakorda: «Kas ta juba ammu on nõnda nõrgaks jäänud?»

«Kõik need ajad talvest saadik. Vahel on kõhad veel kõvemadki. Praegu hoiab minu arust ennem parema kui pahema poole.»

«Ja mis arst ütles?»

«Mis ta ikka! Kirikuküllast tõime — naisterahvast inimene, rohkem laste saamise ja hoidmise peale õppinud... Ütles, et vanad rinnad on visad paranema. Tema enda kadunud isa olnud kah nõndasamuti...»

«Nüüd ta väsitas ennast jälle väga... Aga eks ta ole hea, et see viimane nõu kord peetud sai.»

Liina jäi silmapilguks vaikseks, vaatas Adole suurte, pisut niiskete silmadega otsa, kuni järsku haaras vennal kõvasti kaelast kinni ja kallistas teda kõigest jõust.

«Oled aga sina kah...» kogeles ta läbi liigutus- pisarate. «Ütled enda kõigest lahti... et aga mulle... ja Margusele!...»

«Ära nüüd kena ole, Liina!» silitas Ado Murak õe pehmeid juukseid ja tugevat pihta. «Ära vesistama hakka iga tühja asja pärast!»

Aga ta endagi silmad ei olnud enam kuigi kuivad ja kohe, kui vabanes õe sülelusest, läks ta õue ja pöördus

karjamaa poole. Ta tahtis nüüd metsa minna, et üksi jalutades leida luule järge seal piirivoore kõrgel põndakul, kuhu Lääkjärv on selgesti näha ja kuhu ta võis ehitada oma vaikse loomingu kodu — valgete seintega ja punase katusega majakese üksikute tammede alla.

Aga ta ei jõudnud veel mulgunigi, kui õe selge hääl huikas ta tagasi toa juurde.

«Las ma nüüd liigun metsas ühe väikese ringi! Küll me pärast kõneleme, kui sa veel midagi ütelda tahad.»

«Ega mina...» Liina oli lüpsikuga lauda poole minemas. «Taat tahtis sind tagasi.»

«Ole, Adoke, talle jah seltsiks, seni kui magama jääb,» ütles emagi, kes künnisele kuivama laotatud villu juba õhtu eest kotti toppis.

«Uni ei taha veel tulla?» küsis Ado ja istus hämarduvas tagatoas endistviisi isa aseme ette.

«Ei taha jah,» ütles taat väsinult. «Muidu ehk tuleks, aga mõtlema ajab väga... Kõik asjad tükivad korraga meelde tulema...»

«Ära muretse midagi! Saad veel terveks ja...»

«Ega ma enda pärast... Aga seda ma küll mõtlen, et kui mu silmad su naise ka veel ikka ära näeks.»

«Muidugi, taat! Suvisteks toon ta kindlasti siia.»

«Need mõned päevad... elan ikka veel ära küll vist, kui õige ette võtta...»

«Kindlasti elad! Palju rohkemgi veel...»

Jutt oli nagu raske edasi minema. Sõnade vahele tekkis järjest pikemaid vaikusid, millal peale Murumäe taadi raske hingelduse oli kuulda ainult kella tuttavaid tikse ja end Ado sääri vastu silitava kassi sõbralikku nurru.

«Ta sul vist õige lahke loomuga inimene... Näe... mis mullegi ära saatis... Surisärgi riide ja... See vein teeb suu nõnda hästi lahedaks et... Ja Liinale ja memmele kõik kleidid ja...»

«Mul tuli see sõit ju nõnda järsku, et ei tal olnud suuremat midagi aega vaadatagi,» kehtitas Ado isa patja. «Sul madalama peaga ehk parem magama jääda?»

«Minul oli kohe õige rõõmus kuulda, kui sa kirjutasid... Arvasin, et see üks õnne asi, kui nõnda jõukale

jaole juhtusid... Murumäe kulub Liinale marjaks ära... ja mõlemad lapsed kenal järjel...»

«Liina oli, jah, päris õnnelik kohe...» ütles Ado käsi-põsakile laskudes.

«No kas sina siis... ei olegi või?» nihutas isa pead, et paremini näha poja nägu.

«Mina muidugi...»

Kell tiksus ja kass tooli all lõi endiselt nurru.

«Peaksid olema...» arvas isa. «Küllap see Elsa sul üks hea ikka on... kui sedagi arvata, et see Sengelmann kõik oma majad ja varad temale jättis.»

«Seda küll... Ta on väga lahke ja sõbralik!»

«Sina kirjutasid, et see Sengelmann olnud tema onu... Aga Tiina-tädi siin teadis, et... päris võõras vist... Või kui, siis õige kaugelt sugulane...»

«Kaugemalt küll jah,» ütles Ado rahulikult. «Esiti ma seda ei teadnudki, sest Elsa oli teda ikka onuks nimetanud, kui kõnet tuli.»

«Nojah... mis mina sellest tean... Ja kes seda tädi Tiinatki teab... Ehk see kah latras liiga, kui ta lihavõtte ajal siin käimas oli...» ütles nüüd isa nagu rohkem endale kui pojale.

«Mis ta siin siis seletas? Midagi halba või?!» päris Ado järsu ärevusega.

«Naised, kui nad hakkavad, räägivad ju alati hirmus palju — kes nendest päris õiget aru saab...» ütles Murumäe taat nagu und tõrjudes. «Aga mulle nagu tuli tema jutust seda mõtet, et... kas su Elsa ehk... armukest ei elanud selle surnud Sengelmanniga...»

«Isa!» hüüdis Ado peaaegu karjatatavalt ja haaras kinni isa käest. «See on vale!... Hirmus vale, kui ta seda ütles.»

«Ega ta öelnudki... Arvasin ainult... Sest paljudest seal päris otsekohest ja selget mõtet, kui Tiina- taolise suu päevad läbi muudkui laseb aga käia...»

Ado tõusis püsti, jäi sõnatult seisma. Ta ei teadnud, mis ütelda. Tema mõtted keerlesid ärevalt ringi nagu öises, pimedas metsas lendu ehmatatud linnud.

«Arvasin ainult jah,» jätkas isa endiselt. «Ja tahtsin selle mõtte sulle südamelt enne surma ära ütelda... sest kartsin, et saad ehk muret, kui naine puhta pähe

võetud... aga viimati tuleb välja et... teise mehe laulatamata lesk.»

«Küll võib ikka mõne inimese alatus hirmus olla...» sosistas Ado raskelt — vist tädi Tiina kohta.

«Unusta ära!» ütles isa nagu kahetsevalt. «Egas seda, mida ei ole, tohi südame kallale närima lasta... Ega minagi poleks seda sulle ütleva hakanud, aga... arvasin, et sa oled mul selge peaga poiss... ja kui üks kahtlus juba ringi käib, siis parem talle juurde minna ja otsa vaadata...»

«Usu, isa, et see on vale... See ei või, ei saa tõsi olla!...» kinnitas Ado ägeda sosinaga.

«Usun, usun...» vastas Murumäe taat rõõmsa rahuga. «Ega ma seda asja ei ole teisiti arvanudki... Ainult et... tuli nagu seda mõtet.»

«Siis on ju... hästi kõik!» ütles Ado ja tõstis isal vaiba õlgadele. «Jää nüüd magama ja ära enam mõtlegi... Ma lähen ja teen veel metsas ühe väikese ringi.»

«Mine aga mine... Küll ma nüüd juba... hakkan jälle puhata saama...»

Ado oli eeskambris varnast oma mantlit haaramas, aga ta laskis nagu kohkunult selle rõiva hõlma järsku lahti — läks kuuevael.

IV

Sellel hommikul, kui Ado Murumäele jõudis, pöördus tal ainult üks mõte Tallinna poole tagasi. Ja sedagi ainult õige põgusaks silmapilguks, sest rõõm kevadest ja kujutlused kodust ei andnud rohkemaks mahti. Tullles sealt Lääkjärve salude kaudu, otsustas ta oma kodu- ja kevaderõõmu kindlustamiseks nimelt seda, et kirjutab õige varsti Elsale pika ja südamliku kirja ja teeb nii või teisiti selgeks, et ta peab nüüd siiski kauemaks Murumäele jääma. Ta arvas, et sel õilsal otstarbel võib asjaolude kohta anda ka niisuguseid seletusi, mis nende inimeste arvates, kes ei tunne luule võluseid, ei vastaks päris täpselt tõele. Ta oli valmis kas või isa haigust märksa ohtlikumana kirjutama, kui see tõepoolest ehk oligi. Peaasi, et tema viibimine oleks põhjendatud. Pea-

asi, et saaks nüüd kodus olla võimalikult kauem, sest paremaid päevi ei võinud tema jaoks olla ühelgi teisel kuul... Ja mis võis selles kirjas veel loomulikum olla kui paluda, et ka Elsa püüaks sõita mitte alles jaanipäevaks, vaid kindlasti juba suvistepühiks. Sest kui väga teda kõik siin näha tahavad, eriti isa, kes kardab, et minia jääbki nägemata, kui ta nüüd varsti ei tule... Ei võinud õige olla see kokkulepe, millega nad Tallinna vaksalis lahkusid: ruttu tagasi, nii ruttu, kui vähegi võimalik! Lausa patt oleks seda lepingut täita, kui on niisugused päevad nagu nad siin on — üksteise võidu selged ja soojad, lillerikkad ja linnulaulused. Kui Murak üldse veel kunagi tahab uutest lauludest õnnelik olla, siis nimelt praegu. Kui ta üldse veel kuskilt tahab tõelist vaimustust leida, siis nimelt siit... Oleks kuritegu otsustada või nõuda teisiti!

Need mõtted olid Ado Murakut kodu poole saatnud nimelt siis, kui ta astus edasi selle laia kivi juurest, millel istudes ta oli oma esimesest uuest laulust kolm salmi juba kirja pannud. Mis ütleb talle kodu? Mis ütlevad talle Võrumaa voored ja veed? Kas seda kuulmast tohtis luuletaja ära põgeneda? Ei ilmaski! Ta pidi jääma, et lõpuni kuulda selle kevade hääli — lõõritusi päikesepaisteliste põldude kohal ja varahommikustes saludes, soojade tuulehoogude libisemist üle noortes lehtedes metsalatvade ja Läikjärve virvendavate kääride. Ja kui Juuli juhtub koju tulema, siis tahtis Ado Murak veel kord kuulda ka tema mängutoosi «La donna...» lugu, seda, mida «Rigolettos» Gilda mõrtsukas nii ilusa häälega laulab...

Aga oli jäänud ja jäigi kirjutamata see tähtis kiri. Ta teadis, et Elsa juba ootas, aga ta ei läinud, ei mõtelnudki minna, ei teatanud midagi oma viibimisest, ei mõtelnudki teatada. Ja samuti oli jäänud lõpetamata tuleku päeval alustatud luuletus. Kuidas ta võiski sellega edasi jõuda, kui ta kõige vähemalgi määral ei saanud aru, mis Võrumaa kevadised metsad ja veed ütlevad oma tagasitulnud luuletajale! Kõik tema paremad tunded olid segamini sõtkunud. Õelad kahtlused ja hirmuäratavad arusaamatused piirasid teda igast küljest. Nad ei lahkunud, ei läinud silmapilgukski meelest.

Kui vahel tõmbusidki eemale, siis nagu ainult selleks, et kohe jälle seda lähemale tungida, otsekui künnetega südamest kinni haarata. Ei olnud nende eest pääsu Liinaga ega emaga kõneldes. Igas nende sõnas ja pilgus nägi Ado nüüd mingit kahetsust ja kaastunnet... Ja kõige raskemad olid need minutid, mis ta vahetevahel istus isa voodi juures. Igas isa sõnas kuulis ta nagu järelkajana uuesti neid raskeid kahtlusi, mis olid siin välja öeldud kohe esimesel õhtul. Masendav hirm pigistas Ado südant, kui isa vaikis ja mõttes oma väsinud silmadega lakke vaatas. Mis siis, kui ta järsku veel midagi küsib selle neetud Sengelmanni kohta? Ja kui ei küsigi, kas ta siiski ei arva, et poeg, rumaluke, on oma noore ja ilusa elu maha münunud surnud ärimehe laulatamata lesele?...

See kõik oli palju rängem neist pettumuse ja solvatusetunnetest, mis Ado Murakut siinsamas Murumäel taga ajasid siis, kui vallas Juuli ja Parma pulmadest kõnelema hakati. Tookord maksis rõõm uutest lauludest kaotsi läinud südamerahu eest head hinda. Ja isegi kõige kurvemate meeleolude vahel vilksatas siis talle omase huumori vallatuid helke. «...Mu südant mure sööb kui kapsamasin...» Ja nõnda edasi... Sama vähe kõlbas tema praegust ummikut võrrelda nende segaste tunnetega, milledega ta Volde Viiraku talentide paraadi õhtul jäi üksi linna hulkuma, kui Erika Saulep oli talle oma ütlemised ära ütelnud. Tühjagi ei kaalunud ka tolle õhtu ajutine tusk. Mis võis lugeda ühe pahuraks pettunud vanatüdruku kiivas hammastenäitamine, kui samal päeval saalitäis luulesõpru ei suutnud oma vaimustust varjata. Mis luges selle kirjandusliku koolmeistri katse tema loomingulist kasvu kahtluse alla asetada, kui Volde Viirak, kes kõige paremini peaks tundma neid asju, juba järgmisel õhtul pärast mõningate arusaamatuste selgitamist õlle ja külmade seajalgade juures täiesti otsekohe vaimustusega kinnitas, et Ado Muraku edu on olnud ennenähtamatu mitte ainult Rahvusliku Noorusliidu, vaid kogu vabariigi kirjanduselu ajaloos. Ja veel enam: Volde Viirak mõtles järele, võttis kokku, mis ta oli kuulnud, ja andis Muraku luuletajapalge kohta siira hinnangu. «Sa ei ole vähem ega roh-

kem kui see, keda rahvas meie luulekunstis on oodanud kui lunastajat... Oled see, kelle südames tuksub tõeline rahvuslik veri... Oled see, kes nõndanimetatud suurte luuletajate Pariisi salongides õpitud tiritamid oma tugeva talupojaõlaga ümber lükkab ja oma sõna hüüdma paneb nii, et see kõmab läbi sajandite...»

Aga mis oli temaga nüüd?

Luuletaja oli tulnud koduküla kevadesse end soojendada, aga ta süda värises kahtluste ja murede varju all, mis oli nii umbne, et mingid heade lootuste kiired ei suutnud sealt läbi tungida. Päevadel ei olnud tema jaoks enam rahu ega rõõmu ja isegi öösiti, kui oleks olnud aeg magada, peletasid tema und niisugused unenäod, mida ta sugugi ei tahtnud näha. Ta võis pimedas kambris silmad kinni pigistada, ja korraga — tädi Tiina istus Murumäe tagakambris, suu peas jahvatas hääletut, arusaamatut jutuvada, mida saatsid salapärased noogutused, mõistmatud õlakehitused ja segased silmapilgutused... Millest ta rääkis?... Ja järgmisel silmapilgul võis tädi jutukas suu kaduda, ning Ado Murak nägi tema asemel liikumatut, vaikivat kiilaspäist vanahärrat, kel oli must kuub seljas ja tume ristlips kõva püstkrae keeratud nurkade all. Ta vaikis ja oli liikumatu sellepärast, et Ado Murak ei olnud kunagi kuulnud ühtki sõna tema suust, ta ei olnud teda üldse elus näinud. Ta oli näinud ainult tema pilti raamis ja klaasi all ja teadis ainult tema nime. Sengelmann. Onu Sengelmann. Aga kui ta elas — kuidas ta siis elas neis tubades, mis pidid nüüd olema Ado Muraku õnnelikuks koduks? Mis ta seal tegi, mis ta seal kõneles, kui tal ei olnud seda kõva kraed kaelas, kui ta ei istunud päevapiltniku aparaadi ees, vaid tuli õhtul oma äriasjult ja mantli varna riputas?...

Küsimusi olid kõik kohad täis — üldisi ja üksikasjalisi... Aga vastajat ei olnud. Ja Murumäe Adol ei olnud kellegagi võimalik jagada oma närivaid mõtteid. Ta võis ainult karta, alatist hirmu tunda, et keegi kodustest püüab neid temaga veel kord jagama hakata.

Ado oli alles kolmandat päeva kodus, kui ta ühel varahommikul juba päikesetõusu ajal tuli mõttele, millest ta lootis suurt abi oma olemise kergenduseks. Ja

kohe ta hakkas oma head kavatsust teoks tegema. Hüpanud üles asemelt, kus ta oli tundide kaupa uneta külge keeranud, jooksis ta läbi külma kaste üle õue aita, ajas seal selga oma vanad mullused tööriided, paelus pastlad jalga ja tõttas talli juurde, kus Margus, Murumäe tulevane koduväi, hobuseid vedru ette rakendas. Seemnekott oli vedrudel, külimate kummuli selle otsas. Oder oli veel külida, viimane tükk seemet mulda lasta.

«Mis peremees sinust saab, kui minutaolisel mehel lased magada maas, tööd ei anna...» ütles ta tragilt rakendamist lõpetada aidates.

Margus naeratas kohmetult:

«Mis sa nüüd ennast... Küll me juba oleksime õhtuks lõpiku kätte saanud...»

«Aga kuidas siis?» küsis Ado ohjapannalt välja-rõngasse kinnitades. «Kuidas sa mõtlesid seal alata? Itsmevahe külid, hobused ootavad, siis tõmbad seemne sisse, ja jälle uuesti matt kaela? Sedaviisi või?»

«Kas nüüd sedaviisi. Liinal pidi aega olema. Ta oleks ohjad võtnud, seniks kui mina külin.»

«Või Liina! Õnn, et märkasin... muidu oleksite mu igavesti ära häbistanud... Nõõ!»

Margus külis ja Ado vedrutas. Kokkukuivanud pastlaservad hõõrusid jalgu. Ta käis neid korraks põlluäärses kraavis märjaks kastmas. Et ennem haudugu varbavahed, see ei olegi nii hull, kui ööseks hõõvliilaastud vahele panna... Tuttav lugu, juba karjapõlvest saadik.

«Nõõ!»

Tal oli hea kuulda oma täit häält. Hobused, Murumäe vana ruunapaar, olid kevadiste tööde lõpu eel väsinud ja tuimad küllalt, et neid nii vägevalt ergutada. Ja hea oli ka piitsa vihistada, vahel aga vilemokkaldega seda piitsavihina häält järele teha. Lüüa ta ei täinud vaevanäinud loomi kordagi. Aga tema hüüatused, nõõtamised ja nähutamised olid seda võimsamad. Ei olnud rahu lindudel tema selja taga, kuldnokkadel ja linavästrikel. Vaevalt maha laskunud, ehmusid nad kohe jälle üles ja lendasid eemale. Võttis aega, enne kui nad harjusid uue hobusemehe ägedusega ja julgesid tema jalajälgedele ligemalt, värskelt segitõmmatud mullast usse otsida.

Margus külimatiga käis juba eile ettetõmmatud itsmeid mööda oma rada. Jutuajamist ei olnud, ainult harva möödaminnes mõni üksik sõna. Ado võis, kui tahtis, eemalt, parajast kaugusest vaadata oma tulevase õemehe tööd, võis vaadata, kuidas odraseemne heledad peotäied Marguse pihust päikese paistel ühtlase rütmiga laiali välgatasid ja mulda langesid. Iga tera leidis oma koha, kus juurduma hakata.

Oli jälle nagu kergem ringi vaadata, märksa kergem kui eile ja üleile, kui ta tööta ja tegevuseta maadles oma mõtetega. Tal olid ohjad käes ja piits teises. «Nõõ!» Mets põllu taga ikajas vastu otsekui mulluse sügise künnipäevade järjelt ja tundus, nagu ei oleks vahepeal midagi juhtunud.

Vana tuttava vedruäkke kulunud terasküüned tõmbasid valkjaid odraivasid mulda. Kui suuruke see põld ära ei olnud, aga maa, nagu kõigis Murumäe nurmedes, oli ka siin üsnagi mitmekesine. Kõrgemal rinnakul kõlisesid vedrud pruunjas kruusas ja seeme puged kartuli- kuni kanamuna-suuruste siledate kivide vahele. All kraavi ääres aga lõppes kivide kõlu ja algas punakas mullakehv liiv. Igal aastal jäi niisugustes liivnõgudes iga vili nii kõrre kui ka tera poolest väga viletsaks, hea, kui seemnegi tagasi sai, kuid külitati alati, sest külimate jätmise oleks olnud nagu maa solvamine. Aga mis sügis siin liivas võlgu jätab, eks selle tasub põllu metsapoolne käär. Siin segasid vedrud märksa mustemat, huumuserikkamat mulda ja see lõhnaski hoopis teisiti — rammusalt ning käärivalt. Õnnelikud ivad, mis Marguse pihust olid siia maha visatud...

Vana tuttav töö tõstis Ado Muraku tuju. Tal ei olnud enam nii hull olla kui oli olnud. Kui inimesel on ohjad ja piits käes ja hobused käivad vagu, siis ei hulgu ka mõtted nii uisapäisa kui käsipõsikul konutades ja tühja taevast vahtides. Päevapikku hakkas soojemgi, isegi higi tekkis otsale. Ja kui ta siis korruga märkas, et pasteldesse pugunud kruusane muld teeb astumise ebamugavaks, peatas ta kohe hobused, istus vedrule ja võttis jalad lahti. Harjumata varvastega sooja mulda kobades sidus ta pastlad jalanartsudega kokku ja viskas nad kõrges kaares üle läbivedrutatud maa kodupoolsele

põllupeenrale. Kõik linnud kokkusid lendu, kui pastla-paar läks, neli pikka saba taga lipendamas.

«Nõõ!»

Palja jalu oli soojas mullas nii hea astuda, et juba mõne sammu järel ta pomises:

«Me jääme ühte — Võrumaa ja Murak...»

See oli kolme viimase päeva kohta esimene kord, kus luuleread tema suud liigutasid.

Töö edenes. Mehed käisid keskhommikul ja tulid varsti jälle tagasi põllule. Muidugi lõpetas Margus oma töö enne kui Ado. Külvaja samm oli küll aeglasem kui hobuste nõõt ajal ja tihti tuli tal oma järjelt lahkuda, et minna kotti juurde seemet matti võtma, aga tema esi itsmest itsmeni oli mitu korda laiem kui see värske mulla rada, mis koos Ado jälgedega vedru taha maha jäi.

«Mine nüüd puhka... või vaata niisama ringi, las ma lasen edasi,» ütles Margus pärast lõunat Ado juurde tulles, kui tal oli viimane peotäis maha visatud ja kotid-matidki ära aita viidud.

«Ei... Ära tule kohe rääkimagi. Mina tahan ka lõpikut saada. Pudel on kapis, tean...»

Ja Ado ei andnudki ohje käest, vaid vedrutas edasi. Kas siis Margusel muud tööd ei olnud? Muidugi oli. Ta võttis kirve ja läks odrapõllu taha metsa äärde, sest seal oli karjamaa tara parandus tal veel pooleli. Ja Ado tundis end üksi põllul veelgi paremini. Paljaid jalgu pidi seemendatud mullas, palja peaga sooja kevadpäeva pehmetes tuultes, — kõige rohkem selle pärast ta ju koju sõitiski.

«Nõõ!»

Aga seekord läks nii, et enne kui tema hüüatuse vastukaja metsast tagasi põllule jõudis, kostis kodu poolt teine, hoopis heledam hääl:

«Aa-doo!»

Ja see kostis veel teist ja kolmandatki korda. Ado vaatas kutse poole ja nägi Liinat värava kõrval kiviraunal seismas. Ta tõstis jälle käed suu juurde, kavatsedes vist veel kord hüüda. Aga Ado küsis nüüd vastu kogu oma hääle jõuga:

«Mis sa ta-had?»

«Tule ko-ju! Ko-hel!»

Mis see siis oli? Ja kuidas hobused jätta? ... Ei, hobuste pärast ei olnud tal muret. Margus oli kuulnud Liina huigete vahetust vennaga ja ta jättis maharaiutud kuuselati laasimise pooleli ning tuli põllule. Ado hakkas kodu poole minema, enne kui Margus kohale jõudis.

Aga mis see siis ikkagi oli? ... Tule koju, kohe! ... Esimene mõte oli Adol isast. See oli väga seda moodi ... et tal võib äkki halvem olla, või veelgi halvem ... Pik-kade ja kärmete sammudega astus ta üle odramulla kodu poole, ja et ta põllupeenrast üle minnes juhtus just oma pastlapaarile, siis ta võttis ka need kätte. Liina ei jäänud teda kiviraunal ootama, vaid kadus õue hoonete varju. Tal näis väga kiire olevat ...

Aga ei jõudnud Ado sedapuhku tagakambrisse isa aseme juurde, kuhu ta põllult tulles oma mõttes kuni viimaste sammudeni oli tõtanud. Teda oodati siinsamas tare ees — rahulikult, vähemagi erakordse ärevuseta. Liina oli juhust kasutanud, et Ado täna tööriivas, ja oli tema teelt tulnud pesu puhtaks pesnud. Liud loputusveega murul maas, lõi ta praegu venna tahedaks puserdatud särki laksudes laiali ja ütles:

«Näe, sul külaline ootamas ... Ja ei tea mis äkilised asjad ...»

Külaline istus trepil — Kirja-Kaarel. Tõusis, tuli vastu ja ulatas käe, jutukas nagu alati.

«Ei oleks ma sind tühja asjaga töö juures tülitanud, aga mis parata, kui on telegramm! Mis? Täna tuli. Näe, selged kirjad peal: Ado Murak. Ma pistsin vallamajast kohe tulema, kui kätte anti. Sest kui on telegramm, siis peab ikka midagi väga äkilist asja olema. Mis? Kes hakkab nalja pärast sihukest kulu kandma, kui kiri käib ju mõne sendi eest sama maa ära. Niipalju kui mina mäletan neid valda tulnud olevat, enamasti ikka surmasõnaga ... Ega viimati selle tädi Tiinaga ...»

«Ära karda, Kaarel!» naeris Ado laia rahulikku naeru. «Tädi Tiina elab seal Tallinnas kaelani kõiksugu soosabarillade ja muude rohtude sees, päästab aina teiste elusid, aga ise ei mõtlegi suurema hakata.»

Ta ei tõtanud telegrammi avamisega. Ta võttis selle küll Kaarli käest vastu, aga pani rahulikult enda kõrvale lävetrepi astmele, tõi siis Liina loputusvee liua, istus

Kaarli kõrvale ja hakkas oma mullaseid jalgu pesema. Ado leidis, et nii on väga mõnus näidata oma üleolekut maailma asjadest. Nähku nii Kaarel kui ka Liina, et temataolist meest ei vii isegi telegramm kõige vähemalgi määral ärevusse. Ja mis uudist seal ikkagi võis olla. Teadagi. Muidugi ei oleks tal selle vastu midagi, kui asjad tädi Tiinaga oleksid ühel pool, aga seda ei olnud tõesti loota. Elsal igav, mis muud...

Ado pesi jalgu — kuidas sa märgade kätega enam hakkad telegrammi avama! ja vaatas, kuidas õde tema särki nõõrile kinnitas. Talle tuli meelde, et Lääkjärve äärest kodu poole tulles oli talle nimelt niisugune pilt silmade ette ilmunud. Ja ta vaatas hea tundega õe tegevust, kuna Kaarel veel kord jutustas, kuidas tema telegrammi nii tähtsaks pidanud, et pooljoostes vallamajast Murumäele tulnud.

«Ära ole imelik, Ado, vaata nüüd ikka, mis seal siis on!» ütles Liina, olles viimase pesupulga paigale pistnud.

«Kutsutakse tagasi Tallinna, mis seal muud. Teadagi...» ütles Ado, sõrm varvaste vahel. «Sina aga, Liina, ole nüüd nõnda kena ja too kapist see kangem pudel. Ainult mõni ring jäi veel otra sisse lasta, võib juba suu lõpetusega teha. Ja pealegi olen ma ühe jutu ühe koha pealt veidike valesti kirjutanud ja sellepärast ma olen Kaarlile suutäie viina võlgu. See tuleb kohe ära õiendada...»

Kõhkleva naeratusega, mõistmata venna tuju, läks Liina kambrisse ja tuli sealt varsti tagasi, tuues kaasa viinapudeli, taldrikuga liha-leiba ja rätiku jalgade kuivatamiseks.

«Või sul ikka meeles see jutu jutt ja see suutäis, mis mul seal saamata jäi...»

Kaarlil ei olnud pudeli juures pikka palumist tarvis, juba ta võttiski.

«Vaata nüüd ometi, mis see telegramm sinust tahab,» jäi Liina meeste juurde ootama.

«Mul käed märjad,» viivitas Ado. «Võta ise. Tee lahti ja loe.»

Liina võttiski telegrammi, tegi lahti ja luges.

«Noh, ütle mulle kah,» nõudis Ado.

«On väga tähtis asi, et sõidaksid täna õhtuks, hiljemalt homme hommikuks. Tervitan kõiki väga. Elsa.»

«Näed nüüd... Kas ma ei ütelnud?»

«Aga akuraat! Kus inimesel on ikka terane silm, kui ta on kütt ja kirjanik korraga... Mis? Meietaoline vahib mõnda elu asja vahel igast küljest, aga ikka ei saa päris õiget aru kätte. Aga tema... loeb kirjad enne läbi, kui viitsib lahti lükatagi...»

«Ja mis sa nüüd siis teed?» küsis Liina tõsiselt ja natuke nukraltki.

«Sõidan muidugi,» ütles Ado kella vaadates. «Peab sõitma, kui tähtsad asjad ootavad...»

«Ja millal siis?»

«Kohe. Täna õhtusega, sest see on ainus võimalus homme hommikuks Tallinnas olla.»

«Aga su särk on ju märg...»

«Leidub mul neid kohvis kuivigi. Kavatsesin ju kauemaks jääda, tead isegi.»

Tähtsad asjad, millest teatati telegrammiga, olid — kuigi nende sisu ei võinud ligemalt tunda — kõigile Murumäe omadele nagu kroonu käsk. Muidugi — Ado pidi sõitma, kui nii kindla sõnaga kutsutakse. Keegi ei andnud talle nõu teisiti talitada. Aga keegi, ei isa, ema ega Liina, varjanud ka oma nukrust Ado ootamatu lahkumise puhul. Ja kas ainult lahkumise puhul? Võib-olla oli nende sõnade vähesuses ja ettevaatlikkuses, tihti vaikimises vastuse asemel, millega nad Adot saatsid, mingi osa sellest kahtluste varjust, mis Adot ennastki viimastel päevadel oli igal hommikul tigidalt kiusanud. Kiired ettevalmistused ärasõiduks oleksid talle arvatavasti veel raskemad, kui lävetrepil poleks istumas olnud Kirja-Kaarlit, kes oma hea, viina-saanud tujuga nii mõnestki raskemast silmapilgust üle aitas.

«Ah soo, näe, peaaegu oleks meelest ära läinud... Eile õhtul oli koolmeister vallamajas. Ta oli kuulnud, et Ado on kodus käimas ja kõneles kirjutajaga, et nüüd tuleks rahvamajas sihuke pidu teha, kus sa oma valla rahvale ka loeksid oma laule, nagu sa Tallinnas olevat lugenud. Mis? Rääkis, et tuleks sinuga kohe kokku kõnelda, muidu ei tea kuulutusi välja panna... Mis ma talle nüüd ütlen, kui kokku saan? Mis? Läks jälle, mis

muud . . . Mis muud kui et Murumäe Ado on nii tähtsaks tõusnud, et Tallinna linn ei saa ilma temata enam nädala päevigi läbi. Mis? Oma vald jätku pidud pidamata . . .»

Selle jutu peale kinnitas Ado mitte ainult Kaarlile, vaid rohkem ema ja Liina pärast, kes seal juures olid; mitmel ja mitmel korral, et ta tuleb kindlasti varsti tagasi ja jääb tükiks ajaks koju, nii et jõuab ükskõik mis jutte ajada ja ära pidada kõik pulmad ning pidud, mis kellelgi peaks plaanis olema. Aga seekord, näete isegi, ei ole parata, peab minema.

Ema hakkas kõõgis rutuga pojale toidupoolist valmistama. Liina aina jooksis aida vahet, käed püülsed, singikamakad ja täied munakorvid käes. Ta pakkis venna kohvrid nõnda raskeks, et jala omnibusele minekust ei saanud juttugi olla. Aga õnneks oligi Margus odra sissevedrutamisega juba lõpule jõudnud; lahedama samuga ruun võidi rakendada vankri ette.

Isal oma asemel kuuldi kurk õige kitsas olevat, kui ta pojale head teed ja peatset nägemist soovis. Margus pigistas kõvasti lahkuja kätt. Ema, teadagi, ei saanud pisaraid pidama. Kaarelgi ronis kohvrite kõrvale vankri pärasse, et pool teed kodule ligemale saada, kui Liina ohjad võttis ja hobuse väravast välja keeras.

«Nõõ!»

Ja nõnda Ado nüüd läkski. Ainult tema särk jäi uibute all nõõrile kuivama — nagu pandiks, et ta varsti jälle tagasi tuleks.

V

Kui nad jaama jõudsid, oli rongi tulekuni veel ainult veerand tundi aega. Liina sidus hobuse lasingule, Ado raputas oma mantli teetolmust puhtaks ja läks ostis pileti. On vana tõde, et kõige pikemad on need minutid, kui lahkujad rongi ootavad. Ja Ado, nagu kartes neid peaaegu paigalseisvaid, liikumatuid minuteid, leidis korraga, et tal on õigem oma rasked kohvrid pagaasi anda. Ja nii ta tegigi. Aeg kulus seda asja õiendades oma loomulikku kulumist. Ainult kolmeks-neljaks minutiks jäid õde ja vend tühjavõitu perroonile hüvastijätku ootama.

Ja sellestki oli küllalt, et saatja võis veel mitu korda kinnitada, kuidas lahkujat väga ja varsti jälle tagasi oodatakse. Ja lahkuja jõudis sama palju kordi töötada, et nende peatses jällenägemises ei saa vähematki kahtlust olla. Vend kirjutagu kohe, kui Tallinna jõuab, mis tähtsate asjade pärast teda tagasi nõuti, sest siis on kodustel ka rahulikum, kui saavad teada... Muidugi, endast mõista...

Siis rong tuli.

Aurupahvatustest kahisedes rühkis kuumust hõõgav õililõhnane vedur neist mööda, pakkudes vähestele ootajatele valida, missugusesse vagunisse keegi soovib astuda.

Ado ulatas käe. Liina haaras aga vennal kaelast kinni ja suudles teda — esimest korda elus.

Ado astus kõige lähemasse vagunisse. Ta oli ostnud seekord sama lihtsa kolmanda klassi pileti nagu siis, kui ta talvel esimest korda Tallinnasse sõitis. Ta teadis, et nii odavalt lihtrahva hulgas sõites on ümberringi alati jutukõminat ja kaardimängu, pealetulemist ja maha-minemist — ei ole nii igav ja üksildane olla, kui kes teab mis mõtted jälle kiusama kipuvad. Magada ta ei tahtnud ja vaevalt et oleks saanudki und.

Vedur huikas ja rong läks. Varsti olid kätelehvituste asemel akna all alevi kevadised aiad. Varsti aedade asemel põllud ja karjamaad. Vagunis mõned mehed võtsid viina ja ajasid ärplevat juttu, paaril noorel hämaramas nurgas näis olevat armukudrutuse tuju, naised suurte tühjade korvidega võrdlesid hindu Võru ja Valga turul, mõned proovisid juba tukkuda. Igalt poolt kostis küll tuttava lõunamurde kodune kõla, aga Murak ei saanud kellegagi jutujärge. Tundis vaid, et teda vaadati nagu võõrast selles vagunis — oli liiga härrasmehelik selle ümbruse jaoks. Need, kes teda tähele panid, võisid arvata mida tahes, ainult mitte seda, et akna all seisev isand alles mõne tunni eest tuli palja jalu odrapõllult hobuste juurest, pastlapaar rihmapidi peos. Ja Murak ei üritanudki kellelegi ligemale nihkuda. Ta seisis akna juures ja ei väsinud vaatamast, kuidas nil tuttava ilmega maa aina mööda kihutas. Vahemaa Võrumaa ja Muraku vahel suurenes iga silmapilguga.

Alles kesköö lühikese pimeduse ajal, mille peitu jäi maastiku muudatuse üleminek, oli ta väheks ajaks istukil suikuma jäänud. Aga kui ta siis varsti jälle ärkas ja uuesti aknale läks, oli nõrgas aovalguses maa juba võõras ja lage.

Ta vaatas nüüd küll jälle ettepoole, aga mõtted seisid temas kinni — ei ajanud rongiga võidu nagu siis, kui ta udusel jaanuariööl sõitis samas suunas esimest korda Tallinna elu nägema, või ka nagu nüüdsama mõne päeva eest, kui rong kihutas pealinnast Murumäe kevade poole. Kolmandat korda ta sõitis seda teed, aga esimest korda viis rong teda edasi nagu vastu tahtmist. Mõtted ei kippunud seekord röömsa kärmusega kaugele ette. Alles Ülemistele lähenedes hakkas end teritama küsimus, mis asjad need võisid olla, mille pärast Elsa oli nii äkki ja otsustavalt ta Murumäelt tagasi Tallinna nõudnud. Ja veel tähtsam — mis teoga või näoga ta pidi koputama oma Kupumäe kodu uksele?

Aga rong ei oodanud, kuni Murak oma mõtetega mingile selgusele jõuab, vaid kihutas aina edasi. Madalate ja harvade agulihüttide asemel hakkas vastu jooksma järjest kõrgemaid ja üksteisele ligemal seisvaid linnamaju. Varsti kõikus aknaraamis Toompea tuttav pilt.

See oli sama sõit, sama ronginumber ja samad kellajad, mis Muraku ka esimest korda Tallinna tõid. Ainult aeg oli teine — talvise udu ja pimeduse asemel kevade hommiku suur valge, kuigi taevast oli vahepeal pilve tõmbunud. Vaguniakna tolmusele klaasile langes üksikuid peeni vihmapiisku, mis ei nõrgunud ülalt alla nagu toas vaadates, vaid rongi kiirus kiskus piiskade märjad jäljed risti üle ruudu, pahemalt paremale.

Jah, talvise pimeduse asemel oli kevadine valgus. Ja Muraku südames ei olnud enam seda saatusliku teelaikme tunnet ning imede ootust nagu tookord. Linn oli tuttav ja teed selged. Ei olnud tal enam tarvis küsima minna ei poetide kuningalt ega Toompea kojamehelt, kus on turg. Kogu linn oli turg, sobi ja sahkerdust täis äärest ääreni. Kellel närvid peavad vastu, jõuab edasi; kellel ei pea, see leiab oma koha siidivendade ja santlaagrite hulkuvas leeris.

Kerge nõksatus, millega jaama jõudnud rong seisma

jäi, äratas Murakus paratamatult veel kord need küsimused üles, mis Murumäel olid rahu tema südamest välja piitsutanud ja mis olid teda sõidul saatnud läbi kogu õhtu ja öö. Aga kas tuli see magamata ööde väsimusest või sellest, et ta oli jälle Tallinnas ja mitte enam kevadisel Võrumaal — need küsimused ei olnud enam kaugeltki nii valusalt teravad kui seni.

Kas ei olnud täiesti usutav ja isegi loomulik, et haige isa, aina oma mõtetega maas lamades, võis ekslikult aru saada tädi Tiina väsitavast jutujahvatusest?

Ja küllap Elsa kutsus ta Murumäelt tagasi ainult seepärast, et tal üksi oli väga igav — ei jõudnud enam oodata ... tahtis jälle mehega olla ...

Nende mõtetega oli Murakul rongi peatudes aega rutatajaile ruumi anda, sest Murumäe aidas raskeks laaditud kohvritele võis ta hiljem järele tulla, ja nõnda ei olnud tal nüüd midagi kanda ega kuhugi tõtata. Ta ei tarvitsenudki kohe koju minna, vaid võis Elsa tervitamine mingi jalutuskäigu võrra kõigist kahtlustustest kaugemale nihutada. Nelja tunni pärast pidi tulema lõuna poolt uus sõit ja Elsa teada ta võis tulla ka sellega. Ja siis ta võis Kupumäe asemel kohe «Elvesse» sisse astuda. Nõnda võidetud ajaga ta võis teha mis tahab. Kas või turule minna ja Tiina-tädilt nõuda täit tõtt Sengelmanni päranduse kohta. Või kui mitte seda, siis võis ta üles otsida Volde Viiraku, kes oli Kupumäe kandis juba aastaid kirju kandnud ja pidi mõndagi kõnelda teadma, kui tema keel kuski õllekeldris saab parajalt kasta. Tõesti, see oleks kõige õigem viis kuulda, kelleks ta naine on olnud sellele surnud mehele, kelle majad ja mööbel on nüüd saanud tema koduks ja kelle järelejäanud rõivaid tal jätkub veel kauaks kanda — mantlitest ja kasukatest ihupesuni. Ainult tõtt! olgu see kuitahes vastik ja viigu ta elujärg kas või tagasi tädi põhkudele või Murumäe pasteldesse — Liina ja Marguse sulaseks ...

Nii kõikusid Muraku mõtted kord ühele, kord teisele poole, kui ta jaamaesisel urisevate autode vahelt linna poole läks. Aga siis äkki haarati ta käsivars ning Elsa soe suudlus tabas ta niisket ja jahedat põske.

«Kuhu sa tormad, kallis? Ei näe mind ega midagi ...»

«Sina, Elsa! Tulid mulle vastu nii vara...»

Ado Murak jäi nagu kokkunult seisma ega märganud enne edasi minna, kui autod tema taga tuututama hakkasid.

«Sa vist ei tahtnudki, et sulle vastu tulin — eks?»

Mehe mõtted olid nõnda laiali jahmunud, et ta ei leidnud vastuseks kõige lihtsamatki sõna.

«Muidugi sa ei tahtnud,» jätkas Elsa solvunult, aga surus mehe käsivart seda kõvemini. «Juuli ajas pea jälle segi, eks? Hing täis, et su koju kutsusin?»

«Ära kõnele nõnda,» lausus Murak tasa ja raskelt. «Ei ole ma näinud Juuli jälgegi.»

«Aga mis sul siis ometi viga on? ... Kuule! Kas isa on surnud või?»

«Ei ole. Elab nagu ennegi. Haige küll, aga võib loota, et toibub varsti paremaks.»

«Miks sa, kallis, siis nõnda hirmuäratavalt imelik oled?»

«Kuidas imelik? ...»

«Sõnad nagu suus kinni, ei kuule ega näe ... Ja kuhu sa siit nii otsejoont minema pidid?»

«Tahtsin siin pargis kõndida mõne ringi ... Arvasin, et sa alles magad ...»

«Aga Ado, armas, ma ei maga ju!» raputas Elsa mehe käsivart. «Saa juba aru ... ja ärka ka isel!»

«Või ma magan! Ei olnud mul silmatäit und sõidul ega ole praegugi.»

«Aga ütle ometi, mis sul siis viga on?» anus Elsa tiigiäärsesse parki pöördudes. «Sedaviisi ma ei saa enam ... nutma hakkan, kui sa nõnda oled!»

«Kuidas ma siis ikka olen ... Ainult väsinud.»

«Miks sa sugugi rõõmus ei ole, et ma sulle vastu tulin? Ütle, kallis, miks?»

«Tuli korraga säärane kahtlus südamesse, et ei tea õieti isegi ...» ütles Murak nagu eemale.

«Kahtlus, sa ütled ...» haaras Elsa tal hõlmadest kinni ja nõudis ägedalt: «Räägi kohe, mis kahtlus see on! Kõnele ära!»

Murakule juba pidigi Sengelmanni nimi suhu tulema, aga tal ei olnud jõudu öelda, mis tahtis ... Ja näis, nagu ei oleks seda vajagi. Elsa sõnade ägedus juba ajaski

kahtlused jälle laiali. Sest kas siis nõnda julge, peaaegu vihaleegise pilguga võis kahtlejalt seletust nõuda see, kelle süda pole süüst puhas?

Ja ta pidi nüüd hoopis mujalt jutule järge leidma.

«Murumäe testament, tead...» ütles ta vaikselt ja silmi tõstmata. «Mul on niisugune kahtlus hinges, et sa ei ole ehk sellega rahul...»

«On see tehtud?» küsis Elsa kergendusega ja asja vastu ilmselt elavat huvi tundes.

«Päris tehtud ei ole, aga on kokku kõneldud. Ma ütlesin enda oma osast lahti. Talu ja kogu inventäri jätsin õele, sest ta tahab kehvale poisile mehele minna ja ma tean, kui raske oleks seal elada, kui kohal on suured väljamaksud või võlad peal. Endale ma jätsin ainult Lääkjärve-äärsest rinnakust tüki maad — suvila krun-diks.»

«Miks sa siis nõnda tegid!» peatus Elsa tiigis ujuvate luikede kohal. «Eks sa mõtelnud rohkem järele, enne kui ütlesid...»

«Tähendab: sa ei ole rahul mu otsusega?» küsis Murak kibestunult.

«Mis minul siin rahul või olemata olla,» ütles Elsa jahedalt, «aga sa ise oled ju nii väga tujust ära...»

«Ei ole ma tujust ära midagi, kui ainult sina ei pahanda. Ma ütlesin oma otsuse nõnda, nagu süda tahtis, ja südamel peaks alati õigus olema... Aga pärast hakkasin kartma, et sina ei ole ehk nõnda rahul... Et enne mul muidugi midagi ei olnud ja nüüd ütlen enda veel oma piskust pärandusest ka lahti.»

«Ei mina sega end sinu koduasjadesse,» naeratas Elsa ükskõiksel. «Ja ma arvan, et sul ei ole põhjust kurta, nagu tunneksid millestki puudust — eks ju?»

«Puudust muidugi mitte. Mis sellest kõnelda! Aga vahel võib siiski tulla sihukest võõrast tunnet, et... luule jääb nagu kinni ja kõik...»

«Missugust võõrast tunnet? Kõnele, kallis! Ütle südamel ära — kõik...»

«Säärast tunnet, ma mõtlen, et istud vahel kodus söögilauda nagu kostiline, kellel mitme kuu maksud õiendamata... Alati nagu võõras leib suus...»

«Sind oma jutuga!» naeris Elsa nüüd jälle kergemalt.

«Aga seda ma sulle ütlen, et kui sa oleksid kohe mulle armsasti vastu tulnud ja küsinud, miks ma su nõnda kähku koju kutsusin, siis oleks sul see rumal jutt üldse rääkimata jäänud...»

«Mis tähtsa asja pärast sa siis selle telegrammi mulle saatsid?» küsis Murak Patkuli treppide poole tõusvale teerajale pöörates.

«Loodan, et see sind rõõmustab, kui sulle pakutakse kindlat ja päris korralikku kohta...» naeratas Elsa aeglaste sammudega märke tõustes.

«Mulle kohta... Kes seda pakub?»

«Osaühing «Hankija». See, sa ei tea vist, on valitud äriinimeste kitsa ringi ettevõtte. Osanikkudeks on seal soliidsete firmade omanikud mitmelt alalt, kes omavahel ei konkureeri. Me importeerime välismaalt tarvilikke materjale, teeme seda peamiselt tolli kaudu, aga vahel ka... romantilisemal teel... No nii, äri ei ole muidugi laulude luuletamine, aga küllap sa hakkad ajapikku ka neist asjust aru saama. Lühidalt: «Hankijal» on tarvis oma legaalselt tegevust laiendada ja selleks me otsustasime ametisse võtta inimese, kes toimetaks lehtedele tarvilikke teateid ja ühtlasi korraldaks liikmetele kõik reklaamiasjad. Eile hommikul esimees helistas mulle ja küsis, kas sina ei nõustuks — esialgu umbes kaheksa krooniga kuus. Ta teab, et sa kirjutad, ja olin talle rääkinud ka seda, et «Elve» aknaplakatite salmid on sinu tehtud. Praegu mul on juba väljas see ilus rannapilt. Kõik, kes mööda lähevad, jäävad seisma — vaatavad ja loevad...»

«Missuguse salmid?» küsis Murak nagu häbelikult.

«Siin see noor ja kaunis neidis
oma eluõnne leidis,
leidis selle «Elve» kleidis...»

«Ah see...»

«See jah. «Hankija» esimees ütles, et lihtsalt suurepärase, lühidalt, aga hästi — hästi kerge lugeda ja kohe jääb meelde.»

«Ja see kohajutt... päris tõsiselt rääkis või?»

«Täna kutsun ta õhtusöögiks meile, ja kui sa ise ära ei ütle, hakkab palk homsest lugema.»

«Umbes kakssada krooni...»

«Kauple juurde, kui väheks pead. Ma omalt poolt juba rääkisin, et «Elve» läbimüügile on sinu salmid väga hästi mõjunud. Uskus...»

«Kaubelda ei maksa vist enam midagi. Seda palka ju niigi küll...»

«Nii et... sa oled siis nõus?» peatus Elsa lõõtsutades ja pani käe mehe õlale.

«Muidugi... Miks ma nõus ei peaks olema! Nõnda ma saaksin ju... päris omad jalad alla... Ei oleks enam seda igavese võlglase tunnet... Ja kui aeg ametist vaba, siis südamel rahu luuletada!... Palgast aga jätkuks ehk varsti natuke kogudagi — suvila jaoks sinna Lääkjärve randa...»

«Seda, kallid, me suudaksime kohegi.» ütles Elsa maheda naeratusega. «Aga kas peaks mõtet olema nõnda kaugele ehitama hakata, sest minul, pean ütleva, ei ole mereta õiget suve...»

«Aga mina jälle tunnen, et minu õige suvi on seal... Minu juured on Murumäel.»

«Juured Murumäel... Aga Kupumäel sa ju kasvasid suureks ja said kuulsaks. Ja kasvad edasi... veel suuremaks ja veel kuulsamaks.»

Nendele sõnadele Murak ei mõistnud ega tahtnudki enam vastu vaielda. Ta läks sõnatult edasi ja tundis, et siiski on hea koju minna, eilsetest pasteldest Elsa valpadele astuda, voodisse heita ja puhata, kuni asjaõendus aega annavad.

JÄRELMÄRKUS.

«Turg» on kirjutatud ja esimest korda ilmunud 1937. aastal. Autori katse jutustada elust nähtud materjali põhjal ühe noore luuleande karjääril kodanlikus Eestis sai tol ajal järsult erinevate hinnangute osaliseks. Mõned arvustajad olid liiga heatahtlikud teose puhul, mis mitmes suhtes kandis ruttamise ja küündimatuse jälgi. Teised aga ei püüdnudki varjata oma tighedust, mis oligi küllalt arusaadav Ado Muraku prototüübi ligemas ümbruses. Ei tarvitse saladus olla, et «Turu» peategelase olemises kajab mõndagi vastu omaaegse populaarse sulemehe Juhan Jaiki elust ja kirjanduslikust tegevusest.

Eesti nõukogude kriitikas on «Turu» kohta rahuliku asjalikkusega sõna võetud ja soovitatud romaan uuesti välja anda. Seoses käesoleva väljaandega tuli mul otsustada, kas ja mil määral teost redigeerida. Pidasin õigeks mitte kasutamata jätta võimlust ammu kirjutatud lehekülgi üsna põhjalikult viimistleda, mõnedki märgatud puudused kõrvaldada ja, eriti lõpuosas, lünklikuks ja hõredaks jäänud jutukäiku tihendada.

Kõiki parandusi ja täiendusi olen aga püüdnud teha nende kavatsuste piirides, mis mul olid teose kirjutamise ajal, ligemale kahekümne aasta eest, ja sellepärast palun lugejat ka praegu võtta seda teost kui oma aja last.

M. R.

Räudnas, 17 mail 1956. a.

SISUKORD.

Esimene osa. Uutel radadel	7
Teine osa. Kuulsuse künnisel	63
Kolmas osa. Luuletaja rahva ees	117
Neljas osa. Murumäe testament	171

Март Рауд

РЫНОК

Роман

Оформление А. Вийдалеппа.

Эстонское Государственное Издательство,
Таллин, Пярну маангез 10.

Toimetaja E. Hiedel.

Kunstiline toimetaja H. Vitsur.

Tehniline toimetaja I. Vahtre.

Korrektorid M. Juske ja J. Rammi.

Ladumisele antud 17. V 1956. Trükkimisele
antud 29. VIII 1956. Paber 54 × 84, 1/16. Trüki-
poognaid 14,25. Formaadile 60 × 92 kohaldatud
trükipoognaid 11,68. Arvutuspoognaid 11,86.
Trükiarv 14 000. MB-06723. Tellimise nr. 1882.
Trükkoda «Tartu Kommunist», Tartu,
Ülikooli 17/19.

Hind rbl. 5.10

Rbl. 5.10

A-21164

VI

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00365719 6